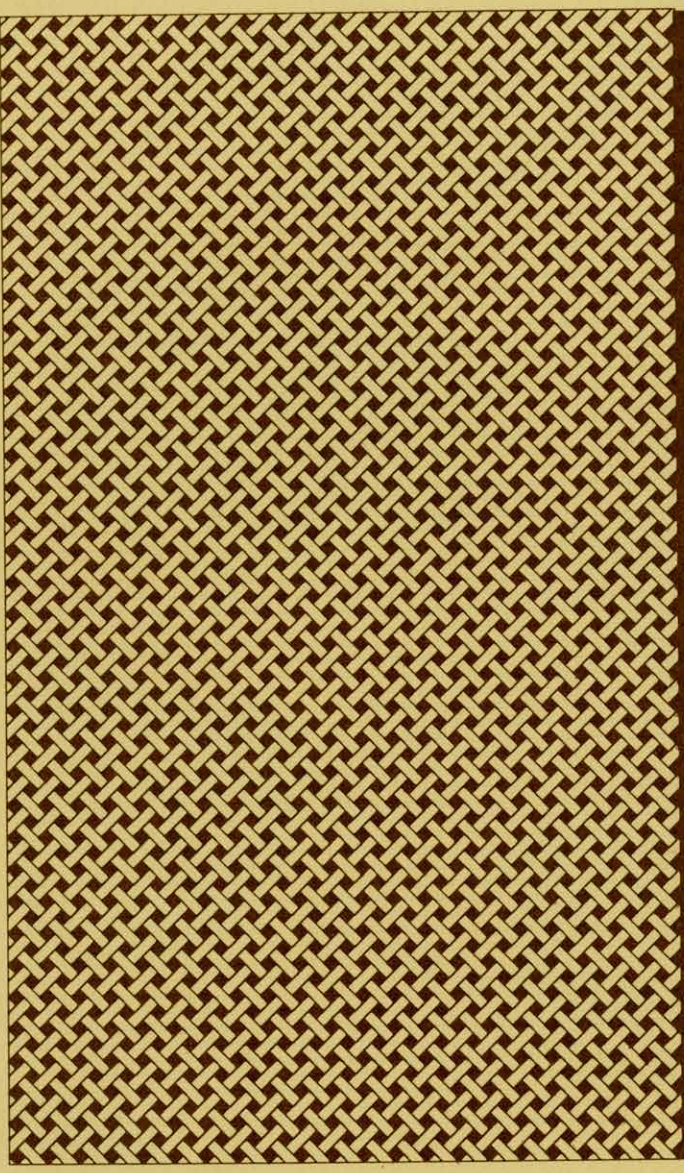
KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

ÚJ FOLYAM

1996
1

A tartalomból:

A szegedi Somogyi-könyvtárról és gyűjteményeiről; Könyv- és könyvtártörténeti kutatások Szegeden

Javaslat a magyar könyvtári szervezet átalakítására és a költséggazdálkodás racionalizálására

Vélemények, hozzászólások a „Javaslat..."-hoz

„Kö...

A könyvtári Figyelo digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI

nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program min. 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft**. Az **aktualizálást** lemezen vagy az IIF "PETRA" szolgáltatás útján szállítjuk negyedévenként. Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:
Kovács Emőke

Főszerkesztő-helyettes:
Kovács Katalin

Szerkesztők:
Feimer Ágnes
(Külföldi folyóirat-figyelő)
Kovács Katalin
(Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle)
Novák István
(Külföldi folyóirat-figyelő)

Műszaki szerkesztő:
Posta Éva

Szerkesztőség:
OSZK KMK
Budapest I. Budavári Palota
F épület 1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517
Telefax: 202-0804
E-mail: h2244Kon@ella.hu

Megjelenik:
Negyedévenként
Ára: 400,- Ft + postaköltség
Éves előfizetési díj:
1500,- Ft + postaköltség
Számonként is megrendelhető.
Terjeszti: az OSZK KMK
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Poprády Géza
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár
nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: ív terjedelemben
Munkaszám:

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
6. (42.) ÉVFOLYAM
1996. 1. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lapban olvasható írások szerzőik véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
Sciences de l'information documentation

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts
Inhaltsangaben 6

Tíz éve új házában a száztíz éves könyvtár 11
TÓTH Béla

Somogyi Károly gyűjteménye a szegedi Somogyi Könyvtárban 15
NAGY Erzsébet

Amerikai magyar életrajzgyűjtemény – Washingtonból Szegedre 20
KÓRÁSZ Mária

A könyv- és könyvtártörténet kutatások helyzete és finanszírozása.
A szegedi könyvtörténeti kutatások 1980-1995 (Esettanulmány) 23
MONOK István

Javaslat a magyar könyvtári szervezet átalakítására és a költséggazdálkodás racionalizálására 30
ZSIDAI József

Megjegyzések Zsidai József dolgozata ürügyén 44
HERMAN Ákos

Mihez vezet a tájékozatlanság, avagy hogyan teheti tönkre a tudatos dezinformáció egy szakmailag eredményesen működő intézmény hangulatát? 47
GULÁCSINÉ PÁPAY Erika

Mi az az „írtó kapa" és hogyan kell használni? 49
BILLÉDI Ferencné

Túlbuzgó tévedés 52
SÁRKÖZY Péter

Tájékoztató a MEDINFO helyzetéről és tevékenységéről 54
FEDINECZ Sándor

Széljegyzet egy javaslathoz 56
ESZES Máténé

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kíméletes válasz Zsidai Józsefhez 58
HORVÁTH Tibor

Együtt vagy egymás ellen?
Reflexiók Zsidai József cikkére 62
OROSZ Bertalanné

Mi zavar engem a magyar könyvtárügyben? 67
AMBRUS Zoltán

Könyvtári harakiri Zsidai-módra 69
TUBA László

Könyvtártörténeti gondolatok Zsidai József tanulmányát olvasva 72
VARGA Róbert

Egy téves gondolatkör buktatóiról és veszélyeiről
Gondolatok Zsidai József írásáról 76
VAJDA Erik

Kitekintés

23. Nemzetközi ISBN Tanácskozás
Beszámoló az ISBN nemzetközi alkalmazásáról és a hazai helyzetről 81
BERKE Barnabásné

Vizsgálat az Egyesült Királyságban gyakran használt
adatbázisok ügyében 86
ARMSTRONG, C. J. – MEDAWAR, K. (Töm.: Drótos László)

Az SGML alkalmazása kiadói folyamatokban 96
(Ford.: Zsadon Béla)

„Könyvtár kiadó!" Szemle 99
M. Fülöp Géza

Könyvszemle

A közösségi információ
MATTHEW, Howard: Community information.
A manual for beginners 105
(Ism.: M. Fülöp Géza)

Már gyermekkorban meg kell kezdeni!
ROGERS, Rock: Teaching information skills 107
(Ism.: M. Fülöp Géza)

Mekkora az egy lakosra jutó könyvbeszerzés összege
az angol könyvtárakban?
Public libraries and their book funds.
A report from the National Book Committee 108
(Ism.: Szabó Eszter)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány	**111**
Könyvtár- és tájékoztatásügy	**113**
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	**134**
Munkafolyamatok és szolgáltatások	**142**
Tájékoztatási rendszerek	**160**
Vezetés, irányítás	**164**
Felhasználók és használat	**169**
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés	**172**
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	**173**
Kapcsolódó területek	**175**

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Novák István

A szám szerzői, közreműködői: AMBRUS Zoltán (Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba), ARMSTRONG, C. J. (Centre for Information Quality Management, London), BERKE Barnabásné (OSZK), BILLÉDI Ferencné (tájék. vállalkozó), BÍRÓ Júlia (MTA Könyvtár, Bp.), DRÓTOS László (Miskolci Egyetem Központi Könyvtár), ESZES Máténé (Országos Idegennyelvű Könyvtár, Bp.), FAZOKAS Eszter (OSZK KMK), FEDINECZ Sándor (MEDINFO, Bp.), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), GULÁCSINÉ PÁPAY Erika (Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Bp.), HERMAN Ákos (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Bp.) HORVÁTH Tibor (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp.), KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KOLTAY Tibor (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtár), KÓRÁSZ Mária (Somogyi-könyvtár, Szeged), M. FÜLÖP Géza (író, Marosvásárhely), MÁNDY Gábor (OSZK), MEDAWAR, K. (Centre for Information Quality Management, London), MIKULÁS Gábor (Kecskeméti Tanítóképző Főiskola), MOHOR Jenő (ELTE Központi Könyvtár, Bp.), MONOK István (Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged), NAGY Erzsébet (Somogyi-könyvtár, Szeged), NOVÁK István (OSZK KMK), OROSZ Bertalanné (Heves Megyei Könyvtár, Eger), PAPPNÉ FARKAS Klára (Európa Tanács Információs Központ, Bp.), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), SÁRKÖZY Péter (kutató), SZ. NAGY Lajos (OSZK KMK), TÓTH Béla (ny. könyvtárigazgató, Szeged), TUBA László (Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr), SZABÓ Eszter (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen), VAJDA Erik (Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Bp.), VARGA Róbert (Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár), ZSADON Béla (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Bp.), ZSIDAI József (Miskolci Egyetem Központi Könyvtár).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

Ten years in the new home of the 110-year-old library

TÓTH Béla

After the flood had destroyed the city of Szeged in 1880, Esztergom prebendary, Károly Somogyi, donated his precious 43-thousand-volume library collection to the town struggling with the problems of reconstruction. The donation was not simple since the town Esztergom got offended, and Szeged people did not appreciate the gift of Somogyi either. It has become clear by now that he laid the foundations of the cultural development of the town. This had become the core of the county library collection assuming the name of the donator later on. The article is a brief, witty sketch of the time having passed since the donation, reflecting the severe financial problems of the present as well. (pp. 11-14)

The collection of Károly Somogyi in the Somogyi Library, Szeged

NAGY Erzsébet

It was in April 1880 that Károly Somogyi, Esztergom prebendary, offered his library to the book-loving town of Szeged. The conception of the founder involving culture and scholarship equally is exemplary even today. The encyclopaedic collection is priceless as an whole, and there are some real rarities in it, too. The library, that has become a 74 000-volume collection during the past century, retained its original function. It has been working in a new building since 1984. It has outstanding special collections like the Vasváry collection, and the clippings regarding Hungarians in America. (pp. 15-19)

Hungarian biography collection from Washington to Szeged

KÓRÁSZ Mária

The Vasváry Collection of the Szeged Somogyi Library, focusing on Hungarians in America, and the historical relations between America and Hungary, was supplemented with a Hungarian biography collection from the USA. The 3600-page collection on 930 Hungarians living in America was donated to the Vasváry Collection by the Library of Congress, Washington as a part of an exchange project. The collection of biographies had come into being when the Hungarian Reference Library (HRL), established in 1937 in New York, started to collect data in order to publish a Hungarian lexicon. However, the HRL was closed down, and its material was distrained in December 1941, when Hungary declared war upon the United States. The Library of Congress got hold of the material of HRL in 1953, but did not deal with the biography collection until 1991. It was decided at that time that the material be microfilmed. The conversion was completed in 1993. The 5 rolls of microfilm can be ordered from the Library of Congress. It was after this that the original documents got to Szeged where they have been available for researchers for one and a half years. (pp. 20-22)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

The state and financing of research in book and library history. Research in library history at Szeged, 1980-1995

MONOK István

As is a world trend, a shift of humanities in the direction of theory can be observed in Hungary, too. Historical aspects are banned from academic training and research while there has never been a period in the history of science in which the sources of cultural history were studied systematically. The history of books and libraries was in an especially unfavourable situation, since there were no research and academic institutions specialising in this discipline.

In Szeged systematic investigations were started into the reading culture of Hungary in the early period of modern times 15 years ago. This research project is also suffering from the general difficulties arising in this discipline. However, the author of the present article gives an account of research organisation techniques by means of which the investigations, introduced as case studies, could be carried on until the present day successfully.

According to the author, the fundamental tactical issue of ensuring the success of research in the field of library history is that it has to be accepted as an auxiliary discipline to those ones that have research and academic infrastructure. Thus the reading history research in Szeged exists under the umbrella of studies and education in library history.

Library history investigations in the broadest sense are carried on in unity with investigations into the history of culture. Studies in the various aspects of library history (bibliography, the history of printing, library history, possessor research, etc.) have to be harmonised, and the results of these investigations should be published as a part of library work, and as an important element of local studies. Since Hungary means the Carpathian basin at the beginning of modern times, cooperation with Rumanian, Slovak, Croatian and Austrian researchers is important, and so is their joint involvement in European research projects. (pp. 23-29)

Proposal for the transformation of the Hungarian library system, and the rationalising of costs

ZSIDAI József

According to the author, the Hungarian library system requires transformation. Reasons: 1) the library structure has been stagnating for 40 years, 2) libraries are unable to work effectively due to difficulties in financing. The situation could be improved by rational economising, thrift, better utilisation of resources, and redistribution. One thousand million forints have to be saved within the sector, and used for the development of other fields of librarianship. The closing down of 5 national special libraries (technical, agricultural, medical, pedagogical and foreign language and literature libraries) is suggested, as well as the turning of county libraries into town libraries. The sums gained by the reorganisation should be used in the library system. In his proposal Zsidai gives an account of the activities of special libraries he suggests to be ceased, and states that these functions could be taken over by the academic libraries of the given fields.

Then leaders of the libraries involved tell their opinion of the proposal. All of them find it problematic that József Zsidai intends to close the libraries without listening to them, without a real knowledge of their state, operation and economic indicators, purely on the basis of assumptions. He did not take into account extra costs involved in the closing or reorganisation of these institutions, neither did he deal with the space shortage of university libraries, etc. It is also doubted that the money saved this way - shared by various departments - could be utilised within the library system, and that it could be invested right in the development of university and town libraries. (pp. 30-43)

Abroad

BERKE Barnabásné: 23rd international ISBN meeting. Report on the international application of ISBN and its state in Hungary.
(pp. 81-85)

ARMSTRONG, J.C. - MEDEWAR, K.: Investigation into the quality of databases in general use in the UK.
(Sum.: Drótos László) (pp. 86-95)

Applying SGML to publishing process.
(Transl.: Zsadon Béla) (pp. 96-98)

FÜLÖP Géza, M.: "Library to let". Review
(pp. 99-103)

Book reviews

Community information.
MATTHEW, Howard: Community information. A manual for beginners.
(Rev.: M. Fülöp Géza) (pp. 105-106)

It has to be started in childhood.
ROGERS, Rock: Teaching information skills.
(Rev.: M. Fülöp Géza) (pp. 107-108)

How much is the per capita book fund in British public libraries?
Public libraries and their book funds. A report from the National Book Committee
(Rev.: Szabó Eszter) (pp. 108-110)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

INHALTSANGABEN

Die 110-jährige Somogyi-Bibliothek seit zehn Jahren im neuen Gebäude

TÓTH Béla

Nachdem 1880 die Stadt Szeged vom Hochwasser getroffen war, hat ihr der Domherr von Esztergom, Károly Somogyi seine wertvolle Buchsammlung von 43.000 Bänden geschenkt. Die Schenkung war keine leichte Sache: die Stadt Esztergom hat sich beleidigt, und auch die Szegediner haben das Geschenk von Somogyi nicht in geeigneter Weise eingeschätzt. Heute ist es schon klar, dass er mit seiner Sammlung die kulturelle Entwicklung der Stadt begründet hat. Diese Sammlung wurde der Kern der späteren Komitatsbibliothek, die seitdem auch den Namen des Geschenkgebers trägt. Der Beitrag ist ein kurzes, geistreiches Abbild der Geschichte der Bibliothek, in dem auch die schweren finanziellen Sorgen von heute figurieren. (S. 11-14)

Die Sammlung von Károly Somogyi in der Somogyi-Bibliothek von Szeged

NAGY Erzsébet

Károly Somogyi, der Domherr von Esztergom, hat im April 1880 seine Bibliothek der Stadt Szeged angeboten. Die wertvolle Sammlung hat während Jahrzehnte das kulturelle und wissenschaftliche Leben der Stadt bestimmt. Die Bibliothekskonzeption des Begründers, die sowohl die Bildung als auch Wissenschaft berücksichtigt, ist bis heute vorbildlich. Der Wert der Sammlung ist in ihrer enzyklopädischen Gänze, aber es gibt in ihr auch manche Raritäten. Im vergangenen Jahrhundert hat sich die Sammlung zu 740.000 Bänden vergrössert, und hat ihre originelle Funktion bewahrt. Seit 1984 arbeitet die Bibliothek in einem neuen Gebäude. Von ihren Spezialsammlungen ist die Vasváry-Sammlung mit Zeitungsausschnitten zum Thema amerikanisches Ungarntum hervorragend. (S. 15-19)

Eine Sammlung von amerikanischen ungarischen Biographien - aus Washington nach Szeged

KÓRÁSZ Mária

Die Vasváry-Sammlung der Szegediner Somogyi-Bibliothek, die sich mit dem amerikanischen Ungarntum, mit den amerikanischen ungarischen historischen Beziehungen beschäftigt, hat 1994 eine amerikanische Sammlung von ungarischen Biographien erhalten. Die Materialien (3600 Seiten mit Angaben von 930 amerikanischen Ungarn) wurden von der Washingtoner Kongressbibliothek an die Vasváry-Sammlung im Rahmen ihrer Tauschbeziehungen geschenkt. Diese Biographiensammlung gehörte der Hungarian Reference Library (HRL) (begründet in New York, 1937), die zur Veröffentlichung eines amerikanischen ungarischen Lexikons Daten gesammelt hat. Als aber im Dezember 1941 Ungarn den USA den Krieg erklärt hat, wurde die HRL geschlossen und ihr Vermögen beschlagnahmt. 1953 wurden die Materialien der HRL an die Kongressbibliothek übergeben. Bis 1991 blieb die Sammlung praktisch unberührt. Dann wurde es beschlossen, sie auf Mikrofilm aufzunehmen. Diese Arbeit wurde 1993 fertig, die fünf Mikrofilmrollen sind von der Kongressbibliothek zu bestellen. Die Sammlung wurde danach der Stadt Szeged übergeben, wo sie den Forschern seit anderthalb Jahren zur Verfügung steht. (S. 20-22)

Die Lage und Finanzierung von Forschungen zur Buch- und Bibliotheksgeschichte in Szeged, 1980-1995

MONOK István

Der Welttendenz entsprechend bewegen sich auch in Ungarn die Humaniora in die Richtung der Theorie. Geschichte wird aus der Hochschulausbildung, Forschung hinausgedrängt, ohne dass die Quellen der Kulturgeschichte systematisch erschlossen worden wären. Die Disziplin Buch- und Bibliotheksgeschichte ist in einer besonders schlimmen Lage bezüglich des Karpatenbeckens, weil sich kein selbständiges Institutionssystem der Forschung und Ausbildung entwickeln konnte.

In Szeged wurde vor 15 Jahren mit organisierter Forschung zur Erhebung der Bildung im Lesen in Ungarn in der Frühneuzeit begonnen. Diese Forschungsrichtung kämpft mit denselben Sorgen, die dieses spezielle Wissenschaftsgebiet betreffen. Der Beitrag berichtet über die forschungsorganisatorischen Techniken, mit denen die als Fallstudien präsentierten Forschungen bis heute ergebnisvoll durchgeführt werden konnten.

Zur Bewahrung der Erfolge der Forschungen ist es taktisch grundlegend, Buchgeschichte als Hilfswissenschaft jener Wissenschaften annehmen zu lassen, die Forschungs- und Ausbildungsinfrastruktur besitzen. So existiert z.B. die geschichtliche Forschung der Lesematerialien in Szeged im "Mondhof" literaturgeschichtlicher Forschung und Ausbildung. Die buchgeschichtlichen Untersuchungen im weitesten Sinne sind einerseits in Einheit mit kulturhistorischen Forschungen durchzuführen, andererseits soll die Kultivierung ihrer einzigen Disziplinen (Bibliographien, Druckgeschichte, Bibliotheksgeschichte, Besitzerforschung usw.) koordiniert werden, und die Ergebnisse sollen als Teil der Bibliotheksarbeit und ein wichtiges Element der ortsgeschichtlichen Forschungen veröffentlicht werden. Frühneuzeitliches Ungarn bedeutet praktisch das Karpatenbecken, deshalb ist die Zusammenarbeit mit rumänischen, slowakischen, kroatischen und österreichischen Forschern und die gemeinsame Teilnahme an europäischen Forschungsprogrammen sehr wichtig. (S. 23-29)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Vorschlag zur Umgestaltung des ungarischen Bibliothekssystems und zur Rationalisierung der Kostenwirtschaft
ZSIDAI József

Das ungarische Bibliothekssystem benötigt Umgestaltung. Die Ursachen dafür sind die folgenden: 1) die Bibliotheksstruktur stagniert seit 40 Jahren, 2) wegen finanziellen Schwierigkeiten können die Bibliotheken nicht wirksam arbeiten. Die Lösung liegt in der rationellen Wirtschaft, in Sparsamkeit, in der besseren Benutzung der Kraftquellen, in der Umgruppierung. Die Summe von ca. eine Milliarde Forint ist aus eigenen Quellen zu entnehmen, und sie ist auf die Entwicklung anderer Bibliotheksgebiete zu wenden. Der Verfasser empfiehlt die Schliessung von fünf grossen Spezialbibliotheken mit nationalen Aufgaben (auf den Gebieten der Technik, Landwirtschaft, Medizin, Pädagogik und ausländischen Literatur), und die Umwandlung der Komitatsbibliotheken in Stadtbibliotheken. Die dadurch gewonnenen Summen sollten dem Bibliothekswesen zurückgegeben werden. Der Verfasser überblickt die Tätigkeit der Spezialbibliotheken, deren Schliessung er empfiehlt, und behauptet, dass ihre Aufgaben von den Universitätsbibliotheken der betroffenen Fachgebiete übernommen werden können.
Im weiteren äussern die Leiter der betroffenen Bibliotheken ihre Meinung über den Vorschlag. Sie alle bemängeln, dass József Zsidai ihre Tätigkeit bewertet, ohne sie besucht zu haben, ohne Kenntnis ihrer wirklichen Lage, Tätigkeit, wirtschaftlichen Indizen - aufgrund Vermutungen. Er betrachtet die Mehrkosten der Schliessung, Umorganisation, die Raumprobleme der Universitätsbibliotheken usw. nicht. Die Bibliotheksleiter widerlegen auch, dass das gewonnene Geld - das sich unter verschiedenen Ministerien verteilt - dem Bibliothekswesen zurückgegeben werden konnte, insbesondere für Zwecke der Entwicklung von Universitäts- und Stadtbibliotheken. (S. 30-43)

Ausblick

BERKE Barnabásné: Die 23. internationale ISBN-Beratung. Bericht über die Benutzung von ISBN in Ungarn und im Ausland.
(S. 81-85)

ARMSTRONG, J.C. - MEDEWAR, K.: Untersuchungen zur Qualität der im Vereinigten Königreich benutzten Datenbanken.
Investigation into the quality of databases in general use in the UK. (Zusammenf.: Drótos László)
(S. 86-95)

Die Verwendung von SGML im Verlagswesen.
Applying SGML to publishing process
(Übers.: Zsadon Béla) (S. 96-98)

„Bibliothek zu vermieten!" Literaturbericht
M. FÜLÖP Géza (S. 99-103)

Buchbesprechungen

Die Gemeinschaftsinformation.
MATTHEW, Howard: Community Information. A manual for beginners.
(Rez.: M. Fülöp Géza) (S. 105-106)

Man soll damit schon in der Kindheit beginnen!
ROGERS, Rock: Teaching information skills.
(Rez.: M. Fülöp Géza) (S. 107-108)

Wie gross ist die Summe zur Bucherwerbung pro Einwohner in den englischen Bibliotheken?
Public libraries and their book funds. A report from the National Book Committee.
(Rez.: Szabó Eszter) (S. 108-110)

Aus ausländischen Zeitschriften

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tíz éve új házában a száztíz éves könyvtár

Tóth Béla

Az árvízi katasztrófa híre hallatára *Somogyi Károly* esztergomi kanonok Szegednek ajándékozta nagy értékű könyvtárát.

Ám, abban az időben ajándékozni sem volt könnyű misszió.

A szegedi szerencsétlenség hírére világszerte megnyíltak a szívek, erszények, raktárak, a belőlük fakadó anyagi javak kéretlenül áradtak a város megsegítésére. Eszkimóföldről mécsesbe való fókazsír, a balkániaktól szárított hús, dalladzó evező a finnektől és száz más, a város megmaradásához fontosnak vélt használati eszköz és élelem. Száz felől.

Somogyi Károly kéretlenül nem küldhette ide 43 000 kötetnél is gazdagabb könyvtárát, tegyétek, ahová akarjátok! Az annyi lett volna, mint élő elevent szántszándékkal a vízbe veszejteni. Kérelmező levelet írt a város podesztájának, a művelt öreg, bölcs *Pálfy Ferenc*nek, hogy fogadja örök ajándékul Szegednek szánt könyvtárát.

Pálfy nem is válaszolt. Ivóvízért, kórházakért, hetvenezer hajléktalan feje fölé való tetőért fájt a feje. A második Somogyi levélre sem válaszolt.

Akkor a főpap, rokoni segédlettel Szegedre toppant, *Tisza Lajos* királyi biztossal bekopogtatott a polgármesterhez, akit a többi között ezzel kapacitált: *„Hamburgot és Liverpoolt nem csupán népe végtelen szorgalma, de egynek egynek tíznél is több nagy könyvtára tette naggyá, s az abban folyó csöndes, áhítatos, eredményes munka!"*

Természetesen, tán Tisza Lajos szótlan pressziójára, a város elfogadta Somogyi ajándékát, s a reáliskola földszinti hat szobájában rendezte be a könyvtárt, amit a király jelenlétében nyitottak meg és adtak át Szeged olvasóközönségének.

Nagyon böjtös kosztra fogták. *Reizner János*, városi főjegyzőségből kiútált igazgató könyvtáros, egy sima könyvtárnok, meg egy szolga serénykedett az intézményben. Ám a könyvtár működése első évében, 1893-94-ben 3437 helyben olvasójuk 5173 művet használt.

De nem tanyázott tíz évig sem a Reálban, amikor a Kúria odatelepült, s nem tudott egy tető alatt maradni a könyvtárral. A Sóhordó utcában lévő Fodor ügyvéd lakóházába került albérlőnek. Amikor az ügyvédnek kellett a lakás, a Somogyi könyvtár szekere rúdja neki volt fordítva a sópajtáknak. Azok éppen üresen kongtak.

Jobb érzésű, betű- és könyvszerető szegedi polgárok a könyvtár védelmére keltek. Nem kia-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

báltak szájtépő politikusok módjára bele a vakvilágba, hanem ismerve városuk hiúságát, eme szarvánál fogták, mondván, ha nem épít a kommunitás a milléniumra könyvtárának és múzeumának méltó hajlékot, sokáig nézegetheti magát a Tisza tükrében!

Szeged, ha tehette – nem épp alap nélkül –, valahányszor kivágta a rezet. Rezet kivágni, fényes, csillogó eredmény.

A Tisza partra, a vár helyére fínum-fánumos házat terveztetett. Amelyik ki is süt az eklektikus paloták sorából, de nem is idegenkedik tőlük.

Közel az ezredforduló, nyüzsgés a házon. Nézték a szegediek. – Mi lösz a, minek a? Köll-e a?

Tömörkény István mint fiatal újságíró is nézegette a házat, akkor még nem is sejtette, hogy néhány kis év utántól haláláig lesz annak szorgos munkása, regnálója. De építés közben ő is azt írta, hogy lovarda, hogy hodály, hogy dohánypajta, birkasopa, s hasonló aranyos jelzőkkel illette.

Reizner, ahogy beleköltöztek a házba, már alkalmatlannak minősítette, hogy fűthetetlen, huzatos, nagy légterű kulissza a Kultúrpalota.

Tömörkény haláláig benne dolgozott, ám a maga szelídségével minden évi jelentésében fölpanaszolta a palota hibáit és a raktári helyek szűkösségét. *Móra* már nem csak évi jelentéseiben jajgatja föl az egyszerűen kibírhatatlannak tűnő helyhiányt, de ő kiteregeti a sajtó nyilvánosságával a Szegedi Naplóban, a Világ és a Magyar Hírlap hasábjain.

Válaszul még csak függét sem mutattak neki a város illetékesei.

1953-ban a hetvenévesen ifjonti könyvtár épületének a két szárnyán bővítést kapott, akár a múzeum. Ám csak olvasótermét tudta használatba venni, mert a raktárnak szánt része beállványozására közel húsz évig nem volt pénze.

Ezek ellenére az élő könyvtár takaréklángon is fejlődik, terebélyesedik. Polca nem lévén, a városi hivatalok lecserélt irattári bútorainak roncsolt deszkáiból, a beépített raktárak járó rácsaira szerelték asztalos vonzalmú könyvtárosok az 1000 fm-ig menő polcozatokat. E sorok írója se dicséretek, se panaszok leltárkönyvének vezetésére nem vállalkozik, csak a jelenséget mondja, netán mások okulására, s mert eltitkolni is vétek lenne.

S a mondott szorongató helyhiányon a kultúra fitogtatására sokat adó mindenkori hatalom semmit sem könnyített volna, ha a történelem nem kezdi taposni a felelősök sarkát. Mármint a megyei „hajjaköndtökét". Próbálkozott az oldalra kitérni, magyarázni, eltussolni, ahogy szokta a neki nem tetsző ügyeket, de nem úszhatta meg, hogy kulturális célzatú beruházásra sor ne kerüljön.

Kis múlhatatlan kerülővel, de visszaérve: a török utáni földbirtokos főispánok legtöbbje nem akart a szabad királyi város címere alól megyét kormányozni, mert a subaszagú várost egyszerű emberek irányították egy valamire való főnemes nélkül, de meg kényelmetlen is otthoni kastélyaikból kocsin rázatva magukat idefáradozni. Ezért volt megyei főváros Mindszent, Szentes, Szegvár. Szeged ennek előtte soha. Még Vásárhely is, amikor Titótól féltődött a félteni való.

Amikor az új „Turáni átok" múladozott, épült a megyei tanács székháza. Beleköltözött teljes hatalmi súlyával és létszámával a megye. Közel négyszáz a szobaajtója. De a megyei könyvtárat kint hagyták Vásárhelyen. Az ország könyvtárügyéért buzgólkodók számonkérték.

Na, akkor kijelölődött három szoba a megyeházán, ráírták: Megyei Könyvtári Központ.

Amikor ezt meglátták *Kondor Istvánné, Futala Tibor*, meg *Sallai István* főkönyvtárosok, hát nem vették jó néven, mi több csúfolódásnak, a kultúra, a könyvtárügy meggyalázásának tartották. Joggal. Adta-teremtézésüket nem hallottam, nem tudom, kinek adresszálták, de elvárták, hogy a megyei könyvtári hálózat ellátását se kockafejű bürokraták igazítsák, hanem élő, eleven könyvtárak gyakorló könyvtárosai!

Ó, nem szaladtak bánatukban a Tiszának az itteniek.

Megkérdezték az Egyetemi Könyvtárat, lenne-é megyei könyvtári központ? Mert az jobban illett volna a megyeiek gomblyukába. De a tudományos könyvtár nemet intett.

Maradt a rongyos közművelődési sarzsiban járó Somogyi-könyvtár.

Akkor a megye hozzávágta a föladatot. De nem adott hozzá csak két gémkapoccsal összefogott, lehajszolt gépkocsit, idelökte tizenegynéhány nem szeretett emberét, köztük könyvtárosokat, és 12 területi könyvtára gondját, baját. Pénzt, csak éppen akkori áron számolható benzinre valót. Föltételeket semmit. Egy széket se, ahová megyei könyvtári ügyben leülhetnek az emberek. Se az Isten, se más rajta kívül panasznak ne vegye, nekünk el kellett volna szaladnunk akkor a Somogyiból.

A megye hajaszála ettől nem fehéredett.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A múzeum is akkor kapta a megyei föladatokat. Két nagy térigényű növény nem fér egy százéves cserépben.

Országnagyok látták helyzetünk tarthatatlanságát. „Tervezzetek könyvtárat!"

Öt éven át ment a tervezgetős tili-toli, mire egy projektum elfogadódott.

Végül, megépült a Somogyi-könyvtár és Levéltár palotájának az egyharmada.

De ez is tízszer akkora, mint amiből kiköltöztünk. Naívság volna azt hinni, hogy tízszeresére nőtt az olvasók száma, a forgalma.

De beköltöztek a szükségből olajos barakkokban, elhagyott tanyai iskolákban lappangó, Isten-őrizte állományrészeink, idegen nyelvű folyóiratok ezer méterei, az olvasóterek a kor kívánalmainak megfelelően alakultak.

Itt helye teremtődött a könyvtárközi kölcsönzésnek, amiről a régi helyen úgy hallottunk, mint az egyszeri katona a kávéról.

Itt több ezer kérés fordul meg a a kölcsönzősök kezén vice-versa, aminek a mi részünkről könyvállományunk foghíjassága miatt átlag 35-40%-át tudjuk teljesíteni.

Nem pótolja, de vígasztalja a könyvtárost, hogy kiépített számítógépes rendszer van a keze ügyében, amivel eléri Londont, s a tengerentúlt, ha a szükség ezt parancsolja. Zenei részlege minden követelményt kielégít a klasszikusoktól, kottatárával a modern jeéig.

Helytörténeti gyűjteményének gazdagságát e témában munkálkodó tudós, vagy dolgozatát író tanuló csak a maga számára nagy hátránnyal kerülheti meg.

Összgyűjteményünk, valamint a könyvtárosok maximális tudása, szolgálatkészsége révén, a város a Somogyi-könyvtárra bízta a mai kornak megfelelő 4 kötetes monográfiájának kidajkálását, valamint a város körüli öt községnek, eddig soha nem létező monográfiájának kiműhelyelését.

Ez a könyvtár teljesítőképességének, sokirányú hasznosságának, ütőképességének a jele. Amellett számtalan sorozat, periodika készül és jelenik meg a könyvtár gondozásában. Személyi és szakbibliográfiák, a néprajzon át a könyvtárhistóriákig.

Városunk szülötte, jó *Vasváry Ödön* bátyánk amerikai magyarságtörténeti gyűjteményét a Somogyi Könyvtárra hagyományozta. Látogatottsága nem tömeges, munkája minőségi, napra kész, nélkülözhetetlen.

A közforgalmunk a 200 000-es város 17-21%-át olvasójának tudja, a 25-ig számolható kerületi fiókkönyvtáraival egyetemben.

Kötészete a könyvtár igényére, a könyvtár falai között nőtt föl. Tudja a széria munkát, de jól felszerszámozott műhelyében a jól képzett restaurátorok avatott kézzel nyúlnak istápolásra váró könyvkincseinkhez.

Az intézmény irányítását néhány itt teremtődött ügyelő, gondos végzi. Vigyázó figyelmüket egy elhajítani való görbe szög el nem kerüli.

A központ kölcsönzősei 1000 kérdőívvel megszondáztatták a törzsolvasóinkat némely jeles kérdésekben, mint pl. elégedettség, hiányosság, szolgálatkészség, gazdagodási lehetőség, légkör, érdemesség, javítani valók.

Általában elégedettek az olvasók, ám ők is, mi is tudjuk, hogy messzi vagyunk a jóléti társadalmak könyvtári fejlettségi fokától. Mi még most is a puszta megmaradásunkért kapaszkodunk.

Most fújjuk a koldusindulót, amikor az ország kétharmada kilincsel az egyharmadánál, meg a másik koldusnál. Valósággal a *Hét krajcár* tanulsága elevenedik meg jelenünkben. A koldus teszi le az utolsó hiányzó garast a boldoguláshoz.

A fönntartók anyagi forrásainak megcsappanása ösztönöz bennünket a kéregetésre. Pedig mi még nem is panaszkodhatunk az önkormányzatiakra. Szavunkat ha nem is lesik, hallatlanná sem teszik. Figyelnek és oszlatják gondjainkat. Hanem egyre növekvő számláinkat nem győzik fizetni.

10 éves korukra már modern gépeink elköszönnek a szolgálatból, újítani nincs pénzünk. Az épület páratartalmát szabályozó gépek elpusztultak, utána pusztul a könyvállomány. Föl nem győznénk sorolni a költségeket. Pedig semmi luxus. A puszta lét és megmaradás.

Jól tudjuk, könyvtárunk életében voltak nagyon aszályos évek. Móra megérte a világgazdasági válságot. Nem tudott könyvet, újságot, folyóiratot venni. Szabadkőmívesekből, egyházi emberekből, pénzesebb, kultúra-szerető polgárokból olyan Könyvtárbarátok Egyesületét verbuvált, amely az aszályos években összepörsölyözött annyit, amiből a legfontosabb periodikákat, legalapvetőbb munkákat megvásárolhatták, így átvészelve a nehéz gazdasági bajokban vergődő éveket.

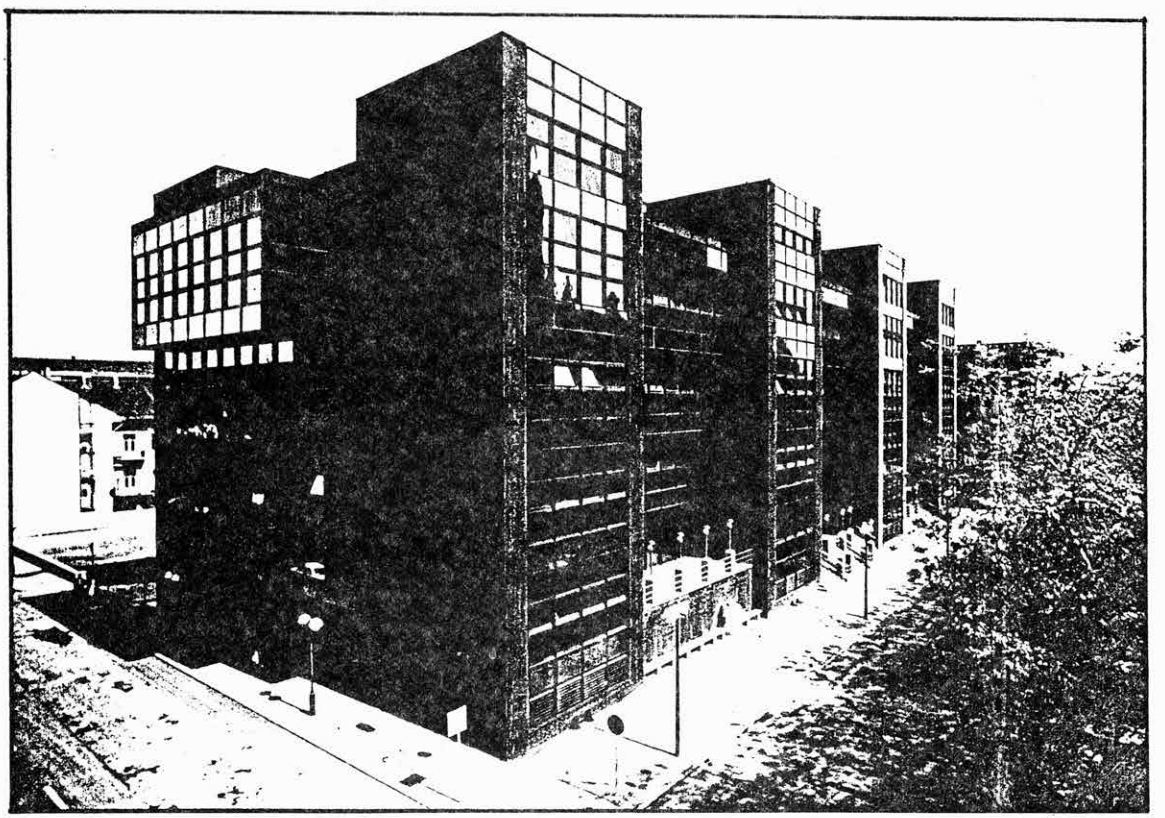
Mi is fújjuk a koldusindulót, mert apad az olvasói létszám az apadó könyvállomány nyomán.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Fiókok elnéptelenednek, nem talál olvasnivalót bennük a mindent olvasó szegedi. Ezek rossz jelek. A törzsállomány is csak az egypéldányos rendszer szerint gyarapszik. Nem futja többre.

Takarék láng. Mindig jobb, mint a nulla láng.

Koldulunk, hogy gyűjtésünk nyomán a túlélés elemi föltételeit biztosítsuk. A magyar kultúra végvárai a közművelődési könyvtár és az alapfokú oktatás.

A szegedi Somogyi-könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Somogyi Károly gyűjteménye a szegedi Somogyi-könyvtárban

Nagy Erzsébet

1880. április 26-án ajánlotta fel könyvtárát Szeged városának *Somogyi Károly* esztergomi kanonok. Az alföldi várost az egy évvel korábban szinte teljesen elpusztító árvíz után hazai összefogással és nemzetközi segítséggel erőteljes lendülettel kezdték újjáépíteni. A város modern arculatát is ekkor alakították ki. Somogyi felajánlásával az „Alföld fővárosának" szellemi újjáépítését alapozta meg. Előrelátóan gondolt arra is, hogy Szegeden hamarosan tudományegyetem létesül, s az ő rendszerezett, 43 701 kötetes gyűjteménye alapját képezheti majd az egyetem működésének is. Felajánlásában leszögezte, hogy a könyvtár Szeged város örök és elidegeníthetetlen tulajdonát képezi, feladata *„a nemzeties irányú közművelődést és tudományosságot az ország nagy terjedelmű déli vidékén terjeszteni"*. A *közművelődés* és a *tudományosság* együttes szolgálatát fogalmazta meg az 1881. február 15-én kelt Alapítványi oklevél is.

Az alapító

Somogyi Károly (1811-1888) a múlt század közepének szellemi, egyházi-irodalmi életében jelentős szerepet töltött be. Kiadója és szerkesztője volt a *Religio és Nevelés* című folyóiratnak; a magyar nyelvű egyházi irodalom kialakításáért, valamint a valláserkölcsi nevelés hatékonysága érdekében nemzeti nyelvű olvasmányok megírására ösztönözte paptársait, s írásaikat közölte a Religióban. Alapító tagja, igazgatója, alelnöke volt a Szent-István-Társulatnak, amelynek kiadói irányvonalát hosszú időn át Somogyi elképzelése határozta meg.

Tudományos tevékenységet is folytatott, a pesti egyetem hittudományi karán doktorált, itt oktatott is, majd az egyetem 'bekebelezett tudora' (címzetes tanára) lett. 1859-ben tartotta székfoglaló előadását (*A bölcsészet lényege- és feladatáról* címmel) a Magyar Tudományos Akadémián, amelynek révén a II. Filozófiai Osztály tagja lett.

Izgalmas és szinte teljesen ismeretlen az a szerep, amit 1848 márciusa után, a forradalom és szabadságharc alatt töltött be. Ebben az időszakban ugyanis *nyomdatulajdonos* volt Somogyi. Vácott a forradalmi napok összes nyomtatványa az ő nyomdájában készült. A híressé vált, radikális szellemű újság, a *Marczius tizenötödike* ugyancsak az ő pesti nyomdájából került ki.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ez az aktív és szerteágazó tevékenység ellentmond annak a szinte idealizált képnek, amit a könyvtár alapítása idején, a hála kifejezéseként alkotott róla *Mikszáth Kálmán*, majd 50 évvel később *Móra Ferenc*. Ők a világtól elvonult, könyveinek élő, tudós, jóságos öreg pap képét rajzolták meg. Valójában ennél sokkal színesebb, ellentmondásosabb egyéniség volt.

Az *ellentmondásosság* volt talán legjellemzőbb személyiségére.

Református vallást kapott a keresztségben (gyermekként katolizált) – esztergomi kanonok lett. Konzervatív papnak tartották – könyvtárában sok, a pápa által tiltott természettudományos mű található. 'Fejedelmi gazdagságot' sejtető könyvgyűjteménye – szinte fukar, önmagával szemben kimondottan igénytelen életmód. Vakfegyelem – ugyanakkor éles kritika egyházi feljebbvalóival szemben. Állandó közlésvágy, gondolatainak azonnali, 'nyomdatiszta' rögzítése – mégis alig publikált valamit. Alázatos szerénység – határozott öntudat. Egyéni tragédiája, hogy az olvasásnak, a tudás megszerzésének élve, öregkorára csaknem teljesen megvakult.

Kanonokként az esztergomi Bibliothecára kellett volna hagynia könyvtárát, ehelyett ő, még életében, Szegednek adományozta azt. Szeged szentként tisztelte, Esztergom városa pedig meglopva, elárulva érezte magát.

Esztergomi hála

Esztergomi hála[1] címmel ellátott kéziratában Somogyi említi a *Gomi Misi* című élclapot, *„melynek legelső számában (1880. május első hete!) a szegedi könyvtár alapításáért mar, megírván: Páratlan meglepetés. Sehol az országban nem tett oly csudás hatást főtisztelendő Somogyi Károly esztergomi kanonok hazafias nagy áldozatteljes tette, midőn 70 ezernyi kötetből álló drága könyvtárát Szegednek ajándékozá, s annak fenntartási költségére évi ezer forintot biztosított, – mint a világ közepén Esztergomban, hol a szegények ő nagysága nevének hallatára éhlázt kapnak. E nagyszerű tettben szabad legyen Pál fordulása ünnepét szemlélnünk, hogy Esztergom iránt nem leend ezentúl oly idegen – mostoha." ... Az aljas rágalmazó irígyli Szegednek az adományt;* – folytatja Somogyi – *s miért? Tehát, Esztergomnak nincs könyvtára? nincs módja magát ismeret- és műveltségben gazdagítani? Hiszen ott van a nagy érseki s káptalani könyvtár! Hányan használják? Kik olvasnak itt jó könyveket éveken át? ... Vagy csak is az ezer forintnyi évi adomány szúrja szemét? De hisz ez a megkezdett művek, folyóiratok kiegészítése- és folytatására lesz fordítva, ... bizonyára nem sok évekre, míg élek... Vagy azt gondolja, ha egyiknek ennyit adhattam, adhatok a másiknak is? Eszetlen... Egy életet kétszer nem áldozhatok fel."*

Somogyi könyvtárképe

Somogyi könyvtáralakító tevékenységének irányelvei meglepően modernek, demokratikusak, s talán a mai napig nem teljesen megvalósult elképzelések. Lappangó (vagy elveszett?) feljegyzéseiben[2] így ír erről: *„Szerintem egy könyvtár éppen nem puszta mulatóhely, hol az ember élvezetet keres, hanem fő főiskola, mely a facultasokban nyert ismereteket tökéletesítse, a tapasztalást pótolja, s az egész életnek biztos irányt adjon. Nem is önző célból állítandó fel egy könyvtár, hogy csak most és nekem legyen benne örömem és hasznom: közhasznúvá kell tenni, mi valóban jó és szükséges és főleg azt, mit sem a szegényebb sorsúak, sem a hozzá nem értők soha létre nem hozhatnak. Egy, minden életbevágó tudományszakot képviselő könyvtár, nem merő halmaza esetleg áruba bocsátott mindenféle becses és becstelen könyveknek; hanem rendszeres összeillesztése azon kútfőknek, melyekből a minden időkbeli értelmi s erkölcsi haladás bizonyítványait és (a tudatlanokra nézve) kútfőit, kézikönyveit merítjük: hogy minden, ki valamely, a közjóra nézve is, de az egyénnek is hasznos, üdvös életpályát választ, s nem képes az erre szolgáló jó könyveket megszerezni, e neki is megnyitott intézetben czélravezető útmutatást nyerjen.*

Én nemcsak minden idők és nemzetek irodalmából igyekeztem a legjelesebbet (mi nem egy a legdrágábbal), a leghasználhatóbbat megszerezni, hanem főleg azon korszak jellemző képét akartam az ez időbeli munkákban lehető leghívebben előtüntetni, mely korszakot, még pedig mint magyar és kath. pap megéltem. E korszak elég nevezetes arra, hogy a világtörténelemben szerepeljen. ...

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Azt is merem állítani, hogy az általam gyűjtött könyvek közt nem egy van, melynek párját a leghírnevesebb könyvtárak birtokosai is hiában fogják egykor keresni. ...

Egyesek gyűjthetnek csak általuk kiválasztott czélra szolgáló műveket s ezekből is csak az ő nézeteiknek megfelelőket; de nagyobb közhasználatnak átadott könyvtárnak nem jó egyoldalúnak vagy éppen pártosnak lennie. Itt mindenkinek joga van az igazságot a tudományok, ismeretek minden ágában, legalább a valódi műveltséghez tartozókban keresni, s annál jobb, ha minél többet feltalálhat, s minél kevesebbet keres haszontalanul.

De azért mindent egy könyvtár sem nyújthat. Napjainkban a többféle mívelt nyelvek annyiféle irodalmat teremtettek, hogy valamennyit egyenlő részrehajlatlansággal felkarolni lehetetlen. Ezt a párizsi könyvtár sem teheti, mint a british Museum sem. Pedig kívánatos volna, hogy egy ily világkönyvtár léteznék. Lehet, valamikor ez is létesül, mint sok más, mit évezredekig lehetetlennek hitt az emberiség.

Addig is a magyar népnek csak magyar földön és magyar érzelmű honfi szerezhet némileg megfelelőt. Gróf Széchényi is erre törekedett. De kívánatos volna, hogy az országnak több részén lehessen ily segédeszközhöz folyamodni."

Somogyi azt is világosan látta, hogy *„Igazán használhatóvá egy könyvtár csak sajtó útján közzétett jó catalogus által válik; s épen ez ama nagy hátrány, melly honunkban a tudományosság emelkedését gátolja, a Teleki és Széchényi féle catalogusok hiánya. Én illyet akartam a szegedi számára készíteni: de persze ezt nem lehet pár hét alatt előállítani."*[3]

A közművelődés szolgálatának hangsúlyozásával, maga a közművelődés szó használatával csaknem száz évvel kora előtt járt. Ma a közhasznú információ, az információhoz jutás joga ugyanezeket az elveket fogalmazza meg. S a számítógépes kapcsolat, amely lehetővé teszi a keresést más könyvtárak katalógusaiban, nem a Somogyi által szükségesnek tartott *világkönyvtár* egy formája?!

Az alapítványi gyűjtemény

Somogyi enciklopédikus könyvtárat hozott létre. Nem a ritkaságokat gyűjtötte, hanem a tartalom, a tudományos érték volt számára a fontos. Minden tudomány alapművei, a lehető legjobb kiadásban, megtalálhatók a tékában. A tudományos szakfolyóiratokat is gyűjtötte. Egyedivé az teszi ezt a könyvtárat, hogy Somogyi olvasás közben jegyzetelt a kötetekbe, olykor csak rövid glosszákat, olykor hosszú, elemző esszéket írt a borítóra vagy az előzéklapokra. Hatalmas műveltségről, tájékozottságról és kegyetlenül éles kritikai szellemről tanúskodnak ezek a bejegyzések. Somogyi könyvtárrendezési tervet is készített, ezt azonban igen hamar hatályon kívül helyezte a könyvtár első igazgatója, *Reizner János*. Megmaradt azonban a fő rendező elv: a szakrendi raktározás. Tíz főosztályba sorolták a tudományokat, tehát 'önfeltáró' ez a rendszer, a tartalmilag összetartozó, rokon tematikájú művek egy szakaszban sorakoznak a polcokon.

Kiemelkedő értékű a hittudomány anyaga; filológiailag és kiadástörténetileg fontos bibliakiadások teljes sorozataival. A Brian Walton által gondozott, 1657-ben Londonban kiadott polyglott biblia Somogyi-könyvtári variánsa eredetileg is csupán 10-12 példányban készült. Kínai nyelvű Újszövetség és cseremisz nyelvű Máté evangélium is található a gyűjteményben.

Az 'Orvosi tudományok' kötetei bizonyítják leginkább, hogy Somogyi kezdettől fogva egy nyilvános könyvtár gondolatától vezettetve gyarapította könyvtárát. Vesalius Anatómiája (Bázel, 1555) mellett jól megférnek a füveskönyvek és a bábászati szakkönyvek.

A gyűjtemény legtöbb kötetet számláló tudománycsoportja a 'G' szak: Történelem s földrajz. Az egyetemes és a magyar történelem szak nélkülözhetetlen forrásmunkákat tartalmaz. Legismertebbé a 'G.c.' szak vált, amelybe földrajzi, etnográfiai, topográfiai művek tartoznak. A csodálatos metszetekkel illusztrált kötetek olvasása közben Somogyi beutazta az egész világot. Felemelő érzés kikeresni a 16. századi kiadványokban a Magyarországról szóló fejezeteket; nem kérdéses, hogy Európához tartoztunk.

A nyelvészeti munkák között nehéz megállapítani, mi a legértékesebb vagy legérdekesebb. Egzotikus és ritka nyelvek szótárai mellett megtalálható a Plantin nyomdában 1573-ban készült első holland szótár, az 1598-as kiadású, hatalmas Calepinus szótár, amelyet 14. születésnapjára kapott Somogyi az édesapjától 1825-ben. Kuriózum az 1787-ben Szentpétervárott kiadott 200 nyelvű szótár, amelynek két kötetében csak cirill

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

betűk találhatók, kiejtés szerint olvasható benne egy cca 300 tételből álló alapszókincs 200 európai és ázsiai nyelven.

Tartalmuktól függetlenül külön csoportot képeznek az ősnyomtatványok és a Régi Magyar Könyvtár kötetei: 'Inc.' jelzettel. A valóság azonban nem felel meg a rövidítésnek, hiszen nem mind inkunábulum, ami ilyen jelzetet kapott, 16. századi nyomtatványok, kézzel színezett ábrákat tartalmazó antikvák is kerültek ide. Ma 36 ősnyomtatványa van a könyvtárnak, ebből 8 egyedüli példány Magyarországon. Cca 340 antikvát számol a gyűjtemény. A kiemelt RMK anyag is szubjektív válogatás eredménye, ma már nem tisztán érthető a kiemelés alapja, de ezen nem változtat a könyvtár.

Érdekes, hogy Somogyi könyvgyűjtésében nem játszottak különös szerepet a régi magyar nyomtatványok. A tartalom volt a fontos, nem a bibliofil- vagy korszakszempontúság. Mégis neki köszönhető a tudatosan RMK-volta miatt beszerzett kis gyűjtemény: az alapítvány kötetei között talált értékes duplumpéldányokat ezekre cserélte el Reizner a nemzeti könyvtárral.

„Koronás főknek..."

A korábbi possessorok névbeírása, ex librisei alapján állítja Reizner[4]: *„Koronás főknek, államférfiaknak, főpapoknak, tudósoknak elzüllött könyvtáraiból ritka becsű példányokat gyűjtött egybe, s ha a könyvek provenientiái egy külön jegyzékben összeállíttatnának, a hazai régibb könyvtáraknak és gyűjtőknek több ismeretlenjét lehetne abból megállapítani."* Került Somogyi könyvtárába Miksa mexikói császár, Guizot francia miniszter, Rumy Károly György és Batsányi könyvei közül is. Az esztergomi érsekek és kanonokok csodálatos ex librisei az esztergomi klérus rangját is érzékeltetik.

Ugyanilyen jellemző az egykori tulajdonosokra a könyvek kötése. Előkelő possessort sejtetnek a míves gótikus és reneszánsz bőrkötések, a dúsan aranyozott, monogramokkal is díszített barokk kötések. Szerényen sorakoznak közöttük az egyszerű papírkötések, s azok a borítások, amelyeket Somogyi készített a könyvek számára, hogy azok szállíthatók és használhatók legyenek, 'pongyola köntösüket' ideiglenesnek szánta.

A gyűjtemény feltárása

Az alfabétikus katalógust a porosz instrukciók szerint szerkesztették. A kéziratos fólapok *Tömörkény István*, majd *Móra Ferenc* kézírását is őrzik. A kötetek raktári helyének meghatározása, a 'szakozás' az igazgató feladata volt. Helyrajzi (szak-)katalógust is készítettek. 1956-ig ez a rendszer működött, akkor tértek át a szakrendi raktározásról a nagyságrendire, s kezdték építeni a szabványos cédulakatalógust. A mai napig legjobban használható tárgyszókatalógust 1918 és 1923 között *Fischhof Ágota*, a könyvtár első szakképzett könyvtárosa készítette, az addigi teljes állományról.

Szeged könyvtára ma

Az 1883-ban megnyitott könyvtár folyamatosan szolgálja a város közönségét. Az egykor 43 701 kötet mára 740 000-re gyarapodott. A korábbi, csak prézens gyűjteményt kölcsönözhető állománnyal egészítették ki. Kialakult a fiókhálózat, hogy az egyre növekvő város új részei se maradjanak könyv, könyvtári szolgáltatás nélkül. 1973-tól megyei könyvtári szerepet is betölt a könyvtár.

A legnagyobb változást az 1984-ben felavatott új könyvtárépület jelentette. A könyvtár korábbi, familiáris légkörét elvesztve itt már öt szinten szolgálja az olvasókat. Az új épület, mely külső megjelenésében egy hatalmas 'üvegpalotára' emlékeztet, vonzza a látogatókat. Az átadás után a beiratkozott olvasók száma ugrásszerűen megnövekedett. Míg a régi könyvtárépület olvasóterme generációk tanulószobája volt, misztikus ünnepélyességet sugallva, az új épületben tágas olvasótermek vannak, melyek látogatottsága arról tanúskodik, hogy megkedvelték a könyvtárhasználók. Ebben szerepet játszhat az is, hogy minden olvasónak külön asztal jut, ahol mások zavarása nélkül szétterítheti jegyzeteit, a kézikönyvtár köteteit vagy a raktárból kért műveket, folyóiratokat.

A könyvtár értékes különgyűjteményei megfelelő elhelyezést nyertek az új épületben. Ezek közül kiemelkedik a *Vasváry-gyűjtemény*, Vasváry Ödön ajándéka. A szegedi születésű, Amerikába vándorolt lelkész hatalmas lapkivágat-gyűj-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

teményt állított össze az amerikai magyarságról. Vasváry 'tanulószobája' is a Somogyi-könyvtár egykori olvasóterme volt, erre emlékezve ajánlotta fel ezt a fontos hungarika anyagot Szeged könyvtárának 1972-ben.

Ha Somogyi Károly a szokásnak megfelelően az esztergomi bibliothecára hagyományozza könyvtárát, az beolvadt volna a többi értékes hagyaték közé. Egy lett volna csupán a sok közül. Így viszont önálló életre kelt. Meghatározója lett egy nagyváros közművelődésének. Szeged tudományos életének elindítójává és bázisává vált. A kolozsvári egyetem Szegedre költözéséig egyedüli reprezentánsa volt a város szellemi életének.

A Somogyi-könyvtár méltó emléket állított alapítójának. Somogyi Károly könyveiből, az alapítványi gyűjteményből készült az ún. *Emlékkönyvtár*. A megközelítőleg 10 000 kötetes válogatás az eredeti gyűjtemény arányosan kicsinyített változata. Könyv- és könyvtártörténetet őriz ez az élő múzeum. Az épület harmadik emeletén található termet a Somogyi-könyvtár eredeti, több mint száz éves könyvállványaival rendezték be.

Irodalom

1. A cikk eredetije nincs meg. Somogyi idéz az írásból a „Gomi Misi" előfizetési felhívásához csatolt, feltehetően válaszcikknek szánt kéziratában. (Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár)
2. FERENCZY György: Somogyi Károly élete. Magyar Sion. 1888. 766-768.p.
3. Levél Reizner Jánosnak. Esztergom, 1883. július 3. (Somogyi-könyvtár, irattár)
4. RUSZTI R.J. (Reizner János): A szegedi Somogyi-könyvtár. Bp. 1886.

A BEIRATKOZÁSI, ILLETVE KÖLCSÖNZÉSI DÍJAK NAGYSÁGÁRÓL, sőt szükségességéről tovább folyik a vita Németországban. – Lényegesen emeljék a kölcsönzési díjat, követeli a könyvtáraktól Alsó-Szászországban az Adófizetők Szövetsége, mert csak így lehet fedezni a 88 millió márkára tervezett könyvtári kiadásokat. – Zweibrückenben 1994 nyara óta a 18 éven aluliaknak is fizetniük kell a kölcsönzésért. – Leichlingenben felére csökkentették a kölcsönzési díjat, mert legutóbbi megemelése óta visszaesett a könyvtár használata. – Cerlinghausen könyvtára a kölcsönzési díj eltörlését javasolja, mert az előirányzott 15 000 helyett csak 3500 márkát jövedelmezett, viszont 20, 30, helyenként 40%-kal csökkentette az olvasók számát. – A beiratkozási díj bevezetése a müncheni városi könyvtárhálózatban sem váltotta be a hozzá fűzött költségvetési reményeket, viszont 40%-kal csökkentette a felnőtt olvasók számát; ezzel szemben 22%-kal több gyerek jár most könyvtárba, s a tízévesek is Thomas Mann regényeit viszik haza – mert apukának-anyukának fizetnie kellene érte, nekik pedig nem.

(*DBI-Pressespiegel, 1995. ápr.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Amerikai magyar életrajzgyűjtemény – Washingtonból Szegedre

Kórász Mária

A szegedi Somogyi-könyvtár 1978 óta őrzi *Vasváry Ödön* hagyatékát. Az amerikai magyarsággal kapcsolatos könyveket, lapkivágatokat, leveleket, fényképeket és egyéb dokumentumtípusokat is tartalmazó gyűjteményt, a több mint ötven éven át tartó gyűjtő- és kutatómunka eredményét, Vasváry Ödön (1888-1977), szegedi születésű, amerikai magyar református lelkész, szülővárosa könyvtárának adományozta.

A Somogyi-könyvtárba került hagyaték gyarapítása tovább folytatódik a gyűjtőkörbe illő hazai és külföldi kiadványokkal, cikkekkel, egyéb dokumentumokkal. Ezek egy része Amerikában élő magyaroktól, ottani intézményektől, az amerikai magyarsággal foglalkozó kutatóktól ajándékozás útján jut el a gyűjteménybe. Másik részét a könyvtár által beszerzett művek, a hírlap- és folyóiratfigyeléssel összegyűjtött cikkek teszik ki.

A rendszeres gyarapodásról és a Vasváry-gyűjteményhez kapcsolódó eseményekről az évente kétszer megjelenő *Vasváry Collection Newsletter* tájékoztatja az érdeklődőket.

Az eddig eltelt időszakban az eredeti gyűjteményt jól kiegészítő anyagok kerültek Szegedre. Közöttük szerepel a washingtoni Kongresszusi Könyvtártól 1994-ben kapott amerikai magyar életrajzgyűjtemény.

Keletkezésének körülményei

Az életrajzgyűjtemény része volt a Magyar Nemzeti Múzeum által 1937-ben New Yorkban létrehozott Hungarian Reference Library (HRL) nevű tudományos és kulturális intézetnek. Az intézmény vezetésével *Telkes László*t bízták meg, aki 1930-ban került az Egyesült Államokba. Jogi végzettsége mellett könyvtári gyakorlatra is szert tett már korábban, a Harvard Law Library magyar részlegének megszervezése idején.

A HRL könyvállományának gerincét *Feleky Károly* (1863-1930) New York-i magyar színházigazgató, neves könyvgyűjtő, bibliográfus könyvtára alkotta, amelyet a Magyar Nemzeti Múzeum 1937 tavaszán vásárolt meg Feleky Károly özvegyétől 16 ezer dollárért. A mintegy hatezer kötetes, angol nyelvű hungarika-gyűjtemény a legtöbb olyan művet magába foglalta, amelyet Magyarországgal, magyar ügyekkel kapcsolatban az 1560-as évek óta angolul írtak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A HRL azzal a céllal létesült, hogy rendelkezésére álljon mindazoknak, akik magyar vonatkozású kulturális, történelmi, művészeti kérdések iránt érdeklődnek. Információs szolgálatán túl a könyvtár feladatául tűzte ki a magyar kultúra széles körű terjesztését és az amerikai magyarok összefogását is. Ennek érdekében sokoldalú tevékenységet folytatott. Előadások, kiállítások, hangversenyek, tanfolyamok szervezése mellett, kiadványsorozatot adott ki és egy amerikai magyar lexikon megjelentetésén fáradozott, vállalva a lexikonhoz szükséges adatok összegyűjtését is. Mivel a könyvtár nem rendelkezett minden ismert amerikai magyar címével, ezért felhívást is közzétett az amerikai magyar lapokban. Ezer kérdőívet küldött szét amerikai magyar tudósok, művészek, orvosok, tanárok, újságírók, üzletemberek, egyleti vezetők, lelkészek címére – akiknek létezéséről a könyvtár tudomást szerzett – életükre és tevékenységükre vonatkozó adatokat és fényképet kérve a készülő lexikonhoz. A kérdőívet az értelmiségieken kívül gyári munkásokhoz, a földművelésben, bányákban dolgozókhoz is eljuttatták. Így a 930 amerikai magyarról összegyűlt 3600 oldalnyi anyag keresztmetszetet is ad egyben az 1930-as évek végének amerikai magyar társadalmáról. A HRL hangversenyplakátokat, kiállítási katalógusokat, fényképeket, különlenyomatokat is gyűjtött az amerikai magyarság életének krónikájaként.

Az életrajzi anyag mellett létrejött egy időrendben rendszerezett lapkivágatgyűjtemény is, ugyancsak a HRL gyűjtésében. Az 1920-tól 1940-ig terjedő időszakból, hónapokra bontva, az amerikai magyarokat akkoriban feltételezhetően érdeklő, a korabeli sajtóból válogatott, aktuális politikai és kulturális eseményekről írott cikkekből áll a gyűjtemény.

Az amerikai magyar lexikonhoz gyűjtött anyagot végül nem használták fel, mivel a lexikon nem jelent meg. 1941 decemberében ugyanis Magyarország hadat üzent az Egyesült Államoknak. Következményeként az Egyesült Államok kormánya 1942 januárjában a HRL-t, mint ellenséges állam propaganda intézményét bezáratta, anyagát lefoglalta.

1953-ban a washingtoni Kongresszusi Könyvtár hozzájutott a HRL könyveihez – a Feleky-gyűjteménnyel együtt, bezárásakor tízezer kötetet jelentett –, s vele együtt a HRL életrajzi dokumentumaihoz is. A Kongresszusi Könyvtár amellett döntött, hogy a könyveket szakok szerint a könyvtár általános gyűjteményébe olvasztja be.

Több amerikai magyar figyelmét is felkeltette akkoriban a HRL sorsa. Vasváry Ödön is azok közé tartozott *Balogh E. István*nal, az Amerikai Magyar Szövetség titkárával együtt, akik többször próbálkoztak a Kongresszusi Könyvtárnál azzal a kéréssel, hogy külön magyar gyűjteményként hagyják egyben az egész anyagot.

A HRL ezután kölcsönként az Amerikai Magyar Könyvtár és Történelmi Társulathoz került New Yorkba, de elhelyezési problémák nehezítették a működését, ezért 1961-ben újra visszaszállították a Kongresszusi Könyvtárba és megtörtént a szakok szerinti beolvasztása.

Mikrofilmezése

Míg a HRL könyvanyagának katalógusáról a Kongresszusi Könyvtár már korábban mikrofilmet készített (ez a Vasváry-gyűjteményben is hozzáférhető), addig az életrajzgyűjteménnyel egészen 1991-ig nem foglalkoztak érdemben. Ekkor vizsgálták meg alaposan, s megállapították, hogy az anyagnak mintegy 60%-a maradandó érték, érdemes mikrofilmre venni.

A mikrofilmezési munkálatokról először 1992-ben kapott értesítést a Vasváry-gyűjtemény *Kenneth E. Nyiradyt*ól, a Kongresszusi Könyvtár Európai Osztályának munkatársától, aki akkor elküldte az életrajzgyűjteményben talált, Vasváry Ödön által kitöltött kérdőív másolatát is. Kenneth E. Nyirady még az évben személyesen is ellátogatott Szegedre a Vasváry-gyűjteménybe, hogy áttanulmányozza az ott található, a Feleky-gyűjteményre és a HRL történetére vonatkozó dokumentumokat.

Az 1993-ban elkészült mikrofilmhez Kenneth E. Nyirady egy bevezető tanulmányt írt, összefoglalva benne a Feleky-gyűjtemény és az abból létrejött HRL hányatott sorsát és az életrajzgyűjtemény keletkezését.

A Kongresszusi Könyvtártól másolatot is lehet kérni az öt tekercs mikrofilmről az alábbi címen: Photoduplication Service, Library of Congress, Washington, CD 20540-5230. Az anyag megnevezése: *Materials for an American-Hungarian Lexicon: The Biographical Files of the Hungarian Reference Library of New York (1937-1942).* 93/991.

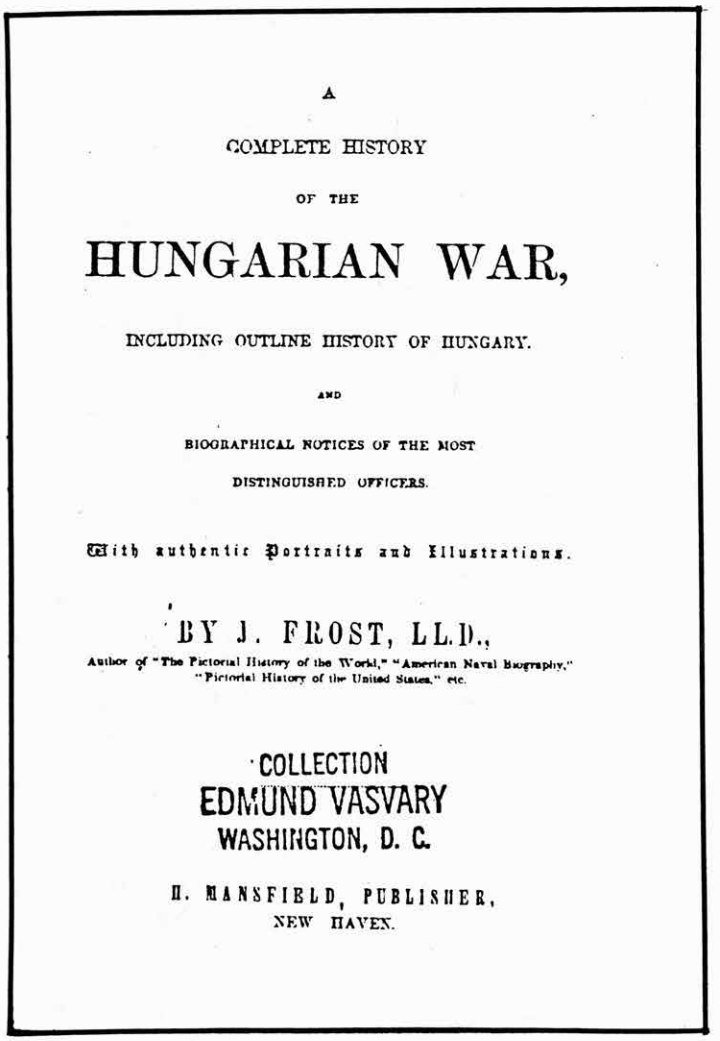
A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az eredeti dokumentumanyag Szegeden a Somogyi-könyvtár Vasváry-gyűjteményében áll a kutatók rendelkezésére. A kutatást nagyban megkönnyíti az anyag rendszerezettsége. Nevek szerinti betűrendben minden személyről külön-külön irattartóba gyűjtve találhatók a dokumentumok.

A Kongresszusi Könyvtárral fenntartott cserekapcsolat keretében kapott életrajzgyűjtemény adatait már több kutató hasznosította.

E híradással azt reméljük, hogy még többen tudomást szereznek e gyűjtemény hazai elérhetőségéről és az oly nagy gonddal összegyűjtött és megőrzött anyag a kutatómunkát haszonnal szolgálhatja.

Vasváry Ödön nem gondolhatta az ötvenes években, amikor a HRL és az alapját képező Feleky-gyűjtemény egybenmaradásáért többedmagával erőfeszítéseket tett, hogy valaha az ő saját gyűjteményébe is bekerül majdan annak egy része.

A

COMPLETE HISTORY

OF THE

HUNGARIAN WAR,

INCLUDING OUTLINE HISTORY OF HUNGARY.

AND

BIOGRAPHICAL NOTICES OF THE MOST

DISTINGUISHED OFFICERS.

With authentic Portraits and Illustrations.

BY J. FROST, LL.D.,

Author of "The Pictorial History of the World," "American Naval Biography," "Pictorial History of the United States," etc.

COLLECTION
EDMUND VASVARY
WASHINGTON, D. C.

H. MANSFIELD, PUBLISHER,
NEW HAVEN.

A Vasváry-gyűjtemény egy kötetének címlapja

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyv- és könyvtártörténeti kutatások helyzete és finanszírozása*

A szegedi könyvtörténeti kutatások 1980-1995 *(Esettanulmány)*

Monok István

„Midőn ezt írtam, tiszta volt az ég" – azt hiszem olcsó retorikai fogás lenne, ha komolyan ezzel az idézettel akarnám kezdeni mondandómat. Részben igazuk van persze azoknak is, akik hallván leendő előadásom címét, lemondóan azt tanácsolták, hogy legyek rövid, és mondjam azt, hogy nincs pénz, és nincsenek könyvtörténeti kutatások sem. Valóban, sokkal kevesebb lehetőségét látom ma a könyv- és könyvtártörténeti kutatásoknak, mint akárcsak néhány évvel ezelőtt, de mégis szeretném a Szegeden megvalósított példát esettanulmányként bemutatni, mert ez a kutatási irány néhány jellegzetességénél fogva életrevalónak bizonyult még a mostani időkben is. Tehát amikor ezt az előadásomat írom, már nem tiszta az ég – igaz, teljesen ragyogó sohasem volt.

Kezdjük az eredményekkel

1980-ben *Keserű Bálint* vezetésével elkezdődtek azok a kutatások, amelyek célja – később részletezendő megfontolások alapján – a koraújkori (1550-1750) Kárpát-medence olvasmánykultúrájára vonatkozó levéltári források feltására volt. A levéltári keresés elsődleges célja, tehát olyan feljegyzések megtalálására irányult, amelyek a könyvek birtoklására, olvasására vonatkoztak és legalább 5 különféle műről szóltak. Ez utóbbi korlátozást gyakorlati okokból tettük, és az ilyen feljegyzést neveztük könyvjegyzéknek. Nem jelenti ez természetesen azt, hogy az ötnél kevesebb könyv birtoklását jelző feljegyzést ne regisztráltuk volna, ha kezünkbe akadt.

Munkánk kezdetekor az akkori bibliográfiák alapján 64 kiadott könyvjegyzéket ismertünk. Ma közel 2000 ilyen feljegyzésről van fotomechanikus másolatunk.

A könyvjegyzékek bibliográfiai nyilvántartására létrehoztuk a *Könyvtártörténeti Füzetek* sorozatot. Minden egyes jegyzékről a következő adatokat regisztráljuk: a feljegyzés dátuma; a forrás típusa, amelyből a dokumentum előkerült; a könyvanyag tartalmi dominanciája; az egyes könyvtételek leírási módja; a kiadásra, illetve a

* A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1995. évi XXVII., egri vándorgyűlésén, a Társadalomtudományi Szekció ülésén elhangzott előadás szerkesztett változata.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lelőhelyre vonatkozó adatok; a tulajdonos azonosítása; jegyzetek. Sorozatunknak eddig 7 darabja jelent meg, további két kötet előkészületben van (reméljük, hogy 1996 folyamán meg is jelennek).

A könyvjegyzékek megtalálása és bibliográfiai regisztrálása után választ előtt álltunk. Választhattuk volna azt a megoldást, hogy elkezdjük a levéltári dokumentumokban csak tömören jelzett könyvek azonosítását, és az egyes jegyzékeket azonosítva, az első feldolgozás után publikáljuk (a hasonló angliai program (PLRE = Privat Libraries in Renaissance England) ezt az utat választotta). Sajnos, az idő minket igazolt akkor, amikor a másik útra léptünk, és kiadjuk a jegyzékeket első olvasatukban (vállalva ezzel az olvasat és a kötetek mutatóinak hibáit), majd az egyes tételeket ez után oldjuk fel, dolgozzuk fel a dokumentumokat. A hátrányok mellett – ezek a hátrányok elsősorban köteteink minőségében jelentkeznek (hibásak, nem kritikai a jegyzetapparátus, általában a sietős munka hibái vannak bennük) –; tehát a hátrányok mellett előnyei is vannak ennek a módszernek. Legelőször is az, hogy a szakemberek számára a puszta olvasat is komoly forrásértéket hordoz. Praktikus haszna a módszernek – tehát a gyors kiadásnak – az, hogy a már megjelent kötetek költségei nem visszavonhatók, utólag nem lehet álmegtakarítások áldozatává tenni őket.

Így az 1965-ben alapított *Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* sorozat 11-20. kötetét jelöltük ki könyvtártörténeti dokumentumaink számára. Máig 13 kötet jelent meg, idén kézbevehető lesz a 14. is. Még 6 kötet megjelentetését tervezzük e sorozatban.

Hagyományaink szerint az *Adattár* sorozat csak kivételes esetben közöl hosszabb tanulmányt. A kutatásaink közben született összefoglaló írásaink számára, további – később részletezendő – taktikai megfontolásból hoztuk létre az *Olvasmánytörténeti Dolgozatok* sorozatot, amelynek már – a megjelent 6 füzet mellett – létezik a *Különszám* sorozata is. Ez utóbbi idegen nyelven megjelenő magyar vonatkozású, vagy magyar szempontból fontos tanulmányokat közöl.

Ez évben útjára indul újabb sorozatunk *A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai* címmel. Ennek az új sorozatnak egyes kötetei már hosszú évek munkájának eredményeit közlik egy-egy könyvtár, egy-egy család, szakmai réteg, város olvasmányainak monografikus feldolgozásával. Itt a levéltári dokumentum, a könyvjegyzék már teljes művelődéstörténeti környezetében jelenik meg.

A jegyzékek egyes tételeit feloldottuk, a tervezhetőség határáig megpróbáltuk autopszia alapján felderíteni az egykori példányokat is – ez pl. a Zrínyi-könyvtár esetében könnyebb feladat volt, mint mondjuk a Batthyány, vagy a Rákóczi családoknál –, ám van olyan is (a többség), ahol ez a célkitűzés nem megvalósítható.

A feloldott könyvjegyzékek elektronikus eszközökkel való feldolgozása folyamatosan, a kiadással párhuzamosan halad.

Röviden tehát az eredményekről: hét bibliográfiai kötet, 14 adattári kötet, 7 nagyobb tanulmányt közlő füzet és egy épülő adatbázis.

A továbbiakban azt a talán általánosabb tanulságokat is nyújtani tudó taktikát, kutatásszervezési hátteret mutatnám be, amely ezt az eredményt hozta.

A könyvtártörténeti kutatásoknak a művelődéstörténeti kutatásokba való ágyazottságáról

Alapvető dolognak tartjuk azt a megfontolást, hogy a könyvtártörténeti kutatásoknak, mint a könyvtárak történetét feltáró vizsgálódásoknak *önmagukban* nincsen sok esélyük.

A most vizsgált példa esetében a keretet az európai szellemi áramlatok magyarországi recepciótörténete – egy adott korban: 1550-1750 – adja. Az elsődleges cél, tehát egy olyan kézikönyv megírása, amely a Kárpát-medencének az európai kultúrákhoz való kapcsolódását mutatja be.

A számos alapkutatási irány közül, amely e cél megvalósítását majd lehetővé teszi, Szegedre került a *Külföldi iskolázás története és forrásai feltárása*, ezzel szoros összefüggésben a *Hazai iskolák matrikulái* – kutatás és kiadás. Ugyancsak a *XVI-XVII. század nonkonformista vallási irányzatok kutatása.*

A Kárpát-medence koraújkori olvasmányai alapkutatás tehát *egy sor tagja*, s mint ilyen kapott helyett abban a tudományhierarchiában, amelyben sajnos a *könyvtártörténet* önállóan csak nehezen talál helyet magának.

További sikeres megfontolásnak bizonyult az, hogy már a célkitűzés sem könyvtártörténeti volt. „Mit olvastak az adott időszakban?" – szól az alapkérdés; és ezenbelül, mit olvastak az egyes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

társadalmi rétegekhez tartozók, milyen különbségek mutatkoznak az egyes geográfiai egységek, vallási, szakmai csoportok eruditiójában? Tehát a kérdések megfogalmazása is a kerettéma, a recepciótörténet oldaláról történt, történik. A szorosabban vett „könyvtártörténeti" kérdések is – pl. hogyan változik a korszakon belül a könyvanyag tematikus rendjének meghatározása (tehát a szakozási szokások hogyan változtak) – a szellemi áramlatok recepciótörténete oldaláról kapnak választ. *Arról az oldalról is*. Mert a forrás a kezünkben van, kiadjuk, a könyvtártörténet pedig önálló diszciplínaként profitálhat belőle. Olyan kutatások eredményeiből, amelyek nem kifejezetten könyvtártörténeti irányultságúak voltak.

Zárójeles megjegyzésként: a magyarországi XVI-XVIII. századra vonatkozó könyvtártörténeti kutatások már csak forrásadottságaiknál fogva sem lehetnek mások, mint olvasmánytörténeti kutatások; *elsősorban azok.*

A könyvtártörténeti kutatásoknak más könyvtörténeti kutatásokkal való összehangoltságáról

A kutatások finanszírozhatósága szempontjából, a pénzforrások gazdái döntéshozatalának motiválása érdekében is fontos dolog a hasonló tartalmú kutatási témák összehangolása. Ezért is – és a magunk munkáját is megkönnyítendő – dolgoztuk ki egy *„Az írásbeliség, olvasás és a könyvtár története Magyarországon 1000-1750"* című kézikönyv megírásának programját. (Ld. a Függelékeket) A téma időben természetesen folytatható és folytatandó is.

Hangsúlyozni szerettük volna azonban, és e helyen is hangsúlyozni kívánjuk azt, hogy nem létezik kutató vagy kutatócsoport, aki vagy amely filológiai jellegű tudományszakban korszakokat átfogó kompetenciával bírna. Az említett együttműködés tehát már pusztán ezért is fontos lenne, de örvendetes módon példás együttműködés alakult ki egyrészt azokkal a műhelyekkel, amelyek a XVIII-XIX. századi témákkal foglalkoznak, másrészt azokkal, amelyek nem Magyarországon működnek, de az 1918 előtti Kárpát-medence könyvtörténetét kutatják.

A nemzetközi együttműködés teljesen magától értetődő kellene hogy legyen, sajnos azonban a mindenki által ismert tényezőknél fogva ez nem volt mindig tipikus. Mi dicsekvőleg említhetjük a meglétét, mert a szlovák, a horvát, az osztrák és a román szakemberekkel is jók a kapcsolataink.

A kutatás finanszírozása szempontjából nagyon fontos, hogy megtaláltuk azokat a nemzetközi műhelyeket és pénzalapokat, amelyek érdekeltek egyrészt a Kárpát-medence könyvkultúrája történetének megismerésében, másrészt magában a térségben élő népcsoportok ilyen célú együttműködésében.

A kutatás és az oktatás egysége

A már kiadott források feltárása, a szekundér irodalom bibliográfiai számbavétele, de a levéltári kutatás, a feltárt dokumentumok olvasatának elkészülése is olyan feladat, amely sok időt, türelmet igényel. A főiskolai és egyetemi hallgatók módszeres felkészítéssel el tudják látni ezeket a feladatokat úgy, hogy tanulmányaik kiegészítéseként minimális jövedelemhez is juthatnak.

A kutatást irányító tanárok, kutatók így kétszer annyit dolgoznak, azonban az utánpótlás képzésében nem lehet jobb módszert kitalálni.

A hallgató, amikorra végez, egy-két önálló kötet társszerzője, s egy kiválasztott szűk témában a tudományos diákkörben is sikere lehet.

A téma finanszírozhatósága szempontjából fontos, hogy viszonylag olcsón olyan munkaerő kapcsolódik be a munkálatokba, amely motivált és a feladat meghatározott mélységéig szakértőnek számít.

A hazai kutatási alapok pedig szívesen veszik azt, ha a kutatási pénzzel egyben az utánpótlás képzéséhez is hozzájárulhatnak.

Szegeden a kezdeti időszakban a levéltári kutatásokat előkészítő speciális kurzusokat szerveztek, szerveztünk. Ez azt jelentette, hogy ha valaki például Kassára készült diákjaival az ottani levéltárba kutatni, akkor előtte fél évig Kassa művelődéstörténetét tanulmányozta. A latin, a magyar, a német paleográfiai gyakorlatok mellett tehát egy-egy terület kiadott levél- és kézirattári forrásait kellett megismerni, továbbá a szakirodalom vonatkozó részét.

1990-től a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Könyvtártudományi Tanszékén elindítottuk a *„Régi könyves speciális képzést"*. Miután ez a képzésforma a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának művelődéstörté-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

neti képzésével szoros programot alakított ki, kölcsönösen elismerték egymás kurzusait. Ezt a heti 6 órás plusz óraterhelést azok a hallgatók vállalták, akik szerettek volna bekapcsolódni a könyvtártörténeti, illetve a Szegedre telepített művelődéstörténeti kutatásokba, valamint azok, akik könyvtáros diplomájuk mellé speciális ismereteket szerettek volna szerezni. Az oklevélben ezeket az ismereteket, azok elsajátítását betétlap tanúsítja.

1995 őszétől a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán induló könyvár szak már alap-egyetemi diplomával ismeri el ezt a speciális képzésformát is. A JATE „B major-szakként" tehát olyan könyvtár szakot indított, amely 8 féléves képzéssel csak speciális ismeretekkel bíró könyvtárosokat képez. Többségük persze könyvtári informatikus lesz, de évente 3-4 hallgató a régi könyves specializációra szakosodik.

Az így végzett hallgatók, akik közben a folyó könyvtártörténeti kutatásokban is jó eredménnyel tevékenykednek, lehetőséget kapnak arra, hogy felvételizzenek a művelődéstörténeti doktori programokra. Az utánpótlás nevelése tehát ezzel a formával vált Szegeden – azt gondoljuk – teljessé.

A kutatás és a könytári munka egysége

Mihez kezd a speciálisan képzett régi könyves könyvtáros, művelődéstörténeti szakemberkönyvtáros az oklevelével, ha a hazai könyvtártörténeti kutatásoknak nincsen erre a célra szervezett infrastruktúrája. Pontosabban: a hazai könyvtárak többsége azt hiszi, hogy a könyvtár nem kutatóműhely. Mi azonban azt gondoljuk, hogy a könyvtár kutatóhely, azzá kell válnia. Nem olyan kutatóhely, ahol csak a könyvtárat kutatják, a könyvtártudományt művelik, hanem azokat a diszciplínákat, amelyek tipikusan a könyvtári tevékenységhez kötődnek; pl. a bibliográfia feltétlenül ilyen, de ilyen a könyvtártörténet is.

Fontos dolog, hogy a könyvtörténeti kutatásokat végzők ne higgyék azt, hogy ők könyvtárban dolgozva főállású kutatók és megszűntek könyvtárosok lenni. A kutatási témákat úgy kell kialakítani, hogy azok szervesen illeszkedjenek a gyűjteményhez.

A szegedi JATE Központi Könyvtár ezt a kérdést úgy oldotta meg, hogy a kialakított különgyűjteményi osztály egy része, gyűjteményként is a könyvtártörténeti források másolatait tartalmazza, melyeknek feldolgozása könyvtári feladat.

A saját régi könyv-kézirat-mikrofilm állomány feltárása is ennek a csoportnak a feladata és a könyvtár regionális feladatvállalásában is részt juttat a csoportnak: az *Olvasmánytörténeti Dolgozatok* részben helytörténeti orientáltságúak. 1850-ig a dél-alföldi régió könyvtártörténeti forrásait is közli. A könyvtár speciálisan képzett szakemberei a régió régi könyves állománnyal bíró könyvtárainak is tanácsadói – pl. a kecskeméti piarista rendház antikva-katalógusát is a JATE Központi Könyvtár adta ki. Ugyanígy a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnázium könyvtára is igényt tart tanácsainkra.

Összegzésként

Könnyű lenne azt mondani, hogy a könyv- és könyvtártörténeti kutatások finanszírozása megoldható akkor, ha van egy-két agilis ember, aki mozgékony, aki tud másokra figyelni, s tud lehetőségeket teremteni. Sajnos, nem így van. A könyvtártörténeti kutatások számára az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártörténeti Munkabizottsága tevékenysége ellenére sem alakult ki tényleges infrastruktúra.

Jelenleg – és nem biztos, hogy ezért nagyon kellene szomorkodni – egy járható út kínálkozik: a többi filológiai jellegű kutatások holdudvarában tevékenykedve, azok kvázi segédtudományaként működni.

Az utóbbi 15 évben a kutatásra szánt pénzek látható módon a felsőoktatás számára lettek átcsoportosítva. Az Akadémia, ahol tudott, megmaradt a minőség ellenőrző funkciójában.

A könyvtártörténet tehát egyik módon úgy juthat pénzhez, ha a felsőoktatáson keresztül próbálja elnyerni azt. A más forrás a helytörténeti kutatásokhoz való kötődésben rejlik. Nem szabad azonban elfeledni azt, hogy ebben a környezetben (könyvtártörténet mint helytörténet) a könyvtártörténeti rész ragaszkodjék az általánosabb kerethez, ahhoz az elképzeléshez, amit a könyvtörténeti szakma alakít ki az országos méretű kutatások számára. Így védekezni lehet a provincializálódás ellen is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ha elkészül, és szakmailag indokolt egy-egy átfogó terv, kutatási irány, akkor lehet kilépni a nemzetközi porondra. Itt meg kell találni azt az érvrendszert, amely biztosítja, hogy a nem magyar nemzeti kultúrák kutatóműhelyei érdeklődjenek a Kárpát-medence iránt. A szegedi alapelképzelés (könyvtörténet, olvasmánytörténet a recepciótörténeten belül) ezért is bizonyult életképesnek.

Függelék

A szegedi könyvtörténeti kiadványok

Könyvtártörténeti Füzetek
Sorozatszerkesztő: Monok István

Magángyűjtemények Magyarországon 1551-1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeáll. Font Zsuzsanna, Herner János, Kokas Károly, Monok István. Szerk. Monok István. Szeged, 1981. (Könyvtártörténeti Füzetek. I.) XXIX, 219 p.

Magángyűjtemények Nyugat-Magyarországon 1555-1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeáll. Herner János, Keveházi Katalin, Kokas Károly, Monok István segítségével Bariska István, Kovács József László, Ötvös Péter, Tirnitz József. Szerk. Monok István. Szeged, 1982. (Könyvtártörténeti Füzetek. II.) XVIII, 161 p.

Magángyűjtemények Magyarországon 1545-1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeáll. Herner János, Monok István. Szeged, 1983. (Könyvtártörténeti Füzetek. III.) XX, 171 p.

Magángyűjtemények a királyi Magyarországon és az Erdélyi fejedelemségben 1533-1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeáll. Font Zsuzsa, Herner János, Katona Tünde, Keveházi Katalin, Kiss Éva, Kokas Károly, Latzkovits Miklós, Monok István, Rideg László, Varga András. Szerk. Herner János, Monok István. Szeged, 1985. (Könyvtártörténeti Füzetek. IV.) XVII, 190 p.

Magyarországi magángyűjtemények 1561-1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeáll. Farkas Gábor, Gácsi Hedvig, Katona Tünde, Keveházi Katalin, Latzkovits Miklós, Monok István, Németh Noémi. Szerk. Monok István. Szeged, 1989. (Könyvtártörténeti Füzetek. V.) XII, 149 p.

Intézményi gyűjtemények 1535-1721. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeáll. Farkas Gábor, Monok István, Németh Noémi. Szerk. Monok István. Szeged, 1989. (Könyvtártörténeti Füzetek. VI.) XIX, 146 p.

Intézményi- és magángyűjtemények Magyarországon 1722-1750. Könyvjegyzékek bibliográfiája. Összeáll. Monok István, Varga András. Szerk. Monok István. Szeged, 1990. (Könyvtártörténeti Füzetek. VII.) XIV, 159 p.

Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez
Sorozatszerkesztő: Keserű Bálint

A magyar könyvkultúra múltjából. Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése. Sajtó alá rend. és a függeléket összeáll. Herner János, Monok István. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 11.) Szeged, 1983. 648 p.

A Dernschwam-könyvtár. Egy magyarországi humanista könyvjegyzéke. Kísérőtanulmánnyal közreadja Berlász Jenő. Sajtó alá rend. és a mutatót összeáll. Keveházi katalin, Monok István. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 12.) Szeged, 1984. 345 p.

Die Bibliothek Dernschwam. Bücherinventar eines Humanisten in Ungarn. Hrsg. v. Jenő Berlász. Regigiert und das Register zusammengestellt v. Katalin Keveházi, István Monok. Szeged, 1984. 304 p.

A Zsámboky-könyvtár katalógusa. Gulyás Pál olvasatában. Bev. Ötvös Péter. Bibliográfia: Varga András. Szerk. Monok István. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 12/2.) Szeged, 1992. 281 p.

Die Bibliothek Sambucus. Nach der Abschrift von Pál Gulyás. Einleitung von Péter Ötvös. Bibliographie von András Varga. Hrsg. von István Monok. Szeged, 1992. 281 p.

Dudith András könyvtára. Részleges rekonstrukció. Összeáll. bev.: Jankovics József, Monok István. Szerk. Monok István. Szeged, 1993. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 12/3.) 207 p.

András Dudith's Library. A partial reconstruction. Compiled and with an introduction by József Jankovics, István Monok. Ed. by István Monok. Szeged, 1993. 207 p.

Magyarországi magánkönyvtárak I. 1533-1657. Sajtó alá rend. Varga András. Munkatárs: Monok István. Utószó: Monok István, Varga András. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 13.) Bp. - Szeged, 1986. X, 259 p.

Magyarországi magánkönyvtárak II. 1588-1721. Sajtó alá rend. Farkas Gábor, Varga András, Katona Tünde, Latzkovits Miklós.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szerk. Monok István. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhoz. 13/2.) Szeged, 1992. XIII, 374 p.

Partiumi könyvesházak 1621-1730. Sárospatak, Debrecen, Szatmár, Nagybánya, Zilah. Sajtó alá rend. Fekete Csaba, Kulcsár György, Monok István, Varga András. Szerk. Monok István, Varga András. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 14.) Bp. - Szeged, 1988. 585 p.

Kassa város olvasmányai 1562-1731. Sajtó alá rend. Gácsi Hedvig, Farkas Gábor, Keveházi Katalin, Lázár István Dávid, Monok István, Németh Noémi. Szerk. Monok István. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 15.) Szeged, 1990. XII, 226 p.

Erdélyi könyvesházak I. Jakó Klára: Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója. 1579-1604. Szerk. Monok István. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 16/1.) Szeged, 1991. 171 p.

Erdélyi könyvesházak II. Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely. Sajtó alá rend. Monok István, Németh Noémi, Tonk Sándor. Szerk. Monok István. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 16/2.) Szeged, 1991. 235 p.

Erdélyi könyvesházak III. 1563-1757. A Bethlen-család és környezete. Az Apafi-család és környezete. A Teleki-család és környezete. Vegyes források. Sajtó alá rend. Monok István, Németh Noémi, Varga András. Szerk. Monok István. Szeged, 1994. [1995] (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 16/3.) XVI, 375 p.

Jezsuita könyvtárak Magyarországon 1711-ig. Kassa, Pozsony, Sárospatak, Turóc, Ungvár. Sajtó alá rend. Farkas Gábor, Monok István, Pozsár Annamária, Varga András. Szerk.: Monok István, Varga András. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 17/1.) Szeged, 1990. XIX, 320 p.

Lesestoffe in Westungarn I. Sopron (Ödenburg) 1535-1721. Hrsg. von Tibor Grüll, Katalin Keveházi, József László Kovács, István Monok, Péter Ötvös, Katalin G. Szende. Red. von István Monok, Péter Ötvös, Harald Prickler. Szeged, 1994. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 18/1.) XI, 578 p.

KÉNOSI TŐZSÉR János: De typographiis et typographis Unitariorum in Transylvania. – Bibliotheca Scriptorum Transylvano-unitariorum. Compiled by Ferenc Földesi. Szerk. Monok István. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 32.) Szeged, 1991. XXIV, 194 p.

Olvasmánytörténeti Dolgozatok

Sorozatszerkesztő: Monok István

SIPOS Gábor: A kolozsvári Református Kollégium Könyvtára a XVII. században. Szerk. Monok István. Szeged, 1991. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok I.) 116 p.

VARGA András: A szegedi minorita könyvtár a XVIII. században. Szerk. Monok István. Szeged, 1991. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok II.) 41 p.

KOKAS Károly: Könyv és könyvtár a XVI-XVII. századi Kőszegen. Szerk. Monok István. Szeged, 1991. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok III.) 50 p.

CICAJ, Viliam: Bányavárosi könyvkultúra a XVI-XVII. században. (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecbánya). Szerk. Császtvay Tünde, Monok István. Szeged, 1993. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok IV.) 142 p.

MONOK István: Könyvkatalógusok és könyvjegyzékek Magyarországon. 1526-1720. Forrástipológia, forráskritika, forráskiadás. Szerk. Császtray Tünde. Szeged, 1993. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok V.) 95 p.

SCHWARCZ Katalin: A klarissza apácák könyvkultúrája a XVIII. században. Szerk. Császtvay Tünde, Monok István. Szeged, 1994. [1995] (Olvasmánytörténeti Dolgozatok VI.) 84 p.

SEIDLER, Wolfram: Buchmarkt und Zeitschriften in Wien 1760-1785. Studie zur Herausbildung einer literarischen Öffentlichkeit in Österreich des 18. Jahrhunderts. Red. von István Monok, Péter Ötvös. Szeged, 1994. (Olvasmánytörténeti Dolgozatok. Különszám I.) 125 p.

Sorozathoz nem tartozó könyvtörténeti kiadványok

Régi könyveink és kéziratainк katalógusai. A szegedi piaristák könyvtára. Összeáll. Varga András. Szeged, 1986. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Bibliothecaria. Tomus IX. Fasciculus 1.) 109 p.

Régi könyveink és kéziratainк katalógusai. XVI. századi könyvek. Összeáll. Keveházi Katalin, Monok István. Szeged, 1986. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Bibliothecaria. Tomus IX. Fasciculus 3.) XII, 216 p.

Régi könyveink és kéziratainк katalógusai. A szegedi minoriták könyvtára. Összeáll. Varga András. Szerk. Monok István. Szeged, 1991. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta bibliothecaria. Tomus XI. Fasciculus 4.) 64 p.

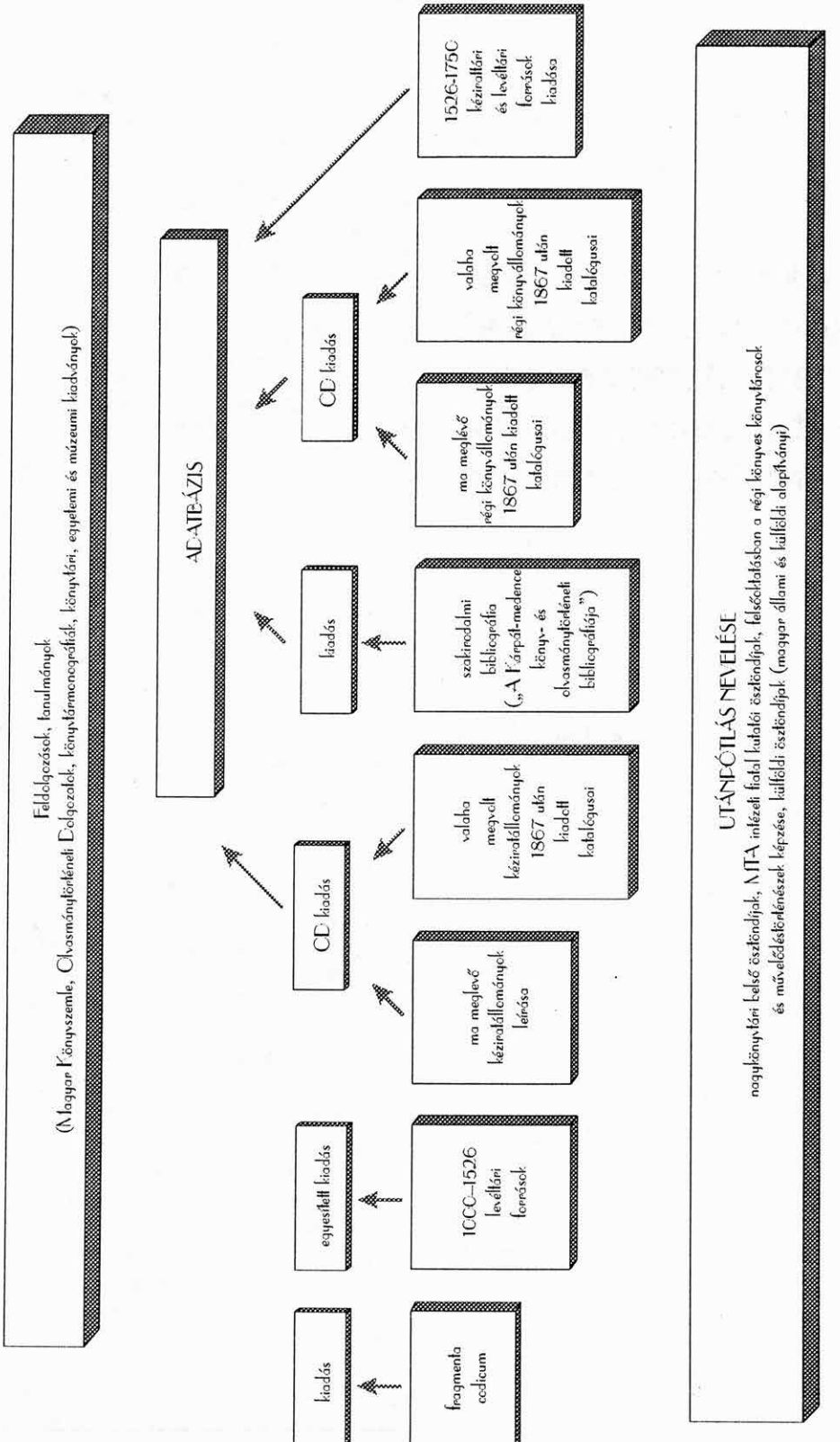
Régi könyveink és kéziratainк katalógusai. A Szeged-Alsóvárosi ferences rendház könyvtára. Összeáll. Keveházi Katalin, Monok István. Szeged, 1994. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Bibliothecaria. Tomus XII. Fasciculus 4.) 130 p.

A kecskeméti piarista rendház XVI. századi könyvei. Összeáll. Kósáné Horváth Mária. Szerk. Monok István. Szeged, 1990. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Bibliothecaria. Tomus X. Fasciculus 4.) 51 p.

A Bibliotheca Zriniana története és állománya. – History and Stock of the Bibliotheca Zriniana. Írták és összeáll. Hausner Gábor, Klaniczay Tibor, Kovács Sándor Iván, Monok István, Orlovszky Tibor. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp. 1992. (Zrínyi Könyvtár 4.) 628 p.

A könyves kultúra. XVI-XVII. század. I. Válogatás az angolszász szakirodalomból. A tanulmányokat válogatta, a jegyzeteket írta: Monok István, Szabó Enéh. Szeged, 1992. 287 p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

* Véleményünk szerint az itt vázolt szervezési elképzelésektől, illetve azok megvalósulásától annyiban függ a 2005-ig való megjelenés, amennyiben a kooperációban résztvevő felsőoktatási intézmények, akadémiai intézetek, könyvtárak nem csökkentik a megvalósítás érdekében nyújtott támogatásukat, s az MTA Könyvtártörténeti Bizottsága a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Könyvtártudományi Tanszékével közösen tudja a rendszeren kívüli (tudománypolitikai (állami és akadémiai), alapítványi, esetlegesen külföldi) erőforrásokat mozgósítani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Javaslat a magyar könyvtári szervezet átalakítására és a költséggazdálkodás racionalizálására

A Könyvtári Figyelő szerkesztősége *Zsidai József: Javaslat a magyar könyvtári rendszer átalakítására és a költséggazdálkodás racionalizálására* c. tanulmányát – a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének kérésére – Zsidai József tudtával – együtt közli a tanulmányra reagáló cikkekkel. Elsőként, az érintett szakkönyvtárak vezetőit és négy megyei könyvtár igazgatóját kértük fel véleménynyilvánításra és elfogadtuk – külföldi útja miatt – *Vajda Erik* cikkét is. Rajtuk kívül *Rózsa György* (MTA Könyvtár) és az Informatikai és Könyvtári Szövetség (a volt Könyvtári és Informatikai Kamara) küldte el néhány soros, a *Javaslat*ot elutasító véleményét, melyeket azért nem adunk közre, mert érdemi ellenérvet nem tartalmaznak.

Lapunk örömmel fogad további cikkeket Zsidai József írásával kapcsolatban.

Végül megemlítjük, hogy Zsidai József tanulmányát betűhíven, „szerkesztetlenül" adjuk közre, aminek az az oka, hogy a kézirat kézhezvétele után, azonnal elküldtük az érintetteknek hozzászólásra. A válaszcikkekben a tanulmány stílusát, szóhasználatát érintő bírálatok is szerepelnek, melyek az utólagos szerkesztéssel értelmezhetetlenné váltak volna. (*A szerk.*)

Bevezetés

Zsidai József

A könyvtári rendszer szerkezete és a törvényalkotási várakozás

A könyvtárügy jogi szabályozásának felújítására készül az ágazati szakfelügyelet, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium. A könyvtárostársadalom széles körei várakozással tekintenek az időszerű vállalkozás elé, és szakmailag – tőlük telhetően – segítik is az előkészítő, alapozó munkálatokat. *A jogi szabályozás* mint megjelölés azért helyénvaló a *törvényalkotás* (kodifikáció) helyett, mert nem valószínű könyvtári törvény parlamenti megalkotása, legalábbis belátható időn belül nem. A könyvtárosok társadalma természetesen a törvényi rendezést szeretné, mert hiszen az ezeréves magyar könyvtárügy történetében eleddig törvény nem emelte a szakma presztízsét. (Az 1929. évi XI.tc., amely átfogó, nagy horderejű törvény volt 1-52. paragrafusával, együttesen rendelkezett a múzeumokról, a könyvtárakról és levéltárakról.). Ahogy hallani, esetleg csak minisztériumi rendelet kibocsátására lehet számítani, amely változat (megoldási mód) a korábbiakhoz képest is méltatlan visszalépés lenne. Annak ellenére, hogy a könyvtárügy elhelyezése a jogi hierarchiában érzékeny szak-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mai motiváció, ez a megközelítés nem fejezi ki a dolgok lényegét. A könyvtáros-társadalom felfokozott várakozásának vélhetően más okai vannak: a jobb bérszínvonalhoz, a jobb és gazdagabb működési feltételekhez fűzött remények erősödtek föl. Valószínűsíthetően megalapozatlanok, tévúton vannak ezek a jogosnak vélt igények. Csak a mainál sokkal gazdagabb Magyarország lesz majd valamikor képes erőteljesebben segíteni a közgyűjtemények korszerűségére és jobb teljesítményére irányuló – egyébként jószándékú és helyénvaló – törekvéseket.

A jogi szabályozás, történjen bármilyen szinten is, néhány alapérték újbóli megfogalmazása időszerű és nem nélkülözhető. Ilyenek: a könyvtári szervezet rendje; a könyvtárak fenntartása; az idetartozó nemzeti kulturális értékek gyűjtése és védelme; a működés szakmai összetevői; a szolgáltatások elemei; a dolgozókkal szemben támasztott képzésbeli, szakmai követelmények stb.

Ebben az irányban a strukturális problémakörrel, a könyvtári szervezet rendjével szándékozom foglalkozni, korántsem a teljesség igényével.

Kiindulásképpen néhány alapgondolatot vessünk papírra: nehezen finanszírozható a könyvtári szervezet, melynek kb. 90%-a aspirál állami ellátásra. Szakmailag túl sok a könyvtár, a szervezet elaprózott, sok a párhuzamosság, alacsony szinten, drága a működés. A személyzet létszáma általában magas, következésképpen alacsony a munkabér, hasonlóan a szakmai felkészültség minősége is.

Mindebből logikusan következik, hogy az egész könyvtári szervezet megvizsgálására, esetleges átalakítására kell elszánni magunkat, melynek vezérlő szempontjai: racionalitás, gazdaságosság, takarékosság, hatékonyság, szakszerűség, korszerűség, a társadalom széles rétegeire kiterjedő információ és könyvtári kultúra megtanítása és elmélyítése stb.

Mindezek pénzügyi forrásainak zömét az intézményrendszer saját tartalékaiból kell előteremteni és a mainál jobban kamatoztatni.

A finanszírozási nehézségekről

Szinte valamennyi állami fenntartásban működő könyvtár pénzügyi gondokkal küzd, van ahol kisebb a gond, van ahol a puszta létért, a fennmaradásért folyik a harc. A jelenség az ország állapotának egyik tünete. A visszaesett gazdasági teljesítmény nem képes finanszírozni az egyre igényesebb és költségesebb könyvtári, információs szolgáltató rendszert. Több dologról van itt szó. Az egyik az – ami a legfájdalmasabb a könyvtárosi lelkiismeret számára –, hogy a működési, fenntartási, kommunális költségek olyan mértékben emelkednek, hogy azok gondozása fokozatosan elvonja az erőforrásokat a könyvek, folyóiratok és egyéb ismerethordozók beszerzésétől. A második probléma abból adódik, hogy az információs technológia és -ipar éppen akkor fejlődik a leggyorsabban és magas költségekkel a fejlett, vagy gyorsan fejlődő térségekben, amikor Magyarországon tartós a recesszió. Harmadik helyen azt kell felemlíteni, hogy a tudományos nagykönyvtárak zöme az utóbbi 2-3 évben jelentős technikai fejlesztést vitt véghez, többségében külső, kisebbségében belső forrásokból. Ha azonban felépülnek a korszerű működő rendszerek, akkor azok üzemeltetése ütközik nehézségekbe.

Következtetésnek az a kétirányú gondolat kínálkozik, hogy egyfelől a fenntartók és a főhatóságok tegyenek meg mindent, amit lehet korunk eme igen fontos szolgáltató rendszerének működéséért; másfelől a könyvtárosok és informatikus szakemberek, különösen a vezetők, tegyenek meg minden lépést a racionális és olcsóbban működni képes struktúrák, hálózatok, közös fejlesztések érdekében.

A könyvtári rendszer átalakításának okai

A könyvtári rendszert át kell alakítani, melynek két döntő oka van:

1. Kb. 40 éve alig változott a könyvtári rendszer, ugyanakkor a társadalmi környezetben mélyreható változások történtek, így a struktúrában megmerevedés, stagnálás, bizonyos szempontból anakronizmus tapasztalható.

2. Az állami könyvtárak működése a finanszírozási nehézségek miatt, az utóbbi években az ellehetetlenülés irányába halad. A feszültség feloldását, a normális működés fenntartását jobbára saját erőforrásokból, a struktúra átalakításából, a tartalékok feltárásából; más szavakkal, racionalizálással és takarékossággal kell megoldani, miután a költségvetési források kívánt mértékű növelése nem valószínűsíthető. Saját berkekből föl

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kell szabadítani és át kell csoportosítani kb. **egy milliárd forintot**.

A felszabaduló pénzeszközök hasznosítása:

AZ 1 MRD FT FORRÁSAI:	
5 országos könyvtár megszüntetéséből kb.	750 Mft
19 megyei könyvtár átalakítása városi könyvtárrá kb.	250 Mft
Az így elérhető megtakarítás összesen:	1 Mrd Ft

- az Országos Széchényi Könyvtár támogatására;
- a vezető szerepet betöltő egyetemi könyvtárak állománygyarapításának bővítésére (a színvonal megóvása érdekében);
- a városi könyvtárak állománygyarapításának bővítésére;
- az iskolai könyvtárak többirányú támogatására.

A sorból szakmai érdeklődésem és nem tagadható érdekek alapján szeretném kiemelni (kinagyítani) az egyetemi könyvtárak fokozódó szerepkörét.

Az egyetemi könyvtár és élettere

Nem kétséges, hogy a nemzeti könyvtárak mellett – így Magyarországon is – az egyetemi könyvtárak szerepvállalása dinamikusan erősödik. Ennek több oka van. Az oktatott tananyag és a kutatás tárgya gyorsan változik, ezért sok a mobil (gyakran kéziratos) ismeretanyag, továbbá jogszabályokat, szakcikkeket keresnek a hallgatók, így rugalmas könyvtári közvetítési evidencia van. Mind több hallgatót kell ellátni. Az egyetemek a jövőben – várhatóan – egyre erőteljesebben szolgálják majd kutatással és tanácsadással mind a technikai fejlődést, mind a gazdasági menedzsmentet, hasonlóképpen a társadalom élet- és mozgásvilágát. A doktorandusz képzéssel új, igen jelentős és színvonalas feladatokat kaptak az egyetemek a tudományos dolgozók gárdájának kineveléséhez és pótlásához. Ez utóbbi két feladatcsoport intenzív könyvtári közreműködést igényel. Az elektronikus ismeretközlő médiák működtetése és a használat módszereinek megismertetése, átadása, szintén a könyvtár vállalkozásai közé illeszkedik. Végezetül, sokadszor és fájdalmasan itt is ismételni kell, hogy a könyv- és folyóiratárak szinte bekényszerítik a könyvtárakba a tanulni és kutatni vágyó állampolgárokat.

Ismétlően: a nemzeti könyvtár mellett az egyetemi könyvtárak a magasabb fokú oktatás, kutatás és az információszolgálat letéteményesei. Erőteljes fejlődésben vannak ezek az intézmények, még akkor is, ha az utóbbi években nehézségekkel küzdenek. Az ország egészéből, gondjaiból, bajaiból ők sem emelkedhetnek föl a fellegekbe, habár okosan, ügyesen fejlesztenek jelenleg is különböző erőforrásokból.

★

A problémakör elemzése során azonban több súlyos megállapítás is felszínre kerül. Lépjünk vissza abba a gondolatba, hogy az 1989-1990-es években példátlan méretű átalakulás vette kezdetét a magyar társadalom évezredes történetében. Szűkebben vett témakörünk szempontjából a történések vonulatai és főbb jellemzői a következők: a hierarchikusan centralizált rendszerek zöme (hatalmi, igazgatási, gazdasági) összeomlott; helyettük – következésképpen – mellérendelt, decentralizált struktúrák kezdtek kiépülni; az állami dominanciájú tulajdonviszonyok magántulajdonra (személyi, csoport, rt., bt., szövetkezeti) irányuló átrendeződése erős dinamikával zajlik.

A hatalmi erők cselekvő munkálkodása nyomán a társadalmi struktúra teljes körű átrendeződése feledékenységből vagy szánalomból a könyvtárügyet sem hagyja, nem hagyhatja érintetlenül. Tapasztalni kényszerülünk, hogy a könyvtárak sokasága szűnt meg, mind a közművelődési, mind a szakkönyvtári ágazatokban. Napjainkra majdnem teljesen felszámolódott a szakszervezeti, közművelődési könyvtári rendszer; tömegesen szűntek meg vállalati és kutatóintézeti (elsősorban ipari) műszaki és más szakkönyvtárak. Az ok egyszerű: a fenntartó cégek, a vállalatok, a szervezetek megszűntek, eltűntek, felaprózódtak, átalakultak. Fenntartó nélkül, gazda nélkül pedig alintézmények nem létezhetnek!

Vannak még igen jelentős nagyságrendben olyan könyvtárak, amelyek elbizonytalanodtak; talajcsúszástól szenvednek; a funkciókeresés érdekében szorgoskodnak; önigazolást próbálnak hirdetni, miközben a könyvtár alapfeladataitól távol eső üzletekkel kérkednek (pl. bálás ruhavásár); vagyis nyögnek és erőlködnek és félnek is, de közben költik az állam pénzét. Igen fontos szempont, hogy költségvetési és piaci alapokon

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyugvó feladatokat és pénzforrásokat vegyítenek össze, amely megengedhetetlen. Ebbe a körbe tartozik az országos nagykönyvtáraknak mintegy fele, és szinte valamennyi megyei könyvtár.

Jelentős könyvtárak nem vonták le annak konzekvenciáit, hogy az előbb említett centralizált hatalmi, igazgatási dominanciát, az alá- és fölérendelt hierarchiát a mellérendelő és decentralizált szisztéma váltotta föl. E nagy horderejű átalakulás sok-sok eleme több tucatnyi törvényben és egyéb jogszabályokban fellelhető, de a legmarkánsabb megtestesítője az 1990. évi LXVI. törvény az önkormányzatokról. A könyvtári területen a hajdan volt igen erős kormányzati centralizációt, az ún. *hálózati elv* testesítette meg és vitte át a gyakorlatba több, kevesebb sikerrel.

A hálózati hierarchia azt jelentette, hogy egy-egy behatárolt igazgatási területen, pl. egy minisztérium irányítása alatt, egy megyei tanács összes települése fölött, vagy az MTA negyvenegynéhány kutatóintézetének könyvtárait egy központból vezérelték egy hálózatba tömörítve, az irányítás ezen belül több lépcsőben is történhetett.

A hálózat elvet 1949-ben indította útjára a:

„4.118/1949.(VI.29.) Korm.rendelet Országos Dokumentációs Központ létesítése és szakmai Dokumentációs Központok szervezése tárgyában."

A második, ennél nagyobb horderejű kormányzati akaratot fejezett ki a:

„2.042-13.(1952.IV.14.) MT. sz. határozat a könyvtárügy fejlesztéséről."

A harmadik és mindmáig a legnagyobb hatókörű kodifikáció:

„A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendelete a könyvtárügy szabályozásáról."

A tvr.3.paragrafusa

(1) Az azonos feladatkörű közkönyvtárak egységes szervezete a könyvtári hálózat, amelyben a könyvtári szakirányítást az erre kijelölt központi könyvtár végzi.

(2) A könyvtári hálózat központi könyvtárának feladata a könyvtárhoz tartozó könyvtárak könyvállományának központi nyilvántartása, az érdekelt miniszterekkel (országos hatáskörű szervek vezetőivel) egyetértésben az állomány tervszerű gyarapításának egyenletes és széles körű felhasználásának biztosítása, a szakmai érdekek hathatós képviselete.

A hálózati elv országos mérvű kiszélesítéséről és a gyakorlatban történő tényleges megvalósításáról kiemelten és részletesen az előbb említett tvr. végrehajtására kiadott 1.018/1956.(III.9.) sz. MT. határozat intézkedett, illetve tetézte be a jogi szabályozást. A határozat 11-17. pontja kizárólagosan a hálózattal, mint a szerveződés elvével foglalkozik, országos méretben felsorolja a hálózatokat és előírja a még nem létező hálózatok mielőbbi megszervezését.

Az 1956-os évet követően 3-4 éven át rendre jelentek meg a hálózatokat létrehozó ágazati és főhatósági jogszabályok, melyek nyomán a könyvtárak – most már ezen elvekre tekintettel kidolgozták saját szervezeti és működési szabályzatukat.

A szakmai köztudatban az él, hogy a hálózati elv szellemi atyja *Kovács Máté* (1906-1972) professzor volt. Ma is sok szakmabeli vallja, hogy az akkori politikai, társadalmi konstellációban ez a vezérelv korszerű volt, de mára a felsőoktatás és a városi könyvtárak kivételével elvesztette aktualitását.

A könyvtárügyet a jelenben gyötrő traumák egyike – eszerint – a hálózati rendszer összeomlása. Ez a tény önmagában megkérdőjelezi 5 országos nagykönyvtár és a 19 megyei könyvtár hajdani státusának fenntartását.

Megjegyzés: érdekességképpen utalok arra, hogy a hálózati elv gondolatának csírái sokkal korábban feltűntek, ugyanis az Országos Magyar Gyűjteményegyetem életrehívásáról rendelkező 1892.évi XIX. tc. tartalmaz ezirányú elemeket.

A könyvtári szerkezet átalakításának területei

Meg kell szüntetni öt országos könyvtárat

Az alábbi 5 országos vagy országos jellegű nagykönyvtárat meg kell szüntetni, többségében jogutód nélkül. Ezek az intézmények a következők:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

INTÉZMÉNY	ALAPÍTÁSI ÉVE
Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK)	1883
Országos Orvostudományi Információs Központ és Könyvtár (MEDINFO)	1948/49
Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Információs Központ (OMgK)	1948
Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK)	1956
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM)	1958

Tovább működő országos vagy országos jellegű nagykönyvtárak:

INTÉZMÉNY	ALAPÍTÁSI ÉVE
Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)	1802
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (MTAK)	1826
Országgyűlési Könyvtár (OgyK)	1866 (1871)
Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára (KSH)	1867
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK)	1904

Az öt felszámolandó könyvtár megszűnésének indokai:

A világtérkép lapjain aligha lehet olyan országot találni, amely 10 országos jellegű könyvtárat tud felmutatni, mint Magyarország.

Az USA-ban a nemzeti könyvtár mellett csak az orvostudomány és a mezőgazdaságtudomány számára létesültek önálló nagykönyvtárak. Németországban az orvostudomány (Köln) és a közgazdaságtudomány (Kiel) területén vannak hasonló intézmények. De ebben a nagyon fejlett és nagyon gazdag országban nincsen pl. országos műszaki könyvtár, illetve ezt a feladatot a hannoveri műegyemi könyvtárhoz telepítették megfelelő költségvetési vonzattal, amely rendszer sokkal olcsóbb, mint egy önálló országos könyvtár. Emellett vannak olyan könyvtárak is, amelyek egyesítve látják el a várost és az ott működő egyetemet, nem is kicsi városokban, pl. Universitäts- und Stadtbibliothek, Köln; Stadt- und Universitätsbibliothek, Frankfurt. Hasonlóképpen, vagy még racionálisabban (gazdaságosabban) tűnik elő a finn példa. Helsinkiben az ELTE-nek megfelelő tudományegyetemi könyvtár látja el az általános nemzeti könyvtári feladatot; a BME-hez hasonló műegyetemi könyvtár az országos műszaki könyvtár funkcióit is gyakorolja. Svájcban a Zürichben működő híres műszaki egyetem könyvtára (ETH Bibliothek) az országos, szövetségi műszaki könyvtár is. Itt is számos egyetemi könyvtár van, amely a városi, esetleg a tartományi hatókört is magára vállalta, pl. Stadt- und Universitètsbibliothek, Bern (alapítva 1528!); Bibliothéque Cantonale et Universitaure de Lausanne, Lausanne (alapítva 1537!).

Vagyis: 10 nagykönyvtár fenntartása rendkívül költséges; számos országos és regionális jellegű feladatot az egyetemi könyvtárak költségkímélőbben tudnak ellátni.

Az indokok sorába tartozik továbbá, hogy egyik alapvető feladatuk, a *hálózati központi* funkció, valamennyi intézménynél megszűnt. Hangsúlyozni kell továbbá, hogy szinte valamennyi intézménynél ellenőrizhetetlenül keverednek a költségvetési és a piaci jellegű tevékenységek és pénzügyi műveletek. Szóba jöhetne, ahol lehet, hogy piaci alapon, *költségvetési támogatás nélkül* megmaradhatnak azok a szervezeti részegységek, amelyek önfenntartásra, illetve szerény mérvű profittermelésre képesek.

A megszüntetendő 5 intézményhez fűzött észrevételek:

ORSZÁGOS MŰSZAKI INFORMÁCIÓS KÖZPONT ÉS KÖNYVTÁR (OMIKK)

Az érdeklődés figyelmébe ajánlott 5 nagykönyvtár közül kétségtelenül ez a könyvtár a legnagyobb és a termeléssel összefüggésben a legrégibb. Feladatköre annyira szerteágazó, hogy szinte egy könyvtári és információs birodalom képét mutatja.

Az 1883-ban alapított M. Királyi Technológiai Múzeum Könyvtára nehéz idők, nagy események és termékeny cselekvések tanúja volt, amíg eljutott a fenti név elnyeréséig (OMIKK, 1982. jan.1.) és utána a mai napig. Amellett, hogy állami, nyil-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vános, műszaki könyvtár, gazdasági területekre is elportyázott: a dokumentáció gazdája, művelője lett már az 1930-as években, noha ezirányú tevékenységre valójában csak 1952-ben kötelezték a 2-042-13/l952.IV.14.) MT. sz. határozattal. Vele párhuzamosan ugyan már 1949-ben létesítettek műszaki dokumentációs intézetet a 4118/1949.sz. korm. rendelettel, de a könyvtári és a dokumentációs feladatkört csak az előbbi rendelkezés nyomán próbálták összekapcsolni. Az 1952-es minisztertanácsi határozat 2. pontja így hangzik: *„Az Országos Széchényi Könyvtár, az Országgyűlési Könyvtár és a Központi Műszaki Könyvtár (Központi Technológiai Könyvtár) felügyeletét a Műszaki Dokumentációs Központtal együtt 1952. július 1-jei hatállyal a népművelési miniszter veszi át."*

A könyvtár a későbbiekben fogadja és vállalja az újabb feladatokat.

Ezek sorából néhány jellemző kiemelés:

a/ 1951: válogató jogot nyer a kötelespéldány-szolgáltatásnál (213/1951(XII.18.) MT. rendelet).

b/ 1958: a fordításnyilvántartás országos központja lesz (144/1958/M.K.10. MM.sz. utasítás).

c/ 1958: a műszaki termelési könyvtári hálózat központja (103/1958(M.K.2.) MM.sz. utasítás).

d/ 1982: a kutatás és fejlesztés témaköreinek országos nyilvántartása (130/1982(VII.19)MT. sz. rendelet.)

A c/ pont alatt megjelenített *hálózati központ* feladatkört anakronasztikus volta miatt érdemes felidézni. Az 1.018/1956.(III.9)MT. rendelet 12/D.: *„A műszaki termelési könyvtári hálózat hálózati központja az Országos Műszaki Könyvtár. E hálózatba tartoznak az ipari kutató- és tervezőintézetek, az iparvállalatok, a műszaki intézmények – szaktárcák szerint kisebb hálózati egységet képező – könyvtárai, amelyeket a hálózati központ alközpontok útján irányít. Hálózati alközpontokként az illetékes minisztériumok szakkönyvtárai, esetleg valamely intézet (vállalat) erre alkalmas szakkönyvtárai működnek."*

A fentebb említett 103/1958.(M.K.2.) MM. sz. utasítás részletesen taglalja a könyvtár hálózati feladatait. Vissza is utalhatunk még a 2.042-13/1952.(V.14)MT.sz. határozat 3. pontjára, amely már akkor, *hálózati ízű* gondolatokat fogalmaz meg. *„Az Országos Műszaki Könyvtár külön feladata, hogy a közvetlen könyvtári tevékenység mellett rendszeres segítséget nyújtson a tömegkönyvtáraknak a technikai irodalom propagandája terén."*

Ezen túlmenően:

- Szabadalmakat gyűjt óriási tömegben: 1965-ben 5 694 110 db. (Könyvtári Minerva 1. 1965.).
- Műszaki filmek nyilvántartásának és propagálásának hazai és nemzetközi központja, és a külföldi filmekről széles körűen nyújt információkat.
- Számottevő nyomdai és kiadói gyakorlatot folytat.
- Oktatási tevékenység: egyfelől a középfokú műszaki könyvtárosképzés rangos intézménye; másfelől mérnök és közgazdász információfogyasztók, felhasználók „betanítását" végzi sok éven át. Külföldiek számára szakszemináriumokat szervez.

Emeljük ki továbbá két legjelentősebb működési területét. Ezek: *országos* (a legnagyobb) *műszaki könyvtár*, valamint a *műszaki dokumentáció* első számú intézménye.

Ez utóbbi területen elévülhetetlen érdemeket szerzett mind a dokumentációs gyakorlatban, mind az információs kultúra meghonosításában és terjesztésében.

Az idevonatkozó hatalmas argumentációból két-három célirányos utalás:

Káplány Géza: Ipari dokumentáció. Bp. 1938. 26.p.

Káplány Géza: A dokumentáció célja és feladatai. Bp. 1942. 35.p. (korai, módszertani munkák!) (A szerző a Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet könyvtárának egykori, sok éven át volt igazgatója).

Polzovics Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. Bp. 1962. 450 p.

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (TMT) c. havi, ma is élő szakfolyóirat, amely példaértékű szervező erőt képvisel évtizedek óta.

Végezetül meg kell említeni, hogy az OMIKK mindig is élenjáró intézmény volt a szakmai fejlődésben és szüntelenül igyekezett újítani. Pl. az utóbbi 1-2 évben AZ ALEPH rendszerre telepített OSZKÁR (automatizált katalogizálási eljárás) bevezetése; kisvállalkozók információellátásának kísérletei; tájékoztatás az EU információs rendszereiről, szolgáltatásairól stb.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megjegyzés: Az OMIKK tekintélyes és talán fontos intézmény ma is, annak ellenére, hogy évek óta keresi a helyét és nehezen találja meg azt az új és kellő mértékben még ki nem forrott viszonyok között.

Sorsáról csak további szakemberekkel és szervezetek (pl. OMFB, MTESZ) képviselőivel lefolytatott konzultációk után szabad döntést hozni.

ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR ÉS INFORMÁCIÓS KÖZPONT

Alapítási éve: 1949, illetve 1951.

A két évszám magyarázata: A 4.118/1949. (VI.29.) Korm.sz. rendelet 5. paragrafus (2).b. megalapította a mezőgazdasági dokumentációs központot. A 129/1951.(VI.23.) MT.sz. rendelet pedig életre hívta az Országos Mezőgazdasági Könyvtárat. A kettő egyesítéséből jött létre a mai intézmény 1952-ben, amelynek elnevezését időközben többször is megváltoztatták.

Miként a többi országos nagykönyvtár, így ez az intézmény is sokféle feladatot ellátott, itt csak néhányat említünk fel.

- Hálózati központ:

1.018/1956.(III.9.) MT. sz. határozat 12. paragrafus E.pont: *„Mezőgazdasági és erdészeti könyvtári hálózat: hálózati központja az Országos Mezőgazdasági Könyvtár. Tagjai egyrészt az agrár-, valamint az erdészeti kutató és kísérleti intézetekben, továbbá a mező- és erdőgazdasági termelőüzemekben működő szakkönyvtárak, másrészt az agrár felsőoktatási intézmények könyvtárai és a felsőoktatási intézmények intézeti és tanszéki könyvtárai."*

Ebben nem különböznek a más szakmai területeken működő központoktól.

- Dokumentációs központ:

Feladata a külföldi kapcsolódás kétirányú áramlással: magyar anyagok feldolgozása és eljuttatása a külföldi (nemzetközi) központokhoz, melyek között első helyen áll az AGRIS (FAO szervezésében); másfelől a külföldi eredmények eljuttatása a hazai felhasználókhoz. Harmadik helyen kell megemlíteni, hogy a hazai agrárirodalom feldolgozása közvetlen hazai fogyasztásra is alkalmassá vált. A külföldi anyagok befogadása végett itt is létesítettek fordítóirodát.

- Egyéb területek:

– A kötelespéldány-szolgáltatásban már 1951-ben válogató jogot kapott a 213/1951.(XII.18.) MT. sz. rendelet alapján.
– IBUSZ irodákra tartozó feladatokkal is próbálkozott az 1970-es 1980-as években, amikor mezőgazdasági szakemberek számára külföldi tanulmányutakat szervezett.
– Sokféle erőfeszítést fejtett ki és próbálkozik ma is a számítástechnika alkalmazásában és ilyen alapú szolgáltatások nyújtására, amelyekre alig van hazai igény.

- Álláspont:

Az intézmény az 1980-as évek közepén megroppant, azóta keresi helyét. Megszüntetése indokolt. Magyarországon *hat agráregyetem* működik, így a szakmai pótlás – sokkal olcsóbban – nem okozhat gondot. Mivel az agrárterület önmagában is tagolt, pl. élelmiszeripar – erdőgazdaság, oda kell osztani a feladatokat, ahová azok szakmailag tartoznak. Jogutódként esetleg megjelölhető a Gödöllői Agrártudományi Egyetem.

Költségvetése a szerző előtt nem ismeretes, kb. 60-70 M Ft-ra tehető, melynek egy részét az agráregyetemi könyvtárak állománygyarapítására lehetne fordítani.

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR (MEDINFO)

Alapítási éve: 1949.

Az intézmény megszüntetésének két alapvető indoka van: először, hogy jogszabályok által előírt szervezettel és feladatokkal lényegében véve nem is alakult meg soha; másodszor pedig legfőbb feladatának a hálózati elv érvényrejuttatását tartotta, amelyhez ma semmilyen jogi alapja sincs.

A történet áttekintése

Az alapítást az 1949-es, a 4.118/1949. (VI.29.) Korm.sz. rendelet 5. paragrafusa (2) d. pontja tette lehetővé. Az orvostudományi könyvtári hálózatról az 1.018/1956(III.9.) sz. MT. hat. C.c. pont rendelkezett: *„Orvostudományi hálózatnak központja a Budapesti Orvostudományi Egyetem jelenlegi könyvtára, az Országos Orvostörténeti Könyvtár és az Orvostudományi Dokumentációs Központ egyesítése útján, létre kell*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hozni a Budapesti Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárát. A hálózatba tartozó könyvtárak: a Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára, a Szegedi Orvostudományi Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem Orvosi Karának könyvtára, továbbá a felsorolt egyetemek, illetőleg egyetemi kar intézeti és tanszéki könyvtárai, valamint az orvostudományi kutatóintézetek és gyógyintézetek szakkönyvtárai."

Ez a hálózat így soha nem jött lé^e, talán elsősorban azért, mert az Országos Orvostörténeti Könyvtár nem lépett be a tervezett könyvtári hálózatba. A fenti kormányhatározatot olyképpen módosította az 1010/1960.(VI.1.) Korm.sz. határozat, hogy a hálózatból kihagyta az Országos Orvostörténeti Könyvtárat.

Ezt követően született meg: „Az egészségügyi miniszter 24/1960.(Eü.K.13.) Eü.M. sz. utasítása az orvostudományi könyvtári hálózatról."

Hogy ez a hálózat indulásánál fogva mennyire mutatta a betegség jeleit, arra rávilágít az utasítás első néhány mondata:

„A hálózati központ.

1. paragrafus

(1) Az orvostudományi könyvtári hálózat központja az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ (a továbbiakban: OOK), amely az Orvostudományi Dokumentációs Központ jelenlegi szervezetére épül fel.

(2) Az OOK könyvtári részlege a Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtárával, leltárilag elkülönítve, de egyébként közös kezelésben működik és a közös kezelésben lévő könyv- és folyóiratállomány használatára a két intézmény vezetője mindkét fél feladatait kielégítő együttműködést épít fel." Stb.

A miniszteri utasítás nyomán megindult a hálózat szervezése és a központ 1965-ben már 451 könyvtárat terelt össze 19 alközpont dirigálása alá. Azután ez a szervezet is csinálta azt, amit a többi hasonló intézmény: fordítás, dokumentáció, módszertani tanácsadás, középfokú könyvtárosképzés, az *„Orvosi Könyvtáros"* c. folyóirat szerkesztése. (Ma már nem jelenik meg.)

A hálózati funkciót itt is elsöpörte az igazgatási struktúra átalakítása; a dokumentáció idejét múlta módszereiben stb.

Meg kell még jegyezni, hogy a mai nevet, Országos Orvostudományi Intézet és Könyvtár 1980-ban vette fel a 14/1980/Eü.K.9.) EÜ.M.sz. utasítása alapján.

Kell ez az intézmény, amikor négy kitűnő orvosegyetemi könyvtár van Magyarországon: SOTE (1828-tól), SZOTE (1926-tól), DOTE (1947-től), POTE (1961-től)?

Költségvetése a szerző előtt nem ismert, kb. 60 M Ft.

ORSZÁGOS IDEGENNYELVŰ KÖNYVTÁR

Alapítási éve: 1956.

Költségvetése: kb. 90 M Ft.

Létrehozásáról két jogszabály rendelkezett: az 1018/1956.(III.9.) sz. MT. határozat:

„24. A budapesti Gorkij Könyvtár, a Magyar-Szovjet Társaság orosz nyelvű könyvtára és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szovjet osztályának összevonásával – a művelődésügyi miniszter felügyelete alatt – állami orosz nyelvű könyvtárat kell létrehozni."

„25. Az állami orosz nyelvű könyvtár neve: Állami Gorkij Könyvtár."

A könyvtár létezését és szakfelügyeletét megerősítette a 141/1958.(M.K.10).MM.sz. utasítás.

A könyvtár orosz nyelvű könyvtárként, oroszul tudó és olvasó emberek kiszolgálásában sohasem találta helyét, az ott dolgozó könyvtáros szakembereket nem elégítette ki ez a tevékenységi kör. Ezért évek múlva átalakították önmaguk funkcióit, nemzetiségi hálózati központra váltották fel korábbi egynyelvű orientációjukat. Ez a változás természetesen jogi deklarációban is megjelent (5/1978.(XII.l2.) K.M. rendelet). Módszertani munkával, könyvek adományozásával, nyelvi bibliográfiák készítésével, zenei gyűjteménnyel és természetesen központi szakkönyvtárral szolgálják mind a budapesti olvasókat, mind a Magyarországon lakó nemzeti kisebbségeket. Szerveztek találkozókat a határok mentén (kishatárforgalom) működő nemzetiségi könyvtárak munkatársai számára.

Az 1989-1990-es rendszerváltás reájuk irányuló csapásait jó időben észlelték, ezért a könyvtár nevét Országos Idegennyelvű Könyvtárra változtatta. (45.248/1990.sz.M.M. hat.). Erre két okból volt szükség, mert akkoriban a Gorkij név nem volt divatban, másodszor az önkormányzati törvény a hálózati funkciókat egycsapásra megszüntette.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Most a könyvtár teljes jogutód nélküli felszámolása van napirenden. Helyette ott van az ELTE számos szakkönyvtára és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja.

Nem arról van szó, hogy felesleges volna ez a könyvtár, de egyszerűen nincsen rá pénz.

ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉS MÚZEUM

Alapítása a művelődésügyi miniszter 159/1958. (M.K.14.) MM. számú utasítása nyomán történt.

Feladatkörét az utasítás 3.pontja írja le az alábbiak szerint:

„3.Feladatkörét és gyűjtőkörét tekintve az Országos Pedagógiai Könyvtár országos jellegű tudományos szakkönyvtár, egyben az iskolai könyvtári hálózat központja. Az iskolai könyvtári hálózathoz tartoznak az általános és középiskolák könyvtárai, a művészeti gimnáziumok kivételével."

Ezt a feladatkört *múzeumi* területre bővítette a 140/1968.(M.K.13.) MM.sz. utasítás, amely egyben az intézmény elnevezését is módosította Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumra. Az intézmény sokféle tevékenységet folytatott és folytat. Próbált törődni kb. 7000 általános és középiskola könyvtáraival. Könyvtári gyűjtőköre kiterjedt a neveléstudományokra: az alsó- és középfokú iskolák tankönyveire, az iskolai értesítőkre, valamint az ifjúsági és gyermekirodalomra. Magára vállalta a hazai pedagógiai irodalom bibliográfiai gondozását, sőt kiadói tevékenységet is folytatott (pl. *„Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum hasonmás kiadványai"* sorozatban megjelent kötetek és más kiadványok is). A múzeumi jogállás a fentebb említett iskolarendszerek tárgyi emlékeinek gyűjtésére irányul. Igen fontos kezdeményezés volt az, hogy az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején a könyvtár kísérletet tett az ország iskolai könyvtárainak online rendszerű számítógépes hálózatba rendezendő integrációjára.

Kérdőjelek és javaslatok

- Kell-e, szükség van-e országos pedagógiai szakkönyvtárra a neveléstudományok művelésének előmozdítására, amikor is az idesorolt diszciplinák túlzott bőségben virágoznak több tucat felsőoktatási intézményben és azok könyvtáraiban (és ott vannak a kutatók is).
- A különböző iskolai tankönyvek gyűjtése a két nemzeti könyvtárnál jogszabályokban előírt elemi kötelesség (OSZK, KLTE).
- A kiadói tevékenység a könyvkiadás piaci szférájába tartozik, semmiképpen sem könyvtári feladat.
- A múzeumi tevékenységi körük a múzeumok hatáskörébe tartoznak, melyek szép számban behálózzák az országot.

A könyvtár felszámolása során az ELTE és a FSZEK szóba jöhetne örökösként, nem jogutódlási minőségben.

Az 1995. évi költségvetés: kb. 90 M Ft.

A fennmaradó 5 nagykönyvtárhoz fűzött megjegyzések

OSZK: Jó lenne, ha az alapító Széchényi Ferenc hungarica hármas gondolatát teljesíteni tudná. Ezen túlmenően az egész országra kiterjedő központi szolgáltatások fejlesztése alapvető feladata, valamint az egész hazai könyvtárügy állapotáért, gondozásáért is felelősséget kell vállalnia.

Országgyűlési Könyvtár: Jó úton halad, a képviselők kiszolgálása legyen központi feladata.

KSH Könyvtára: A KSH intézményi könyvtára, országos jellegű minősítése nem indokolt, mivel az általa gondozott gyűjtőkör sok könyvtárhoz illeszkedik, pl. egyetemi könyvtárakhoz, megyei könyvtárakhoz stb.

FSZEK: Léte, működése meg nem kérdőjelezhető, nemcsak fővárosi hatókörű könyvtár, hanem országos szakkönyvtár is a szociológiai tudományban. Épülhetne számára egy korszerű könyvtárépület.

MTA Könyvtára: Mint problémakört egy kissé részletesebben megvilágítjuk.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

A *Teleki József* által 1826-ban alapított könyvtár 1844-ben nyílt meg a tudományok művelői előtt. A jövőre 170. évét dolgozó intézmény a hosszú idő alatt rangot rendezett össze. Ennek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szakmai hitelét bizonyítja a világhírű orientalisztikai gyűjtemény, számos egyedi különgyűjtemény (Vörösmarty, Goethe) sok-sok ősnyomtatvány és RMK mű, és nem utolsó helyen a tízezres nagyságrendű kézirattár.

A modern idők aktuális tanúja a tudományszervezés mintaszerű gondozása. Mindeme közismert pompás érték mellett egy kevésbé ismert teljesítőképességre hívom fel még a figyelmet: az MTA Könyvtára a hungarika-anyag és kutatás egyik legjelesebb műhelye. Ered ez abból, hogy a könyvtár mindig is a nyomdai kötelespéldány kivételezettje volt. Az e tárgykörben rendelkező első jogszabály, az 1897. évi XLI Törvény-czikk a Magyar Nemzeti Múzeum mellett kizárólagosan csak ennek a könyvtárnak adta meg a nyomdai termékek ingyenes hozzájutásának jogát. Ezt a jogállást megerősítette az 1922. évi XX. Törvénycikk is, amely hasonló jogot adott harmadik tagként az Országgyűlési Könyvtárnak. Az 1929. évi XI. Törvénycikk és annak végrehajtására kiadott 1935. évi 9.300 sz. VKM rendelet ugyancsak megnyújtja az MTA részesedési jogát, miközben negyedik intézményként ide sorolja a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárát is. Az MTA Könyvtára 1995-ben is a válogató jogú intézmények listáján van feljegyezve és kiszolgálva az OSZK-nál. Sejtésem szerint mindig is csak válogató elvek alapján működött ez a funkció, amely a minőség igénye jegyében válogatott, nem a mellőzöttség okán. Valószínűleg ezért is annyira nagyszerű a könyvtári állomány a tudományos kutatás igényei és mércéje szerint. A könyvtár az MTA szárnyai alatt mindig is különleges helyet foglalt el, sérthetetlen volt. Talán éppen emiatt nem tudták 100 éven át megszervezni a megálmodott nagy nemzeti könyvtárat, az OSZK, az MTA és a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtárának egyesítése révén. Nem lett tagja az Országos Magyar Gyűjteményegyetemnek sem, amelyet az 1922. évi XIX. Törvénycikk hívott életre.

Kérdőjelek???

Azok itt is elhelyezhetők. Az MTA tényleges tudományos tevékenysége 43 kutatóintézetben folyik. Az intézetekben természetesen kitűnő szakkönyvtárak működnek. Akkor mi célból van a központi könyvtár, amely a tudományok összességének gondozására nem vállalkozhat? Marad egy diszciplina: a tudományszervezés. Továbbá, az újabb jogszabályok nem tették meg hálózati központnak, miként azt a 13/1960.MTA(A.K.20) számú utasítás kiemelt feladatként jelölte meg. Vagyis, a hálózati elv elemi sérülése itt is mutatja a tüneteket. Nincs mindenütt könyvtára az „AKADÉMIÁ"-nak (pl.Franciaország). Mégis nem illik bántani az ország egyik legjobb és legrégibb tudományos könyvtárát. Azért sem, mert 1995-ben is 13 000 beiratkozott olvasó látogatja, használja a gazdag gyűjteményeket.

Az 1995. évi költségvetés: 214.800.000.-Ft.

A megyei könyvtárak a hálózati elv csapdájában

Átalakításuk városi könyvtárrá

Létrehozásukról a többször felidézett 2.042-13/1952.(V.14) MT.sz. határozat rendelkezett, szó szerint a következőképpen:

„5.) 1952. év végéig minden megyében a megyei tanács intézményeként megyei és 1952-től kezdődően 1954. év végéig minden járásban a járási tanács intézményeként járási könyvtárat kell szervezni. A megyei és járási könyvtárak feladata a közvetlen könyvtári tevékenység mellett a városi és községi könyvtárak rendszeres szakmai, módszertani irányítása és támogatása. A megyei és járási könyvtárak létesítése során a körzeti könyvtárakat a megye, illetőleg a járás székhelyén lévő városi könyvtárakkal egyesíteni kell."

Az 1018/1956(III.9.) MT.sz. határozat 14. A.b. pedig a következőket tartalmazza:

„Megyei könyvtári hálózatok. A megyei könyvtári hálózat központja a megyei könyvtár, tagjai a járási, városi (városi kerületi) és községi könyvtárak."

Ezt a hierarchiát némileg megbontotta az 1983. évi 23.sz. tvr., amely megszüntette a járási tanácsok működését, így a járási könyvtárak is megszüntek, illetve városi könyvtári funkcióba léptek.

A minősítés során először dicsérjük meg magát, a hálózati elvet. Kétségtelen, hogy a megyei könyvtári hálózathoz kapcsolva a hierarchikus felépítésben jó dolgok is feljegyezhetők. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szakmailag jobban felkészült megyei könyvtár segítőkészségével, fejlettebb szolgáltatásaival az alárendelt kisebb könyvtárak szolgálatára hasznosan tevékenykedett. Tekintélyénél fogva a helyi tanácsnál segíteni tudta az elfogadható mértékű költségvetés kiharcolását, épület-elhelyezési, építmény-fejlesztési terveket tudott hathatósan támogatni. Teljeskörűen ellátta a középfokú könyvtárosképzést, szervezte – más szervek közreműködésével; pl. Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Magyar Könyvtárosok Egyesülete – a szakmai továbbképzést. Nyomdai, könyvkötészeti, reprográfiai szolgáltatást nyújtott. Jó szolgálatokat tett a vidéki olvasók számára a gyors és szakszerű könyvtárközi kölcsönzéssel.

Ki meri tagadni mindezek szakmai értékeit? Szólni kell arról is, hogy miközben az államigazgatási fővonulaton fentről lefelé az alárendeltség tökéletesen működött, majdhogynem le a megalázkodásig, a könyvtári szakterületen ez nem így volt, hanem sokkal humánosabban és elegánsabban zajlottak a folyamatok. Ennek két oka volt: a hálózati tagkönyvtárak költségvetése nem volt a megyei könyvtárak kezelésében, így a diktátumnak nem volt meg a materiális alapja; másodszor a könyvtáros munkavégzés, sors és összetartás, inkább az előbb említett elegancia jegyében funkcionált, mintsem a fennhéjázó parancsolgatás jellemezte vona azt. Mindeme pozitív vonás mellett sokat lehetne mondani a nemkívánatos, sőt káros jelenségekről is. Ettől itt most eltekintünk, de egy lényeges elemet felemlítünk. A fentebb idézett 1952-es MT. határozat a városokban nem engedte (volna) meg a városi és megyei könyvtárak egymásmellettiségét. Így számottevő kiadás párhuzamosan történt, vagyis a gazdálkodás messze nem volt racionális és takarékos.

Máskülönben akár jó volt ez a rendszer, akár nem, akár van nosztalgia, akár nincs, a hierarchikus struktúra összeomlása tény, úgy tűnik megmásíthatatlan tény. A közigazgatásban mindennemű fölé és alárendeltség megszűnt, akkor az valamely alrendszerben, így a könyvtárügyben sem élhet tovább.

Ebből következik, hogy a megyei könyvtárak elveszítették mindazokat az alapvető feladatokat, amelyeket gyűjtő erővel a *hálózati elv* osztott rájuk. Megmaradt a helyi, városi, könyvtári normális feladatrend, amely nem jelent mást, minthogy ezek a könyvtárak gyakorlatilag városi vezető közművelődési könyvtárrá minősültek át, akkor is, ha elnevezésükből még nem tűnt el a megyei jelző. Fájdalmas ez a roppanás, de nem menthető.

Javaslatok:

- A megyei könyvtárakat vezető városi könyvtárakká kell átalakítani, illetve átszervezni.
- Ennek során általában 28%-kal, a 19 könyvtárra nézve kb. 250 Mft-tal csökkenteni kell költségvetésüket. Ennek módja létszámleépítés, az egyéb bér kb. 50 %-os csökkentése, a módszertani osztályok felszámolása, az igazgatók és igazgatóhelyettesek szakmai munkavégzésének megoldása, a gépkocsihasználat megszüntetése, a nyomda megszüntetése, könyvtári (megyei jellegű) folyóiratok megszüntetése stb.
- Amennyiben városi könyvtári minőségben működnek tovább, akkor az egész városi hálózat rendszerét át kell gondolni és az esetlegesen szükséges átalakításokat a takarékosság és a racionalitás jegyében el kell végezni.

Megjegyzés: az évi kb. 35 M Ft egyéb bér rendkívül magas összeg. A felszabadítható összegeket elsősorban állománygyarapításra és a szolgáltatások minőségének emelésére kell fordítani. Ahol lehetséges, ott az iskolai könyvtárak javára is célszerű lenne pénzeszközöket átcsoportosítani.

Községi könyvtárak (csak járulékos téma)

Ezzel a problémakörrel több mint 100 éve küzd a magyar társadalom, illetve a mindenkori kultúrkormányzat, nem különben a helyi igazgatási szervek. Népkönyvtári mozgalom legalább három nagy hullámban zajlott le Magyarországon az elmúlt 100 évben. Az utóbbi évtizedekben fölépült néhány szép községi könyvtár is, de a könyvtárak működésének feltételei általában elégtelenek. Az 1995. évi pénzügyi juttatásból a megvizsgált néhány könyvtárban *lakosonként 40 Ft-ot tudnak irodalombeszerzésre fordítani.*

Kívánatos volna, hogy minden községben legalább egy könyvtár szolgálja a lakosságot, mindenekelőtt a diákságot. Következésképpen az iskolai könyvtárakat kell megkülönböztetett

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gonddal védeni, fönntartani, ha lehet fejleszteni. Miután a községi nyilvános, „felnőttek" számára rendelt könyvtárat is az önkormányzat tartja fenn az iskolai könyvtárakhoz hasonlóan, és miután egy intézményre is alig jut pénz számos településen, így községenként egy-egy könyvtárat kellene meghagyni, vagy létesíteni, ahol egy sincs. A könyvtár mivel rendeltetésénél fogva a tanulás, az ismeretszerzés eszköze és műhelye, ezért az iskolai gyűjteményeket illeti a figyelem. Vannak szolgálatra érett és képzett pedagógusok, akik a felnőtteket is elláthatják, és azután a kisdiák is vihet haza olvasnivalót a nagymamának. Ahol viszont vannak szép könyvtárépületek (pl. Medgyesháza, Biharugra, Csokonyavisonta), ott azokat kellene üzemeltetni, de esetleg az iskolai funkciót is át kellene adni ezeknek a jónevű létesítményeknek.

Sok könyvtár megszűnt a kistelepüléseken, talán azt meg kellene azért célozni, hogy ahol iskola van, ott könyvtár is legyen.

A könyvtári vezetés bértartalékai, a vezetők szakmai munkavégzése

Luxus és megengedhetetlen, hogy Magyarországon a könyvtárak tucatjaiban önálló, főállású vezetők és vezetőhelyettesek vannak olyan státusokban, amely státusokhoz szakmai feladatok nem társulnak. Ebben a megkövesedett gyakorlatban nemcsak az a hiba, hogy a munkabér felhasználása nem eléggé racionális, hanem az is, hogy a vezetőknek nincsen közvetlen kapcsolódásuk semmilyen szakmai területtel, ezzel összefüggésben a könyvtár munkatársaival is esetlegesek, mesterségesek a kötődések. Nem mindenütt van ez így, pl. a grazi műegyetem könyvtárában a régóta működő, a „Hofrat" rangot is birtokló igazgató, *Karl Stock* a gyarapítást is vezeti és végzi a mindennapi munkában; ugyanebben a könyvtárban a feldolgozást *Peter Künne* igazgatóhelyettes vezeti és teszi szakmai dolgát is. Magyarországon a pazarlásnak ez a módja két oknál fogva alakult ki: egyfelől a sajátos magyar nagyzolás (pejoretíve; rongyrázás); másfelől a szakmailag hozzá nem értő vezetők, igazgatók kinevezésének, alkalmazásának több évtizedes múltja kísért ma is. A vezetők sokhelyütt szakmai ismeretek hiányában, nem is mernek belekontárkodni a valóságos feladatokba, hanem ehelyett eredeti szakmájuk valamely területén próbálnak produkálni (jobbára kevés sikerrel). Helyettük a szakmailag képzett igazgatóhelyettesek dolgoznak, szintén főállású vezetőként. A jelenlegi jogszabályok e rendszer felszámolására módot adnak, mert a vezetőket nem kinevezik, hanem megbízzák vezetői feladatokkal is a könyvtár kvalifikált dolgozói közül. Véleményem az, hogy csak a legnagyobb intézményeknél lehetnek függetlenített vezetők, ott, ahol a dolgozók száma kb. 150 fő fölött van; és a feladatok országos méretűek.

Tudom, e gondolatok is visszatetszést keltenek némely szakmai körökben. De már 1984-ben megírtam azt is, hogy a vezetőket majd *választani* kell és *cserélni* (*Könyvtári Figyelő, 1984. 5.sz.*), amely nyilatkozásom tiltakozásokat és fenyegetéseket váltott ki.

Ha azonban egy egyetemi tanár szakmai munkájának fenntartása mellett rektorként, úgy másod, harmad állásban is tud vezetni egy egyetemet, ahol esetleg 10 ezer vagy ennél is több ember él és tevékenykedik, akkor az intézmény egészéből 5%-ot képviselő alintézménynél, a könyvtárnál is elképzelhető hasonló megoldás.

Záró gondolatok

Ezt a tervezetet – tudomásom szerint – már készülő folyamatában súlyos vádak érik, nemkülönben a szerzőt is. A vádak lényege, hogy jómagam favágó fejszével le akarom fejezni, jobb esetben írtó kapával (van ilyen nevű kapa is!) meg akarom ritkítani a könyvtári intézményrendszert, általa a könyvtári kultúrát.

Mások meggyőzésére irányuló önmagyarázkodási szádékom nincsen, mert nem vagyok annyira naív, hogy annak sikeréhez reményt fűznék. Amolyan epilógusként azonban ismereteim, tapasztalataim és következtetéseim alapján néhány tényszerűséget és nehezen negligálható gondolatot azonban még hozzáillesztek az íráshoz.

- A NIMDOK, a KGMTTI*, később a PRODINFORM eltűnt a föld színéről, mert

* NIMDOK: A Nehézipari Minisztérium Dokumentációs Központja; KGM MTTI= Kohó- és Gépipari Minisztérium Műszaki-Tudományos és Tájékoztatási Intézet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fenntartó és felhasználó hiányában életképtelenné vált mindhárom intézmény.

- Az 1983.évi 26.sz. tvr. kiiktatta a járást a közigazgatás rendszeréből, következésképpen észrevétlenül megszűntek, illetve városi intézménnyé alakultak át a járási könyvtárak.
- Az MSZMP Marxista-Leninista Esti Egyetemek megszűnése könyvtáraik eltűnését is kiváltotta.
- A könyvtári rendszer világméretű fejlődésében az élvonalba került könyvtárak: nemzeti könyvtárak, egyetemi könyvtárak, nagy public libraryk és az iskolai könyvtárak.
- Magyarországon számos nagyobb méretű – nem egyetemi – könyvtár olvasói körében részben sokallja az egyetemi hallgatók arányát, másfelől ehhez kapcsoltan központi támogatást követel ebbéli feladataik finanszírozásához. Kérdés: nem az egyetemi könyvtárakat kellene erőteljesebben fejleszteni?
- Egyik vizsgálódásom során pár évvel ezelőtt, 43 könyvtári szaklapot találtam pici hazánk könyvtári mezein. Mennyi pénz kelett ehhez?
- Az ország igen nehéz anyagi helyzetében is a könyvtári és információs kultúra fenntartása, sőt fejlesztése elemi feladat és kötelesség, ezért újra kell rendezni a prioritásokat, és az eszközök ésszerű átcsoportosításával e prioritáshoz kell igazítani a finanszírozás módozatait.

Egyelőre ennyi.

Miskolc, 1995. szeptember 25.

Irodalom

Jogszabályok (időrendben)

1. 1897. évi XLI. Törvény-czikk a nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló kötelespéldányainak beszolgáltatásáról. = Magyar Törvénytár, 1897. évi törvényczikkek. Bp.1898. 167-170.p.
2. 1992. évi XIX. Törvénycikk. A nemzeti nagy közgyűjteményeink önkormányzatáról és szervezetükről. = Magyar Törvénytár, 1923. 139-144.p.
3. 1922. évi XX. Törvénycikk a nyomdatermékek tudományos célokra szolgáló kötelespéldányainak beszolgáltatásáról szóló 1897. évi XLI t.c. kiegészítéséről. = Magyar Törvénytár, 1992. 145.p.
4. 1929. évi XI. Törvénycikk a múzeum-, könyvtár- és levéltárügy némely kérdéseinek rendezéséről. = Magyar Törvénytár, 1930. 107-126.p.
5. A m.kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1935. évi 9.300. számú rendelete a múzeum-, könyvtár- és levéltárügy némely kérdéseinek rendezéséről. = Magyar Rendeletek Tára, 1935. 222-240.p.
6. 118/1949.(VI.29.) Korm.számú rendelet Országos Dokumentációs Központ létesítése és szakmai dokumentációs központok szervezése tárgyában. = Magyar Köztársaság kormányának rendeletei 1949. 26.p.
7. 129/1951.(VI.23.) MT. sz. rendelet Országos Mezőgazdasági Könyvtár létesítéséről. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. Bp. 1951. 246.p.
8. 18.089/1951.(IX.1.) FM. sz. rendelet Országos Mezőgazdasági Könyvtár létesítéséről. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. Bp. 1951. 741-742.p.
9. 213/1951.(XII.18.) MT. sz. rendelet tudományos célokra kötelespéldányok beszolgáltatásáról. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, 1951. 370-371.p.
10. 2.042-13/1952.(V.14.) MT. sz. határozat a könyvtárügy fejlesztéséről. = Népm. Közl. 1952. 58-59.p.
11. 8720-2-33/1952.sz. Np.M. utasítás a 2042-13/1952. MT. határozat végrehajtásáról. = Népm. Közl., 1952. 59-60.p.
12. 1956. évi 5. számú tvr. a könyvtárügy szabályozásáról. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1956. Bp. 1957. 33-34.p.
13. 1.018/1956.(III.9.) sz. MT. határozat az 1956. évi 5.sz. tvr. végrehajtásáról. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1956. Bp. 1957. 138-141.p.
14. 144/1958.(M.K.10) MM. sz. utasítás a szakmai fordító munka gazdaságos megszervezéséről. = Műv. Közl. 1958. 173-174.p.
15. 159/1958.(M.K.14.) MM. sz. utasítás az Országos Pedagógiai Könyvtár létesítéséről. = Műv. Közl. 1958. 245.p.
16. 1010/1960.(VI.I.) Korm.számú határozat a könyvtárügyről szóló 1956.évi 5.számú törvényerejű rendelet végrehajtása tárgyában kiadott 1.018/1956.(III.9.) számú minisztertanácsi határozat módosításáról. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1960. Bp. 1961. 272.p.
17. 164/1958.(M.K.15.) MM. sz. utasítás az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárakról. = Műv.Közl. 1958. 254-256.p.
18. 146/1964.(M.K.16.) MM. sz. utasítás a megyei, megyei jogú városi könyvtári hálózatról. = Műv.Közl. 1964. 363-366.p.
19. 24/1960(E.ü.K.13.) EÜ.M. sz. utasítás az orvostudományi könyvtári hálózatról. = Egészségügyi Közl. 1960. 176-177.p.
20. 13/1960.(MTA A.K.20.) sz. utasítás a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárhálózatáról. = Akadémiai Közlöny, 1960. 129-131.p.
21. 1976évi tvr. a könyvtárakról. = Műv.Közl. 1976. 553-555.p.
22. 17/1976.(VI.7.) sz. MT. rendelet a könyvtárakról szóló 1976. évi 15.sz. tvr. végrehajtásáról. = Műv.Közl. 556-560.p.
23. 5/1978.(XII.12.) KM. sz. rendelet a könyvtári rendszer szervezetéről és működéséről. = Műv. Közl. 1979. 6-10.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

24. 1.021/1981. sz. OMFB eln. hat. az Országos Műszaki Dokumentációs Központ nevének megváltoztatásáról. = Műv. Közl. 1982. 82.p.
25. 30/1982.(VII.19.) MT. sz. rendelet a kutatási és fejlesztési tevékenység országos nyilvántartásáról. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1982. Bp. 1983. I. köt. 343-344.p.
26. 1983. évi 26. sz. tvr. a tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény módosításáról és egyes tanácsi hatáskörök rendezéséről. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1983. Bp. 1984. I. köt. 158-160.p.
27. 45.248/1990. MM. sz. határozat az Állami Gorkij Könyvtár nevének megváltoztatásáról. = Műv. Közl. 1990. 942-943.p.
28. 1990. évi LXV.sz. törvény a helyi önkormányzatokról. = Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1990. I. köt. 188-200.p.

Szöveges irodalom (nyomtatott írások, kéziratok, előadás szövegek; betűrendben)

29. BERECZ Katalin: Néhány adat a magyar könyvtári rendszer jelenéről, hiányosságairól és jövőjéről. = Orvosi Könyvtáros, 1990. 141-153.p.
30. BENEDEK Jenő: Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár története. 2.r. (1950-1983). Bp. 1983. OMIKK. 358 p.
31. BILLÉDI Ferencné – GULÁCSINÉ PÁPAY Erika: Mezőgazdasági, erdészeti és élelmiszeripari szakirodalmi adatbázisok hazai integrált információs rendszerének kialakítása és működtetése. (Kézirat, előadás szöveg). 1995. 1-6.p.
32. CSANAK Dóra: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig. 1826-1849. Bp. 1959. 29 p.
33. JÓNÁS Károly: Az Országgyűlési Könyvtár költözése az Országházba. = Könyvtáros, 1982. 618-619.p.
34. JÓNÁS Károly: Az Országgyűlési Könyvtár megalapítása és első könyvtárosa. = Könyvtáros, 1982. 39-41.p.
35. JÓNÁS Károly: Az Országgyűlési Könyvtár rövid története. Kézirat. 1995. 50 p.
36. KOPPUS, Harald – TEHNZEN, Jobst: Magyarország szakmai információs és szakirodalmi ellátási helyzetét feltáró tanulmány. OMIKK tanulmány. Kézirat. Ford.: Reich György.Bonn. 1944. Conware Computer Consulting GmbH. 64 p.
37. MÓRA László: Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ története. (1883-1949). Bp. 1980. OMKDK. 331 p.
38. Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár beszámoló jelentése 1994. évi tevékenységéről. Bp. 1995. OMIKK. 35 p.
39. OMIKK EU-INFO. Hírlevél. 1995. 1.sz.
40. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp. 1995. Kiad. az OPKM. 29 p.
41. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum 1994.évi beszámolója. Bp. 1995. 30 p.
42. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum 1995.évi munkaterve. Bp. 1995. 22.p.
43. The New Grolier Electronic Encyclopedia. CD. USA. 1990.
44. SEBESTYÉN Géza: A hálózat útján. = Orvosi Könyvtáros, 1961. 6-9.p.
45. SZÉKELY Sándor: Az orvosi könyvtári hálózat feladatai a jövőben. = Orvosi Könyvtáros,1980. 31-35.p.
46. SZEPESI Zoltánné: Eredmények és gondok az orvosi könyvtári hálózatban. = Orvosi Könyvtáros, 1973. 230-232.p.
47. SZEPESI Zoltánné: Új szakkönyvtári hálózat alakul. = Könyvtáros, 1960. 645-646.p.
48. TAKÁCS József – VEREDY Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár a jogászi munka segítője. Bp. 1973. 71 p.
49. WALDAPFEL Eszter: Az Országos Pedagógiai Könyvtár működéséről. (1958. szept.l. - 1960. dec.). Az OPK Évkönyve, 1960. Bp. 1961. 147 p.
50. The World of Learning 1992. 42.ed. London, 1992. 202l.p.

ADÓ HELYETT AJÁNDÉKOZZ KÖNYVET! Könyvajándékozási akciót hirdetett Nagold délnémet kisváros polgárai számára a városi könyvtár. Az ajándékozott könyvek speciális pecsétjén külön feltüntetik az ajándékozó nevét és a dátumot, s a könyvtár 90. éves jubileuma alkalmából kiállítást rendeznek az ajándékkönyvekből. A könyvek árát pedig levonhatja a polgár az adóalapjából, hiszen a könyvtár a vonatkozó rendeletnek megfelelően "kizárólag és közvetlenül" közhasznú tevékenységet folytat. A választás megkönnyítésére 300 tételes jegyzéket állított össze a könyvtár olyan új szépirodalmi és szakkönyvekből, amelyekre szüksége volna, csak hát kicsi a gyarapítási kerete. Nemcsak könyvet, hanem hang- vagy videókazettát és játékot is lehet ajándékozni.

(*DBI-Pressespiegel, 1995. márc.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megjegyzések Zsidai József dolgozata ürügyén

Herman Ákos

Az UNESCO 1994. évi közkönyvtári kiáltványa abból indul ki, hogy a társadalom és az egyén szabadsága, jóléte és fejlődése alapvető emberi jog. Csak a jól informált állampolgárok képesek demokratikus jogaik gyakorlására és aktív társadalmi szerepvállalásra. A demokrácia fejlődése és az abban való konstruktív részvétel feltétele a kielégítő oktatás és a tudáshoz, a gondolatokhoz, a kultúrához és az információhoz való szabad és korlátozásmentes hozzáférés. A közkönyvtár az a hely, ahol az állampolgárok hozzáférhetnek az információhoz.

Magyarországon a társadalom és a gazdaság egészére kiterjedő óriási átalakulás zajlik, melynek, reményeink szerint, egy korszerű gazdaság és demokratikus rend lesz az eredménye. *Zsidai József Javaslat*-a megítélésem szerint arra szolgál, hogy elemezze, mennyiben felel meg a megváltozott helyzetnek a magyar könyvtári szerkezet. Ezt a célkitűzését elfogadom. Elemzésében két kiinduló axiómát állít fel, egyrészt, hogy (1) az elmúlt évtizedek könyvtári rendszerét a hálózati szempont uralta és mára ez elavult, másrészt pedig azt, hogy (2) az információellátást két szinten, az egyetemi könyvtárak és a helyi közművelődési könyvtárak szintjén kell és lehet megoldani. Az axiómák kapcsán azonban kételyeim vannak.

(1) A tudomány és a gazdaság gyors fejlődése világszerte azt az ellentmondásos helyzetet eredményezte, hogy a könyvtárak költségvetése nem tud lépést tartani a kiadványcímek megnövekedett száma miatti növekvő költségekkel. Ebben a helyzetben az igények kielégítése érdekében fokozott szükség van a könyvtárak közötti együttműködésre. Az együttműködés sokféleképpen képzelhető el, az egyik lehetséges modell a *Zsidai József* tanulmányában kritizált és elvetett hierarchikus hálózati modell. Ugyanakkor Magyarország abban a kedvező helyzetben van, hogy *Vámos Tibor* akadémikus a számítástechnika kialakulásának és gyors fejlődésének elvi alapján, mintegy tizenöt évvel ezelőtt itt fejtette ki, hogy a hierarchikus modell helyére a jövő társadalmában az önkéntességen alapuló kooperatív modell lép. Az informatika rendkívül gyors térhódítása, a hazai könyvtárak technikai fejlődése megérlelte a decentralizált és a korábbi hálózati rendszertől elvileg is eltérő, az olvasók, a felhasználók érdekeit képviselő együttműködés lehetőségét, sőt ez az együttműködés a közös érdekek alapján kialakulóban van. Az együttműködés pozitív példái közül néhányat megemlítek: Magyar Periodika Kör,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MACS, azaz a Magyarországi Aleph Csoport, OSZKÁR, azaz az Osztott katalogizálási rendszer.

A hazai könyvtári közösség tudatosan törekszik arra, hogy a modern technika lehetőségeit kihasználva, saját állománya mellett a többi könyvtár gyűjteményére is támaszkodva szolgálja ki az információra vágyókat. A szűkülő költségvetési források mellett ez a megoldás terjedőben van mind belföldön, mind külföldön. Az együttműködő hálózat előtérbe került. Még inkább érvényes ez a globális számítógéphálózatra épülő elektronikus könyvtár kifejlődésével. Tehát, amikor a kolléga elvetendőnek tartja a hálózati struktúrát, akkor csak a múlt hierarchikus szervezeti elveire gondolhat. Ennél szélesebben értelmezve, tévútra kerül.

(2) Az állampolgárok információval, szakirodalommal való ellátásának kérdése valós és jelentős probléma, amely azonban Zsidai József *Javaslat*-a megjelenése előtt is napirenden volt. Közismert, hogy *Rózsa György* kezdeményezésére *Csurgay Árpád* akadémikus vezetésével mintegy másfél éven keresztül dolgozott a Szakirodalmi Információpolitikai Munkabizottság, a munka eredménye *Előzetes rendszerterv az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megvalósítására* címen, az eltérő érdekek elfogadható kompromisszumaként elkészült és nyilvánosságra került (ld. a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* c. folyóirat 1994. évi különszámát).

A tanulmány abból az elvből indult ki, hogy: *„Magyarországon valamennyi könyvtár úgy működjék, mintha egyetlen corpust alkotna az állománya"*...

A kérdés tehát az, melyik a jobb megoldás, ha a szakirodalom az állampolgárok széles csoportjai számára csak az egyetemi könyvtárakban férhető hozzá, vagy ha az egyetemi könyvtárak mellett még egyéb, országos feladatkörű tudományos szakkönyvtárak és más közkönyvtárak is léteznek. Zsidai József azt állítja, hogy az egyetemi könyvtárak felfejleszthetőek és feladatkörük bővíthető az állampolgárok szakirodalmi igényeinek kielégítése irányába. Ez elméleti szinten vitathatatlanul fennálló lehetőség, azonban, véleményem szerint, gyakorlatilag csak igen nehezen kivitelezhető és gazdaságilag is előnytelen.

Az egyetemi könyvtárak feladata, szerintem, elsődlegesen az egyetemi oktató és kutató munka kiszolgálása, azaz egyrészt az egyetemi oktatás tankönyvi hátterének, másrészt az egyetem profiljának megfelelő szakirodalom gyűjtése. Az országos szakkönyvtárak feladata a felsőfokú végzettséget szerzett, vagy azzal nem rendelkező – de a szakmai ismereteket igénylő – állampolgárok kiszolgálása a saját állományukból vagy a kielégítése más forrásokból. Kétlem, hogy az egyetemi könyvtárak rendelkeznek annyi szabad kapacitással, hogy a szakkönyvtárak olvasóit, azok helybenolvasási és kölcsönzési igényeit kielégíthessék. Kíváncsi lennék, hogy pl. a Budapesti Műszaki Egyetem, Könyvtár és Tájékoztatási Központ miképpen venné át az OMIKK 12 000 beiratkozott olvasóját. Az egyetemi könyvtárak – oktatási-tudományos profiljuknak megfelelően – gyarapítási politikájukban a szakmák elméleti és alapkutatási kérdéseire koncentrálnak. Ez utóbbi kiegészítésére szükség van olyan könyvtárakra (az országos feladatkörű szakkönyvtárakra), amelyek a szakmák gyakorlati kérdéseire, az ipari, mezőgazdasági, orvosi stb. gyakorlatra koncentrálnak. Különösen élesen vetődik fel ez a kérdés az ipari gyakorlat információellátása vonatkozásában, ahol a nagyvállalati szakkönyvtári rendszer széthullása súlyosbítja a helyzetet. Zsidai József *Javaslat*a emiatt tévúton jár. Abban azonban teljes mértékben egyetértek vele, hogy az egyetemi könyvtárak fejlesztése szükséges és kiemelten fontos feladat.

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár a tanulmány egyik megszűntetésre javasolt és figyelemmel kitüntetett intézménye. A javaslat szerzője megjegyezte, hogy az OMIKK *„évek óta keresi helyét és nehezen találja meg azt"*, ám sajnos adós maradt e megállapítás indoklásával. Az OMIKK, a munkáját felügyelő OMFB jóváhagyásával, jól meghatározott működési és fejlesztési stratégiával rendelkezik. Azt is le kell szögezni, hogy az OMIKK jogelődje, az 1883-ban létesített Magyar Királyi Technológiai Iparmúzeum az Országos Magyar Iparegyesület kezdeményezésére jött létre. Az alapítás időszakában az Iparegyesület és a hasonlóan anyagi áldozatot is vállaló Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara egyaránt elsősorban azon vállalkozókat képviselték, akiket a mai nyelvhasználat kis- és középvállalkozóknak nevez. Az OMIKK jelenleg is betölti ezt a funkciót, amit fennállása óta tesz, azaz kiszolgálja a magyar gazdaság szereplőit műszaki – és a műszaki gazdasági, illetve az ezekhez illeszkedő tudományos információkkal. Felhasználóink ennek megfelelően több csoportra oszthatók, köztük a kis- és középméretű vál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lalkozások alkalmazottai mellett, számos okból, igen jelentős csoportot képviselnek az egyetemi és főiskolai hallgatók is.

Az OMIKK állományának több mint 80%-a külföldi szakirodalom. A múlt évben független, német szakértők által lefolytatott vizsgálat alapján az a következtetés vonható le, hogy az OMIKK optimálistól elmaradó volumenű szakirodalmat vásárol meg. Ugyanakkor a rendelkezésre álló könyv és folyóirat-állomány szakszerű feldolgozásától a meglevő értékek jobb kihasználását reméljük. Jelenleg a feldolgozás alapján a „CIKK" adatbázist építjük és azt hisszük, hogy ennek terjesztésével – 1995-ben közel száz könyvtárban használják – mind a felsőoktatási, mind közkönyvtári olvasók számára jelt adunk lehetőségeinkről. Ez a tevékenység is egyfajta korszerű hálózati együttműködés, ahol a döntő a partnerek kölcsönös érdekeltsége. Úgy vélem, hogy az OMIKK mint a magyar könyvtári „corpus" része, sikeresen kiszolgálja mind saját látogatóit, mind a más könyvtárak azon felhasználóit, akik igényét feléje közvetítették, azaz az egész országban a gazdaság érdekelt szereplőit, legyenek azok gyakorló szakemberek, egyetemi, vagy főiskolai hallgatók, tudományos kutatók.

Egy személyes megjegyzés: személyemben az OMIKK-ot olyan vezető irányítja, aki beleesik a Zsidai József által kifogásolt, más szakmából importáltak kategóriájába, de ennek ellenére beleszólok a szűken vett szakmai kérdésekbe is, remélem munkatársaim sem úgy ítélik meg, hogy kontár módon.

---

30 MILLIÓ DIGITALIZÁLT OLDAL várja majd (a tervek szerint) az olvasókat a Bibliotheque Nationale de France megnyitásakor: 100 000 könyv és mikrokiadvány tartalma. Az évezred végéig 300 000 könyvet szándékoznak beiktatni az elektronikus könyvtárba, a filozófia, a szépirodalom, a társadalom- és természettudományok területéről. Anyagát az Interneten át is hozzáférhetővé teszik.
(*Commission on Preservation and Access Newsletter, 1995. márc.*)

CD-ROM-OT IS KÖLCSÖNÖZNEK AZ ANGOL KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK 1995 októbere óta. A Ramesis cég lát el lemezekkel – szponzorok közreműködésével – 30 nagy közművelődési könyvtárat. Több mint 300 lemez alkotja egyelőre a kínálatot: kézikönyvek, oktatási szoftverek, multimédiák, játékok stb. – A legutóbbi időkben rohamosan nőtt az eladott CD-ROM-meghajtók száma; a vásárló magánemberek most saját készülékükön próbálhatják ki az őket érdeklő lemezeket. (A kölcsönzési díjat a könyvtárak szabják meg, heti 1,5 - 3 font között.) Így egyrészt kiválaszthatják azokat a CD-ROM-okat, amelyeket érdemes meg is vásárolniuk; másrészt feltehetőleg megnő a közönség – főleg a fiatalok – érdeklődése a könyvtári szolgáltatások iránt.
(*Managing Information, 1995. dec.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT

Mihez vezet a tájékozatlanság, avagy hogyan teheti tönkre a tudatos dezinformáció egy szakmailag eredményesen működő intézmény hangulatát?

Gulácsiné Pápay Erika

Közép-európai kis országban élünk, ahol az élet minden területén gyorsan terjednek a hírek, jók és rosszak egyaránt, s ez alól szűk szakmai, könyvtári körünk sem kivétel.

Így értesültünk ez év nyarán egy, az országos, rangos szakmai intézmények sorát, s így könyvtárunkat, az *Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ*ot is igen negatívan érintő tervről, melyet *Zsidai József* igazgató dédelgetett, s papírra vetni szándékozott. Sem jómagam, sem munkatársaim nem hittünk e terv – nevesül intézményünk megszüntetését is javasló – dolgozatának megszületésében, hiszen Zsidai József sem személyesen, sem írásban, sem telefonon, még a mai napig sem kereste a kapcsolatot intézményünkkel, egyetlen munkatársunkkal sem. A *Javaslat...* megszületéséről ezért megdöbbenve értesültünk.

Megdöbbenésünk és felháborodásunk a dolgozat tényleges megismerésekor csak fokozódott, s nem értjük, nem értem, hogy az összeállítás bibliográfiai részében miért hivatkozott a tavaly Debrecenben, az Agribase '95 elnevezésű konferencián elhangzott előadásomra, illetve ha már hivatkozott, akkor hogyan közölhetett intézményünkről ennyi valótlanságot és tévedést? Nem értjük és nem ismerjük, hogy mi motiválta Zsidai Józsefet arra, hogy írásában más főhatóság felügyelete alá tartozó intézmény sorsa felett ítélkezzen, illetve ítéletet javasoljon. Kinek az érdekeit szolgálja és ki adott erre az összeállításra megbízást?

Nem kívánom a *Javaslat...* stílusát, szakmai színvonalát, illetve színvonaltalanságát minősíteni, más „halálraítélt" intézményről állítottak valódiságát, illetve valótlanságát fejtegetni, hiszen – Zsidai Józseffel ellentétben – nem kívánok más intézmény életébe – korrekt információ hiányában – beavatkozni. Az érintett, s intézményünkkel együtt a magyar könyvtári világból száműzendő intézmények, remélem önmaguk is megteszik a *Javaslat*-ot elítélő észrevételeiket.

Kötelességem viszont az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ egykori és jelenlegi szakmai becsületét sértő, szakmai munkáját lebecsülő, illetve teljesen feleslegesnek ítélő állítások visszautasítása, s ezzel dr. Zsidai Józsefnek – annak ellenére, hogy ezt ő nem igényelte, s talán nem véletlen, hogy miért nem – korrekt információ szolgáltatása.

Először is sértőnek tartom, hogy Zsidai József igazgató úgy ítélkezik intézményünkről,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy nevét sem ismeri pontosan. Sajnálatos, hogy nemcsak a név téves, hanem az országos könyvtárunkról közölt többi információja is. Az alapítási évek éves magyarázata, a hálózati központ meghatározás kiragadása egy 1956-os Mt. határozatból, a könyvtár dokumentációs központi feladatainak Zsidai-féle ismertetése, s az egyéb területek címszó alatt közölt – könyvtári tevékenységként kritizált tevékenységek is – a szerző teljes tájékozatlanságát bizonyítják. A Könyvtár tevékenységeit teljesen összekeveri az Agrárinformációs Vállalat tevékenységével, s még „fűszerezi" a szakmai területeken végzett könyvtári „próbálkozásainkat" az IBUSZ-irodákra tartozó feladat megemlítésével is. Zsidai József óriási tévedését ez árulja el legjobban, ugyanis amire itt céloz, az már az Agrárinformációs Vállalat feladata sem volt – nemhogy a könyvtáré –, ugyanis az IBUSZ csupán bérlőként volt jelen az Attila úti épületben.

Intézményünkről hozott ítélete egy teljesen téves megállapítással zárul, hiszen az 1980-as évek közepén nem az országos könyvtárunk, hanem az Agrárinformációs Vállalat jutott csődbe, a könyvtár a vállalati csőd ellenére jelenleg is működik.

Felháborítónak tartom és munkatársaim nevében is visszautasítom Zsidai Józsefnek intézményünk szakmai pótlásáról alkotott véleményét is, s azt a javaslatát, melyben a főhatóságunktól, a Földművelésügyi Minisztériumtól kapott költségvetési támogatásunk felett rendelkezni kíván.

Ezúton szeretném Zsidai Józseffel röviden ismertetni intézményünk, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ szerepét, feladatát és végzett szakmai munkáját:

Könyvtári tevékenység

A nyilvános, tudományos könyvtár – melynek látogatói között az egyetemi hallgatótól a kutatón át, az egyéni gazdálkodóig minden foglalkozási ág megtalálható – évente közel 20 ezer látogatót fogad, a könyvtárhasználók legnagyobb megelégedésére. Ezt könyvtári vendégkönyvünk is bizonyítja.

A hagyományos könyvtári szolgáltatások mellett korszerű számítógépes szolgáltatásokkal is állunk használóink rendelkezésére, mivel az 1994-ben végrehajtott nagyarányú számítógépes fejlesztés, valamint a korábbi évek gazdag szellemi és állományi hagyatéka lehetővé teszi ezt.

1994 óta a könyvtár a magyarországi nagy, országos könyvtárak integrált számítógépes rendszerét, az ALEPH rendszert alkalmazza. Megvalósította és jelenleg próbaüzemben használja gazdag CD-ROM állományának online keresési lehetőségét, World Wide Web szerverét, melyen saját könyvtári szolgáltatásait, elektronikusan is megjelenő folyóiratát, tématanulmányait, témadokumentációs sorozatát jeleníti meg.

A könyvtár koordinációs szerepét több, az agrárágazati könyvtárakkal közösen benyújtott számítógépes fejlesztési pályázat igazolja, valamint az, a már hosszú évek óta végzett tevékenység is, amelyben 41 magyarországi, többségében agrárkönyvtár külföldi folyóiratrendelését intézi, szintén eredménnyel és megbízói megelégedésével.

Az alapvető könyvtári szolgáltatásokon és együttműködésen túl, számos nemzetközi és hazai szakmai rendezvény, számítógépes továbbképzés rendezőjeként és tevékeny résztvevőjeként szerepeltünk az évek hosszú során. Rendezvényeink a könyvtári szakmai továbbképzéseken túl főhatóságunk, az FM oktatási intézményeinek, agrártanácsadóknak továbbképzését is szolgálják.

Dokumentációs tevékenység

Intézetünk „fénykorában" számos mezőgazdasági kiadványt jelentetett meg, melyek közül több országos lapnak számított. Mindegyik a külföldi (és hazai) mezőgazdasági szakirodalom felhasználásán alapult, kielégítve a kutatói és gyakorlati szakemberek igényeit egyaránt. Kár lenne a lapok közül bármelyiket is kiemelni, de a mezőgazdaság valamennyi ágát átfogó, rovatokra osztott *Agrárirodalmi Szemle* c. havi kiadvány és a negyedévente megjelenő, a gyakorlati szakemberek tájékoztatását szolgáló – 30 éves múltra visszatekintő – *Mezőgazdasági Világirodalom* c. folyóiratot említeném meg.

Évek múltával a hazai gazdasági helyzet romlásával mind több kiadvány megjelentetéséről kellett lemondanunk, de a nehéz helyzetben is sikerült a régi „szép időkből" párat átalakítani, átmenteni, sőt újakat is kiadni. Így az *Agrárirodalmi Szemle* költséges nyomdai megjelentetését a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

floppys változat váltotta fel, s ez az adatbázis, ha visszafogottan is, de továbbra is épül. Nagy múltú kiadványunk, a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia* 200 hazai folyóirat felhasználásával készült, s negyedévente jelenik meg.

Hazánk Európai Unióhoz csatlakozásának elősegítését szolgálja az FM hathatós pénzügyi segítségével kiadott, az *Európai Unió Mezőgazdasága* c. havilap, valamint a *Mezőgazdaságunk útja az Európai Unióba* c. sorozaton belül megjelenő, rendkívül hasznos és érdekes, gyakorlati megközelítést érvényesítő sorozatfüzetek. Múlt évben 4 füzet jelent meg, idén újabb 4 füzet megjelentetésén dolgozunk. Ezeken az „állandó" saját kiadványokon kívül, számos készül egyedi megrendelésre is. Különféle témakörökben végzünk átfogó témafigyelés munkákat is, miként a vetőmagtermesztésről, a gyümölcstermesztés aktuális kérdéseiről, az ugaroltatásról, az olajnövények termesztéséről stb.

A szakirodalmi összeállításokban, és valamennyi kiadványunk elkészítésében nagy hasznát vesszük könyvtárunk országos viszonylatban még most is gazdagnak mondható könyv- és folyóiratállományának, saját és nemzetközi számítógépes adatbázisainknak.

Mindezek olyan alapot nyújtanak tevékenységünknek, hogy a súlyosbodó gazdasági helyzet ellenére is, erőnkhöz mérten ki tudjuk elégíteni a hazai szakinformációs igényeket.

Úgy gondolom, szakmai tevékenységünk, a magyar könyvtári életben betöltött szerepünk – egykor és ma –, valamint az a feladat, melyet a magyar agrárinformációban ellátunk, bizonyítja helyünket és fontosságunkat.

Mi az az „írtó kapa" és hogyan kell használni?

Billédi Ferencné

Zsidai József javaslattal él a magyar könyvtári szervezet átalakítására és a költséggazdálkodás racionalizálására. Dolgozatában arról panaszkodik, hogy szárnyaló gondolatait „némely" szakmai körök – gondolom nem a pénzügyi berkek – nemtetszéssel fogadják, sőt azzal vádolják őt, hogy „favágó fejszével, írtó kapával" dolgozik. Mindkét eszközt természetesen hasznosan is lehet forgatni, még az irtókapát is (helyesen rövid i-vel és egybe írva), amellyel fák, bokrok gyökereit szokták irtani, onnan, ahol más növénynek ártanak, de persze nem csukott szemmel. Ebben az esetben ugyanis egyre-másra vágjuk a hasznosat és a károsat. Zsidai József említett dolgozatában az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ felszámolására tesz javaslatot, több más jeles intézmény társaságában, ám az a gyanúm, hogy becsukott szemmel.

Nézzük meg tehát nyitott szemmel, hova is vág az az irtókapa.

A szemrevételezésben most csak a mezőgazdasági szakterületet érintő kérdésekre szorítkozom, nem azért, mert kiragadható a többi érintett intézmény kapcsolatából és a dolgozatban a rájuk vonatkozó szentenciák nem érintenek, hanem elsősorban azért, mert e szakterület feladataival foglalkoztam intenzíven, hosszú időn keresztül. Az itt felmerült problémákat, tájékoztató intézményeket, az országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ funkcióit és tevékenységét ismerem behatóan. Feltehetően azokat a javaslatokat, amelyek a dolgozatban szereplő többi intézményre vonatkoznak, az arra illetékes szakemberek fogják észrevételezni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Történeti visszapillantás

Fél évszázad telt el azóta, hogy a mezőgazdasági szaktájékoztatás első, önálló intézményének alapítására sor került. Tevékenysége Mezőgazdasági Tudományok Dokumentációs Intézete néven 1946-ben indult meg. Amint az alapító okiratokból és a korabeli feljegyzésekből kiderül, az intézmény létrehozását országos érdekek tették szükségessé. A mezőgazdasági szakismeretek fokozott, tudatos és szervezett terjesztése, a mezőgazdasági oktatás, kutatás külföldi szakirodalommal való ellátása sürgetővé vált a háború utáni megújulást, fejlődést váró társadalomban. Erre a „mag"-ra alapozva, illetve e köré építve egy sokoldalú, összetett feladatokat ellátó intézmény épült ki, viszonylag rövid idő alatt. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ – 1952-től már ezen a néven működött – magába foglalva az 1951-ben létesített Mezőgazdasági Fordító Irodát és a szintén ebben az évben alapított Országos Mezőgazdasági Könyvtárat.

Az évek során a korlátozó és visszahúzó körülmények ellenére, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ funkciói folyamatosan gyarapodtak, az intézmény tevékenysége egyre szélesebb területeket fogott át. A fejlesztésekben a felső szintű irányító szervek rendelkezésein kívül, meghatározó része volt a szakismeret, a szakirodalmi információ iránt megnövekedett társadalmi és csoport igényeknek is.

Ebben az írásban nincs rá mód, hogy végigvegyük a fél évszázad eseményeit, elemezzük a változásokat és eredményeit, csupán arra van lehetőségem, hogy a szemléltetés kedvéért néhány döntő mozzanatot kiemeljek annak alátámasztására, hogy az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ fontos és meghatározó szerepet játszott a mezőgazdaság információs ellátásában. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ átélve és átvészelve az összevonásokat és szétválasztásokat a különféle intézményekkel, komoly eredményeket ért el nemcsak az ágazaton belül, hanem az egész országot érintő szakkönyvtári tevékenységben is.

1951-ben az *Agrárirodalmi Szemle* (ASZ) című referáló lap közreadásával megindul a külföldi szakirodalom rendszeres ismertetése. A hazai mezőgazdasági szakirodalomról – abban az időben egyedülállóan – a külföld tájékoztatására az angol, német, orosz nyelven közreadott *Magyar Agrárirodalmi Szemle* szolgál. 1959-ben a hazai szakirodalom teljességre törekvő regisztrációja is megkezdődik és megjelenik a *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia* (MABI). A MABI jelenleg is létezik, nyomtatott formátumban és számítógépes adatbázisban, kapható géppel olvasható hordozókon is, és hozzáférhető hálózaton keresztül.

Nagy jelentőségűek voltak a hetvenes évek és hasonló mondható el a nyolcvanas évtized elejéről. Döntő lépés volt az AGRIS-ba való belépés. Ezzel olyan nemzetközi információs rendszer tagja lett az intézmény, amelynek révén a világ minden részének szakirodalmáról tájékoztathatja felhasználóit.

1978-tól az Agroinform – ekkor ezen a néven működik az intézmény – mint az AGRIS tagja szolgáltatja a hazai szakirodalomról az inputot, ennek fejében kapja a teljes adatbázishoz való hozzáférést online és offline módon.

Rövid időn belül erre az adatbázisra alapozva szelektív információs szolgáltatást (SDI) szervez meg a kutató, tervező intézetek, oktatási intézmények számára.

A szolgáltatás iránti érdeklődés újabb tettekre ösztönözte az intézmény munkatársait. 1980-ban egyéb nemzetközi adatbázisok bekapcsolásával – elsősorban a CAB (Commonwealth Agricultural Bureaux) és a FSTA (Food Science and Technology Abstract) említendő – információs szolgáltató rendszer kialakítására kerül sor. Ebben az időszakban 500-600 kutató-oktató, irányításban dolgozó mezőgazdasági és élelmiszeripari szakember egyedi információs szolgáltatásban részesül.

Retrospektív információkeresés, folyamatos témafigyelő szolgáltatások képezték a rendszer gerincét, kiegészülve a hagyományos szolgáltatásokkal.

Természetesen mind a szolgáltatások előállításában és közreadásában, mind az intézmény egyéb munkájában szorosan együttműködött a mezőgazdasági és élelmiszeriapri ágazatban működő oktató és kutató intézményekkel, szakkönyvtárakkal stb. Néhány intézetet hadd említsek meg a példa kedvéért, pl. Központi Élelmiszeripari Kutató Intézet, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Élelmiszeripari Gazdaságkutató Intézet stb. Ugyancsak eredményesen működött együtt az intézmény más országos könyvtárakkal,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyéb szakkönyvtárakkal, információs központokkal stb. Ezek említésével csak jelezni szeretném, hogy az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ nem egy elszigetelt lovagvár volt, egy olyan hálózati központ, ahonnan a könyvtárakat „vezérelték". Sőt. Dicsekvés nélkül elmondható, hogy az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ igen népszerű volt az ágazat szakkönyvtárai körében, az újdonságok bevezetésében mindig az elsők között volt, számtalan újat kezdeményezett, pl. mezőgazdasági szaktanfolyamok szakkönyvtárosoknak, csoportos tanulmányutak (már 1972-ben!) stb. Kollektív munkacsoportokat hozott létre (osztályozás, bibliográfia készítés) és működött együtt a szakkönyvtárosokkal.

Nos, a fentebb leírtakra könnyen jöhet a replika, ez volt, de ma már nincs rá szükség. Valóban? Nézzük meg, mire van szükség és mire nincs.

Információs igények – információs szolgáltatások

A mezőgazdaságból jelenleg a GDP 18%-a, az export 25%-a származik, a mezőgazdasági tulajdon 80%-a magántulajdonban van, a lakosság közel 50%-ának van közvetlen, vagy közvetett érdekeltsége a mezőgazdaságban és élelmiszeriparban. Napjainkban zajlik a termelési szerkezet, technológia stb. gyökeres átalakulása, a szakképzés különböző szintjeinek megújítása, új kihívások elé néz a kutatás az egész ágazatban. Néhány tényezőt emeltem ki csak a sok közül, annak alátámasztására, hogy mily nagy jelentőségű a mezőgazdaságnak, mint a gazdaság tartópillérének működéséhez, fejlesztéséhez szükséges információellátás szervezett mivolta, minősége, hatékonysága. Információs igények természetesen nemcsak a tudományos műszaki információkkal szemben merülnek fel. A felhasználók üzleti, piaci, jogi stb. információkat is igényelnek, és ezeket az információkat különböző intézmények szolgáltatják, hagyományos és modern adathordozókon és adatátviteli rendszereken, a mezőgazdaság számára is.

Amint arra már az előbbiekben utaltam, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ korábban is széles körben fejtette ki tevékenységét, szolgáltatásai nem korlátozódtak a szigorúan vett könyvtári szolgáltatásokra, bizonyos felhasználóknak, felhasználó csoportoknak (kormányzati, irányító-szervező intézmények stb.) elemző, értékelő összeállítások készültek, prognózisokat, modelleket adott közre az intézmény, tevékenységét összehangolta és együttműködött más intézményekkel. Az intézmény jelenleg is felöleli az ilyen típusú szolgáltatásokat – ezeket külön cikk fogja ismertetni.

Nyilvánvaló, hogy a fokozott információs igényeknek csakis jól szervezett, automatizált eszközökkel dolgozó információs rendszerek tudnak megfelelni. Az információs társadalomban joggal elvárhatják a felhasználók a minőségi gyors, könnyen elérhető, pontos, releváns információs szolgáltatásokat, az állampolgárok pedig megkívánják az irányító szervektől (minisztériumok, önkormányzatok stb.) a megfelelő szervezetek kialakítását, működtetését és központi támogatását.

Alig találunk olyan országot, ahol a mezőgazdasági információellátásra ne működnének jól szervezett információs rendszerek, rendszerint külön szervezetű országos központokkal. Néhány példa azok közül az információs központok közül, amelyeknek szolgáltatásait az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ is közvetíti, illetve részt vesz a közös nemzetközi munkálatokban: National Agricultural Library – USA, Commonwealth Agricultural Bureaux – Nagy-Britannia, National Agricultural Library – Németország és még sokáig lehetne sorolni. Ebből is látható remélhetőleg, hogy a jobbító, újító szándékokat csak üdvözölni lehet, de összefüggések, hazai és nemzetközi kapcsolódások nélkül kiragadva egy-egy szempontot, és annak alapján vizsgálni rendszerek, intézmények működését, szükségességét, vagy felesleges mivoltát téves megállapításokat eredményezhet, arról nem is szólva, hogy javaslatok megtételére, finoman szólva, alkalmatlan.

Észrevételeimet egy latin közmondás kissé módosított változatával szeretném zárni, Zsidai Józsefnek ajánlva: ha hallgattál volna (másokra is), bölcs maradtál volna.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Túlbuzgó tévedés

Sárközy Péter

Sajátos javaslattal siet *Zsidai József* könyvtárigazgató az állami költségvetés segítésére. Tetemes kiadások lefaragási lehetőségét villantja föl, néhány országos művelődésügyi intézmény „letörlésére" buzdítva. Bevallom őszintén: *döbbenetes dolog.*

A felületes szemlélőnek bizonyára tetszetős az ötlet, amely egy milliárdos tétellel könnyítene nehéz anyagi helyzetünkön. Aki azonban az összefüggésekre is ügyel, abban óhatatlan gyanú ébred: hátha *medicina peior morbo*, vagyis a gyógyszer a betegségnél is veszélyesebb.

Csak a saját portám, a szűkebben értelmezett mezőgazdaság előtt söpörgetve meg kell állapítanom: a sok fáradsággal kiásott, gondozott kútfő, az OMgK és Dokumentációs Központ lerombolása súlyos kárt tenne. (Sajnos éppen eleget rombolt a túlbuzgóság fél évszázad alatt!)

Közismert tény, hogy hibás intézkedések és elhamarkodott döntések nyomán mezőgazdasági termelésünkkel együtt hazánk természeti környezete is megsínylette a múltat. Savanyodtak, mérgeződtek talajaink, országosak az eróziós veszteségek. Ám együttvéve sem lehettek annyira ártalmasak, mint *az agyakban végbement erózió.* Ha valaha ki akarunk lábolni a magunk dagasztotta kátyúból, nyilván a közgondolkodásban kell gyökeres átalakulásra törekednünk.

Nem hiszem, hogy az – ismeretlenül is nagyrabecsült – javaslattevő ismerné az OMgK tevékenységét. Nem valószínű, hogy fölmérte, milyen jellegű és méretű segítséget nyújthat ez a tevékenység a sürgető átalakuláshoz. (Igaz, az intézmény rovására írható, hogy nem dolgozik eléggé *harsányan*, nem eléggé magamutogató – ha ez több is mint bűn, inkább hiba manapság.) Ettől függetlenül: sikerült újabb és újabb kapcsolatokat kiépítenie a legfejlettebb országok legfejlettebb rokonintézményeivel, tudományos műhelyeivel. Talán szerénytelenül hangzik, ha megemlítem: mint vendégelőadó jónéhány külföldi tartózkodásom során meggyőződhettem róla, hogy „jegyzik ezt a céget" a szakmai tőzsdén. Olyan személyi és tárgyi alapokra építkezett, amelyek szilárdságban nem maradnak el a sokak szemében néha túlzott dicsfénnyel övezett európai átlagtól.

Könyvek, folyóiratok, időszakos és egyéb kiadványok, elektronikus berendezések tárházát kínálja a kutatónak, a gyakorlati szakembernek, a diáknak – általában mindenkinek, aki olvas, keres, búvárkodik, művelődik.

Nem tartanám ízlésesnek, ha a kákán csomót keresnék, rámutatva a javaslat – bizonyára jóhiszemű, de kétségtelen – tévedéseire (akár az OMgK-nak tulajdonított csőd, akár a látogatottság stb. tekintetében). Amennyire átlátom a helyzetet, az *ismert* mellett az *elismert* jelzőt is merném használni jellemzésképpen, *sine ira et studio.*

Különösen figyelemre méltónak tartom, hogy *lépést tartanak* az OMgK-ban a sebesen változó világ eseményeivel. Kiváltképpen érvényes ez olyan áthidalásokra, amelyek pl. az Európai Unió feltételrendszerét hozzák életközelbe akkor, amikor a közelítés égető érdek. A legjobb akarattal sem volnék képes abban bizakodni, hogy ezt a feladatot a lehető leglelkiismeretesebben más jellegű (pl. egyetemi) könyvtár ugyanilyen hatékonyan láthatná el.

A szemléleti változások meggyorsításában – meggyőződésem szerint – eddig is sokat tett, s most még többet vállal az *OMgK és Dokumentációs Központ*. Mondhatnám: a *noblesse oblige* jelszavával. Ki kell töltenie azokat a hézagokat, amelyek hosszú időn keresztül (olykor politikai megfontolásokból) tátongtak üresen. Nem véletlen, hogy a *Földművelésügyi Minisztériumban* is úgy vélekednek: az erre szánt szerény összegek kamatostul térülnek vissza a gazdaságban, a termékpályákon. Mégpedig olyan időszakban, amikor az agrárágazatok és az élelmiszeripar egyképpen küszködnek a váltás gyermekbetegségeivel és az előzőleg elkövetett hibák orvoslásával.

Talán nem tévedek, ha ismétlem: a teendők egy részét a minden tiszteletet megérdemlő egyetemi könyvtár – korántsem a szándék, hanem a lehetőség híján! – nem bírná végrehajtani, nem bírná a korszerű elmélet és a mai gyakorlat közé szélesedő szakadékot áthidalni. Elvileg ter-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mészetesen megteremthetők *máshol is* a szükséges feltételek. Csakhogy ez olyan áldozattal járna, amely messze meghaladná a központi intézmény megszüntetésétől remélt, vélt vagy valódi előnyt. *Ad absurdum* kivetíthetném a javaslatban foglaltakat az összes országos művelődési intézmény körére: múzeumra, képtárra, kiállító teremre, akár a baljós csengésű „kulturális forradalom" küszöbéig. Abban azonban bízom, hogy erre a javaslat szerzője se gondolt. Nem képzelhetem, hogy bármely szakember vállalná azt a felelősséget, amely meglévő értékek megsemmisítésével jár.

Tartok tőle, hogy *Zsidai József igazgató úr* nem mérlegelte az *összes tényezőt*, mielőtt kimunkálta beadványát. Amikor tehát az OMgK mellett próbálok szerényen szót emelni, egyáltalán nem a javaslattevő személye *ellen*, hanem a *hazai művelődésügyért*, mindenekelőtt a *magyar mezőgazdaságért* érzett aggodalom késztet rá. S úgy érzem, ez az aggodalom a jelenlegi helyzetben megalapozott és jogos.

ONLINE KERESÉS A BIBLIOBUSZBÓL. -- Egy alsó-szászországi kísérleti program keretében lehetővé vált, hogy egy járási bibliobuszból közvetlenül lehessen keresni a göttingeni Egyetemi Könyvtár adatbázisában, amely három német tartomány központi katalógusát is tartalmazza, 3,5 millió kötet adatait. A bibliobusz könyvtárosa az olvasó által igényelt könyvet az adatbázisból kikeresi és (esetenként 2 márkáért) elektronikus posta útján kéri ki az illető könyvtárból. Így az igénylések 50%-át egy héten belül ki tudják elégíteni; ennél többet általában csak akkor kell várni, ha épp ki van kölcsönözve a könyv. – A járás községi könyvtárai is a bibliobuszon keresztül (telefon vagy fax útján) vehetik igénybe ezt a szolgáltatást.

(*DBI-Pressespiegel, 1995. jún.*)

A NÉMET VÁROSI KÖNYVTÁRAK IS pénzhiánnyal küzdenek. – Hannoverben a város „háztartás-konszolidációs programja" keretében 1993-1996 között 6 millió márkát takarítanak meg a könyvtárakon. Pedig a hálózat állománya már 1994-ben is csökkent 30 000 egységgel, mert kevés az új beszerzés. – Gütersloban az előző évi 3,7 millióból 100 000 márkát csíptek le az 1995. évi könyvtári költségetésben. – Bremen városi tanácsában arról folyik a vita, hogy a 15 fiókkönyvtárból csak kettőt zárjanak-e be, vagy 4 nagyobb „körzeti" könyvtárat létesítsenek a hálózat helyett. – Dortmund két fiókkönyvtára egy év türelmi időt kapott, hogy azonnali bezárás helyett találjanak „intelligens megoldást" fennmaradásukra (esetleg társadalmi munkásokra, kulturális egyesületekre bízva a könyvtár üzemeltetését). Kölnben 2 hónapra halasztották el 3 fiókkönyvtár megszüntetését; itt a város vezetősége próbál barkácsolni valamit a költségvetésen.

(*DBI-Pressespiegel, 1995. febr.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR (MEDINFO)

Tájékoztató a MEDINFO helyzetéről és tevékenységéről

Fedinecz Sándor

Történeti áttekintés

Az intézmény jogelődje, az Orvostudományi Dokumentációs Központ 1949-ben alakult meg az 5118/1949 (VI.29.)Korm. sz. rendelet alapján, majd az 1956. évi 5. tvr. alapján a 24/1960 (Eü.K.13.) Eü.M. sz. utasítás szerint létrehozott Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központként működött. Feladatkörét módosította a 17/1976 (VI.7.)Mt. sz. rendelet és az 5/1978 (XII.12.)KM sz. rendelet. Az intézmény nevét a 14/1980 (Eü.K.9) Eü.M. sz. utasítás Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár (OIK)-ra változtatta, és egyidejűleg feladatkörét és szervezetét is módosította. A továbbiakban a minisztérium döntései alapján az intézet számos új feladatot kapott, az OIK-hoz integrálódott a volt ESZTIK három részlege, így alap- és kiegészítő tevékenysége, valamint felépítése gyökeresen megváltozott.

Az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár (MEDINFO) tevékenysége

Az intézet a Népjóléti Minisztérium önálló költségvetési intézménye, amely a fenntartó által meghatározott feladatokon kívül a nemzeti Szakirodalmi Információs Rendszerben az egészségügyi szakterület magintézményeként működik.

Teljességre törekvően gyűjti a hazai orvostudományi, egészségügyi, gyógyszerészeti és alternatív medicina terület dokumentumait. Az országos szakirodalmi feladatok teljesítéséhez biztosítja a szakterület részére a hazai- és külföldi szakirodalom beszerzését, feldolgozását, tárolását és szolgáltatását hagyományos és hálózati hozzáféréssel. Biztosítja a külföldi számítógépes adatbázisok használatát online, illetve CD-ROM adatbázisok igénybevételével. Lehetővé teszi a hazai információs intézmények szolgáltatásinak igénybevételét és az Internet kínálta lehetőségek használatát.

Folyamatosan végzi a hazai orvosi-egészségügyi szakirodalom feltárását, a magyar nemzeti szakbibliográfiai rendszer részeként előállítja a *Magyar Orvosi Bibliográfiát*. Kiadja e kiadvány rövidített angol nyelvű változatát, a *Hungarian Medical Bibliographyt*.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Népjóléti Minisztérium megbízásából az ápolási szakemberek részére kiadja a *Nővér* c. kéthavonta megjelenő folyóiratot, amely egyben a Magyar Ápolástudományi Társaság hivatalos lapja is.

Közreadja a szakterület külföldi folyóirataira vonatkozó országos *Lelőhelyjegyzék*et, valamint a CD-ROM adatbázisokra vonatkozó adatokat 210 egészségügyi együttműködő könyvtár adatai alapján.

A korábbi hagyományos szakkönyvtári feladatok elvégzésén túl, a Népjóléti Minisztérium éves célkitűzéseihez kapcsolódóan, illetve meghatározott igények alapján biztosítja a minisztérium vezetői és szakemberei részére az egészségügy- és szociálpolitika, az egészségfejlesztés, az egészségügyi ellátás, a társadalombiztosítás és gyógyszerellátás témaköreiben a nemzetközi tapasztalat, a gyakorlat és tudásanyag folyamatos figyelését, feldolgozását, ellátja őket a szükséges faktografikus és szakirodalmi információval, szakértői elemző, téma- és trendtanulmányokkal. Összehasonlító tanulmányokat készít más országok szociális és egészségügyi helyzetéről, a lakosság egészségi állapotáról, valamint a magyarországi adatokra támaszkodva, hazánk szociális és egészségügyi helyzetéről, társadalombiztosítási és szociálpolitikai stb. kérdéseiről.

A minisztérium megbízásából, illetve a fenti döntés-előkészítői tevékenységhez kapcsolódva szakfordításokat készít.

A minisztérium megbízásából az intézet részt vesz különböző szakmai kollégiumok, bizottságok, szövetségek munkájában.

Nemzetközi és hazai szakirodalommal ellátja a Magyar Orvosi Kamarát, a Magyar Gyógyszerész Kamarát, a Háziorvosi Intézetet, az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetét, a Magyar Orvosi Társaságok Szövetségét és a betegek érdekvédelmi szövetségeit is.

Együttműködik az Országos Egészségbiztosítási Pénztárral és az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat intézményeivel, az országos intézetekkel, az oktató- és kutató intézetekkel, kórházakkal.

Biztosítja az egészségügyi programokhoz szükséges szakirodalmi információellátást.

Az Egészségügyi Világszervezet Európai Területi Irodájának nemzeti dokumentációs központjaként gyűjti, feldolgozza és szolgáltatja a beérkezett dokumentumokat, valamint folyamatosan tájékoztatást küld az Egészségügyi Világszervezet részére e kiadványok, ajánlások magyarországi szaksajtóban történő megjelenéséről és hasznosulásáról.

Együttműködést alakít ki, dokumentum- és információcserét épít ki mind a hazai hasonló tevékenységet folytató intézményekkel, mind az Európában hasonló tevékenységet folytató intézményekkel.*

* A válaszlevél mellékleteként szerkesztőségünk megkapta a *Tájékoztató a MEDINFO szolgáltatásairól* c. könyvtárismertetőt, melyet a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban elolvashatnak az érdeklődők. (*A szerk.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ORSZÁGOS
IDEGENNYELVŰ KÖNYVTÁR

Széljegyzet egy javaslathoz

Eszes Máténé

A magyar könyvtári szervezet átalakítására és a költséggazdálkodás racionalizálására vonatkozó javaslattal nem kívánunk vitába szállni, sem egy ellentervezetet kidolgozni, s nincs jogunk kételkedni *Zsidai József* milliárdos megtakarítással kecsegtető koncepciójának könyvtárügyet javító szándékában sem. Kötelességünk azonban szót emelni az olyan tájékozatlanságból fakadó, téves adatokon alapuló, „nagyvonalú" megállapítások, jóslatszerű összefüggések kinyilatkoztatása, nemkülönben a szakmához és az ügyhöz méltatlan stílus ellen, melyek akár az állami döntéshozókat, akár a szűkebb szakmai köröket, akár – publikussá téve az előterjesztést, vagy bármely más írásművet – a széles olvasóközönséget hamisan tájékoztatják, rontva az intézmény presztízsét. Ezért az alábbiakat – igaz, nem a *Könyvtári Figyelő* hasábjaira való műfaj – csupán széljegyzetnek szánjuk a *Javaslat*...-nak az Országos Idegennyelvű Könyvtárról szóló fejezetéhez.

A könyvtár létrehozásáról a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendeletének végrehajtásáról szóló 1018/1956. (III.9.) sz. Mt. határozat 24. és 25. pontja rendelkezett, helyesen idézve *„... – a népművelési miniszter felügyelete alatt – ..."*.

A 141/1958.(MK.10.)MM sz. utasítás a fenti törvényerejű 2. paragrafusában, valamint a hozzá kapcsolódó Mt. határozat 34. pontjában foglalt felhatalmazás alapján a könyvtárügyi szakfelügyelet általános szabályozása, a szakfelügyelők tevékenységi köréről, munkájuk irányelveiről rendelkezik országos szinten, az Állami Gorkij Könyvtárral nem foglalkozik.

A könyvtár az alapítástól kezdve elsőrendű feladatának tekintette az oroszul tudó, olvasó és tanuló emberek, valamint az orosz irodalom- és nyelvtudomány kutatóinak, oktatóinak kiszolgálását. Ugyanakkor már az alapításkor is része volt az állománynak az oroszon kívül más világnyelvek, így az angol, a német, a francia, az olasz, a spanyol, sőt a környező országok anyanyelvi irodalma is, igaz, még szerényebb mértékben. Már ekkor, 1957-ben kezdeményezte a könyvtár akkori igazgatója, *Barabási Rezső*, az oroszon kívüli idegen nyelvű állományrészek továbbfejlesztését a várható igényekre hivatkozva, valamint a könyvtár nevének megváltoztatását Állami Idegennyelvű Könyvtárra.

1969-70-ben az OKDT javaslatára a fővárosi nagykönyvtárakkal való gyűjtőköri egyeztetés során arra az álláspontra jutottak, hogy mivel a tu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dományos nagykönyvtáraknak nincs módjuk a kortárs szépirodalmat eredeti nyelven, az igényeknek megfelelően gyűjteni, s a nagyszámú érdeklődőt befogadni (tegyük hozzá: ez a helyzet máig változatlanul fennáll!), legyen ez a Gorkij Könyvtár feladata, azzal a jogosultsággal, hogy a szükséges retrospektív gyűjtés mellett beszerzi az irodalom- és nyelvtudományi dokumentumokat is a gyűjtőkörébe tartozó nyelveken. A könyvtár fenntartója 1974-ben hozzájárult ahhoz, hogy a 16 főgyűjtőköri nyelv mellett az állomány nyelvi összetételét bővítsék az addig még hiányzó európai nyelvek (finn, norvég, dán, lett, litván, belorusz stb.) irodalmával mellékgyűjtőköri szinten, de nem zárkóztak el a kevésbé ismert keleti nyelvek (arab, ind, japán, kínai stb.) irodalmának gyűjtésétől sem, ha az olvasóközönség igényt tart rá.

1967-től a világnyelvek mellett a környező országok népeinek irodalmát is intenzíven gyűjteni kezdte a könyvtár, melyek nagy része a hazai nemzetiségek anyanyelvi irodalma is egyúttal. Ez a szakszerűen fejlesztett és dokumentált gyűjteményrész és a hozzáértő szakembergárda jelentette a később ide rendelt nemzetiségi koordinációs központi szerepkör szakmai bázisát.

A könyvtár állományának soknyelvűségét és a szolgáltatások sokféleségét minden igyekezet ellenére orosz könyvtárrá szűkítette a köztudatban a könyvtár neve, s ezért a közelmúltbeli vezetőváltás után, a belső szervezeti átalakulással egyidejűleg – s nem a tervezetben sajátos módon összekapcsolt politikai divatok és közigazgatási eljárások miatt – változtattuk meg a könyvtár nevét.

Hangsúlyos széljegyzetként ide kívánkozik, hogy világirodalmi, nyelvi és zenei gyűjteményünkről és szolgáltatásainkról, a nemzetiségi könyvtári területen végzett tevékenységünkről, kiadványainkról számos forrásból lehet tényszerűen tájékozódni, melyekre alkalomadtán hivatkozhat is az érdeklődő, akinek a könyvtári archívum is rendelkezésére áll, ha személyesen keresi fel intézményünket.

Az Országos Idegennyelvű Könyvtárról szóló fejezet utolsó bekezdéséhez nincs hozzáfűznivalónk, még széljegyzet formájában sem. Bízunk abban, hogy az írástudók, a koncepció-készítők és a döntéshozók egyaránt tudatában vannak annak a hatalmas felelősségnek, melyet egy-egy óriási szellemi és anyagi értéket őrző és közvetítő közgyűjtemény, netán egész intézményrendszer tervezett átalakítása kapcsán vállalniuk kell. Magunknak is szólva: ne legyen szuvas a gerenda sem, amelyből a kultúra oltárát is talán befogadó, vágyott Európa-házunk tetejét ácsolgatjuk, nehogy ránk dőljön a tető.

KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK – EGYETEMI KÖNYVTÁRI HÁLÓZATBAN. – A közművelődési könyvtárak képviseletében 6 megye, illetve nagyváros könyvtárhálózata kapcsolódott be a brit egyetemi könyvtárak JANET gépi hálózatába. Az egyéves kísérlet – a JANET/VISCOUNT program – keretében azt akarják tisztázni, hogy a JANET mely szolgáltatásaira, adataira és anyagaira volna elsősorban szükségük a közművelődési könyvtáraknak, s ők viszont mit tudnak nyújtani a hálózat használóinak
.(*BLRDD Research Bulletin, 1995. nyár*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉS MÚZEUM

Kíméletes válasz Zsidai Józsefhez

Horváth Tibor

Főként az Országos Pedagóiai Könyvtár és Múzeumra vonatkozó Zsidai-tézisekre kívánok válaszolni, bár óhatatlanul általános észrevételeket is tennem kell. Bővebb kifejtés nem szükséges, ezért inkább néhány mondatos ellentézisekbe tömörítem válaszunkat.

Zsidai József gondolatmenetét az jellemzi, hogy nem az elítélt könyvtárak feladataiból indul el, hanem külföldi példákból. Példa mindenre található. Kulturális intézetek említésekor nagyon veszélyes a példák másolása, mert minden ország kultúrája, története más. Sőt, az egész világon a komoly intézmények arculata egyedi. Ráadásul rosszul választja meg példáit és nincs igaza, mert éppen ellenkező tendencia bontakozott ki világszerte a tájékoztatási szakma önállósulásával: önálló és független intézmények alakulnak. Nem akarom a többi válaszoló kenyerét elvenni, nyilván a maguk területén felhívják Zsidai figyelmét ezekre az intézményekre, az OPKM csak az ERIC-et említi, amelynek anyaintézménye a National Institute of Education, nem egyetem. Finnország kivételével Európa legjelesebb nevelésügyi tájékoztató szervezetei is függetlenek az egyetemektől, bár részükre is szolgáltatnak. Csak utalok arra, hogy nemzetközi szervezetek a szakmai-szakirodalmi tájékoztatásban milyen szerepet töltenek be, ezek sem egyetemek legjobb tudomásom szerint.

Perdöntő a halálra ítéltek esetében, hogy miként váltak egy-egy tudomány- és szakterület nélkülözhetetlen részévé idehaza. Az OPKM-ra térve ezt is igyekszem felvillantani.

Egyébként bármit meg lehet szüntetni. A miskolci egyetemet is. Feladatait elvégzi majd a budapesti, ám eme javaslattal kikötném, hogy az így felszabadult pénz felét nekem adják. E szélső példával csak követtem Zsidai eljárását. Tengernyi hasonló ötlettel lehet előállni. Ettől még naponta felkel a nap.

Hol a költségkalkuláció a megtakarításról? Csak bejelent egy összeget. Mibe kerülne az összeolvasztás? Hol a kalkuláció erre vonatkozóan? Mibe kerülne, ha a szűk esztendők elmúltával visszaállítanák az intézményeket?

Az új helyen is költségekbe vernénk a fenntartót, mert a gyűjteményeket más szervezetben is fenn kell tartani! Elköltöztetés mióta megtakarítás?

Hol az a könyvtár, amelyik félmillió és egymillió közti állományt fogadni képes? Nem látszik a lelkesedés!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gyűjteményeket nem lehet megszüntetni, csak elpusztítani.

Az a gyanúm, Zsidai megsemmisítésben gondolkodik.

Az Akadémia könyvtárának megkegyelmezett. Illendőségből! Új tudományos érv: illendőség. Illendőségből bármi fenntartható. Más érv nincs az MTA Központi Könyvtárának fennmaradására? Tudok néhány feladatot, amelyet csak ő végezhet el, szerintem szükséges a megmaradása, nem pedig illendő.

Mi a megtakarítás, ha a megyei könyvtárakat a város tartja fenn? Egyébként van példa erre, mert ahány megye, annyi féle. Ne húzzunk rájuk kaptafát. Módszertan tényleg nincs, helyette gyorsan növekvő területi feladatok vannak.

Mi a garancia az országos szakkönyvtárak színvonalának megtartására? Zsidainak ezekről a könyvtárakról nincs eléggé árnyalt képe. Ezek nem szakterületi kölcsönkönyvtárak! Az OPKM esetén megkísérlem ezt érzékeltetni a tankönyvek különgyűjteménye esetén.

Gyűjteményeket összeolvasztani akkora energiával és pénzzel, plusz létszámmal lehet, főleg pedig oly hosszú ideig tartóan, hogy még sehol sem érte meg. Nyilvántartásokat pedig nem lehet csak úgy összeosztani. Újra kell katalogizálni azt a néhány millió egységet, amit Zsidai József mozdítani kíván. Szóval ezekről sincs kalkulációja. Az a gyanúm, ha számításaiba ezeket is érdemben bevonta volna, akkor nem megtakarítást kiáltana, hanem elő nem teremthető költségemelkedés keletkezne. Szegény könyvtárak pedig az összeolvadással lennének elfoglalva, nem tulajdonképpeni feladataikat végeznék.

Elképzelhető, mi történne, ha a Zsidai-javaslatokat elfogadnák. Megbukna pl. a művelődési miniszter. A javaslat tárcaközi jellege miatt ugyanis neki kellene kollegáit – nem a kultúrát irányító kormánytagokat – arra kérni, hogy szüntessenek meg kulturális intézményeket. Ez körülbelül olyan lépés lenne, mintha a római pápát kérné az istentagadás terjesztésére.

A takarékosság könnyű útjait kereső pénzügyesek vérszemet kapnának. Jönnének a múzeumok, a levéltárak...

Zsidai javaslatának van egy nagy illúziója. Azt hiszi, hogy az általa javasolt módon elért megtakarításnak (legalább egy része) majd visszakerül hozzá. Egy fillért se fog kapni.

Ezután szólni kell az egyik halálra ítélt könyvtárról, az OPKM-ről.

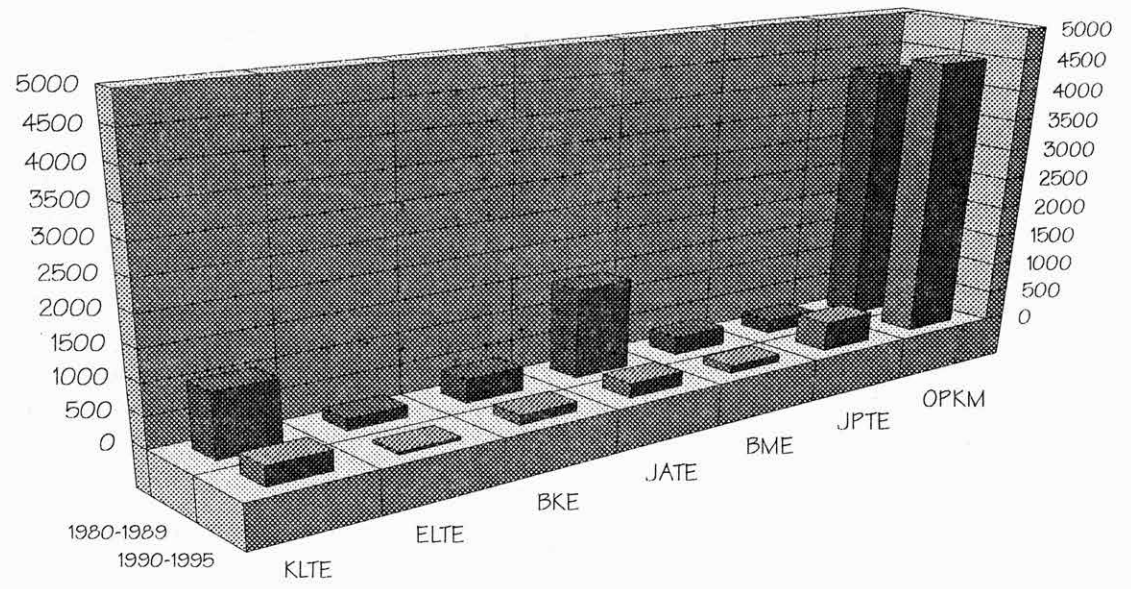
A Javaslat első tévedése alapításunkkal kapcsolatos. Az OPKM-et *Eötvös József* elképzelése nyomán *Trefort Ágoston* vallás- és közoktatási miniszter alapította 1876-ben, nem alkalmi ötletből. Eötvös ugyanis átfogó koncepcióban gondolkodott. Nemcsak a népoktatást tette kötelezővé, hanem egy hathatós közoktatási rendszer minden nélkülözhetetlen eleméről gondoskodott. Oktatáshoz nem elég iskola, diák, oktató. Eötvös és környezete az iskolákkal nagyjából egyidőben hozta létre a szervezett tanítóképzést, indította útjára a *Néptanítók Lapját* (kb. annyi példányban jelent meg, mint ahány tanító volt!), elindíttatta a pedagógiai enciklopédia munkáit és létrehozta az OPKM-t, pontosabban az említett módon már Trefort; Eötvös ekkor már nem élt, hiszen a kiegyezést csak négy évvel élte túl. A közoktatás számára hívták életre, szükséges intézményként, nem dísznek. Nevünk akkor „Országos Tanszermúzeum" volt. Első szabályzatunkat is Trefort adta 1877. március 16-án. Ennek 4. paragrafusa szerint „tanszer" nem más, mint tankönyv és iskolai eszköz. 1906. március 15-én megjelent Hivatalos Közlöny *Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum*ról beszél, mivel hozzánk osztották a Néptanítók Lapjának könyvtárát is.

Azért részleteztem az alapítást, mert péda arra, hogy a hazai közoktatás testéből születtünk, itt éltünk és élünk; létünket csak innen lehet megítélni. Zsidai József alapításunkról közel egy évszázadot téved. Valószínű az zavarta meg, hogy Klebelsberg idején fenntartót cseréltünk, a Zsidai által idézett rendelet az újraalapításról szól, így váltunk az oktatási minisztérium közvetlen intézményévé. Múltunkat egyáltalán nem kell szégyenleni, úgyhogy a tisztelt szerzőt a tények tiszteletére kérjük.

Az OPKM-et négy bajuszban ismerteti, mindegyik pont azt hivatott érzékelteni, hogy e tevékenységek máshová helyezhetők. E négy pont eléggé esetleges, egyáltalán nem rekonstruálhatók belőle az OPKM feladatai. Úgyhogy megkérdem: jó, jó e négy pont, de hol marad az OPKM? Ám vegyük sorra e négy bekezdést.

- Az első bajusz azt állítja, hogy a pedagógiai tudományokat több tucat felsőoktatási intézményben gyűjtik, „túlzott bőségben virágoznak" e helyeken. Erről pontos adataink vannak, a világbanki hitelt előkészítő tanulmányok egyike éppen az állományra vonatkozik. Kár, hogy Zsidai Jó-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zsef nem e tényekre támaszkodik, hanem... (zavarban vagyok; tényleg: mire?)

A vizsgálat két részből állt. (A szerző szíves hozzájárulásával idézek néhány adatot.) Egy ún. „standard lista" tartalmazza (esetünkben) a neveléstudomány nélkülözhetetlen (idegen nyelvű) műveit. Azt vették számba, hogy ezekből a hét szóba jöhető legnagyobb gyűjtemény mennyit mondhat magáénak. A lista 615 művéből az OPKM-ben megvan 53%, a KLTE 4,4%-ot, az ELTE 1,7%-ot, a BME 3,7%-ot szerzett be é.í.t. Az 550 folyóiratból összesen 32% van meg Magyarországon, de ebből 22,4% az OPKM-ben. A többi helyen ez a mérőszám jócskán 10% alatt marad. A vizsgálat másik részében az elmúlt 15 évben beszerzett *idegen nyelvű* művek statisztikáját készítették el. 1990 előtt külföldről az összes többi könyvtár gyarapodása a neveléstudományban együttesen sem érte el az OPKM gyarapodását, 1990 után együttesen sem érték el az OPKM gyarapodásának egyharmadát. (Lásd a grafikont.)

Ezek után hogyan lehet az egyetemek gyarapodását a pedagógiában „túlzott bőség"-nek tartani? Ha a látható tények Zsidai számára „túlzott bőségnek" tűnnek, akkor én kérdezem, hogy szerinte szükség van-e szakirodalomra egyáltalán?

- A második bajusz azt mondja, hogy a tankönyvek a Széchényi Könyvtárban és a debreceni KLTE Könyvtárában is megvannak. Igaz. Mármint a magyar tankönyvek. A mi tankönyvtárunkban az összehasonlítást szolgáló külföldi is, de tantervek is, meg sok tankönyvre vonatkozó kéziratos dokumentáció: szinopszisok, lektori vélemények stb. Mármost nem is ez a lényeg, hanem a tankönyvtár használatában van komoly eltérés. Ha ugyanis egy szerző tankönyvet ír, szabályosan beköltözik a tankönyvtárba, munkahelyet épít magának. Innen telefonál, xeroxot használ. Kap egy íróasztalt, oda készít a munkájához szükséges minden eszközt a szótártól a – mondjuk – német tankönyv illusztrációjáig. Ezeket el se teszi, csak hónapok múlva adja vissza, amikor saját műve elkészült. Utána akár évekig nem látjuk. Ezt a használatot máshol nem tudják biztosítani. Még egy-két apróság. A tankönyvtár egyben a tankönyvek bemutató helye, tagja a tankönyvesek kamarájának, évente többször kiállít itthon és határainkon túl; szóval benne él a tankönyv ügyben. Ugye, nem lebecsülendő szektor a magyar művelődésben és oktatásban? Így tudja megtenni, hogy utána jár olyan alternatív tankönyveknek, amelyek nem érkeznek automatikusan a kötelespéldány-szolgáltatásból. Az itt leírtak egy szakkönyvtár működésének színvonalát

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jelzik; ha megszűnik, az utódhelyen átlagos kölcsönkönyvtár alacsony szintjére esik vissza.

- A harmadik bajusz az OPKM kiadói tevékenységét méltatja. Mondja, hogy a könyvkiadás nem a mi dolgunk, egyébként helyezzük üzleti alapra. Nincs hely itt elmondani, hogy mit és miért adunk ki. De nem bízzuk a véletlenre. Ha elfogadnánk Zsidai érvelését, úgyszólván megszűnne a pedagógiai könyvkiadás. Ha ötletét általánosítanánk, akkor a tudományos könyvkiadásnak Magyarországon csak foszlányai maradnának.
- A negyedik bajusz a múzeumra vonatkozik. Zsidai szerint ez a „múzeumok hatáskörébe tartozik". Ez a mondat nem érthető. Ugyanis a pedagógiai múzeumot ugyanúgy a közoktatás tartja fenn, mint a pedagógiai könyvtárat. Nem lehet más „hatáskörbe" utalni. Érthetőbben szólva: ugyanannak a fenntartónak lehet átadni, aki jelenleg is fenntartja.

Néhány záró megjegyzést még engedjen meg Zsidai József.

Az oktatásügyben hiányzik egy tájékoztatási részterület, a felsőoktatási tájékoztatás, mármint a felsőoktatásról és kapcsolt területeiről szóló tájékoztatás. Régebben volt. Mielőtt Zsidai a közoktatást csak úgy integrálni javasolja, oldják meg előbb azt, ami tényleg hiány, szervezzék meg a felsőoktatás tájékoztatását. Lenne feladat a közoktatás bekebelezése nélkül.

Mellesleg egyetlen javaslatával messzemenőkig egyetértek. Azzal, hogy ne legyenek teljesen függetlenített főigazgatók, igazgatók. Ám ne járjunk el hübelebalázs módján, előbb kísérletezzünk az új megoldással. Javaslom, a miskolci egyetem könyvtára legyen a kísérlet színtere. Zsidai főigazgató úr vállaljon részmunkát is, pl. készítsen félporcióként átlagban napi 15 bibliográfiai leírást. Ha javaslata beválik, ráadásul személyes példaadással, gondolkodhatunk szélesebb elterjesztésén. Azt is javaslom, ne korlátozza ötletét könyvtárakra. Múzeum, levéltár, esetleg más intézmények vezetői is szóba kerülhetnek. Azt ajánlom, keresse meg őket egy javaslattevő levéllel, sőt személyes meggyőzéssel igyekezzék álláspontját körükben is népszerűsíteni. A felemelő ötletekből ne maradjanak ki rokonaink.

Végül, egy nagyon lényeges észrevétellel zárnám. Zsidai József sok-sok fenntartó nevében szól. E nagyon különböző fenntartókat – pl. OMFB, megyei önkormányzatok, ágazati minisztériumok – összemossa, egyszínűre festi, mintha mindegyik ugyanolyan volna. Pedig rendkívül különböznek. Azonkívül vigyáznak hál'istennek hatáskörükre. Csak abban egységesek, hogy nem szeretik a fogadatlan prókátorokat.

REKLÁM A FOLYÓIRATOKON. – A würzburgi városi könyvtárnak sincs elég pénze folyóirat-előfizetésre. Szponzorok keresésével próbál enyhíteni gondjain: a jelenleg járó 120 folyóirat jegyzékét szétküldte a helyi vállalatoknak, s kérte, hogy vállalják át egy-egy folyóirat előfizetési díját. A szponzoráló cég nevét nem csak a folyóiratállványon tüntetik fel, hanem a folyóirat minden egyes számán is. – Eddig 10 cég jelentkezett; többnyire olyan időszaki kiadvány előfizetését fedezik, amely a profiljukba vág.
(DBI-Pressespiegel, 1995. jún.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BRÓDY SÁNDOR KÖNYVTÁR
EGER

Együtt vagy egymás ellen?

Reflexiók Zsidai József cikkére

Orosz Bertalanné

Nehéz hónapokat élünk, s a következő év sem ígérkezik könnyűnek. Gazdasági recesszió idején miért éppen a kultúra, a könyvtárügy maradna mentes a megpróbáltatásoktól? Folyamatosan alkalmazkodnunk kell, s a fenntartókkal folytatott párbeszédnek is ez lett a központi gondolata. Furcsa érzéssel olvastam *Zsidai József* cikkét. Nem arról értekezik, hogy a miskolci egyetem könyvtári rendszerében miféle racionalizálást terveznek, a magyar könyvtári rendszer „megreformálására" tesz javaslatot.

Minden szakembernek szíve joga, hogy országos koncepciókat készítsen, ezért még nem kell vállalni a döntéssel járó felelősséget. (A döntéshozónak persze igen!) Legfeljebb az kérhető számon, hogy a terápiát megelőzte-e az alapos vizsgálat, milyen a diagnózis minősége. Nem a jogszabályok ismeretét firtatom (ezt könnyű teljesíteni), hanem a tényekét, a szükségletek által visszaigazolt gyakorlat mélyreható elemzését.

Tisztelem Zsidai Józsefet, magam is szívesen vitázom, s nem vagyok sértődős típus. Azt vallom, hogy érvekkel szemben csak érveknek van helyük. Számomra – a pályától búcsúzóban – már nincsenek presztízs szempontok. Közel 22 éve vezetek egy megyei könyvtárat, s ezáltal vagyok tagja egy szakmai testületnek. Éppen ezért a cikknek csak az önkormányzati könyvtárakat érintő megállapításaival szeretnék foglalkozni.

Mintegy 5-6 éve készítek a megyei könyvtárak hiteles pénzügyi dokumentumai alapján, különféle elemzéseket, összehasonlító pénzügyi táblázatokat. Ennek birtokában úgy vélem, van áttekintésem e könyvtárak gazdasági helyzetéről. Szakmai eszmecseréink, együttműködésünk és közvetlen tapasztalataim alapján a könyvtári munkáról is bőségesen vannak felhalmozott információim. Nem mernék viszont vállalkozni a felsőoktatási könyvtárak sommás megítélésére, mert a funkció, illetve a rendelkezésre álló adatok ismeretén túl sokkal több tudásra van szükség ahhoz, hogy az intézmények sorsáról nyilatkozzam.

Bár Zsidai Józseffel pár évig együtt dolgoztunk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségében, s bizonyára tudja e tényt, mégis megemlítem: az ELTE nappali tagozatán végeztem el a magyar-könyvtár szakot és később levelező tagozaton a filozófia kiegészítő szakot. Ezt azért tartottam szükségesnek megemlíteni, mert az országos statisztikai adatok ismeretében sem értem a „szakmailag hozzá nem értő vezetők" általánosításának vádját. Ezt sem indulatból említem

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meg, csupán a „kinyilatkoztatást" tartom hamisnak. Még azokban az esetekben sem állja meg a helyét ez a minősítés, ahol nem könyvtár szakos vezetők dolgoznak, ha értik a könyvtárban folyó munkát, s az önképzést természetesnek tartják. Az a könyvtárpolitika adóssága, hogy a szakképzés nem tudott megfelelő mennyiségben utánpótlást biztosítani.

S most nézzük az önkormányzati könyvtárakkal kapcsolatos megállapításokat!

Az oly sokszor emlegetett „hálózati elvről"

Zsidai József először dicsérő szavakkal kezdi, majd nemkívánatos, káros jelenségeket emleget a hálózati működéssel kapcsolatban. Jó lett volna, ha ezeket konkrétan kifejti, mert így nem tudom, mire gondoljak. A kinyilatkoztatással pedig nem lehet vitába szállni. Illetve az egyetlen konkrét tény – a városokban kiépülő párhuzamos ellátás – éppen a rendszer logikájától való eltérésből adódik.

Több megyeszékhelyen ma is a megyei könyvtárak a központi városi könyvtárak, ők működtetik a fiókkönyvtárakat is. Más megyeszékhelyeken legfeljebb kisebb igazgatási központot létesített a város a fiókkönyvtárak működtetésére, párhuzamos központi gyűjtemény nem jött létre. Legfeljebb azon lehet elmélkedni, jól telepítették-e a fiókkönyvtárakat. Természetesen egy településen belül ésszerűen kell megszervezni a könyvtári ellátást, az önkormányzatok gazdasági nehézségei ezt természetes módon kikényszerítik. Úgy látszik, nálunk az ésszerű társulások csak e kényszerek által születnek. Az átszervezés csak körültekintően, az értékek megőrzésével történhet.

Lehet-e úgy emlegetni a hálózatot, mint az igazgatásban megnyilvánuló központosítás eszközét? Bár – közbevetőleg jegyzem meg – a közigazgatásban is elkelne némi strukturálódás, mert a jelenlegi helyzet nem mondható tökéletesnek. Talán nem véletlenül került újra a terítékre a reform továbbvitele, a korrekció.

Jó lenne, ha a könyvtári ellátásban nem abszolutizálnánk az igazgatási rendszerhez való kapcsolódást. Talán a könyvtári rendszernek is volt és van némi autonómiája, amely e terület szakmai sajátosságaiból fakad. Több fórumon elmondtam már, hogy a területi könyvtári rendszer (ha a hálózat szó talán nem tetszene) önálló intézmények sajátos együttese, ahol a rendszer erősebb tagjainak nem jogai, hanem kötelezettségei vannak. Kötelesség a szolgáltatásra, a szakmai segítésre, az információk átadására. A szakmai kultúra fejlesztése nem lehet csupán néhány kiválasztott intézmény privilégiuma.

Az önállóságot nem sérti, ha az intézmények számíthatnak egymásra, ha létezik olyan intézmény, amely nem szívességből, hanem kötelességből old meg olyan szakmai feladatokat, amelyekhez rendelkezik anyagi forrásokkal.

A megye, mint területi képződmény jelentős történelmi múlttal rendelkezik. A megyerendszert lehet konzervatívnak, lehet ma is racionálisnak tekinteni, az ország területi tagoltságának kérdése nem a könyvtárügyben dől el. Az más kérdés, hogy a megyék szerepe időnként változott, módosult. Ennek tanúi lehettünk a közelmúltban is. Azt is mondhatnám, hogy a megyei önkormányzatoknál éppen az a segítő, szolgáltató szerep erősödött meg, amely a megyei könyvtárak esetében korábban is természetes volt.

A megyei könyvtárak feladatairól

Számomra természetes, hogy a megyeszékhelyen működő könyvtárnak kettős funkciója van: helyben könyvtári szolgáltatásokat biztosít és ellátja rendszerbeli feladatait. Az előbbit talán a vitatott cikk szerzője is elfogadja. Szükség van-e a másodikra? A közelmúltban rendeztük meg a főfoglalkozású könyvtárosok szokásos szakmai továbbképzését. Az itt folyó beszélgetések, a településeken szerzett számos tapasztalatom, a befutó telefonhívások, a kollégáim által vezetett naplók tanulságai szerint, csakis igennel felelhetek. Nem csak a továbbfejlődés, hanem a jelenlegi értékek védelmében is. Fel kell tenni a kérdést (nemcsak járulékos témaként): kellenek-e a községekben, kisvárosokban könyvtárak? Persze a takarékosság oltárán egyesek szinte minden intézményt feláldoznának, a következményekkel nem számolnak. Több évtized kellett ahhoz, hogy ezek a könyvtárak intézményként létezzenek. Megszüntetni, szétverni működőképes intézményeket gyorsabban lehet, mint létrehozni. Ha azt válaszoljuk a feltett kérdésre, hogy a fenti településeken szükség van a könyvtárakra, akkor rendszerszervező intézményre is szükség van, az önkormányzati könyvtárak szervezetlen halmaza jó-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

val sérülékenyebb, kisebb teljesítményt nyújt, mint egy szervezett rendszer.

A működőképes könyvtár megteremtésében egyetértünk. Heves megyében több településen jöttek létre általános művelődési központok, egyesült az iskolai és a közművelődési könyvtár. Persze nem elég a formális összevonás, a működés új modelljét kell megteremteni, ami tudatos erőfeszítést igényel. Arra is van példa, hogy az önálló községi könyvtár látja el az iskolai könyvtári feladatokat. A funkciót, a feladatot, a szolgáltatást elsődlegesnek tartom a szervezeti megoldással szemben. Ugyanakkor az is fontos, hogy a községben működő egy könyvtár a teljes lakosságot szolgálja. S legyen természetes a felnőtt lakosság könyvtárhasználata.

Mit várnak tőlünk a megye könyvtárai? Csak címszavakban említem meg az alábbi tevékenységeket:

- rendszeres szakmai konzultációkat, gyakorlati problémáikra helyszíni válaszokat (a kisebb könyvtárakban nincs kivel megtárgyalni a szakmai kérdéseket);
- rendszeres továbbképzéseket elérhető földrajzi távolságban;
- könyvtárközi kölcsönzést;
- kötészeti és más technikai szolgáltatásokat (nem piaci árakkal);
- szakmai érdekvédelmet a fenntartókkal való kapcsolatukban;
- számukra fontos információk közvetítését;
- sok esetben közvetlen gyakorlati segítséget olyan feladatoknál, mellyel önállóan nem tudnak megbirkózni (állományapasztás, leltározás, számos ok miatt felhalmozódott restancia felszámolása stb.);
- ötleteket, javaslatokat a könyvtár működéséhez (nem mindenki rendelkezik adottságokkal az innovációra).

A megyei könyvtáraknak szerepük lesz a számítógépes hálózatok kialakításában, működésében is, az első lépéseket már megtették ezek az intézmények.

Felelősséggel állítom, hogy a magukra hagyott községi, kisvárosi könyvtárak gyors sorvadásnak indulnak, nem azért mert nincs rájuk szükség, de használóik nem rendelkeznek elég erős érdekérvényesítési lehetőséggel. Annyi művelődési lehetőséget megszüntettek mostanában, talán a könyvtárak működőképesek maradhatnak. Ezekkel az összegekkel nem lehet a pénzügyi egyensúlyt megteremteni.

Túlfinanszírozottak-e a megyei könyvtárak?

Mint említettem, több éve kísérem figyelemmel a megyei könyvtárak költségvetésének, illetve a költségvetés felhasználásának alakulását. Mivel önállóan gazdálkodó, bankszámlával rendelkező intézmény vagyunk, a vezetői feladatokhoz is hozzátartozik a gazdálkodás irányítása, a pénzügyi gazdálkodás felelőssége. A vezetői munkához szükséges mértékben ismerem a számviteli rendszer belső logikáját, a pénzügyi információs rendszer szerkezetét. Tényként állítom:

- a megyei könyvtárak gazdasági helyzete éppúgy eltérő, mint az iskoláké, egyetemeké, kórházaké stb. (ez több tényezőre vezethető vissza);
- az utóbbi években általánosan romlott a helyzet;
- Magyarországon az intézményekre jellemző a személyi és dologi kiadások torz aránya (a tény megállapításában osztom Zsidai József véleményét, de ez nem csak a megyei könyvtárakra igaz). A személyi jövedelemadó bevezetésekor végrehajtott bruttósítás, a járulékterhek növekedése, a bérinfláció részleges kompenzálása megnövelte a személyi kiadások volumenét, ugyanakkor a dologi előirányzatok szinte „befagytak", legfeljebb belső átcsoportosítás történt, az ÁFA bevezetése, majd emelkedése, illetve a működési kiadások növekedése a szakmai kiadások rovására történt. A megyei könyvtárak többsége az utóbbi években létszámot csökkentett, évközi bérmegtakarítását átcsoportosította, emelte saját bevételeit. Azt is tudjuk, hogy ez a folyamat még nem állt meg. Nemcsak nálunk, hanem más intézményeknél sem.
- Attól nem lesz több pénz, ha a könyvtárak egymás ellen fordulnak, mert a finanszírozás logikája másként működik. Legfeljebb az együttműködés helyett bezárkózunk a magunk kis váraiba és onnan lövöldözzük kis mérges nyilainkat.

Említettem az előbbiekben a személyi kiadások (+TB járulék) és a dologi kiadások rossz arányát. Ez a jelenség nem azért alakult ki, mert jelentősen növekedtek volna a létszámok, ezek inkább stagnáltak vagy csökkentek. Saját intézményünk 1974-1995 közötti költségvetési adatait összehasonlítva, a következők a tények:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- A költségvetési kiadások volumene 15-szörösére növekedett.
- A személyi kiadások 19-szeres növekedést értek el.
- A TB kiadások 1974-ben nem szerepeltek a költségvetésben, ma a bérek, illetve a betegszabadság 44%-át fizetjük.
- A dologi kiadások mindössze 7-szeresére emelkedtek.

Magasak ma a közalkalmazotti bérek? Az ellenkezője igaz. Sokan dolgoznak a megyei könyvtárakban? Ezt önmagában nem lehet eldönteni, a feladatokhoz, az adott helyzethez viszonyítva lehet csak választ adni. Egerben mindig arra törekedtünk, hogy a munkaköröknek igazi tartalma legyen, arányos és elvárható munkaterhelés alakuljon ki. A mennyiség helyett inkább a minőségi szempontok vezettek. Kisebb létszámmal csak így lehet eredményt elérni. Azt gondolom, kollégáimnak is hasonló a véleménye.

A könyvtár feladatait a fenntartó határozza meg, természetesen a jogszabályi keretek között. Így van olyan megyei könyvtár, amely regionális kiadói műhelyként működik (Pécs), van, ahol lapkiadással bízták meg (Tatabánya), másutt el kell látnia több intézmény gazdálkodását, s a példákat még sorolhatnám. Egy intézmény költségvetésének nagysága csak feladataival összefüggésben értelmezhető. S az, hogy mely tevékenységre van szükség, nem Miskolcon, nem Egerben, nem Budapesten döntik el, hanem helyben. Az önkormányzatok önállóak, maguk szabják meg, milyen intézményi struktúrát, s milyen formában működtetnek. S higgye el nekem Zsidai József, az önkormányzati intézmények nincsenek túlfinanszírozva – sem a könyvtárak, sem az iskolák, sem a kollégiumok. S az is lehet, egyes helyeken „hadd korogjon, csak ragyogjon" elvét vallják, de nem ők vannak többségben. A döntéshozók önmérséklete persze minden szinten kötelesség lenne: az országgyűléstől a legkisebb településig.

A finanszírozási rendszerről

A könyvtárak nem tartoznak az intézményi normatív finanszírozás körébe. Fenntartásukat a lakossági fejkvótákból, a megosztott, illetve helyi adókból és saját bevételeikből fedezik az önkormányzatok. Mivel nincs intézményi finanszírozás, nem lehetséges országos átcsoportosítás sem. Legfeljebb a könyvtár támogatása helyett az önkormányzat más intézményt hoz kedvezőbb helyzetbe, vagy kommunális, szociális célra költi az itt felszabaduló összegeket. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az intézményi normatívákat is ki kell egészítenie az önkormányzatoknak.)

A sajtóból követem a felsőoktatás átszervezésével kapcsolatos vitákat. Nem emlékszem arra, hogy valamelyik rektor vagy dékán más intézmény leépítésére, megszüntetésére tett volna javaslatot. Pedig ebben a körben a pénzügyi újraosztás nagyobb eséllyel működne. Talán ízlésesebb lenne, ha a szakmai intézmények vezetői azt keresnék, saját hatáskörükben miként tehetik racionálisabbá a működést, hogyan tudják az egyre nehezebb feltételek között ellátni feladataikat. Bizonyára vannak olyan szervek, szakemberek akiknek keserű kötelessége, hogy krízishelyzetben felelősséggel döntést hozzanak. Szerencse, hogy ez ma már nem kinyilatkoztatásra épülő, egyközpontú elhatározással történik. A demokrácia többszereplős alkotás.

Az önkormányzati képviselők érdekeltsége a jelenlegi helyzetben az, hogy az intézményi ráfordítások mérséklésével forrásokat teremtsenek a településfejlesztésre, esetleg szociális célokra, mert ezt jobban el lehet „adni" a választóknak, mint a normálisan működő intézményeket. A lakosság legfeljebb akkor ébred fel, ha bezárják az orra előtt az intézményt, vagy sokszorosát kell fizetni a szolgáltatásért.

Ki legyen a fenntartó?

A jelenleg érvényes jogi szabályozás szerint a megyei önkormányzatoknak kell fenntartaniuk a megyei könyvtárat, ugyanakkor a megyei jogú városnak kötelezően gondoskodni kell a könyvtári ellátásról. A leglogikusabb az intézményfenntartói társulás lenne (erre a lehetőségre az önkormányzati törvény is utal), de miért lennének az önkormányzatok toleránsabbak más szerveknél? Persze az élet kikényszerít ilyen-olyan megoldásokat. Ma a megyékben változatos a kép, mind a fenntartói leosztásban, mind az anyagi terhek viselésében vannak eltérések. Ha jogszabályi egységesítés nem történik, akkor marad a kényszerű megegyezés határozatlan időre, több, esetleg egyetlen esztendőre.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A megyei könyvtárak esetében a fenntartói kérdésnél sokkal fontosabbnak tartom a rendszerbeli funkció jogszabályi meghatározását, ebből következően a helyi és területi feladatok finanszírozási kötelezettségeinek kimondását.

Tisztában vagyok a felsőoktatási könyvtárak fontos szerepével, s kívánom, hogy az egyetemeken, főiskolákon belül rangjuknak, feladataiknak megfelelően kezeljék ezeket a gyűjteményeket. Örömmel hallgattam az egri vándorgyűlésen a KLTE rektorának a megállapításait. Azt viszont nem hiszem, hogy a felsőoktatási könyvtárak átvállalhatják valamennyi közkönyvtár feladatait. A tudás felhalmozásának intenzív időszaka valóban a szervezett oktatás ideje. Napjainkban azonban már közhellyé vált a permanens művelődés szükséglete, s az sem elvetendő, ha ezt a gyakorlatban is megvalósítják az állampolgárok. A toleráns magatartás a szakmán belül is természetes igény.

A vezetők szakmai munkavégzéséről

Zsidai József belső ügye lehet, hogy mit gondol kollégái munkájáról, de a leírt és a közzétett minősítésnek súlya van. A vezetők megbízásáról (sőt a helyettesekéről is) jogszabályok rendelkeznek. Az önálló intézmények vezetői egyszemélyi felelősséggel tartoznak az intézmény egész tevékenységéért (a szakmai munkáért, a gazdálkodásért, a személyzeti munkáért, a vagyonvédelemért stb). Természetesen az intézmények nagyságrendje eleve meghatározza, hogy a vezető milyen mértékben foglalkozhat közvetlenül az egyes részterületekkel. Bizonyára az adott intézmény belső viszonyai, az intézmény társadalmi környezete, a fenntartó elvárásai is befolyásolják a munkamegosztást. Más a helyzete annak a könyvtárvezetőnek, aki gazdaságilag is önálló intézményt vezet, vagy annak a könyvtárvezetőnek, aki más intézmény részeként működő könyvtár élén áll.

Magam is azon a véleményen vagyok, hogy bizonyos nagyságrendig menedzser szemléletű szakember vezetőre van szükség, de nem véletlenül folyik a vita a vezetéstudományi szakirodalomban arról, mikor hatékonyabb a tisztán menedzser vezető alkalmazása (aki bizonyára valamely területen éppúgy szakember, hiszen egy nagy intézmény ma már sokféle szakember együttműködését igényli).

S hogy hol húzódik az a határ, ahol a vezetői munka már önállósulhat? Nem tudnék most egy számot egyértelműen meghatározni, hiszen az átmenet skálája is széles, másrészt a feladatok összetettsége, a külső követelmények is annyira különbözőek, hogy csak konkrét elemzéssel lehet véleményt formálni.

Magamat mindig szakember vezetőnek tartottam, s az intézményben minden középvezetőnek konkrét munkaköre van. Többször tapasztaltam, hogy a könyvtári munkafolyamatokban való „elmélyülésem" (melyről valójában máig nem tudtam leszokni) csak úgy volt lehetséges, hogy a törvényes munkaidőnél mindig többet dolgoztam. Lehet, hogy nagy közintézményeink némelyike azért került nehéz helyzetbe, mert másod, harmadállásban vezetik. A vezetés – ha komolyan vesszük – igenis munka, nem puszta időtöltés, nem „rongyrázás".

A szakmában kellenek tisztázó viták, s nem tabutéma a könyvtári rendszer egésze sem. A megfellebezhetetlen kinyilatkozások azonban többet ártanak, mintsem használnak. A könyvtárügy – az oktatáshoz hasonlóan – nem viseli el a gyors, meggondolatlan változtatásokat, ilyenek esetében a károk mindig nagyobbak, mint a megtakarítások. Igen, meg lehet szüntetni, széthordani, jobb esetben áttelepíteni könyvtári gyűjteményeket. Találunk erre példákat a közeli és a távolabbi években, évtizedekben. Pontosan fogalmaz Zsidai József, amikor favágó fejszét emleget. Talán van különbség e szerszám és a sebészkés között.

Természetesen, egy vezető érvel saját intézménye, szűkebb szakterülete mellett. Ezt teszi Zsidai József is, amikor az egyetemi könyvtárak fejlesztését sürgeti. Mégis szomorú vagyok, mert ezt olyan összefüggésben tálalja, amely más könyvtárak munkájának leértékelését sugallja, igazságtalan ítéleteket tartalmaz.

Nehéz helyzetben van az ország. Ki akar ma a jövőért áldozni? Ha jó válaszokat találnánk, esetleg nem az iskolák, könyvtárak, kórházak költségvetésének újraosztásáról kellene keserű vitákat folytatni. A közpénzek takarékos felhasználása természetesen mindenkinek elemi kötelessége, s erről a köznek illik számot adni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

BÉKÉS MEGYEI KÖNYVTÁR
BÉKÉSCSABA

Mi zavar engem a magyar könyvtárügyben?

Ambrus Zoltán

Ha csak az zavarna engem a magyar könyvtárügyben, hogy *Zsidai József* „irodalmi munkásságának részeként" „gondolatkísérletet" végez – e két ortopéd kifejezést átvéve a másodosztályú politikai zsurnalisztikából – akkor nemigen írnék innen, a végekről, hiszen megvan nekünk a magunk baja. Talán meghagyhatnám a Vár, a Szalai utca és VPK (Vörös Postakocsi) szakmai háromszögében ezt a kérdést is, abban a hitben, hogy ebből egyszer lesz még egyenlőszárú háromszög is. De mit tagadjam, engem régóta zavar valami önpusztító koncepciótlanság, konzervativizmus az egyik oldalon és mucsai kapaszkodás a modernizációba a másikon.

Zavar a szakma kollektív reménykedése is, hol egy új korban, hol egy új személyben, hol egy új könyvtári törvényben.

Zavart, zavar engem az is, hogy a könyvtárügy minisztériumi irányításában ha egy főosztályvezető – aki nem sokat tett ezért a területért – rossz viszonyban van az osztályvezetőjével, akkor „elvi" alapon át lehet szervezni ezt a területet. Vagy az, hogy az érdekképviseleti munkában is a személyes szimpátiák és antipátiák mentén szerveződnek a dolgok. Amikor szakmai érvek helyett régi, elfojtott érzelmek törnek elő, vagy ha egy intézkedésben, egy gesztusban mindjárt valami mögöttes szándékot vélnek felfedezni. De kétségbe ejt a központi szolgáltatások körüli huzavona, bizonytalanság is.

Szóval ebben a szükségszerű és meglehetősen indokolt átalakulásban a mindenki által igényelt kapaszkodók hiányoznak, a tiszta képletek, az igenek vagy a nemek.

De ezeket csak mi teremthetjük meg, kínlódhatjuk ki. Talán lehetne egy kicsit gyorsabban, talán lehetne egy kicsit célirányosabban, vagy időnként nagyobb empátiával, de megúszhatatlan. Mint ahogy megúszhatatlan mindaz, amivel Zsidai József indít: át kell alakulnia a könyvtárügynek, modernizálódnia és racionalizálódnia kell: *„Szakmailag túl sok a könyvtár, a szervezet elaprózott, sok a párhuzamosság, alacsony szinten drága a működés. A személyzet létszáma magas, következésképpen alacsony a munkabér, hasonlóan a szakmai felkészültség minősége is."* Ezzel így ugye globalice (és meg főleg általánosságban) mindenki egyetérthet, de minden eleme, minden megállapítása érdekeket, személyeket sért, ha konkretizáljuk. Tegyük? Szerintem tegyük és sürgősen, mert különben külső erők (lásd: költségvetés, államháztartási reform, kincs-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tár) ezt úgyis megteszik. Egyet azonban ne tegyünk, ne tegyük azt, amit Zsidai József ajánl: áldozat bemutatása az Isteneknek, már nem igazán korszerű metódus, nem a legjobb marketingtechnika, többször bebizonyosodott, hogy hatástalan, meg az is, hogy nem érik be ennyivel, valahogy megjön az étvágyuk. Egy modernizációt, meg sokszínűséget hirdető kormányzat alig várja az ilyen piackonform megoldásokat. Egy milliárd elvonható? Vigyék végbe! Átcsoportosíthatjuk! De mibe, könyörgöm? Abba a korszerűsítetlen feneketlen hordóba, ami megmaradt? A jelenlegi OSZK-ba, a bizonytalan sorsú, mindenbe belekapó egyetemek özönébe? (Tényleg, mintha azt hallanám, hogy Magyarországon sok az egyetem, a főiskola, széttagolt a rendszer, nem racionális a finanszírozás, sok az átfedés, az erőforrások kihasználatlanok stb.) Kiosztjuk az iskolai könyvtárak között, oda ahol a 50-100 milliós költségvetésekből az igazgató egy fillért sem szán könyvre? És gondolhatja valaki komolyan, hogy ezt a pénzt majd visszaosztják, sőt ezt majd mi végezzük el?

Nem, nem, még véletlenül sem!

De van ez a pénz egyáltalán?

Ha Zsidai József akár engem, akár más megyei igazgatót megkérdez: *„Mondjátok, mit költötök a szerintem túlhaladott hálózati elv indokolatlan életbentartására?"* Akkor elmesélnénk, hogy amit ő ért ezen, az már régen nincs, hogy van helyette egy csomó minden más, nem egykaptafára, nem paragrafusok alapján. Ha azt is megkérdezné: *„Ugyan mibe kerül ez a tékozlás az ezer sebből vérző költségvetésnek?"* Akkor a nulla forint és a néhány millió közötti összeget mondanánk. Még keresni kellene a 250 milliót egy darabig!

Ha még ehhez hozzáteszem, a pénz önkormányzati forrásból jön és mint tudjuk, az önkormányzatot rá lehet beszélni, hogy pénzét ne költse a saját könyvtárára, de arra elég nehezen (pl. törvények) rábírható, ugyan utalja már a Magyar Tudományos Akadémiának. Majd lesz belőle valami – más. Elég ügyesek a mostani megyei urak is, több a lehetőségük és a fantáziájuk igen színes. Ugyan, nézné meg már valaki a költségtérítés című fejezetet!

Szóval üzenem Zsidai uramnak, bátyámnak: az a pénz le van nyúlva!

Hát, nézzük tovább: szakkönyvtárak! Ez énnekem bizonytalan terület, csak az bátorít, hogy a szerző is következetesen használja a kb-t (amikor egyébként tudható költségvetésükről ír), tehát kb. én is ismerem, mi lehet ottan, közkönyvtárosok mezei hada elől elzárva. Először is a történelem, mármint az intézmények létrejöttének és szerepvállalásának története, amit azért nem kellene figyelmen kívül hagyni. Itt így alakult, máshol meg másként. Nem lenne érdemesebb a funkció, a belső megújulási szándék és erő, valamint a használat, elfogadottság, továbbá az átadott, átadható szolgáltatások felől közelíteni? Ezek után is lenne bizonyára mit tenni, de hol nem, tessék mondani? Mi lenne az állományokkal? Szétosztanánk? Kinek? Hová? És miért éppen azt?

Tehát, ez is elég esetleges! Úgy érzem, nem jelentene szellemi erőlködést ilyen megalapozottsággal mondjuk a Miskolci Egyetemi Könyvtárról is kimondani a verdiktet.

Ennek mentén nem lehet racionalizálni, főleg nem pénzt spórolni. A megmaradó struktúrában ugyanúgy bennmarad a pazarlás, a párhuzamosság és a szakszerűtlenség minden lehetősége. Valahol máshol kellene az elásott eb után kutatni.

Nekem csak tippjeim vannak:

- Mibe kerül nekünk a dokumentumok feldolgozása?
- Mibe kerül az összehangolatlan számítógépesítés?
- Mennyibe kerülnek a párhuzamos nyilvántartások, a bizonyos könyvtártípusokban soha nem használt katalógusok építése?
- Mibe kerül a látszat és presztízsállományok gyűjtése?
- Mibe kerül a végzettségben rosszul struktúrált könyvtárosi állomány?
- Mennyibe kerülnek a senki által, soha nem használt bibliográfiák, ajánlójegyzékek?
- Mibe az igazgatók hobbija?
- Mennyibe a gépkocsivezetők, a titkárnők?
- Mennyit költünk (magán) telefonra?
- Mennyibe kerülnek és hol vannak a központi szolgáltatások?
- Mennyibe.....?
- Mennyibe.....?
- Miért?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KISFALUDY KÁROLY MEGYEI KÖNYVTÁR, GYŐR

Könyvtári harakiri Zsidai-módra

Tuba László

Amikor *Zsidai József Javaslat*...-át olvasni kezdtem, azok a vallásos rajongók jutottak eszembe, akik önmagukat sanyargatva, ostorozva vezekeltek a maguk és mások bűneiért a középkori Európa útjain. A tanulmány végére érve azonban rájöttem, hogy a japán szamurájok hagyományos öngyilkosságával fölérő cselekedetet másoknak ajánlja, ő a hátrahagyott javakból szeretne részesülni.

Magam is ellene vagyok a könyvtári törvénynyel (esetleg alacsonyabb szintű jogszabállyal) szemben kialakult csodavárásnak, s az „alapértékek újragondolásának" igényét is jogosnak tartom. Azonban nem hiszem, hogy a szakma most körvonalazódó igényei „valószínűsíthetően megalapozatlanok". Azt sem értem, miért baj az, ha a könyvtárak 90%-a állami ellátásra aspirál, ami egyébként egyszerűen nem igaz, mert e 90% nagyobbik része önkormányzati ellátást igényel, mivel az a fönntartója. Úgy tudom, hogy ez a civilizált országokban természetes, így hát nincs miatta bűntudatom. Elismerem, hogy ma még mindig van indokolatlan párhuzamosság, elaprózottság, alacsony szintű működés és alacsony bér a magyar könyvtári rendszerben, de azt nem, hogy mindez drága. Attól függ. Ha a bankokhoz hasonlítom, akkor hihetetlenül olcsó. Nem a fenntartás és működés költségei vonják el a pénzt az információhordozók beszerzésétől, hanem az infláció. A könyvtárak jó részének működési körülményei megalázóak, arcpirítóak, és alig érik el az ingyenkonyhák és hajléktalan-szállók színvonalát. Amennyire igaz az az állítás, hogy a *„visszaesett gazdasági teljesítmény nem képes finanszírozni az egyre igényesebb és költségesebb könyvtári, információs rendszert"*, annyira igaz is, hogy viszont a teljesítmény növelésére jó színvonalú könyvtári háttér kell. Nem tudom elfogadni Zsidai József érvelését, amely szerint a magyar könyvtárügy egy része luxus, majd költhetünk rá, ha gazdagok leszünk. Szerintem azért kell(ene) költenünk rá, hogy szegényebbek ne legyünk.

Zsidai szerint a könyvtári rendszer átalakításának két döntő oka van. A második egyszerű: „saját berkekből" kell 1 milliárd, amit szét lehet osztani. Tiszta beszéd. Csak az nem, amivel mindezt alátámasztja. Vajon milyen könyvtárakra gondolhatott, amelyek a funkciókeresés közben fontoskodnak, bálavásárt tartanak, megengedhetetlen módon vegyítik a költségvetési és a piaci alapú pénzt (hogy ez miért bűn?), miközben „költik az állam pénzét"? Jelentem, a győri megyei

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárnak van 12 ezer olvasója, velük funkciója, bár volna több pénze dokumentumra, mert mi azokat keressük a polcokon (sokszor hiába), s nem a feladatot. Döntő oka az átalakításnak még az is, hogy a könyvtári rendszer 40 éve merev, stagnál. Ez nem igaz, hiszen sokan tudjuk, hogy 20 évig tartott, amíg nagyjából kialakult, s 20 év óta is folyamatos változásban van. A közművelődési könyvtárak rendszere legalábbis (letéti könyvtár, tanácsosítás, körzetesítés, ellátórendszer stb.). S ha nem is forradalmi módon, de ma is alakul. Ezzel Zsidai elérkezett sarkalatos téveszméjéhez megyei könyvtár ügyben, mely szerint: *„a jelenben gyötrő traumák egyike ... a hálózati rendszer összeomlása".* S miután az öt országos szakkönyvtár sorsát elrendezte, *„A megyei könyvtárak a hálózati elv csapdájában"* című fejezetben sorra kerülnek ezek is. Előbb azonban lesántítja a kutyát, hogy hamarabb utolérhesse. Már az is gyanús, hogy a hálózati elvet az ötvenes évek jogszabályai mondták ki, az pedig egészen elítélendő, hogy ezt kihasználva a megyék megalázó alárendeltségben tartották az alájuk kényszerített könyvtárakat, diktáltak nekik és hatalmaskodtak rajtuk. Most viszont a „hierarchikus struktúra összeomlása" után *„elveszítették mindazokat az alapvető feladatokat, amelyeket gyűjtő erővel a hálózati elv osztott rájuk."* Becsületére legyen mondva, azt egészen Zsidai sem hiszi el, hogy a megyei tanácsi könyvtárak hálózatán belül ez a basáskodás dívott, azt azonban igen, hogy a megyei könyvtár attól megyei, hogy hálózati elve volt. Szinte röstellem leírni, hogy az ún. módszertani munka a megyei könyvtár tevékenységének csak egy szelete, s igazán attól megyei, hogy állománya és szolgáltatásai révén a megye legszínvonalasabb közkönyvtára, a megye könyvtárai közötti együttműködés szervezője, a könyvtárközi kölcsönzés bázisa, az MKE szervezetek, továbbképzések, tanfolyamok segítője, szervezője, központi szolgáltatások szétsugárzója, a megye értelmiségének és szakembereinek könyvtára, a helyismereti kutatás központja stb. Tevékenységével, szolgáltatásaival egyre jobban közelít az általános tudományos könyvtárhoz.

Éppen ezért Győrben nem arra törekszünk, hogy összevonják a városi és a megyei könyvtárat, hanem arra, hogy a feladatokat osszuk meg ésszerűen, és lelkiismeretesen és igényeik szerint szolgáljuk ki az olvasókat. Abban ugyanis bizonyos vagyok, hogy a két intézmény összevonását a fenntartók nagyarányú takarékosságra használnák föl, s ezzel a könyvtárügy értékes milliókat veszítene. Járhatóbb útnak tartanám a felsőoktatási könyvtárak és a megyei könyvtár egyesítését egy megyei-egyetemi könyvtárrá, hiszen nálunk többezer diákolvasó van, a felsőoktatási könyvtárak pedig a „külsősök" áradatára panaszkodnak. Nem hiszem, hogy itt azzal lehetne rendet teremteni, hogy a pénzt egyiknek vagy másiknak adnák. Az olvasó odamegy, ahol jól kiszolgálják, nem ahol ez vagy az az elnevezés van kiírva. A városi könyvtár tudatosan és egyre nagyobb mértékben vállalja a győriek ellátását szórakoztató és ismeretterjesztő irodalommal, s egyebekben is az ésszerű munkamegosztásra törekszünk. Ezt diktálja a helyzet ismerete, hiszen Győrnek erős megyei város tudata van, a megyének pedig az önkormányzati törvény írja elő megyei könyvtár fenntartását. Ismereteim szerint a megyék szerepének növelésére hatpárti egyetértés van, nem hiszem, hogy nekünk ezzel szemben kell korszerűsödnünk és reformálódnunk.

Tanulmánya végén Zsidai elveri még a port a megszüntetésre ítélt könyvtárak vezetőin is, akik képzetlenül pöffeszkednek székükben, miközben helyettük mások dolgoznak. Erre csak azt tudom mondani, hogy Zsidai József 20-30 évvel ezelőtt „elakadt". Nem tudom, hány ma hivatalban lévő megyei könyvtárigazgatót ismer, de higgye el, van könyvtárosi diplománk és feladatunk is. Ha nem kellene naponta a szakmától távoli dolgokkal foglalkozni, s biztosítva lenne a folyamatos, nyugodt működés, szívesen végeznénk több könyvtárosi munkát is. Egyébként a magyar rongyrázás és nagyzolás elleni küzdelmet nem rajtunk kellene kezdeni: egy 250-500 tanulós zeneiskola igazgatójának ma heti 4 kötelező zeneórája van, a városunkban 120 fővel működő kenyérgyárnak vezérigazgatója(!) van, és egy megyei bankfiók vezetője annyi prémiumot kap negyedévente, amennyi egy megyei könyvtárigazgató féléves összes jövedelme.

Ez utóbbi fejezet is igazolja Zsidai József tanulmányának gyengéit. Írása tele van feltételezésekkel (nem ismeri a költségvetéseket, statisztikai adatokat), ellenőrizetlen állítással, ötletszerű, vázlatos, megalapozatlan javaslattal (pl. miért éppen 28%-kal kellene csökkenteni a városivá minősített megyei könyvtárak költségvetését?). Rokonszenves lenne, ha nem a múlton rágódna, hanem a jövővel (jelennel) érvelne. Naivságra vall, ha azt hiszi, hogy az általa megtakarított egy-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

milliárdot könyvtárakra költenék, arról nem is beszélve, hogy a Bős-Nagymarosra és a bankkonszolidációra elherdált százmilliárdok morzsáiból korszerű könyvtári rendszert lehetett volna teremteni. Ennyit a *Javaslat...* szakmai oldaláról.

Ami az emberi oldalát illeti..., nos Zsidai József a hatalom hátsóját a legkéjesebb pontján nyalogatja, mert aki ma egy nyomorult szakmán ennyit tud spórolni, az fölér egy Rákosi-korabeli vastapssal.

Fejezetek

8. kiadás

- napilapok
- hetilapok (heti és kétheti)
- havilapok (havi és kéthavi)
- időszaki kiadványok (negyedéves, féléves, éves), direkt marketing, terjesztők
- telekommunikáció (tévé, rádió, kábeltévé,. mozi-video, interaktív)
- közterületi reklámok (ballonreklám, fényreklámok, hirdetőtáblák, hordozható reklámok, járműreklámok, légireklámok, óriástáblák, fal- és épületbelső)
- kiállítások és vásárok, bérelhető termek, kiállítás-kivitelezők, rendezvényszervezők
- ügynökségek, (direkt marketing, marketing, PR, reklám), nyomdák, nyomdai előkészítők, grafikai stúdiók, reklám ajándéktárgy, futárszolgálatok, újságírók

HIRDETÉSI ENCIKLOPÉDIA – MÉDIA ÁSZ

2317 hirdetési lehetőség részletes adatai, tarifaártáblázatokkal, bővített és aktualizált adattárral

1996. március

Média Ász

Aktualitások

- Direkt marketing (szakcikk)
- médiatörvény (kivonat)
- Antenna Hungária műsorszóró térképei
- AGB Hungary, Observer Budapest, és Szonda Ipsos-tájékoztatók
- hirdetők 100-as toplistája
- összehasonlító táblázatok példányszám alapján
- Matesz példányszámadatok
- szakmai egyesületek, szövetségek tájékoztatói
- közterület-használati díjszabása két városból
- közterületi reklámfelületek grafikái
- sportcsarnokok, színházak, taxis társaságok listája
- önkormányzati lapok
- parlamenti párt és minisztériumi szóvivők
- vásárnaptár
- támogatott külföldi vásárok
- vendégségben magyarországon programjai

Megrendelhető: S&S Karakter Kft.
Levélcím: 1055 Budapest, Honvéd utca 40.
Telefon: 112-8846, 132-0611, 302-4013, Fax: 131-3529
A könyv ára: 2089,- Ft + áfa + postaköltség

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtártörténeti gondolatok Zsidai József tanulmányát olvasva

Varga Róbert

Zsidai József figyelemre méltó javaslatokat is tartalmazó cikkének legfőbb erénye, hogy előhozakodott vele. Éppen ideje, hogy a közkönyvtárak finanszírozását is meghatározó rendszerváltás után, szembenézzünk a ténnyel: egyre kevesebb pénz jut a könyvtárakra, ugyanakkor egyre többen látogatják a már európai normával is könyvtárnak nevezhető közgyűjteményeket.

„Sokadszor és fájdalmasan, itt is ismételni kell, hogy a könyv- és folyóiratárak szinte bekényszerítik a könyvtárakba a tanulni, kutatni vágyó állampolgárokat." – írja Zsidai József. Ehhez annyit tennék hozzá, hogy így van ez, nem csak az egyetemi könyvtárakkal, de mi ezen nem sajnálkozunk, hanem örülünk neki. A használói kör a közművelődési könyvtárak esetében még tovább bővül a csak lapozgatni vágyókkal, a melegre vágyó hajléktalanokkal és persze a csak kölcsönözni óhajtó olvasókkal.

A kaposvári Megyei és Városi Könyvtár központi könyvtárába 1500 olyan olvasó iratkozott be, akik jelenleg felsőoktatási intézményben tanulnak, s ez a szám az olvasói létszám 10%-át jelenti.

„Nem arról van szó, hogy felesleges volna ez a könyvtár, de egyszerűen nincsen rá pénz" – jelenti ki Zsidai József az Országos Idegennyelvű Könyvtárról. Az efféle kijelentés nem könyvtáros, hanem fiskális szemléletre vall. Nagyon veszélyes ilyen kijelentéseket tenni akkor, amikor valóban kevés a pénz. Ugyanakkor tapasztalhatjuk, hogy minden a prioritásokon múlik, és sokszor derül ki, hogy mégiscsak van pénz. Különösen veszélyes lépés, hogy a szakma maga mondjon le, illetve ajánljon fel egymilliárd forintot. Úgy tűnik, Zsidai József nem racionalizálni akar, hanem könyvtárakat megszüntetni.

Jellemző Zsidai József – egyébként megszívlelendő gondolatokat is tartalmazó – írására, hogy a felsőoktatási könyvtárak szempontjából nézi a kérdést, megállapításai tehát aligha tekinthetők érvényesnek az egész magyar könyvtárügyre nézve.

Az országos feladatkörű szakkönyvtárakról mondottakhoz nem kívánok hozzászólni. Csupán annyit jegyeznék meg, hogy ha valamelyik közülük szakkönyvtárként nem életképes, attól még a területi feladatok ellátásában komoly szerepe lehet. Vagy ha így sem, akkor felvetődik a kérdés, hogy a nemzeti értéket képező könyvanyaggal hogyan tud méltóképpen bánni a szakma? Kaposváron mi már átéltünk egy olyan korszakot,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

amikor a szakszervezeti fiókkönyvtárakat rendre megszüntették az üzemek. A korai integrációnak és a hálózati tanácsadó csoportoknak köszönhetően ezek több tízezer kötetet kitevő állománya szerencsére, megfelelő helyre került.

Magam részéről, inkább magányos farkasnak tekintem Zsidai Józsefet, semhogy favágónak minősítsem. Ugyanakkor úgy gondolom, hogy koncepcióját csoportmunka keretében kellett volna kidolgoznia. Emlékeztetnék arra, hogy 1981-ben már összeállt egy társaság a magyar könyvtárügy megreformálásának jobbító szándékával, melynek akkor én is tagja lehettem mint a telkibányai olvasótábor résztvevője.

★

A megyei könyvtárak megszüntetésére tett javaslatához az alábbiakban fejtem ki véleményemet. A könyvtárral kapcsolatos élményeim kisgyermekkoromig nyúlnak vissza. Édesapám több mint húsz évig volt egy falu kis községi könyvtárának könyvtárosa, a tanítás mellett. Egészen fiatalon négy évig egy járási könyvtárban dolgoztam, majd a megyei könyvtárba kerültem, ahol a kisközségek könyvtárainak módszertani támogatására szerveztünk osztályt. Ezt követően vállaltam el egy integrált könyvtári szervezet vezetését, amelyet a gazdaságosság kényszerített ki a megyei és a városi vezetésből.

Elmondhatom tehát, hogy nem minden tapasztalat nélkül fejtem ki véleményemet Zsidai József írásával kapcsolatban, az ő módszerét, a történetiség útját járva.

A megyei könyvtárak esetében nem elég az 1952-es Mt. határozatig visszanyúlni, mert elődjüknek tekinthetők a vármegyei könyvtárak is. Ezek a könyvtárak, az ország nemzeti könyvtárához hasonlóan, egyéni kezdeményezésre alakultak. Kaposváron például 180 éve, 1816-ban rakta le a vármegyei könyvtár alapjait *Festetics Lajos*, bőkezű, 4000 kötetes adományával. Ez a tény nem akadályozta a városatyákat abban, hogy az 1920-as években a tervezett városi kultúrpalota épületében egy tudományos igényű városi könyvtár terveit is latolgassák.

A felszabadulás idején a vármegyei könyvtár a levéltári és múzeumi épület két helyiségében volt található. A földszinti raktárhelyiségbe gyűjtötték össze a megye területéről azokat a könyveket is, amelyeket különböző kastélyokból és kúriákból szállított be a megye új vezetősége. Összesen 36 ezer kötetes állomány gyűlt össze, mellyel a város régi vágyát, a városi könyvtár létrehozását szerette volna megvalósítani. A városi könyvtár mégsem valósult meg, legalábbis nem úgy, ahogyan azt a város vezetői elképzelték. Az Országos Könyvtári Központ ugyanis állami tulajdonként kezelte a „kastélyanyag"-ot és rendelkezett róla. Részben az Országos Orvostörténeti Könyvtárnak, részben az Országos Könyvtári Központnak és a Pécsi Egyetemi Könyvtárnak kellett az állományából átadni. A város se a könyvanyagot, se az annak elhelyezésére szánt pénzt nem kapta meg az államtól. Ebben az időben tehát sem megyei könyvtár, sem városi könyvtár nem működött Kaposváron. Helyette a 4329/1949 (XI.26.) Mt. sz. rendelet értelmében körzeti könyvtárak alakultak. A körzeti könyvtárak szervezésének ötlete még egy demokratikusabb légkörben fogant, nem hierarchikusan képzelték el szerepüket a megyében. Az 1951. évi tanácstörvény hierarchizálta a magyar közigazgatást, és erre a hierarchizált struktúrára feszült föl a magyar tanácsi könyvtári hálózat. Ezt tükrözte az 1952-es minisztertanácsi határozat.

A megyei könyvtár a kaposvári körzeti könyvtárból jött létre, a nagyatádi és a siófoki, alakulóban lévő körzeti könyvtárakból pedig járási könyvtárak lettek.

Kaposváron egy rövid időre városi könyvtár is működött, de nem a már említett, helyben összeszedett könyvekből, hanem amelyet a körzeti könyvtár szervezett 1950 decemberében az OKK-tól kapott állami könyvanyagból. A városi fiókokat és a körzeti könyvtárat egyesítve nyílott meg 1952. augusztus 19-én Kaposváron a megyei könyvtár. Egyik feladataként a megyei könyvtár további fiókkönyvtárakat szervezett a városban és a kaposvári járásban is.

A központi finanszírozás ekkor még egyben tartotta a megyei könyvtárat és a városi hálózatot. A megyei pénzforrás hiánya volt az oka azután annak, hogy a város könyvtárait tanácsi kezelésbe adták, a kaposvári fiókkönyvtárak a Kaposvári Városi Tanács fennhatósága alá kerültek. Hasonlóan alakult a helyzet a hetvenes években, vagyis a könyvtári szervezet a közigazgatási struktúrát követte. A sokat vitatott 1971-es településfejlesztési koncepció településtípusaira dolgozták ki az 1972-ben kiadott *szakmai irányelveket*, mely az új közigazgatási hierarchia szerint A, B, C és D típusú könyvtárakat határozott meg. Ebben a szabályozásban rendszerint nemcsak a szakmaiság érvényesült, hanem az anyagiak, pontosabban szólva az anyagiak hiánya is. A pénzhiány miatt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1971 után ún. kiskörzeti letéti ellátást hoztak létre.

A rendszerváltással önállóságot kapott kiskönyvtárak csak éppen kellő pénzt nem kaptak működésükhöz. Segítséget még igen, egy-két megyei könyvtártól, onnan, ahol még jutott pénz a szakmai szempontok és a módszertani munka támogatásának fenntartására. A XX-as rendelet, illetve az önkormányzati törvény a városi könyvtárak számára nem tette kötelezővé a területi ellátást, így az továbbra is a megyei könyvtárakra maradt. Természetesen, lehet azt mondani, hogy ez sokba kerül, azonban ha a munka egyfajta ellátórendszer működtetésével párosul, akkor – ha nem is „gazdaságosan" – fontos szakmai szempontnak tesz eleget a könyvtár.

Zsidai József így érvel: *„Máskülönben akár jó volt ez a rendszer, akár nem, akár van nosztalgia, akár nincs, a hierarchikus struktúra összeomlása tény, úgy tűnik megmásíthatatlan tény. A közigazgatásban mindennemű fölé- és alárendeltség megszűnt, akkor az valamely alrendszerben, így a könyvtárügyben sem élhet tovább."*

Minthogy a megyéknek nemcsak redisztribuciós funkciója volt, hanem koordináló-szervező is, egyetlen megyei könyvtár sem égett hatalmi mámorban a hálózatban a hierarchia alsóbb szintjein működő könyvtárakkal szemben. A megyei könyvtárak inkább úgy tekintették magukat, hogy legfontosabb feladatuk a szolgálat, a hálózat többi könyvtárának szakmai támogatása és könyvekkel való segítése. Még a sokat szidott ún. szakfelügyelői látogatások is ezt a célt szolgálták. Magasabb szakmai színvonal érvényesült egy-egy jelentésben, mint most egynémely, pályázat útján jelentkező átvilágító csapat munkájában.

Egyre több város ad át intézményeket a megyének, elsősorban természetesen anyagi okok miatt. A *Pál utcai fiúk* c. regény híres mondatának analógiájára – *„Amíg van gitt, addig van egylet"* – azt is lehetne mondani, amíg van megye, addig van megyei könyvtár is. Ezt az önkormányzati törvény is kimondja. És mint ilyent, a megyei közgyűlés fenn is tartja a megyei könyvtárakat.

A problémát elsősorban az okozza, hogy a megyei könyvtárak városban működnek, méghozzá a megyeszékhely városaiban, és egytőlegyig városi feladatokat is ellátnak. Ez így volt megalakulásuk óta. A köztehervíselés érdekében és nem szakmai szempontok miatt adta át Kaposváron a megyei könyvtár 1960-ban a városnak az általa létesített fiókkönyvtárakat és vált ketté a két intézmény. Szombathelyen viszont a város járult hozzá a fiókkönyvtárak fenntartásához és ott nem vált szét a két hálózat.

Mára újra a pénzhiány ejti gondolkodóba mind a fenntartót, mind a szakmát, a könyvtárak közös fenntartását illetően. Csak az arányokban nem tudnak megegyezni.

Kaposváron nemrégiben a két önkormányzat megyei- és intézményfenntartó társulást hozott létre, és összevonták a megyei és a városi könyvtárat. A közös, fele-fele arányú finanszírozás eredménye az, hogy az önállóan működő két hálózat szakmaisága nem csorbult. Sőt a szakszervezeti könyvtár központi anyagából egy fiókkönyvtárat is létre tudtunk hozni. Más előnyökkel is járt az összevonás. Csökkentek a fajlagos költségek, növekedett a szakmai színvonal. A fiókkönyvtárakat a központi épületben működő olvasószolgálat részének és előretolt bástyájának tekintjük.

Az intézménytársulás bizottsága, amely intézményünket irányítja, soha nem kérdőjelezte meg létünket. Az azóta zajló rohamos inflációnak is talán könnyebben tudunk ellenállni, ha az infláció okozta költségeket közösen vállaljuk. (A témáról részletesebben a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 1995. októberi számában jelent meg írásom. *V.R.*)

Nem a megyei könyvtárakat kell megszüntetni, hanem felelősségteljesen újra kell gondolni a megyei könyvtárak finanszírozási rendszerét. A lakóhelyi könyvtárakat sem kizárólag a helyi önkormányzatok tartják fönn, hanem az állam is adott – 1955-ig közvetve, azóta kulturális célokra nevesítve – fejkvótát. Éppen ezért fájlalhatjuk, hogy országszerte annyi könyvtár megszűnt. A közművelődésre szánt keretösszeget azoknak az önkormányzatoknak, ahol könyvtárakat szüntettek meg, vissza kellett volna utalni az állami költségvetésnek. Az idő előtti megszüntetés legalább olyan káros, mint az idő előtti bevezetés (lásd a magyarországi termelőszövetkezeti mozgalom példáját). Mint ahogy 1945 után hiba volt a helyi kezdeményezések alapján létrejött könyvtárakat, funicóvesztetten ebek harmincadjára hagyni, azért, hogy csak az állami támogatású könyvtárak működjenek helyettük. Most ugyanolyan hiba lenne az állami támogatás minden formáját megszüntetni.

A könyvtárakat illetően a magam részéről semmiképpen sem a megszüntetésben gondolkodnék, sokkal inkább egy ésszerű struktúraváll-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tásban, amit a finanszírozás kérdéskörével kezdenék.

Mihamarabb el kellene kezdeni a magyar könyvtári rendszer hatékony átszervezését, de nem a megyei könyvtárak megszüntetésével, mert a közös fenntartás a fejlettség jelenlegi szakaszában hatékonyabb, mint a városi kézbe adás, legalábbis ezt mondatja velem a nálunk bevált tapasztalat.

A használó oldaláról közelíteném meg a témát. Így le lehetne fejteni a közkönyvtárakat a közigazgatási struktúráról, és egy egyetemesebb könyvtárügyben lehetne gondolkodni és nem a mindenkori finanszírozás diktálta könyvtárpolitikában. Abban igazat adok Zsidai Józsefnek, hogy lépni kellene, még mielőtt az élet, a nehéz gazdasági helyzet minden szakmaiságot félresöpörve intézi sorsunkat.

AZ ELEKTRONIKUS DOKUMENTUMOK SZERZŐI JOGVÉDELMÉVEL kapcsolatos problémák kísérleti vizsgálatát szolgálja a DECOMATE program (DElivery of COpyright MAterials to End-user). Három egyetemi könyvtár (egy holland, egy angol és egy spanyol) folyóiratainak egy részéből, egy nagy tudományos kiadóval kötött szerződés keretében, elektronikus formában továbbít cikkeket a használóknak, közvetlenül is a kiadótól. A használók munkahelyükön kapják meg az egyetemi campus hálózatán keresztül a dokumentumot, amely eközben egyáltalán nem is kerül papírra. – A cél annak a vizsgálata, hogy mennyire szükséges és milyen eredményekkel jár a dokumentumoknak közvetlenül elektronikus formában való terjesztése.

(*EBLIDA Newsletter, 1995. szept.*)

AZ 1994. ÉV 100 LEGNÉPSZERŰBB KÖNYVÉNEK TEKINTHETŐ Amerikában az a 100 mű, amely az OCLC lelőhely-jegyzékében a legnagyobb példányszámban szerepel. Az amerikaiaknak saját lelkivilágukiránti érdeklődésére jellemző a három listavezető címe: „Hogyan halunk meg: reflexiók az élet utolsó fejezetéről" (1595 példány), „A mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve" (1595) és a Pszichológiai Enciklopédia (1538). A „The Internet guide for new users" (1521) a 4., a „The Internet complete reference" (1359) pedig a 10. helyet szerezte meg. Az Internettel foglalkozik a 27., a 60., a 80. és a 83. helyezett kiadvány is (1112, 952, 907, 888 példány). Szakmánkba vág a 82. helyezett témája is: „Who owns information? – from privacy to public access". – A 100 között mindössze 18 szépirodalmi mű szerepel.

(*OCLC Newsletter, 1995. ápr.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETE*

Egy téves gondolatkör buktatóiról és veszélyeiről

Gondolatok Zsidai József írásáról

Vajda Erik

A *Javaslat...* szerzőjéhez meglehetősen hosszú és – remélem – kölcsönös szakmai barátság és tisztelet fűz. Ezért elöljáróban el kell mondanom, hogy ha az alábbiakban élesen bírálom gondolatait, az nem a személynek szól, hanem egy – mély meggyőződésem szerint – hibás (és veszélyes) gondolati rendszernek.

Az átszervezés indokai és a megközelítés elvi hibái

*„Őrült beszéd, őrült beszéd, de van benne rendszer"*** – mondanám Poloniusként Zsidai/Hamlet javaslatairól. Mondanám, de ott a bökkenő, hogy a „beszéd" – mármint a *Javaslat...* éppen azért olyan, amilyen, mert a rendszer, pontosabban a gondolati rendszer, amely mögötte van, mélységesen hibás.

Nem újdonság a gondolkodás történetében (és a politika, vagyis az érdekek ütköztetésének történetében sem) az az eljárás, amikor egy elérni kívánt, vagy legalábbis „megkockáztatott" célt tűz ki valaki és aztán ehhez indokokat keres, miközben úgy tűnik, mintha a célállapot, vagy az arra való törekvés az indokok logikus következménye lenne. Így válik a (gyakran tudományos köntösbe öltöztetett) tartalom a cél látszólagos szülőjévé, miközben csak annak szolgája, csomagolóanyaga.

Itt is ezzel a jelenséggel állunk szemben. Kevés az ország pénze? Ezen belül kevés – és egyre kevesebb – jut a könyvtárakra, ezen belül a szerző által – korántsem indokolatlanul és (biztos vagyok benne) nem személyes érdekből – favorizált felsőoktatási könyvtárakra, valamint a nemzeti könyvtárra, a városi könyvtárakra és az iskolai könyvtárakra? Mindenki tudja: valóban kevés a pénz, valóban egyre kevesebb jut, nemcsak a felsoroltaknak, a többieknek is. A helyzet rossz, és e rossz helyzet „támadása" ellen védekezni kell. A védekezésnek sokféle formája lehet, a hazai könyvtárak, könyvtárosok kín-keservesen, de

* Az alábbiakat nem valamely könyvtár képviseletében írom. Ezért is tüntettem fel „munkahelyként" az egyesületet, amely azzal tisztelt meg, hogy elnökévé választott. Gondolataimat azonban nem egyeztettem az MKE elnökségével; azok személyes véleményemet tükrözik.

** Shakespeare, W.: Hamlet, Dán királyfi. 2. felvonás, 2. szín. Arany János fordítása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyakran egyben leleményesen nyúlnak egyik eszközhöz a másik után. No de itt a megoldás, minden politika panaceája: ha egyszer kevés a fóka, néhány eszkimót kell agyonütni.

Ez az utóbbi – ha tetszik az eszkimóknak, ha nem – világos gondolatmenet, amit lehet vitatni, vagy éppen elítélni is, de nincs benne semmi logikai hiba. Hanem amikor úgy teszünk, mintha elvek és tudományos igazságok szülnék a likvidáció gondolatát, akkor a valóság a feje tetejére áll.

Mit is mond szerzőnk? (elnézést a hosszú, alig rövidített idézetért):

„A könyvtári rendszert át kell alakítani, melynek (gondolom: aminek, V.E.) *két döntő oka van:*

1.) Kb. 40 éve alig változott a könyvtári rendszer, ugyanakkor a társadalmi környezetben mélyreható változások történtek ... a struktúrában megmerevedés, stagnálás, ... anakronizmus tapasztalható.

2.) Az állami könyvtárak működése... az ellehetetlenülés irányába halad. A feszültség feloldását ... racionalizálással és takarékossággal kell megoldani ... föl kell szabadítani és át kell csoportosítani 1 Mrd Ft-ot."

A valóságos cél, a „harminc ezüstpénz", tehát 1 milliárd forint. Ezt kell „kitermelni" a magyar könyvtárügy „üdvére". Mielőtt azonban arról beszélnénk, hogy egyáltalán kitermelhető-e ilyen módon ez a pénz, és ha netán igen, akkor kinek a javára, lássuk az átszervezés többi – szerzőnk által említett – indokát, hiszen van több is az említett két „fő indok" mellett.

„Az egyetemi könyvtár és élettere" c. alfejezetet folytatva helyzetkép következik (ezt utóbb még megemlítjük). E helyzetkép harmadik részében bukkan fel a második indok: a hálózati elv kísértete. A szerző szerint jelentős könyvtárak nem vonták le a konzekvenciát abból, hogy a *„... centralizált hatalmi, igazgatási dominanciát ... a mellérendelő és decentralizált szisztéma váltotta fel"*. Ismertetve a néhai hálózati elvet (némiképp hiányosan, főként annak hierarchikus szerkezetét hangsúlyozva) és a hálózatok jogi szabályozásának lépcsőit, arra a következtetésre jut, hogy: *„... ez a vezérelv korszerű volt, de mára a felsőoktatási és a városi könyvtárak kivételével elvesztette aktualitását. A könyvtárügyet gyötrő traumák egyike* – eszerint – *a hálózati rendszer összeomlása. Ez a tény önmagában megkérdőjelezi 5 országos nagykönyvtár és a 19 megyei könyvtár hajdani státusának fenntartását"* (kiemelés tőlem, V.E.). Eddigre már kiderült, hogy – legalábbis a szakkönyvtárak esetében – nemcsak a hálózati státus, hanem a lét kérdőjeleztetik meg.

Megvan tehát a harmadik indok: a hálózati elv összeomlása. Lássuk, van-e még több is a szerző tarsolyában? Van bizony! Az országos szakkönyvtárak felszámolását indokolni kívánván, ezt is kifejti: *„A világtérkép lapjain aligha lehet olyan országot találni, amely 10 országos jellegű könyvtárat tud felmutatni, mint Magyarország."* Ezt példák követik, amelyek – mintegy kivételként – éppen az USA országos orvostudományi és mezőgazdasági országos szakkönyvtáraival kezdődnek (a National Technical Information Centre – NTIS és az Educational Research and Information Centre – ERIC nem kerül szóba). Ezek, akár a német orvostudományi és közgazdaságtudományi könyvtárak persze mind kivételek. Számos, valóban gyakran felsőoktatási-szakkönyvtári és felsőoktatási-közművelődési könyvtári szimbiózist mutató példa után megszületik a merész, de valóságos indokolást nélkülöző következtetés: *„... számos országos és regionális könyvtári feladatot egyetemi könyvtárak sokkalta költségkímélőbben tudnak ellátni"*. Íme itt a következő, és érdemben utolsó indok: külföldön másképp csinálják.

Rövidesen sorra vesszük elemzés végett az immár számbavett indokokat és megvizsgáljuk őket. Mielőtt azonban ezt megtennénk, hadd következzen itt – axiómaként, mivel aligha vitathatóak – három alapelv:

1. A könyvtár információs funkciókat lát el. Működése mindaddig indokolt, amíg az általa szolgáltatott információknak jelentős használói köre van és amíg e körnek kielégítő információkat tud nyújtani. Megszüntetése akkor jöhet számításba, ha e feltételekkel nem rendelkezik, vagy ha megszüntetése – az olvasók/információhasználók érdekeinek lényeges sérelme nélkül – rendkívül jelentős hasznot hajt.

2. A könyvtár fenntartásáról vagy megszüntetéséről a könyvtár fenntartójának kell dönteni. E fenntartó – országos könyvtárak esetében és megyei könyvtárak esetében egyaránt – azokat az érdekeket kell, hogy képviselje, amelyek képviseletére funkcionálisan hivatott, bár szép elvárás, hogy pillantson a tágabb (országos), vagy szűkebb érdekekre is.

3. Ősrégi menedzsment-tapasztalatok szerint az átszervezés, megszüntetés, felszámolás rengeteg pénzbe és időbe kerül. Ezért a döntést (szerintem már a javaslatot is) igen gondos, min-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dent figyelembe vevő kalkulációnak kell (kellett volna ez esetben is) megelőznie, még akkor is, ha az átszervezés fenti feltételei fennállanának.

Ezek után hogyan is néznek ki az indokok?

1. A könyvtári rendszer 40 éve alig változott. Mit is kezdjünk ezzel az indokkal?

- Az állítás és így az indok legnagyobb hibája az, hogy nem igaz. A könyvtári rendszer különösen az utóbbi 30 évben hatalmasat változott, ha nem is eleget. A rendszerhez és annak fejlődéséhez ugyanis nem csak az intézményrendszer tartozik hozzá, sőt nem is az a legfontosabb, hanem a szolgáltatások fejlődése, a felhalmozó könyvtártól, a hozzáférést teremtő könyvtárig (access library) bejárt, vagy megkezdett út, a közhasznú/helyi információk szolgáltatása, a mindezt döntően befolyásoló információs technológia stb. Emellett – bár nem ez a legfontosabb – az intézményrendszer is változott; a szerző maga említi meg a „könnyűnek találtatott" könyvtárak és tájékoztatási intézmények (SZMT könyvtárak, ipari ágazati információs intézmények és könyvtáraik) vesztét.
- Még rengeteg változásra, rengeteg korszerűsítésre van és még többre lesz szükség, akár a szakkönyvtáraknál (ide sorolva funkcionálisan a felsőoktatási könyvtárakat is), akár a közművelődési könyvtáraknál (ha úgy tetszik, behódolva a zagyva angol terminológiának a közkönyvtáraknál, public libraryknél). Ilyen változások szükségesek, hogy mást ne mondjak, az információs technológia alkalmazása, a hálózatok (egyúttal nem az ostorozott értelemben vett, hanem az „igazi" nemzetközi és hazai, számítógépes/távközléses hálózatok) használata, a könyvtári állománygyarapítási, szolgáltatási és ezen belül tájékoztatási funkciók, technológia okozta jelentős átrendeződés miatt. Mindezek a változások nem az intézményrendszertől függenek – annak elhamarkodott megnyomorítása csak akadályozza végrehajtásukat.

2. Pénz kell. Csak mellékesen: az öt, említett nagykönyvtár költségvetése nem 1 Mrd, hanem megközelítően 600 millió forint, a megyei könyvtárak megszüntetése, helyesebben átkeresztelése vagy összeolvasztása a városi könyvtárakkal pedig semmit sem hoz (persze – még látni fogjuk – a többi sem...). Fontosabbak azonban az alábbiak:

- Vajon mennyibe kerülne intézmények sorának felszámolása, állományok áttelepítése, vagy éppenséggel megsemmisülése, számítógéphálózatok, rendszerek és adattárak áttelepítése, rosszabb esetben felszámolása? A lakosságra háruló olvasási/informálódási többlet-költségekről (városon belüli vagy kívüli utazás stb.) itt nem is szólva.
- Vajon jó gazda-e, aki egy működő, sőt – reméljük – fejlődő rendszer anyagi gondjainak megváltását egy nagy költségekkel terhelt – úgymond – egymilliárd forintos (egyébként illuzórikus) egyszeri injekciótól várja? És akkor az okozott kárról nem beszéltünk!
- Nincsenek-e más takarékossági és pénzforrások? Ezekről szerzőnk az említett helyzetképben sarkítva, gúnyolódva beszél (mintha a bálás ruhavásár lenne az egyetlen „könyvtári pénzügyi lelemény"), és megállapítja, hogy *„... költségvetési és piaci alapokon nyugvó feladatokat és pénzforrásokat vegyítenek össze, amely megengedhetetlen"*. Nos, meghatározott költségvetési célokra szánt összegeket piaci célra használni valóban megengedhetetlen (még befektetni is tilos). De piaci bevételekkel segíteni a könyvtár költségvetését, nem csak megengedhető, hanem sokkal hasznosabb és rendszeresebbé tehető forrás, mint a felszámolás.

3. Összeomlott a hálózati elv. Magam is úgy vélem, hogy a régiek szerint értelmezett hálózati el javarészt összeomlott. Csakhogy itt is van két bökkenő:

- A hálózati központok (még a leginkább ilyen, megszűnt intézmények sem) nem elsősorban hálózati központok voltak, hanem könyvtárak és tájékoztatási intézmények. Ez nyilvánvaló közhely a – jogelődjét figyelembe véve – 1883-ban alapított Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) esetében, de azoknál is igaz, akik alakulásukkor, vagy röviddel utána hálózati központok lettek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- A régi hálózati elv bukásával nem szűnt meg, sem szakterületenként, sem regionálisan számos olyan feladat és szolgáltatás, amit a kisebb könyvtárak várnak a nagyobbtól, illetve amit a nagyobb könyvtár nyújt a kisebbnek, méghozzá olyan könyvtár, amelynek ez természetes feladata. A volt hálózati funkcióról csak lefoszlik a felesleg és hierarchikus bürokrácia. A funkciókból – változó és változatlan formában – sok minden tovább él, vagy legalábbis kívánatos, hogy tovább éljen.

4. Külföldön nincsenek országos szakkönyvtárak, vagy legalábbis kevesebb van. Vajon ez az indok valóban indok-e?

- Ha a szerző által bemutatott kép kissé egyoldalú is, van benne igazság. Csakhogy a jelenlegi szervezet itt is, ott is történelmi fejlődés eredménye. A külföldi analógia vajon azt jelenti-e (mondjuk az Egyesült Államokból indulva ki), hogy az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ és az Országos Orvostudományi Információs Központ és Könyvtár maradhat, de – elfelejtve az NTIS-t és az ERIC-et – az OMIKK és az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum pusztuljon, nem is beszélve az Országos Idegennyelvű Könyvtárról, hiszen – anatéma! – melyik országban is van Biblioteka Inostrannoj Literatury? Arra már csak röviden utalnék, hogy a hannoveri Technische Informationsbibliothek országos szakkönyvtárként alakult meg – jóllehet valóban egy egyetemi könyvtár szervezeti kereteiben. Nálunk vajon melyik egyetemi könyvtárban legyen az országos műszaki szakkönyvtár? A külföldi példa mechanikus másolása ugyanúgy sehová sem vezet, mint ahogy az ismeretes helyzethez vezetett a Záhonyon túli példák – szerencsére csak majdnem maradéktalan – másolása.
- Azt sem kellene elfelejteni, hogy (higgyék el nekem, hogy nem a rendszerváltás előtti idők iránti nosztalgiáról van szó) igen jól emlékszem számos külföldi irígy csodálatára, amikor az egy intézményben, egymásrautaltan működő országos szakkönyvtárat és tájékoztatási intézményt látta. Tévedés ne essék: Dévényen túli vendégekről van szó.

Talán jobb lenne, ha külföldről fejlesztési tapasztalatokat vennénk át és nem szüntetnénk meg – ad abszurdum – a kilenclyukú hidat, hiszen olyan sincs külföldön. No de félre a tréfával – nem győzöm eléggé hangsúlyozni: használókból, funkciókból és szolgáltatásokból kell kiindulni, minden egyéb mondvacsinált indok és szempont helyett.

Még néhányt szót a megyei könyvtárakról. Mivel valóban minden megyei könyvtár lát el városi funkciókat is (szerintem – bár ezzel nem csak Zsidai József, hanem több más tanult barátom sem ért egyet – emellett változatlanul látnak el és jó, hogy ellátnak megyei funkciókat is), önmagában nem lenne ellenezhető egy olyan javaslat, hogy a megyeszékhelyen egy könyvtár (nem beszélve persze fiókokról, vagy éppenséggel – városi könyvtáraknak szerzőnk is megengedi – hálózatról) lássa el mind a városi, mind a – maradék – megyei funkciókat. Más kérdés, hogy ismét csak hibás a felszámolási gondolkodás. Elég gond lesz a különböző önkormányzati források egy csatornába terelése és a megyei pénz megmentése. A tényleges könyvtár-felszámolás ebben az esetben sem használ, csak árt mindenkinek, kitüntetetten az olvasóknak.

Ennyi volt a mondandóm arról, hogy hova, milyen „igazságokhoz" vezet az a hibás gondolati kör, amely nem valós indokokra épít javaslatokat, hanem egy elképzelt célhoz, javaslathoz halászik gyenge lábon álló indokokat.

Veszélyes – és improduktív – vizeken evezve

Megkíséreltem Zsidai József javaslatának általános elemzését. A nyájas olvasó tán észrevehette, hogy sohasem utaltam hazai hatalmi, igazgatási és egyéb viszonyainkra. Mielőtt azonban néhány, ezekből származó következményre rátérnék, megint egy általános elvet szeretnék tisztázni – mintegy a korábban rögzített alapelvek ellenpontjaként:

Nem tartozom azok közé, akik könyvtári rendszerünk kebelén belül arra szólítanak fel, hogy harcoljunk minden korábbi „hadállásért", „vívmányért". Nem, ami valóban felesleges és pusztulásra érett, és amit fenntartója kellő szakmai és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

közgazdasági tájékozódás után, az érdekeltek érveinek meghallgatása és – különösen – az olvasók érdekeinek vizsgálata után pusztulásra ítél, az pusztuljon. Maguk az egyes könyvtárak se kiabálós, felháborodott utóvédharcokat folytassanak, hanem igyekezzenek magukon is segíteni, akár – időnként súlyos – áldozatok árán is. Az elvileg is hibás és gyakorlatilag is eredménytelen áldozatokat viszont el kell vetni.

Ezek után lássuk a veszélyeket:

Az ország közgazdasági adottságai olyanok, hogy a mindenkori hatóság természetes késztetést érez minden felszámolási javaslat támogatására. Bízzunk benne – az optimizmus a könyvtáros lelkének balzsama –, hogy csupa kiváló hivatalnok kezébe kerülnek az ilyen javaslatok, akik – ha az olvasók/használók szempontjait nem is mérlegelik (bár szép lenne olyanokra számítani, akik ezt is megteszik) – legalább arra rájönnek, hogy drágább a leves mint a hús; a végére csak egy költségvetési/"elosztási" kérdés marad: milyen forrásból fedezzük a többletköltségeket.

Ha pedig hiába számítunk ilyen kiváló hivatalnokokra? Nos, akkor jó lesz, ha a könyvtárügy, különös tekintettel az egyetemi könyvtárakra, máris keresi azt a jó fogású botot, amivel ütheti a megölt könyvtárak sírjából fakadó pénz nyomát. Vagy netán komolyan lehet venni (nemcsak e honban, hanem értelemszerűen bárhol is), hogy a Népjóléti Minisztérium, az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, vagy a Földművelésügyi Minisztérium majd tálcán kínálja fel a könyvtári rendszernek a megtakarított pénzt (persze ha lenne)? Vagy ha – ne adj' Isten – a Pénzügyminisztérium avatkozna be, akkor az ország költségvetésének jelenlegi helyzetében vajon nem nyelné le mohón még ezeket az obulusokat is (mármint ha lennének „nettó obulusok" a költségek levonása után)? Végül is a könyvtárak hekatombáját semmiért áldozná fel az, aki megfogadná a javaslatot.

***

Az olvasóknak, a könyvtáraknak, a könyvtárosoknak és e hozzászólás szerzőjének pedig maradjon meg az a reménye, hogy azért megeshet, hogy a józan ész és a társadalmi – ha úgy tetszik nemzeti – érdek diadalmaskodik.

ORSZÁGOS DIGITÁLIS KÖNYVTÁRI EGYESÜLÉS (National Digital Library Federation) alakult az USA-ban 1995 májusában, egyelőre 15 nagy tudományos könyvtár, valamint a Commission on Preservation and Access részvételével. Az Egyesülés célja: az USA kulturális örökségét minél teljesebben tükröző osztott, nyílt digitális gyűjtemény szervezése és általánosan hozzáférhetővé tétele (az Internet útján). Az állományt az Egyesülést alapító és a később csatlakozó könyvtárak elektronikus formában használható dokumentumai, illetve a jövőben digitális formára konvertálandó dokumentumok alkotják. A résztvevők tartalmilag összehangolják digitalizálási terveiket; egységes szabványokat és gyakorlati eljárásokat alkalmaznak.

(*Universal Dataflow and Telecommunications Newsletter, 1995. nyár*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

23. Nemzetközi ISBN Tanácskozás

Beszámoló az ISBN nemzetközi alkalmazásáról és a hazai helyzetről

Berke Barnabásné

1995-ben október 19-én és 20-án került sor az évenként megrendezett Nemzetközi ISBN Tanácskozásra (International ISBN Agency Advisory Panel Meeting) Athénben, a Görög Nemzeti Könyvtár meghívására. Az ülésen 27 ország és 4 nemzetközi szervezet 42 képviselője vett részt. Napirendre kerültek olyan fontos témák, mint a Nemzetközi ISBN Ügynökség és a nemzeti ügynökségek éves beszámolói, az ISMN (International Standard Music Number = Kották Nemzetközi Azonosító Száma) használatának terjedése, a nem-könyv anyagok ISBN-nel való ellátásának esetei és alapelvei, a Nemzetközi Szabványos Címzés Számra (International Standard Address Number = ISAN) tett javaslat és a „Publishers' International ISBN Directory (PIID)" megjelentetése CD-ROM-on.

Új nemzeti ISBN ügynökségek

Hartmut Walravens, a Nemzetközi ISBN Ügynökség igazgatója beszámolt arról, hogy 1995-ben 5 új nemzeti ügynökség alakult (Algéria, Farö szigetek, Kazahsztán, Moldávia és Peru), így a tagszervezetek száma 104-re emelkedett. 1996-ban további 8 ország csatlakozása várható.

Új kiadványok

A Nemzetközi ISBN Ügynökség 1995-ben megjelentetett egy ISBN bibliográfiát, amely 129 oldalon 920 tételt tartalmaz. A bibliográfiát valamennyi nemzeti ügynökség megkapta. Megjelent az *„ISBN Review" 15.*, 1994. évi kötete, amelyet rövidesen követ a 16., 1995-ös, az *„ISBN Newsletter"* 7. és 8. száma, az *„ISMN Newsletter"* első két száma, valamint a *„Publishers' International ISBN Directory (PIID)"* 21., 1994/1995. évi kiadása. Ez utóbbi 209 ország 323 135 kiadójának adatait tartalmazza; az előző kiadáshoz képest 30 755 új kiadó adataival bővült. A CD-ROM kiadás 1996-ban jelenik meg és tartalmazni fogja az 1995. október 10-ig a Nemzetközi ISBN Ügynökséghez eljuttatott adatokat, többek között a kiadók e-mail címeit és azokat a kódokat, amelyek a kiadók szakterületére vonatkoznak. Magyarországon még nem volt mód ezeknek az adatoknak a megszerzésére, ezért a hazai kiadóknál hiá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyozni fognak. *Megkezdjük viszont az adatgyűjtést és ezúton is kérjük a kiadókat, akikhez e beszámoló eljut, adják meg telefonon vagy levélben adataikat a Magyar ISBN Irodának.* A PIID CD-ROM kiadását valamennyi nemzeti ügynökség ingyen kapja meg a nyomtatott verzióval együtt. A terjedelem csökkentése érdekében a nyomtatott kiadásba nem kerülnek be a megszünt kiadók adatai, azok csak a CD-ROM verzión szerepelnek.

Előkészületben van egy ISBN használati kézikönyv, amely a nemzeti ügynökségek, kiadók és könyvtárak gyakorlati munkáját segíti majd. Ennek kapcsán jegyzem meg, hogy az OSZK kiadásában 1991-ben 1000 példányban megjelentetett, korszerűsített és átdolgozott *„ISBN Útmutató"* elfogyott, így az újonnan alapított és a Magyar ISBN Irodánál jelentkező kiadóknak nem tudjuk már átadni. Egy újabb kiadás megjelentetésére nincs költségvetési fedezet, ezért más pénzforrás után kell nézni, s addig is, amíg sikerül felkutatni a szükséges összeget, gyorsan el kell készíteni egy praktikus információkat nyújtó 5-6 oldalas leporellót, amelyet olcsón lehet sokszorosítani.

Számítógépes kiadói és ISBN nyilvántartó program

A Nemzetközi ISBN Ügynökség kifejlesztett egy számítógépes programot a nemzeti ügynökségek számára, amellyel a kiadói adatokat és a hozzájuk rendelt ISBN-t (ISBN-eket) kezelhetik, az új és a megváltozott adatokat pedig floppy lemezen küldhetik meg a Nemzetközi Ügynökségnek a PIID adatbázis rendszeres felújításához. A program egyelőre MS/DOS környezetre nem alkalmas és megfelelő anyagi fedezet hiányában elmaradt az ISBN-hez kapcsolódó, tervezett könyvcím nyilvántartó rendszer programfejlesztése.

Szabványosítás

Hartmut Walravens, a Nemzetközi ISBN Ügynökség igazgatója beszámolt arról is, hogy az ISO TC 46 ezévi, Ottawában megrendezett ülésén javaslatot terjesztett elő az ISO 2108 (International Standard Book Numbering, ISBN) és az ISO 10957 (International Standard Music Number, ISMN = Kották Szabványos Nemzetközi Azonosító Száma) együttes kiadására – szövegük megváltoztatása nélkül – annak érdekében, hogy kapcsolatuk, összefüggésük, valamint használatuk a könyvkiadás és a zeneműkiadás területén egyértelműbb legyen. Sajnos Magyarországon még nem tudtuk az utóbbi szabvány alkalmazását elkezdeni, mert sem honosítására, sem a rendszer működtetésére nincs pénz.

Szintén az ottawai ISO TC 46 ülésen terjesztették elő *Emery Koltay*, az Amerikai ISBN Ügynökség és az R. R. Bowker Co. képviselőjének a szabványos címzés számra (Standard Addresss Number = SAN) vonatkozó javaslatát, amely amerikai szabványból nemzetközi szabvánnyá válhat, ha az ISO napirendre tűzi a témát. A kiadás az egyik legnagyobb ipar a világon, ha csak azt vesszük alapul, hogy legalább 350 ezer kiadót azonosít ISBN, és legalább ennyi könyv jelenik meg évente. A kiadványokat azonosító számok (ISBN, ISMN, ISSN, ISRN) mellől hiányzik még a címzés egységes szabványos számozása, amelyet az Egyesült Államokban és néhány más technikailag fejlett országban már évek óta sikeresen alkalmaznak. Az elektronikus rendelések (teleordering system) korában nemzetközi elterjedése egyre sürgetőbbé válik. Ugyancsak napirenden van több azonosító számrendszer (International Standard Work Code, ISWC = Nemzetközi Szabványos Munka Kód, Universal Resource Numbers, URN = Egyetemes Forrás Számozás) kidolgozása olyan dokumentumokra, amelyeket a létező szabványok nem fednek le (pl. kéziratok, elektronikus hálózaton lévő művek, illetve források).

A nemzeti ISBN ügynökségek éves beszámolói

A tanácskozáson résztvevő nemzeti ügynökségek éves írásos jelentéseiket előzetesen megküldték a Nemzetközi ISBN Ügynökségnek, amely gondoskodott arról, hogy minden résztvevő áttekinthesse azokat, így csak jelentős fejlesztésekről vagy változásokról számoltak be szóban.

Books in Print kiadványok Közép-kelet Európában

A Varsói Könyvvásár alkalmából májusban az Európa Tanács ISBN értekezletet szervezett, amelyen a lengyel szakértőkön kívül Litvánia és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ukrajna is képviseltette magát. *Giuseppe Vitiello*, az Európa Tanács szakértője hangoztatta az ISBN alkalmazásának fontosságát a könyvszakma minden területén, valamint a Books in Print-ek kiadásának előnyeit a kelet-európai országokban is. Az Európa Tanács két angol nyelvű kiadványt jelentetett meg a témával kapcsolatban azzal a javasolattal, hogy használatukat segítené, ha a könyvszakma szereplői saját nyelvükre fordítva olvashatnák ezeket. (A két brosúra: *Books in Print catalogues* by Ingo-Eric M. Schmidt-Braul, 20 p. és *ISBN. A unique identifier for books and information tool*, 26 p. Mindkettő az Európa Tanács *„Co-operation within the book chain"* c. sorozatában jelent meg.) Tervezzük a két kiadvány magyarra fordítását és megjelentetését.

A Buchhändler Vereinigung GmbH, Frankfurt, segítséget nyújt a Cseh Köztársaságnak és Oroszországnak Books in Print kiadványaik megjelentetéséhez, és szándékában áll a többi közép- és kelet-európai országban is hasonló támogatást adni.

Országos és nemzetközi könyvstatisztika

Rosamarie Durand, az Unesco képviselője vetette fel azt a gondolatot, hogy újra meg kell határozni, mi számít könyvnek, tekintettel a sokféle hordozóra és előállítási módra. Az eltérő értelmezések lehetetlenné teszik összevethető országos statisztikák és nemzetközi statisztika készítését. Ugyancsak befolyásolja az ISBN-re alapozott statisztikákat az ISBN adás/alkalmazás területén mutatkozó eltérő gyakorlat.

A statisztikák készítése és a könyvforgalmazás adatainak nyilvántartása, valamint az elektronikus rendelés egyre szélesebb körű terjedése kapcsán bontakozott ki vita arról, hogy lehet-e ezeket az ISBN-re alapozni. Angliában a terjesztési adatok ISBN-re alapozott elektronikus nyilvántartása nagy segítséget jelent kiadóknak és terjesztőknek egyaránt. *David Whitaker*, a tanácskozás elnöke kifejtette: ahhoz, hogy jó statisztikát lehessen összeállítani, pontosan meg kell határozni, hogy miről és milyen adatokra van szükség. Ennek alapján az Unesco számára is elfogadható nemzetközi szabvány készülhetne, amelynek egyik legfontosabb pontja a „könyv" meghatározása. Magát a „könyvstatisztikát" a legtöbb országban azok a nemzeti könyvtárak, illetve nemzeti bibliográfiai központok tudnák a leggazdaságosabban összeállítani, amelyek a nemzeti impresszum 80-90%-át kötelespéldányként megkapják és feldolgozzák. Ugyanakkor, nehezen képzelhető el megbízható adatokat kapni a megjelent könyvek valódi példányszámáról, minthogy ez a legtöbb esetben a kiadók titka marad.

Nem-könyv típusú anyagok kezelése

Évek óta felmerülő probléma a nem-könyv típusú anyagok ISBN-nel való ellátásának napi gyakorlata. Vannak olyan kiadók, amelyek könyvek mellett játékkártyákat, kirakós játékokat (puzzleokat) adnak ki, illetve olyan terjesztők, amelyek a könyvesboltokban bögréket, trikókat árusítanak, s ezeket a termékeket is ellátják ISBN-re alapozott EAN vonalkóddal, ami ellen a Nemzetközi Termékazonosító Társaság (EAN International) élénken tiltakozik. *Allan Mollison*, a londoni ISBN Ügynökség munkatársa összefoglaló jelentést készített, felsorolva azokat a bármely hordozón (nyomtatásban, hangkazettán, lemezen, CD-n, videón, filmen) megjelentetett kiadványokat, amelyeknél megengedett az ISBN használata, s azokat, amelyeknél elfogadhatatlan. Ez a munkaanyag alapul szolgálhat az EAN International-lel való tárgyalásokhoz. Hasonló témájú és megközelítésű anyagot állított össze a Holland, a Finn és az Izlandi ISBN-Ügynökség. Az előterjesztések egybeszerkesztett változatát 1995 végére a nemzeti ügynökségek rendelkezésére fogják bocsátani a napi gyakorlati munka támogatásához.

Nemzetközi ISBN Tanácskozás 1996-ban

Az 1996. évi Nemzetközi ISBN Tanácskozásra október 10-11-én kerül sor Ljubljanában a Szlovén Nemzeti Könyvtárban, ahol az Interneten elérhető ISBN- és kiadói adatbázisok is napirendre kerülnek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Melléklet

Beszámoló a Magyar ISBN Iroda tevékenységéről
(1994 október - 1995 szeptember)

1) Mióta működik a rendszer?

Az ISBN rendszer 22 éve működik Magyarországon. A Magyar ISBN Iroda 1974-ben alakult.

2) Az intézmény típusa, melynek keretei között a nemzeti ügynökség működik

A Magyar ISBN Iroda az Országos Széchényi Könyvtárban működik, a Magyar Nemzeti Bibliográfia, Könyvek Szerkesztősége keretében, amely a Gyarapító és Feldolgozó Főosztályhoz tartozik. A Magyar ISBN Iroda szoros együttműködésben dolgozik a Magyar ISSN Irodával, minthogy ugyanazon főosztályhoz tartoznak. A múlt év során az Iroda kényelmesebb, nagyobb munkaszobába költözött, és csatlakozott a könyvtár számítógépes hálózatához. Sajnálatos módon, a több éve épített kiadói adatbázis egy hálózati hiba miatt megsérült és helyreállítására sokáig nem volt remény. Azóta mind a programrendszert, mind az adatbázist sikerült helyreállítani, de az elmúlt év adatait pótlólagosan kell rögzíteni a manuális nyilvántartásokból. A kiadói adatokat ezért két alkalommal csak gépelt listákon tudtuk megküldeni a PIID számára.

3) Az ISBN-nel azonosított kiadók száma

Az ISBN-nel azonosított kiadók száma 2201. Ebbe a számba mind a hivatásos, mind a nem hivatásos kiadók beletartoznak.

Hány jegyű azonosítókat utaltunk ki	*Összesen 1995 szept. végéig*
2 jegyű	11 (a 20-ból)
3 jegyű	183 (az 500-ból)
4 jegyű	1 500 (kifogyott)
5 jegyű	497 (az 5 000-ből)

A négyjegyű kiadói azonosítók tartománya kimerült, ahogyan azt előre jeleztük múlt évi jelentésünkben. A megfelelő tárgyalásokat követően a Nemzetközi ISBN Ügykség új, 9-es számjeggyel kezdődő négyjegyű tartományt jelölt ki Magyarország számára. A magyar kiadói azonosítók számtartománya az alábbiak szerint módosult:

Országazonosító:	*Kiadói azonosítók:*
963	00-19
	200-699
	7000-8499
	85000-89999
	9000-9999

A számtartomány kijelölésével egyidőben a Nemzetközi ISBN Ügynökség rendkívül segítőkészen megküldte az új tartományhoz rendelt könyvazonosítók ellenőrző és listázó programját floppy lemezen.

4) A Magyarországon megjelent könyvek hány százaléka van ellátva ISBN-nel?

Feltételezve, hogy minden kiadó küld kötelespéldányt az Országos Széchényi Könyvtárnak, a könyvek ellátottsága ISBN-nel 100%-os.

Az 1986 óta hatályos köteles példány rendelet értelmében a kiadóknak valamennyi kiadványukból 2-16 példányt kell a nemzeti könyvtárhoz küldeniük, amely azokat továbbosztja a magyar könyvtári rendszerben. Az utóbbi öt év alatt végbement a hazai könyvkiadás teljes privatizációja, aminek sajnálatos következménye, hogy sok kiadó nem hajlandó ilyen magas példányszámban megküldeni kiadványait, és többen egyáltalán nem küldenek köteles példányt. 1995-ben több mint ezer esetben reklamáltunk, ebből több mint 200 esetben eredménytelenül. Előkészületben van egy új köteles példány jogszabály, amely – reméljük – elfogadható lesz a kiadók számára.

5) Az elmúlt évben kiadott kiadói azonosítók száma

257 azonosítót utaltunk ki új kiadóknak 1994 október eleje és 1995 szeptember vége között.

1974 és 1987 között, a Magyar ISBN Iroda fennállásának első 14 évében összesen 592 ki-

* A Beszámoló a Nemzetközi ISBN Ügynökség által kidolgozott egységes szempontoknak megfelelően készült.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adói azonosítót utaltunk ki. 1988-tól máig, azaz az utóbbi 8 év alatt 1609-et, tehát majdnem háromszor annyit, mint amennyit az előző 14 évben. Az évente megjelenő könyvek száma 8000-8500.

6) Mennyire teljes a könyvek ISBN-nel való ellátottsága?

A hazai könyveknek kb. 75%-a jelenik meg belenyomtatott ISBN-nel. A többi számára a Magyar ISBN Iroda utal ki utólag azonosítót, s az OSZK állományában lévő muzeális példányba be is vezeti a számo(ka)t. A kiadót levélben értesíti az utólag kiutalt számról. A kiadóknak ingyenesen megküldte az ISBN Útmutatót, mely gyakorlatilag elfogyott, ezért új kiadás megjelentetésére van szükség.

7) A könyvek hány százaléka szerepel ISBN-nel a nagyobb könyvjegyzékekben és bibliográfiákban?

A Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája teljes leírást közöl a Magyarországon megjelent könyvekről és brosúrákról, a hivatalos kiadványokról, térképekről és atlaszokról. Minden tételnél közli az ISBN-t, akár belenyomtatták a kiadványba, akár nem.

Az Országos Széchényi Könyvtár 1994-ben jelentette meg a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek 1976-1991 CD-ROM kiadását, amely 102 961 bibliográfiai tételt és kb. 200 000 analitikus leírást tartalmaz a könyvekben megjelent részdokumentumokról HUNMARC formátumban, az ISO 2709-nek megfelelő szabványos rekordszerkezetben. Az ISBN/ISSN indexben mind a helyes, mind a helytelen számok alapján lehet keresni. A következő felújított kiadás tartalmazni fogja az 1992-1995 évek adatait. A CD-ROM közreadását legalább féléves gyakorisággal tervezi a könyvtár. 1996-tól a félhavi füzetek anyaga floppy lemezen is kapható lesz ugyanebben a formátumban és rekordszerkezetben.

Az eddig elért eredmények ellenére sem állítható, hogy a Magyarországon megjelent könyvek bibliográfiai számbavétele hiánytalan, mert növekszik azoknak a száma, amelyekből nem érkezik kötelespéldány, és más forrásból sem érkezik róluk információ.

8) Az EAN vonalkód használata

Az elmúlt évben határozott érdeklődés mutatkozott a vonalkód iránt. A kiadók és a terjesztők egyaránt tervezik a szabványos EAN vonalkód bevezetését. Becslésünk szerint a megjelent könyveknek kb. 20%-án szerepel már vonalkód. Ez 4-szer több az előző évben jelentett 5%-nál.

Az Országos Széchényi Könyvtár pályázatot nyújtott be a Művelődési és Közoktatási Minisztériumhoz az EAN vonalkód ISBN-nel együtt történő szolgáltatására abban a reményben, hogy a bevezetés időszakára megkapja a szükséges anyagi támogatást.

9) Mekkora az érdeklődés a nem-könyv jellegű anyag ISBN-nel való ellátására?

Magyarországon nem jellemző a nem nyomtatott könyvek körében az ISBN alkalmazása, kivéve a térképeket. Elvétve kérnek csak ISBN-t kazettán, floppy lemezen vagy CD-ROM-on megjelenő könyvekre.

10) Az ISBN alkalmazási területei

Új fejleményekre számíthatunk az ISBN használatában a könyvkereskedelem terén. Egyik legnagyobb hazai terjesztőnk megrendelte a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek adatbázisa 1992-1995-ös rekordjait, hogy integrált rendszerébe átvegye a számára szükséges adatokat, s hogy a forgalomba hozott könyveket szabványos ISBN-re alapozott vonalkóddal tudja ellátni.

Az ISBN teljes körű használata az Országos Széchényi Könyvtárban a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek adatbázisában valósul meg, amelyben az online keresés mind a hazai, mind a külföldi használók számára lehetővé vált. Az ISBN használata más könyvtári tevékenységek ellátását – pl. könyvtárközi kölcsönzés, gyarapítás – is segíti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerzők *Investigation into the quality of databases in general use in the UK* c., a British Library kutatási és fejlesztési osztálya számára írt kutatási jelentését **Drótos László** tömörítette.

Vizsgálat az Egyesült Királyságban gyakran használt adatbázisok minősége ügyében

C. J. Armstrong – K. Medawar

Bevezetés

Az elmúlt években az adatbázisok használói egyre nagyobb érdeklődést mutatnak az adatbázisok minősége iránt. Talán a legfontosabb munkák ezen a téren az amerikai Southern California Online Users Grouphoz kapcsolódnak. 1989-es találkozójukon az online használók megfogalmaztak az adatbázis-szolgáltatók számára egy „használói kívánságlistát", s a következő évben pedig kidolgoztak egy skálát az adatbázisok minőségének mérésére. Ennél a következő tíz területet különböztették meg: következetesség, lefedett terület, aktualizálás, hibaarány/pontosság, könnyű használat, integráltság, eredmények kiíratása, dokumentáció, felhasználók támogatása és oktatása, érték/költség arány.

Röviddel ezután a brit könyvtáregyesület és a United Kingdom Online User Group is létrehozott egy munkacsoportot az adatbázisok pontosságának és megbízhatóságának vizsgálatára. Több konferencián, találkozón és bemutatón került előtérbe ezek után az adatbázisok minőségének problémája, és a munkacsoport tevékenysége 1993 novemberében egy minőségüggyel foglalkozó központ, a Centre for Information Quality Management (CIQM) felállításához vezetett.

A CIQM elsősorban közvetítőként kíván működni: a felhasználók itt jelezhetik az adatbázisokkal vagy az adatbázisok szolgáltatásával kapcsolatos problémáikat, és a központ ezeket továbbítja a megfelelő adatbázis-előállítónak, -kiadónak vagy -szolgáltatónak. E tevékenység közben lehetővé válik az adatbázisok minőségével kapcsolatos statisztikai adatok gyűjtése, s az ezekből leszűrt tanulságok visszacsatolhatók az információs iparba. A fő cél a számítógépes adatbázisok minőségének javítása és ehhez egy mérési eljárásgyűjtemény kidolgozása. A CIQM rendszeresen publikál cikkeket a témáról az *Information World Review* című lapban, és híreket tesz közzé a BUBL, a LIS-IIS, a LIS-LINK, a LIBREF-L és a CDROM-L levelezőcsoportokban. A központ szolgáltatásai a felhasználók számára ingyenesek.

Az adatbázisok minősége

A CIQM megalakulása óta folyamatosan érkeznek a panaszok különböző online és CD-ROM adatbázisokkal kapcsolatban, bár a központ léte és feladata még kevéssé ismert az érintettek körében. A legtöbb bejelentés hiányos vagy hibás adatokra vonatkozik, kevesebb panasz jött eddig a kezelőszoftverrel, a dokumentációval vagy a kiegészítő szolgáltatásokkal (ügyfélszolgálattal, oktatással stb.) kapcsolatban.

Hogy mennyire komoly hibák lehetnek az egyes adatbázisokban, azt jól mutatja az az eset, amikor egy újságíró sikertelenül próbálta megtalálni azt a cikket egy orvosi könyvtárban, melynek bibliográfiai adatait az egyik híres és elismert adatbázisból kereste ki: a cikk egyszerűen nem létezett az illető folyóiratban. Próbaképpen megnézte a kérdéses évfolyam adatait az EMBASE és az UnCover adatbázisokban is, ahol 16, illetve 15 cikket talált az adott időintervallumban. A hibás adatbázisban viszont 1,060 (!) cikk volt hozzárendelve az illető folyóirat adott évfolyamához. Egy másik panaszból pedig az derült ki, hogy az Algorithmica egy teljes évfolyama hiányzik ebből az adatbázisból. Lehetséges, hogy ennek a cikkei

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lettek hibásan feltüntetve a másik folyóirat neve alatt.

Az adatbázisok minőségének felmérésére három lehetséges módszer kínálkozik: egy tesztgyűjtemény kialakítása, amivel a felhasználók maguk vizsgálhatnák meg a használni kívánt adatbázis minőségét; egy minőségi „szabvány" definiálása, amit az adatbázisok készítőinek és szolgáltatóinak be kell tartaniuk; vagy az adatbázisok „címkézésének" bevezetése, vagyis minden adatbázisnál feltüntetni valahogy, hogy a vásárló mit is kap a pénzéért.

Bár az első megoldás – saját tesztek lefuttatása – valószínűleg a leghatékonyabb és legdemokratikusabb megoldás, s jól beleillik a tájékoztató könyvtárosok feladatai közé (információforrások felmérése és értékelése), de komoly hátrányai vannak. Nem szabad a felhasználót rákényszeríteni arra, hogy jelentős mennyiségű időt és pénzt áldozzon egy olyan feladatra, ami az adatbázis gazdájának lenne a dolga. A sürgető napi feladatok között a legtöbb helyen nem is maradna erre energia, hiszen a tapasztalatok azt mutatják, hogy egy CD-ROM kiadvány alapos minőségellenőrzése több napba telik. Online adatbázisoknál pedig igen komoly költségek merülnének fel egy hasonló mélységű tesztelés során.

A szabványosítással az a baj, hogy a számítógépes információforrások annyira sokfélék és a velük kapcsolatos felhasználói elvárások is olyan jelentősen különböznek, hogy egy mindenre kiterjedő szabványt vagy szabványcsaládot szinte lehetetlen volna megfogalmazni – még kevésbé betartani.

Az adatbázisok „címkézésének" ötletét *Jacsó Péter* vetette fel eredetileg (*A proposal for database 'Nutrition and Ingredient' labelling – Guest Editorial, Database 16(1), 1993. pp. 7-9.*). Azt javasolta, hogy az élelmiszerekhez és a gyógyszerekhez hasonlóan, egy jól látható helyen tüntessék fel az adatbázis tartalmára vonatkozó legfontosabb statisztikai adatokat. A CIQM ezt az elképzelést szeretné kibővíteni úgy, hogy a „címke" ne csak a rekordok számát, a lefedett időintervallumot, vagy a feldolgozott témaköröket tartalmazza, hanem például ilyen megjegyzések is legyenek rajta: *„Kivonatok csak az 1993 június után hozzáadott rekordoknál vannak."*; *„A rekordok 91 százalékánál van kitöltve a dokumentumtípus mező."*; *„Az éves ellenőrzésnél eltávolítjuk azokat a rekordokat, amelyekre vonatkozóan 3 hónapon belül nem jött megerősítés."*

Ezek a „címkék" segítenének a felhasználóknak abban, hogy „azt lássák, amit kapnak" (WYSIWYG), és egyben mércéül is szolgálhatnának az adatbázisok gazdáinak. A CIQM most azon dolgozik, hogy kialakítsa ezeknek a „címkéknek" a formátumát. A „címkék" szabványosítása egyszerűbb feladat, mint az adatbázisoké lenne, mert így csak a felhasználók tájékoztatását szolgáló feliratok tartalmára és formájára kell szabályokat kialakítani és nem az adatbázisokra. Ebbe a munkába be kell vonni a szolgáltatókat és később a felhasználókat is, mert csak közös egyetértéssel lehet elfogadható eredményre jutni.

A British Library programja

A program célja a további kutatások alapjainak lefektetése volt: az adatbázisok minőségével kapcsolatos korábbi és jelenleg folyó munkák feltérképezése, a szükséges definíciók megfogalmazása, a téma fontosságának felbecsülése, módszertan kidolgozása az adatbázis-minőség mérésére, néhány online és CD-ROM adatbázis értékelése a minőséggel kapcsolatos problémák illusztrálására.

A hasonló kutatások megismerése és a problémák feltérképezése érdekében át kellett nézni a szakirodalmat. Egy szűk körű közvélemény-kutatás történt annak felmérésére, hogy mennyire tartják fontosnak a felhasználók az adatbázisok minőségét. Végül néhány ismertebb adatbázis értékelésére került sor az adatbázisok tesztelési módszereinek kidolgozása és a leggyakoribb minőségi problémák bemutatása céljából.

A minőség kérdése a könyvtári és információs szolgáltatásokban: a szakirodalom áttekintése

Az utóbbi években egyre nagyobb figyelmet kapnak a minőséggel kapcsolatos kérdések. A minőség fogalma általánosan ismert lett a szervezeteken belül, és a „Quality Management" alapvető részévé vált a termelési folyamatnak. A „Total Quality Management" (TQM, átfogó minőségelvű vezetés) a „minőségellenőrzés", a „minőségbiztosítás" és a „minőség menedzselési rendszerek"

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szintéziséből nőtt ki. Különböző szabványok születtek, mint például a brit BS 5750, ennek nemzetközi megfelelője, az ISO 9000 és az európai EN 29000. Számos konferenciát, találkozót és munkamegbeszélést szenteltek már a témának, közülük többet kifejezetten a könyvtári és információs szolgáltatásokkal kapcsolatos minőségi kérdéseknek.

A szakirodalomban csak az elmúlt négy évben számos alapvető és összefoglaló mű jelent meg a témáról, melyekben a szerzők különböző felfogásban definiálják a minőség fogalmát:

„A minőség annak mértéke, hogy egy termék vagy szolgáltatás mennyire sikeresen szolgálja a használója céljait." (*Hoyle*, 1994)

„... a minőség a felhasználói igények lehetséges legjobb megközelítése." (*Brophy*, 1993)

„... alapvetően egy menedzselési eszköz, a számvitelhez és a marketinghez hasonlóan fontos eleme a modern menedzsmentnek." (*Feigenbaum*, a TQM fogalmának megalkotója)

„... a követelményeknek való megfelelés, az előírásoktól való eltérés minimumra csökkentése." (*Johannsen*, 1992)

És végül az amerikai Basch tömör megfogalmazása, ami a fogyasztók szempontjából definiálja a minőséget:

„... ez az, amitől egy termék működik." (*Basch*, 1992)

A Total Quality Management bevezetésével a minőség biztosítása puszta technikai eszközből alapvető üzletvezetési módszerré vált. *Feigenbaum* szerint a minőség az egyetlen és legfontosabb hajtóerő a sikerhez és a növekedéshez. A japánok a „minőség" helyett a „minőségvesztés" fogalmával dolgoznak, s olyan módszereket fejlesztettek ki, melyekkel megelőzhetők a hibák, és vállalati méretű minőségbiztosítási mozgalmakat szerveznek, hogy elérjék a „zéró-hiba" szintjét a termelésben. *Drummond* a tervezés szerepét és egy „minőség-kultúra" kialakulásának fontosságát hangsúlyozza 1992-es írásában: minden alkalmazottnak bizonyos vezetői felelősséget is vállalnia kell, és ki kell vennie a részét a végső minőségi szint elérésében.

Az általános művek mellett sok publikáció jelent meg a könyvtár- és információtudomány területén is a minőségről. *Wheeler* (1988) és *Garnick* (1991) az adatbázisok előállítóinak felelősségét hangsúlyozza mind a termékük, mind pedig a felhasználói körük irányában. *Coulter* (1992) az információs intézmények és könyvtárak dolgozóinak képzését emeli ki, valamint javasolja, hogy minden részleghez külön minőségi követelményszintet határozzanak meg. *Brockman* (1992) több jó példát említ a minőségbiztosításra: pl. a kanadai orvosi könyvtárakat, melyek már 1967-ben szabályokat hoztak ezen a téren; vagy a DIALOG Product Quality Assurance részlegét, ahol szisztematikusan tesztelnek minden új fejlesztést a rendszerben és a PC-s keresőszoftverekben.

Smith (1993) és *Norton* (1993) a BS 5750-es szabványt elemzi és veti össze a TQM elveivel. Norton szerint az intézményeknek a szabvány rájuk vonatkozó részeit a saját igényeikhez kell igazítaniuk. Hangsúlyozza a „minőség menedzser" munkakörének fontosságát, akinek a szabvány és egyéb előírások betartásának biztosításán kell őrködnie. *Brophy* (1993) a University of Lancashire könyvtárának példáját mutatja be, ahol nem egy konkrét minőségelvű menedzselési rendszert vezettek be, hanem a BS 5750 szabvánnyal összhangban levő eljárásokat dolgoztak ki a könyvtár használóinak jobb kiszolgálása érdekében. Úgy gondolják, hogy a minőséget szem előtt tartó munkához a könyvtár minden egyes dolgozójának személyes elkötelezettségére van szükség.

Számos cikk és előadás szól az adatbázisok minőségéről is. Ennél a kérdésnél azonban fontos figyelembe venni a használók képzettségét és gyakorlottságát, mert nem minden hiba és hiányosság az adatbázis készítőjének bűne, hanem származhat a használó ismereteinek hiányából is. A „használók" vannak a legrosszabb helyzetben: nemcsak a saját maguk által elkövetett hibákat nem ismerik fel, de az adatbázis esetleges hibáit sem tudják felismerni.

A minőségellenőrzés az adatbázisok előállítóinak feladata. *Mintz* egyik cikkében (1990) felsorolja a leggyakoribb hibaforrásokat: a dokumentumban levő hibák, a szerkesztői hibák, az eredeti dokumentumok késése, a dokumentumok feldolgozásánál elkövetett hibák. A szerző megemlít néhányat a hibajavító technikák közül, és javasolja az adatbázisok gazdáinak a FIXIT parancs bevezetését, amivel a felhasználók jelezhetik a kijavítandó hibákat. *Dolan* (1992) a minőségellenőrzéssel foglalkozó szakemberek szerepéről ír. A BRS szolgáltatóközpontnál a minőségellenőrző osztály megalakulása előtti időszakot (1976-1982), mint „sötét középkor"-t emlegeti.

Jacsó kétrészes cikkében (1993) alapos vizsgálatnak vetett alá néhány adatbázist, és a leg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyakoribb problémák között a gépelési és helyesírási hibákat s a téves adatokat említi, valamint azt a gyakori esetet, amikor egyes adatmezőket „szeméttárolónak" használnak olyan adatokhoz, melyek nem illenek egyetlen más mezőbe sem. Jacsó szerint a legrosszabb fajta a „láthatatlan hiba", amikor bizonyos adatelemek a rekordok jelentős százalékából hiányoznak, eltorzítva ezzel a keresési eredményeket. *Pagell* (1987) az Information Access Company egy teljes szövegű adatbázisát vizsgálta meg, melyet a Data-Star, a DIALOG, a BRS, a Down Jones News/Retrieval és a Nexis is szolgáltat. Mint kiderült, a megvizsgált újság cikkeinek kevesebb mint a fele volt benne az adatbázisban – a Nexis kivételével – mindegyik szolgáltatónál.

Az utóbbi években többen is javasoltak különböző teszteket az adatbázisok minőségének vizsgálatára. 1991-ben *Beall*, a Harvard egyik katalogizáló könyvtárosa kidolgozta a „Piszkos adatbázis teszt"-et. Tíz, gyakran hibásan írt szóra kell rákeresni az adatbázisban, és minden elgépelt találat után egy pontot le kell vonni a kezdő 100 pontból. Amikor megcsinálta a tesztet a Library of Congress katalógusában, az eredmény egy negatív szám lett. *Harold Way* később többször is megismételte ezt a tesztet a DIALOG néhány adatbázisában, és azt találta, hogy például a National Newspaper minősége javult. *Chan* (1994) a PC-k teljesítményének mérésénél használt „benchmark" teszteket javasolt az adatbázisok minőségének vizsgálatánál.

Az adatbázisok minősége iránti megnövekedett figyelem konkrét eredményeket is hozott. Mint például:

- a DIALOG bevezette a duplikátumok felismerését, és példáját a Data-Star is követte, a DIMDI pedig javított a duplikátum felismerő algoritmusán;
- a BRS hivatkozásokat épített be a bibliográfiai és a teljes szövegű rekordok közé;
- a NewsNet bevezette a FIXIT parancsot, amivel a felhasználók felhívhatják a szerkesztők figyelmét a hibás rekordokra;
- az INSPEC adatbázist újratöltötték, bizonyítva ezzel, hogy lehet olyan módszereket találni, amikkel a régebbi adatrekordok kijavíthatók;
- az IAC Company Intelligence adatbázisánál most már megadják, hogy milyen módon (telefonon, kérdőívvel stb.) gyűjtötték a cégadatokat, és az illető rekordot – nem az adatbázist – mikor aktualizálták utoljára.

A CIQM kérdőíves felmérése az adatbázisok minőségi problémáiról és ezek használókra gyakorolt hatásáról

A program részeként a Centre for Information Quality Management készített egy kérdőívet a következő kérdések tisztázására:

- melyek azok a minőségi kritériumok, amiket a felhasználók fontosnak tartanak?
- milyen gyakoriak a minőségi problémák?
- a gyenge minőség milyen hatással van a felhasználók munkájára?

A kérdőívet 1994 novemberében küldték ki 66 európai intézménybe, ahol rendszeresen használnak online és CD-ROM adatbázisokat. A felmérésben a következő országokból vettek részt profi online keresők: Nagy-Britannia, Belgium, Dánia, Németország és Svájc. 1995 január végére 47 kérdőív érkezett vissza, s ezek kerültek elemzésre és kiértékelésre.

A kérdőíven nyolc kérdés szerepelt. Ezek a használt adatbázisok formájára és típusára, a hetente elvégzett keresések számára, az adatbázisok minőségére, a minőséggel kapcsolatos problémák gyakoriságára, jellegére és hatására vonatkoztak. Továbbá a válaszolók megírhatták a véleményüket az adatbázisok minőségének javítására irányuló törekvésekről, és ötleteket adhattak ezzel a munkával kapcsolatban.

A vizsgálat legfontosabb eredményei a következők voltak:

A felhasználók többsége online és CD-ROM adatbázisokat egyaránt használ, sokan közülük heti húsz alkalomnál többször is keresnek bennük. Továbbra is a bibliográfiai adatbázisok a legnépszerűbbek (91.5%), a teljes szövegű adatbázisok állnak a második helyen (85.1%), a katalógusok a harmadikon (53.2%), a numerikus, statisztikai és egyéb adatbázisok pedig ezután következnek, némileg lemaradva.

A bibliográfiai adatbázisok a következő osztályzatot kapták: *Jó* (54.5%), *Nagyon jó* (18.2%), *Megfelelő* (15.9%) és *Gyenge* (2.3%). A nem bibliográfiai adatbázisok gyengébbeknek tűnnek, mert a *Nagyon jó* (4.4%) messze a *Jó* (47.8%) után jön, s ezt követi a *Megfelelő* (34.8%) és a *Gyenge* (6.5%).

Minőségi problémák állandóan felbukkannak, általában heti két-három esetben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A felhasználók panaszkodtak az adatbázisok hozzáférhetőségére, pontosságára, egységességére, frissességére, dokumentációjára és output lehetőségeire. A beküldött kérdőívekben szereplő problémák között ilyeneket találunk: nem következetes indexelés, „piszkos" adatok, elavult adatok, hiányosan feldolgozott eredeti dokumentumok, gyenge felhasználói támogatás, lassú segélyszolgálat stb.

Ami azt a kérdést illeti, hogy a minőségi problémák hogyan érintik a felhasználókat: a válaszolók 68.2%-ának okoztak gondot a nem releváns találatok. Nem szabad elfelejteni, hogy ezekben az esetekben az információkereső szakemberek képesek voltak „kigyomlálni" a hibás találatokat – hiszen ez hozzátartozik az ügyfelük kiszolgálásához. A végfelhasználók mellett viszont nincs senki, aki a találati listából ezeket a tételeket kiválogassa, így komoly gondok lehetnek a keresés hatékonyságával. A megkérdezettek 31.1%-a számolt be használhatatlan rekordokról, s csak egy 4.4%-os kisebbség mondta azt, hogy nem zavarják a minőségi problémák.

Arra a kérdésre, hogy szükséges-e az adatbázisok minőségének javítása, a válaszolók csaknem 93%-a igenlő választ adott. Többen tettek megjegyzéseket vagy javaslatokat szabványok bevezetésére a szolgáltatók és az adatbázisok előállítói számára, hogy csökkenteni lehessen a keresési eredményeket eltorzító hibákat, és egységesíthető legyen az adatbázisok használata. Arra is jöttek javaslatok, hogy publikálni kellene a jó és a rossz minőségű termékek vizsgálati eredményeit a szaksajtóban, és elősegíteni az adatbázisokkal kapcsolatos hírek terjedését, hogy a felhasználók értesüljenek a fejleményekről. Néhányan az indexelés javítására küldtek be terveket, s többször felmerült egy felhívás ötlete valamennyi felhasználóhoz, hogy mindenki jelentse a hibákat az adatbázisok gazdáinak és a CIQM-nek, és ezzel is segítse az adatbázisok minőségének javításáért folyó munkát.

Adatbázisok értékelése

A BLR&DD program öt adatbázis értékelését is tartalmazta. Az INSPEC három változata (ESA-IRS, KR Data-Star és UMI CD-ROM) mellett a British National Bibliography és az Information Science Abstracts Plus CD-ROM került tesztelésre. A vizsgálati módszer bármilyen típusú és tartalmú adatbázisra alkalmazható anélkül, hogy az adott témakörben jártas szakértőre lenne szükség. A vizsgálat két részből állt: az adatbázis jellemzőinek részletes leírása és az adatbázis értékelése.

Az INSPEC az ESA-IRS szolgáltatónál

Az INSPEC adatmezők egy része szavanként, mások kifejezésenként, egyesek pedig mindkét formában is indexelve vannak. A tezaurusz nagyon jól strukturált, és jól segíti a felhasználókat a fogalmak közötti hierarchikus kapcsolatokkal a precíz keresőszavak kiválasztásában. A szerzői index egységesnek tűnik, de a kiadók és a szponzoráló szervezetek indexei nagyon vegyesek. Az ellenőrzött kifejezések (tárgyszavak), az osztályozási jelzetek indexe, valamint a névindex viszonylag tiszták, kevés elírás van bennük, de sok íráshiba volt az alapindexben. A folyóiratok nevének indexe alapján elég teljesnek látszik a feldolgozott források köre, és a lekeresett rekordok elfogadhatóan frissek. A rekordok teljességét nem volt könnyű megvizsgálni, de ha a dokumentum típusát jelölő mezőről feltételezhető, hogy az összes rekordban kitöltötték, akkor a kiadási év indexe szerint legalább 12,075 rekordban nincs dátum adat. Ugyanez a vizsgálat a KR Data-Star szolgáltatónál sokkal könnyebben elvégezhető volt, és ott sokkal kisebb volt a kitöltetlen kiadási év mezővel rendelkező rekordok száma: 2,886 rekord (0.05%). A kiíratási formátumok jól strukturáltak, de nem igazán könnyen áttekinthetők, különösen a teljes rekordot kiíró formátumnál. Mindenesetre a sokféle output formátum lehetővé teszi a keresési költségekkel való értelmes gazdálkodást.

Az INSPEC a KR Data-Star szolgáltatónál

Az indexek vagy szavakra, vagy szavakra és kifejezésekre készülnek, de tezaurusz nincs. A szerzők és a tárgyszavak indexei nagyon egységesnek tűnnek, azonban az alapindex itt is nagyon sok íráshibát tartalmaz. A folyóiratcím index szerint megfelelő a források feldolgozottsága és az adatok aktualizálása; nagyon friss rekordokat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is sikerült találni. Bár az adatbázisban lehetőség van a kiadási év mellett hónapokra is szűkíteni a keresést, de mint a tesztelés során kiderült, az 1990-es évben ez csak speciális szintaxissal lehetséges, s erről az online dokumentáció és a szolgáltató cég segítőszolgálata sem tudott, bár az INSPEC felhasználói kézikönyvében szerepel. Egy másik probléma: az adatbázis ismertetője szerint a találatok évszám szerinti szűkítésénél elég az utolsó két számjegyet beírni (pl. „91" az 1991-es rekordok kiválasztáshoz), de valójában a dolog csak akkor működik, ha a teljes évszámot beírjuk. A kötött és a szabad tárgyszavak informatívak, jól leírják a publikáció témáját. A kiadási év és a kiadás típusa mezők csaknem mindig ki vannak töltve, a rekordok 99.98, illetve 99.57 százalékánál van ilyen adat. A kiíratási formátumok jól strukturáltak, a mezők jelzése világos és a különböző formátumok mind jól olvashatók.

Az INSPEC CD-ROM az UMI kiadásában

Az adatmezők egy része szavanként, mások kifejezésenként, megint mások mindkét módon indexelve vannak. A tezaurusz jól strukturált és kiválóan használható a keresőszavak kiválasztásához, mert mutatja a fogalmak teljes hierarchiáját. Az indexállományok csaknem hibátlanok, csak az alap betűrendes indexben gyakoriak a hibák. Az egyetlen fő különbség az INSPEC online változataihoz képest, hogy a kiadói index szavanként készült. A rekordok elfogadhatóan frissek, ami természetes is, mivel az utolsó aktualizálás 1994 végén volt. A kiadási év, a kiadás helye és a dokumentum típusa mezők a rekordok 100 százalékában ki vannak töltve. A kiírási formátum jól strukturált rekordokat mutat, a mezők jelölése következetes és a nyomtatott formátum megegyezik a képernyőn látottal. Azonban az adatbázishoz nincsenek különböző megjelenítési formátumok definiálva, csak a címek listája és a teljes rekord kiírása között lehet választani. Az adatbázis minősége igen jónak tűnik, de a kereső szoftver helyenként nem elég rugalmas, lassú, és egyes indexek nem böngészhetők folyamatosan (bizonyos számú tétel után a szavak listája elölről indul, így nem lehet tovább nézegetni az indexet).

A British National Bibliography CD-ROM változata

A BNB felhasználói felülete barátságos, a parancsok és a funkciók menüből választhatók. A program irányítja a használót a keresés során. Egyes indexek szavak szerint, mások kifejezések szerint készülnek. Az indexelés logikája miatt például a „John Wiley" kiadó nem található meg a „Wiley" szóra rákeresve, mert vagy csak az első szó, vagy a teljes kifejezés szerint lehet keresni. Nagyon sok egyenetlenség van a kiadói indexben, de a szerzői a tárgyszóindexek jó minőségűek. Nagy kár, hogy nem lehet ugyanazt a mechanizmust használni a kiadói neveknél, mint amivel a szerzői nevek variációi visszakereshetők. Az adatbázis aktualizálása egyenletes és megfelelő gyakoriságú. A BNB tárgyszó mezejének tartalma jól leírja az adott publikáció témáját. A rekordok elég teljesek, nagyon kis százalékban vannak kitöltetlen adatmezők. Az output formátumok jól szerkesztettek és könnyen olvashatók.

Az Information Science Abstracts (ISA) Plus CD-ROM

Az ISA Plus indexei szavanként és kifejezésenként is készülnek. A többi adatbázishoz képest nehezebb használni őket, mert valamennyi adatmező tartalma egyetlen index listában jelenik meg. Bár a keresésnél lehet mezőkre korlátozni, de az index struktúra nem segíti a felhasználót a kulcsszavak kiválasztásában. Az adatbázis dokumentációja nagyon általános és nem tárgyalja az ISA Plus specialitásait a mezőkre való keresésnél. A kiadói neveknél igen sok következetlenség tapasztalható. A többi adatmező minőségét nem lehetett tesztelni az index szerkezete miatt, melyben a címek, a tárgyszavak, a nyelv, a kiadási hely stb. mind össze van keverve egyetlen listába, s így nem deríthető ki, hogy egy adott szó egy név, vagy egy tárgyszó, vagy a cím egy része. Jelentős számú íráshibát sikerült találni, s a hibák átlagos száma a többi vizsgált adatbázishoz képest magasabb. Az aktualizálással is bajok vannak, mert a legtöbb folyóiratnál még hiányoztak az 1994-es számok adatai. Ugyanannál a folyóiratnál jelentős variációk mutatkoztak az egyes évfolyamok feldolgozottságában, bár az egész adatbázisra vonatkozóan a havi bővítések mérté-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ke egyenletesnek mondható. A *CD-ROM Professional* c. folyóirat esetében sok hiba bukkant fel az évfolyam és a folyóirat számadatai között, és néhány találatról kiderült, nem is létezik a nyomtatott kiadványban. Ez súlyos minőségi problémákat jelez, mert így a használók hibás bibliográfiai adatokat kapnak. A kiadási év a rekordok 2.5%-ában, a publikáció nyelve pedig 1.3%-ánál hiányzik, ami bár nem ideális, de jó eredmény a többi adatbázishoz viszonyítva. A kiírási formátum könnyen olvasható, bár az 1966-os rekordoknál a teljes tétel nagybetűvel íródott ki, ami nagyon zavaró.

Általános tanulságok

A jó minőségű adatbázisokhoz nagyon fontos az indexek struktúrájának gondos megtervezése. A rugalmas kereséshez feltétlenül szükség van az alapindexre és a mezők szerinti speciális indexekre is. A tezaurusz szintén alapvető a precíz visszakereséshez. A kereső felületnek barátságosnak és rugalmasnak kell lennie.

Különösen fontos a kiadók és a földrajzi helyek indexének ellenőrzése, mert ezeknél mindegyik adatbázisban komoly egyenetlenségek voltak tapasztalhatók. Bár ez részben annak köszönhető, hogy az adatbevitelnél az eredeti publikációban szereplő írásmódot őrzik meg, de az INSPEC előállítóinak az az érve, hogy nekik „nem szabad változtatni az anyagon", nem igazán elfogadható a felhasználóknak, akiknek egy ennyire változatos index igen kevés segítséget ad a kereséshez.

Hasonlóan fontos a helyesírás ellenőrzése, mert az íráshibák eltorzítják a keresési eredményeket.

Az aktualizálás gyakorisága és a feldolgozott dokumentumok körének teljessége is jelentős szempont a visszakeresésnél, akárcsak az adatmezők kitöltöttsége, az informatív tárgyszavak és az output formátum olvashatósága.

Végül: a dokumentációnak is pontosnak és naprakésznek kell lennie, mert a megbízható keresésnél fontos szerepe van.

A bibliográfiai adatbázisok értékeléséhez kialakított módszertan

Az adatbázisok vizsgálatához használt módszer a következő négy részből állt:

- általános jellemzők;
- az adatbázis minőségének értékelése;
- rendszer-specifikus tesztek az egyes adatbázisok között;
- különböző adatbázisok összehasonlítása.

Meg kell jegyezni, hogy a korábban ismertetett öt adatbázis vizsgálatánál nem került sor a dokumentáció vagy a felhasználói támogatás színvonalának értékelésére, a rendszerspecifikus vizsgálatokra és a más adatbázisokkal való összehasonlításra. Csupán az általános jellemzők összeírása és a minőségi értékelés történt meg. Továbbá: bár az egyes minőségi jellemzők megvizsgálásához többféle módszer is ajánlható, nem mindegyik használható mindig. Az egyes adatbázisok szerkezete határozza meg, hogy mely módszerek alkalmasabbak az adott esetben.

Általános jellemzők

Többek között:

Név / Méret / Az aktualizálás gyakorisága / Az adatbázis típusa / A legutolsó verzió / A keresőnyelv típusa / Szolgáltatások / Témakörök / Feldolgozott dokumentumok / Az adatbázis előállítója / Médium (online, CD-ROM, szalag, lemez) / Hozzáférhetőség (nyilvánosan elérhető vagy csak helyben használható)

Az adatbázis szerkezetére vonatkozó információk

Indexek

Az index használatára vonatkozó parancsok / Az indexek száma / Kereshető mezők

Tezaurusz

Leírás / Funkciók / Elérhetőség

Rendszerfunkciók és használható parancsok

Az adatokhoz való hozzáférés főbb módjai:

Keresés / Rendezés / Kiíratás / Elmentés / Találatok korlátozása / Segítségkérés / Kilépés / Boole operátorok / Csonkolás / Kifejezések keresése stb.

Az adatbázis minőségének értékelése

Az indexek szerkezete

Meg kell vizsgálni az egyes indexeket, hogy szavak vagy kifejezések szerint készültek-e. Az első esetben a találati szám általában magas,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

míg a pontosság szintje alacsony. A második esetben viszont a magasabb pontosság mellett alacsonyabb lesz a találati szám. Ha egy adatmezőnél egy kifejezésre rákeresve „n" darab találatot kapunk és a kifejezés egyik szavára keresve pedig „x" darabot, akkor a két halmazt egy AND (ÉS) operátorral kombinálva ismét egy „n" darabos találati halmazt kell kapnunk, amennyiben az adott mező szavak és kifejezések szerint is indexelve van.

Tezaurusz

A tezaurusz szerkezete mellett érdemes megnézni azt is, hogy milyen gyakran bővítik a szakkifejezések listáját, mert egy tezauruszból vett kifejezés csak akkortól használható biztonságosan a keresésnél, amióta szerepel a szótárban. Amennyiben mégis előfordul a korábbi rekordok kötött szókészletű mezőiben, akkor valószínűleg visszamenőlegesen is konvertálták az adatokat.

Hozzáférhetőség

Meg kell nézni, hogy az adatbázis milyen könnyen használható az indexből és a tezauruszból kiindulva. Érdemes ellenőrizni, hogy az alapindexben való általános kereséshez képest a prefix vagy suffix használatával mezőkre korlátozott keresés valóban pontosabb találatokat eredményez-e? Megvizsgálandók továbbá a következők: Mennyire barátságos a kezelőprogram? A gyakorlatlan használóknak is könnyű eligazodni benne? Mennyi ablak van a képernyőn? Segítik vagy inkább megzavarják a használókat? Ha kiválasztunk egy – lehetőleg több szerzős – publikációt, akkor valamennyi index és ezek kombinációja alapján is visszakereshető-e? Mennyire rugalmas a kereső rendszer?

Egységesség

Vizsgáljuk meg a szerzők, kiadók, cégek, földrajzi helyek stb. indexeit, hogy mennyire egységes az írásmód és találunk-e bennük kereszthivatkozásokat további szinonimákra. Nézzünk meg néhány bonyolultabb vagy ritkább nevet különböző írásmódokkal. Próbáljunk meg szinonim szakkifejezéseket keresni a címekben és nézzük meg, hogy egységes tárgyszavakat rendeltek-e hozzájuk? Nézzük meg, hogy az indexek elején és végén nincsenek-e furcsa tételek? Az indexek egységessége rendkívül fontos a precíz kereséshez. Bár az esetek egy részében a csonkolás használatával csökkenthető az ilyen hibák hatása, de a fontos találatok elvesztésének így is nagy a kockázata. Az indexek ellenőrzésének hiányosságaiból az egész termék minőségére levonhatók következtetések.

Pontosság és íráshibák

Keressünk olyan szavakat az indexekben, melyeket gyakran tévesztenek el az adatrögzítők. Természetesen a nem-angol írásmód más nyelvű publikációknál elfogadható lehet. Az íráshibák különösen kötött szótárral rendelkező mezőknél (tárgyszavak, kódolt mezők stb.) zavarók, a referátumokban vagy a teljes szövegben nem okoznak olyan nagy bajt, amennyiben a tárgyszó mezőben helyesen szerepel az illető szó. A hibás rekordokat érdemes megnézni az adatbázis aktualizálása vagy új kiadásának megjelenése után is, hogy az előállító kijavította-e őket.

A feldolgozott dokumentumok köre és aktualizálás

Amennyiben van ilyen lista, nézzük meg, hogy az adatbázisban mióta dolgoznak fel egy adott folyóiratot, vagy mikor hagyták abba az indexelését. Ha az indexből vagy a dokumentációból ez nem derül ki, akkor keressünk rá a kiadvány nevére és a találatokat időrendben írassuk ki. Nézzünk meg néhány hetente vagy kéthetente megjelenő újságot is, hogy legyen valami képünk az adatbázis frissességéről és az aktualizálás gyakoriságáról. Válasszunk ki egy folyóiratot és egy évfolyamot és nézzük meg, hogy a találatokban folyamatos-e az oldalak számozása, illetve a folyóirat minden egyes számából nagyjából ugyanannyi oldalnyi publikáció van-e feldolgozva? Kombináljuk egy AND (ÉS) operátorral az egy adott évben publikált és az ugyanabban az évben az adatbázisba bevitt rekordok halmazait, mert így megtudható, hogy a publikációk hány százalékát dolgozzák fel még abban az évben. Rendezzük egy folyóirat rekordjait évszám szerint (lehetőleg a ZOOM vagy RANK funkcióval, ha van ilyen), hogy lássuk, mennyire egyenletesen dolgozták fel a folyóirat egyes évfolyamait. Hasonlítsuk össze ugyanannak a periodikának a feldolgozott évfolyamait és számait különböző adatbázisokban. Hasonlítsuk össze egy adott szám cikkeit a folyóirat nyomtatott változatával és nézzük meg, mely részeket hagytak ki a feldolgozás során. Keressünk rá gyakran publikáló és jellegzetes nevű szerzőkre vagy nagy témakörökre kü-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lönböző adatbázisokban, és hasonlítsuk össze a találatok számát. Nézzük meg a publikáció helye, nyelve és típusa szerinti indexeket a lefedett terület megismerése céljából.

Informatív rekordok

Az adatrekordok információtartalma a tárgyszavak és témakódok számától, a cím és a referátum részletességétől és minőségétől függ. Nézzük meg, hogy a tárgyszavak valóban tartalmazzák-e az illető publikáció témáit, és hogy egy semmitmondó címhez van-e kiegészítő magyarázat, illetve van-e címfordítás az idegen nyelvű dokumentumoknál? Néhány referátum elolvasása után próbáljuk meg megállapítani azok típusát: informatívak? leírók? kritizálók? helyettesíthetik-e valamennyire az eredeti szöveget?

Teljesség

Nézzük meg az adatbázis méretét a dokumentációban és magában az adatbázisban is, ha lehetséges. Válasszunk ki néhány könnyen vizsgálható adatmezőt (pl. dokumentumtípus, megjelenési év, nyelv). Keressük le ezek összes értékeit, és a halmazokat kombináljuk egy OR (VAGY) művelettel. Hasonlítsuk össze a kapott rekordszámokat, mert így megállapítható, hogy az egyes adatmezők a rekordok hány százalékában nincsenek kitöltve.

Output

Vizsgáljuk meg a találatok megjelenési formátumait a képernyőn, a nyomtatón és a letöltött állományokban. A kiírt rekordnak jól strukturáltnak és olvashatónak kell lennie, a mezőneveknél pedig fontos a kiemelés, a nevek teljes kiírása. A tárgyszavak első karakterénél ajánlott a nagybetű használata, mert ez javítja az olvashatóságot. A keresett szó kiemelése szintén segíti az eredmények áttekintését. Nézzük meg, hogy az outputban hogyan vannak jelezve a hiányzó adatmezők. Írassunk ki néhány rekordot az adatbázis legrégebbi tételei közül is, hogy lássuk, mennyit változott időközben az adatok szerkezete. A legjobb módja az output formátumok értékelésének, ha ugyanannak a publikációnak az adatait több adatbázisból is kiíratjuk, és odaadjuk őket véleményezésre a potenciális felhasználóknak. Végül vizsgáljuk meg azt, hogy az online adatbázisoknál többször is felszámítják-e a kiíratási díjat, ha ugyanazt a rekordot többször lekérjük?

Felhasználói támogatás, dokumentáció, online segítség

Mennyire érthetők a rendszer kérdései, válaszai és a hibaüzenetek? Kérhető-e további (második szintű) segítő szöveg? Általános vagy a pillanatnyi helyzethez alkalmazkodó-e a segítőrendszer? A dokumentáció online és nyomtatva is rendelkezésre áll-e? Mennyire friss, pontos és olvasható? Milyen dokumentációk vannak: gyors és részletes kézikönyv, használói útmutató, tezaurusz, a feldolgozott források listája stb.? Az adatbázis gazdája kiad-e hírlevelet a használók tájékoztatása érdekében? Vannak-e keresési példák? Szerepel-e a dokumentációban a szerkesztői politika (feldolgozott terület és időszak, kihagyott vagy bevett dokumentumtípusok stb.) ismertetése? Van-e tanácsadó szolgálat (help desk)? Mennyire segítőkész, szakértő és hatékony? Vannak-e online gyakorlást segítő állományok, oktatóprogramok, szimulációk, tanfolyamok, felhasználói összejövetelek? Milyen meta-adatbázisok érhetők el (adatbázisok indexei, szótárak, egyesített indexek több adatbázisból)?

Rendszerspecifikus tesztek az egyes adatbázisok között

Ellenőrizzük, hogy van-e lehetőség a szolgáltató egyéb adatbázisaival való együttműködésre, például egyidejű keresésre több adatállományban? Hasonlítsuk össze a rendszeren levő adatbázisok rekordszerkezetét, mezőneveit és kiírási formátumait. Össze van-e kapcsolva a bibliográfiai rekord a teljes szöveget tartalmazó adatrekorddal és megjeleníthető-e egyszerre mindkettő? Hasonlítsuk össze a kereső funkciókat az egyes adatbázisokban. Az elmentett kereső stratégia végrehajtható-e egy másik adatbázisban? A találati halmazok az adatbázisváltás után is hozzáférhetők maradnak-e?

Különböző adatbázisok összehasonlítása

Ha van legalább két hasonló témájú adatbázis, akkor érdemes őket összehasonlítani a feldolgozott dokumentumok körének szempontjából. Keressünk meg néhány folyóiratot az egyes adatbázisokban, és a találatokat korlátozzuk

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ugyanarra az időszakra. Ezzel képet kaphatunk az adatbázisok által lefedett körről és a feldolgozás részletességéről. Nézzünk meg egy konkrét folyóirat számot és hasonlítsuk össze a találatokat, hogy lássuk, melyik adatbázisba milyen típusú cikkeket válogatnak be és miket hagynak ki. Keressünk ismert szerzőket, és a találatokat korlátozzuk ugyanarra az időszakra és folyóiratra, hogy az összehasonlításnál kiszűrjük az adatbázisok közötti egyéb eltérésekből adódó különbségeket. Nézzünk meg jellemző témaköröket egy adott időszakban az adatbázisok tematikájának összehasonlítása céljából. Hasonló összehasonlítást tehetünk a feldolgozott dokumentumok publikációs helyére és nyelvére vonatkozóan is.*

Következtetések

A BLR&DD kutatási jelentést a CIQM azzal a céllal készítette, hogy elősegítse az adatbázisok minőségével kapcsolatos munkák folyamatosságát, és egyben elkezdjen egy módszertani eljárás-gyűjteményt kialakítani az adatbázisok minőségének vizsgálatához. A program ideje alatt az utóbbi feladat egyre inkább az adatbázisok „címkézésének" bevezetésével kapcsolatos munka felé tolódott el.

A szakirodalom áttekintése, az elvégzett kérdőíves felmérés és a CIQM-hez érkező bejelentések mind azt mutatják, hogy az adatbázisok minősége továbbra is fontos kérdés a felhasználók szempontjából.

A munka utolsó fázisában elvégzett tesztek szintén azt jelzik, hogy gyakoriak a minőségi problémák, és minden egyes megvizsgált adatbázisban voltak ilyen gondok. A projekt befejezésével egy időben lezajlott egy találkozó, melyen az információszolgáltatók megvitatták az adatbázisok „címkézésének" lehetőségét (erről külön jelentés készült). A megbeszélés végső kicsengése az volt, hogy további munka szükséges az adatbázisok minőségének biztosítása érdekében – akár egy „címkézési" rendszer, akár valamilyen más módszer segítségével valósul ez majd meg.

A CIQM már el is küldött egy elsődleges tervezet a BLR&DD részére, melyben a további feladatok körvonalazása olvasható: *„A projekt keretében szeretnénk elősegíteni az információs ipar képviselői és a felhasználók közötti kommunikációt, és ugyanakkor szorosan együttműködni egy vagy két szolgáltatóval egy prototípus kidolgozása céljából az adatbázisok címkézéséhez. Az információs iparral való szoros együttműködés azért rendkívül fontos, mert így felismerhetők a problémás területek, és kidolgozható a "címke" technikai megvalósítása és a gyakorlatban való alkalmazása. Mielőtt formalizálni lehetne a „címkén" szereplő minőségi információkat, ki kell terjeszteni azt az értékelő munkát, ami az előző projekt részeként elkezdődött. Az eredmény egy részletesebb és célzottabb módszertani gyűjtemény lehetne, melyből minőségvizsgáló tesztek készíthetők majd.*

A májusi találkozó eredményeként megfogalmazott ajánlások a következők voltak:

1. A CIQM erősítse céljainak és tevékenységének propagálását a használók és az információs ipar szereplői között.

2. További információkat kell gyűjteni az európai felhasználóktól arra vonatkozóan, hogy mit tekintenek fontosnak a minőséggel kapcsolatban, és mi a véleményük a „címkézés" bevezetéséről.

3. Egy prototípust kell létrehozni a „címkézéshez", és ki kell alakítani a „címke" formátumát.

4. Megvalósíthatósági vizsgálatot kell végezni a „címkézéssel" kapcsolatban, és fel kell becsülni a CIQM-re és az adatbázisok készítőire háruló költségeket.

Az új program tervezete eredetileg 12 hónapos időtartamra terjedt ki, de a szükséges további felmérések és az egyes adatbázis-tulajdonosokkal való együttműködés miatt egy 18 hónapos program időtartam reálisabbnak tűnik. Az információs iparral közösen végzendő munkák elősegítése érdekében egy tanácsadókból álló bizottságot kell felállítani a májusi találkozó résztvevői közül.

A program eredménye egy rövid jelentésen kívül várhatóan az lesz, hogy elkészülnek a fontosabb adatbázis-típusokhoz a minőséget tanúsító „címkék" prototípusai, és egyes szolgáltatók elkezdik használni ezeket az adatbázisaiknál.

* 1. Jacsó, P.: CD-ROM Software, Dataware and Hardware: Evaluation, Selection, and Installation. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited. 1992.
2. CD-ROM Information Products: the Evaluative Guide. Szerkesztette C.J. Armstrong és J.A. Large. Aldershot: Gower, 1990-.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az *Applying SGML to publishing process* (NORDINFO Rapport. 1995. 1.) c. tanulmányt **Zsadon Béla** fordította.

Az SGML alkalmazása kiadói folyamatokban

A számítógép és a hálózat terjedése megnöveli és átalakítja a kommunikáció szerepét. A kommunikációval azonban együtt kell járjon a dokumentumok szerkezetét és megjelenítésük módját leíró információ átvitele is. Ahhoz, hogy a különféle hardver- és szoftverrendszerek között eredményes információcsere jöhessen létre, szükség van a dokumentumok szerkezetének szabványos leírására. Az International Standard Organization a dokumentumszerkezet leírására alkotta meg az 1986-ban megjelent ISO 8879 szabványt, címe: *Information processing – Text and Office systems – Standard Generalized Markup Language* (SGML; szabványos, általános jelölő nyelv). Az SGML a következőket jelenti: *Standard:* nemzetközi szabvány; *Generalized:* dokumentumtárolás semleges formátumban, generikus elemazonosítók használata, függetlenség rendszertől, eszköztől, nyelvtől és alkalmazástól; *Markup:* a szerkezetet kódoló karakterek beágyazása a dokumentumba és azok elkészítésének szabályai; *Language:* bármely dokumentum leírására használható reprezentációs metanyelv.

Az SGML megalkotásakor az ISO sok szempontot vett figyelembe: *Rendszerfüggetlenség:* az egyik rendszerrel előállított dokumentum feldolgozható kell legyen bármely másik rendszerrel is. *Eszközfüggetlenség:* a dokumentum nem lehet valamilyen hardvertől függő. *Nyelvi függetlenség:* egyformán alkalmazhatónak kell lennie a különböző országokban, nem latin betűs ábécékkel is. *Alkalmzásfüggetlenség:* a szabvány alapján le kell tudni írni nagyon egyszerű és nagyon összetett dokumentumokat egyaránt. Az SGML fejlesztése során komolyan vették azokat a kritériumokat is, amelyek a már létező dokumentumok *konvertálhatóságát* írják elő és azt, hogy a dokumentumok nem csak szöveges információt tartalmazhatnak. Az SGML minden kiadói követelménynek megfelel, akár papír, akár képernyő a megjelenítés alapja.

Alapfogalmak

Az információ több szempont szerint struktúrálható. Ha pl. egy könyvre gondolunk, a *logikai szerkezethez* tartozhat a cím, a szerző neve, a kiadó vagy a címlap egyéb információi. A könyvben számos fejezet, alfejezet, bekezdés, ábra, táblázat lehet, ezek a dokumentum *elemei.* A *megjelenési szerkezet* a nyomtatott vagy az elektronikus közegben megjelenő elemek „külalakja". Az SGML csak a logikai szerkezetre vonatkozik, a megjelenítésre nem.

A *markup* szó azt, a dokumentum adataihoz fűzött szöveget jelenti, amelyik a logikai szerkezetről szóló információt hordozza. Az SGML a markup elkészítésének szabályrendszere. Egy SGML dokumentum azonosítható *elemekre* oszlik, minden elem beágyazott alelemek további szintjeit tartalmazhatja. A dokumentum szerkezetét és az alkalamzott SGML-jegyeket a dokumentum elején a *deklarációk* halmaza definiálja (karakterkészlet, szintaxis, opcionális jegyek stb.). A deklarációk egy sorozat markup utasítást írnak le, ezek a *tag*-ek jelölik a logikai elemek kezdetét (tag) és végét (tag). A tagekben lévő *generikus azonosítók* az információ fajtáját jelzik. A következő példában a generikus azonosító az, hogy „könyv", és az egészet start-tagjével, adattartalmával és end-tagjével együtt „könyv elemnek" nevezhetjük. Egy könyv elem, amiben két fejezet van, mindkettőben cím és egy-két bekezdés, így néz ki:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

```
<könyv>
   <fejezet>
      <cím>....adatok.....</cím>
      <bek>....adatok.....</bek>
   </fejezet>
   <fejezet>
      <cím>....adatok.....</cím>
      <bek>....adatok.....</bek>
      <bek>....adatok.....</bek>
   </fejezet>
</könyv>
```

Szükség esetén a tagben lehetnek *attribútumok*, amelyek az adott elem valamely tulajdonságát kódolják. Pl. egy kézikönyv első változatának (tervezetének) státusz-attribútuma <man status = draft> lehet. Az ismétlődő begépelnivalók mennyiségének csökkentése érdekében az SGML-ben *entitásokat* (szövegrészeket) lehet definiálni, pl. a „Compact Disk Read Only Memory" kifejezés beírására használható a CDROM nevű általános egység. A többi szöveggel való összekeveredés elkerülésére az egységeket a &CDROM alak jelöli.

A dokumentumot mindig kísérnie kell egy *dokumentumtípus-definíciónak* (DTD). A DTD a dokumentumok egy osztályát hozza létre a megengedhető dokumentumszerkezetek definiálásával; a dokumentumra érvényes összes szabályt tartalmazza, beleértve a különböző elemek nevét, kapcsolatait és a lehetséges attribútumokat. A DTD létrehozására két módszer van. Az egyik a DTD szintetizálása az aktuális dokumentumok elemzése után (Bottom-up megközelítés), a másik: új DTD alkotása adott DTD-k finomításával (top-down módszer). A *Bottom-up* szerkesztéssel kapott DTD általában praktikus és tartalom-orientált, amennyiben az érintett dokumentumok tartalma homogén. Van azonban néhány aspektus, ami a bottom-up módszernél elkerülheti a szerkesztő figyelmét. Az összegyűjtött dokumentumok rendszerint nyomtatottak, így az azonosított komponensek és a közös általános szerkezet hajlamosak a dokumentum nyomtatott változatával rokonulni. A DTD tervezésekor fel kell ismerni az elektronikus információkereséssel kapcsolatos komponenseket, biztosítani kell a szükséges keresőeszközöknek a dokumentumhoz való csatolását is. A *top-down* eljárás a specifikus felhasználói DTD-ket generálisabb DTD-k finomítványeként határozza meg. A módszernek az az előnye, hogy explicit kapcsolat van a különböző DTD-k között, ami lehetővé teszi a szervezett DTD-alkotást és -frissítést.

Mikor és mire használjunk SGML-t?

Az SGML melletti döntés stratégiai jellegű és felsőbb vezetői szinten kell megvalósulnia. A következőket kell megfontolni:

- Valóban szüksége van-e a szervezetnek a dokumentumkezelés szabványosítására (az SGML meghonosítása messzire vezet, használata fegyelmet követel)?
- Mi lenne az SGML szerepe (a különböző szervezetek speciális változatokat alkothatnak, az SGML sok információfeldolgozási feladat alapja lehet)?
- Milyen típusú dokumentumokat kell szabványosítani (hálózaton továbbítandó dokumentumok, adatbázisba vagy iktató és visszakereső rendszerbe kerülő dokumentumok, élettartamuk során többször frissítendő vagy átdolgozandó dokumentumok, többcélú dokumentumok)?
- Kik a felhasználók, mik a szükségleteik, hol vannak az információforrások és mik a tárolás, terjesztés közegei?

Az SGML alkalmazható a legszélesebben értelmezett kiadói tevékenységben a konvencionális egyedi médiától a multimédiáig. Néhány példa az SGML lehetséges kiadói alkalmazásaira: folyóiratok (speciális kiadványstílusok is, vagy olyan segédkiadványok, mint a kivonatok, előzetes tartalomjegyzékek), könyvek, szótárak, enciklopédiák (hipermédiaként is kezelhetők), műszaki kézikönyvek (különböző fajtájú információk egy dokumentumban, gyakori firssítés), irodai dokumentumok, katalógusok stb. Egyetlen szervezet sem vezetné be az SGML-t, ha nem lehetne a már meglévő információkat SGML-formátumra konvertálni. A már papíron meglevő dokumentumok beszkennelhetők, a markup utólag hozzájuk adható. Szövegállományok és adatbázisok is konvertálhatók, új dokumentumokhoz már begépeléskor hozzáadható a markup.

Néhány alkalmazás

Sok SGML-program létezik világszerte, Kanada, Franciaország, Németország, Svájc, Ja-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pán, Hollandia, az Egyesült Királyság és az USA különösen aktív, a skandináv országokban is foglalkoznak az SGML honosításával. Kiterjedten használják az SGML-t a védelmi iparban. Az USA védelmi minisztériuma SGML-programjában vázolt jövő az interaktív elektronikus műszaki kézikönyveken nyugszik. Hasonló műszaki dokumentációkra irányuló munkálatok folynak a repülőgépiparban, a hajóépítésben, az olaj- és gáziparban, valamint a telekommunikációban és az elektronikai iparban.

Az első nagy SGML-alkalmazás az Association of American Publishers (AAP) elektronikus kéziratprogramja volt. Az AAP szabvány egyik első alkalmazója az Elsevier lett, később több kiadó, köztük az Addison-Wesley és a Kluwer is bevezette. Az American Chemical Society a Chemical and Engineering News kiadására használja az SGML-t, az Egyesült Királyságban a New Oxford English Dictionary SGML-kiadvány. Az European Patent Office (EPO) szabadalmakra alkalmazza az SGML-t, az ISO szabványokra, az Office for Official Publications of the European Communities többnyelvű folyóiratok kiadására. Az USA-ban több minisztérium is rendszeresítette az SGML-t a dokumentumkezelésben, köztük az energetikai minisztérium, továbbá az Őfelsége Állami Nyomdája az Egyesült Királyságban.

A felsőoktatási és a kutatói szférában is sokféleképp foglalkoznak az SGML-lel. Az Association for Computers and the Humanities, az Association for Computational Linguistics és az Association for Literary and Linguistic Computing közös mamutméretű munkája a Text Encoding Initiative (TEI). A TEI kezdeményezés a szövegkódolás irányelveinek, irodalmi és nyelvészeti adatok közös csereformátumának kidolgozására. Sokféle szövegtípushoz létezik már DTD-állomány: prózai alkotásokhoz, drámákhoz, versekhez, szótárakhoz és beszélt szövegek átírásaihoz. Sok hasznos SGML-munkát végeztek a CERN-nél (European Laboratory for Particle Physics), itt fejlesztették ki a hálózati terjesztés céljaira a HTML és a HTML Plus nevű DTD-ket.

SGML termékek

Az SGML termékek három fő kategóriába sorolhatók: *parserek* (nyelvtani elemzők, pl. OmniMark, Balise, DynaTag), *szerkesztő* szoftverek (SoftQuad Author-editor, Near & Far) és *kiadói* rendszerek (FrameMaker, DynaText, Mosaic, Netscape). Az ún. parser (elemző) programok azt ellenőrzik, hogy egy dokumentum megfelel-e az ISO 8879 követelményeinek. A szerkesztő programok az SGML dokumentumok elkészítésére szolgálnak. Egyesek szeretik látni, amint a markup hozzáadódik a dokumentumhoz, mások jobban szeretik a WYSIWYG (What You See Is What You Get: azt látod, amit kapsz) üzemmódot, ahol nyoma sincs a markupnak, így mindkét üzemmódra szükség van. A kiadói szoftvernek nem elég pusztán egy SGML megoldást adnia, képesnek kell lennie általános SGML alkalmazások kezelésére, és támogatnia kell a nyomtatott és az elektronikus kiadást is.

Az Author/editor SGML-alapú, WYSIWYG stílusú szövegszerkesztő. A SoftQuad Explorer újabb generációs böngésző program, amellyel a felhasználó többszörösen osztályozhatja a dokumentumokat, és egy grafikus, fastruktúrájú rendszerben böngészheti az általa épített tezauruszt, készíthet annotációkat és hiperkapcsolatokat is. A DynaText kiadói és browser rendszer, a felhasználó teljes szöveges index segítségével kereshet a dokumentumok között, mód van logikai és helyzeti operátorok használatára, kifejezések keresésére. Az NCSA Mosaic és a Netscape Navigator a hálózaton való kiadás kliens-szoftverei, a World Wide Weben (WWW) való böngészést szolgálják. (Napjainkra a robbanásszerűen fejlődő WWW „világhálóvá" vált, és az említett két WWW-browser – különösen a rendkívül sokoldalú Netscape – hallatlan népszerűségre tett szert. *Zs.B.*)

Néhány hasznos URL

ftp://ifi.uio.no/SGML
http://www.sil.org/sgml/sgml.html
ftp://ftp.falch.no/pub/SGML-Tools/
http://www.w3.org/hypertext/WWW/Tools/Filters.html
http://WWW.Stars.com/Vlib/Providers/Translators.html
http://www.igd.fhg.de/www95.html

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Könyvtár kiadó!"

Szemle

M. Fülöp Géza

Amióta csak Babilon királyi könyvtárosa először vette számba az agyagtáblákat, a könyvtároscéh nem élt meg még ilyen nehéz napokat. Kihívások – mondhatnánk divatos szóval, próbatétel – mondjuk kissé archaikusan. Fent a magasban a Poszt-Gutenberg Galaxis vakító fényű csillagai (CD-ROM, hiperszöveg, multimédia) s az Információs Univerzum hipersztrádája, lent az emberi szellem pislákoló mécsesei (verskötetek, esszék, Platon, Augustinus) és a filléres napi gondok kátyuival teli hepehupás gyalogút, amelyen bibliotékáink – talán – a jövő felé botorkálnak.

Évszázadokon keresztül senki sem kérdőjelezte meg a könyvtárak társadalmi helyzetét, rangját. A könyvtárosok a piaci tülekedéstől távol végezték munkájukat: gyűjtötték, őrizték, osztályozták, katalogizálták, s az olvasók rendelkezésére bocsátották az emberi tudás dokumentumokban testet öltött kincseit. A társadalom fenntartotta őket – a könyvtárakat és a könyvtárosokat –, mert szüksége volt rájuk, mert hasznosnak tartotta őket – jóllehet senkinek sem jutott eszébe, hogy ezt a hasznot pénzben kifejezze.

Az elmúlt évtizedekben azonban drámai változások álltak be a könyvtárak megítélésében. A klasszikus, a dokumentumokat gyűjtő, őrző s az olvasókat kiszolgáló könyvtár elvesztette „mentelmi jogát".

Az okok?

Az információs forradalomban formálódó új társadalom dokumentumközpontúból információközpontúvá vált. Egyre kevesebb az olvasó és egyre több az információkereső. A nyomtatott dokumentumokat – úgy tűnik – lassan háttérbe szorítják az elektronikus információhordozók. A könyvtárak mellett megjelentek az adatbankok, adatbázisok. Az információk megszerzéséhez ma már nincs szükség a könyvtárra. Azon a bizonyos hipersztrádán bárki hozzájuthat – közvetlenül vagy közvetítők segítségével – minden (vagy majdnem minden) információhoz. A ma könyvtárosa egyre gyakrabban teszi fel magának a kérdést: lesznek-e könyvtárak és könyvtárosok a huszonegyedik században?[1,2]

Emellett a társadalmi gondolkodásban a haszonelvűség vált uralkodóvá. A polgárokat képviselő szervek és szervezetek – az állam, a parlament, az önkormányzatok – egyre kevesebbet hajlandók áldozni közösségi, haszon-talan célokra. S nem erősíti az áldozatkészséget a gazdasági visszaesés, hanyatlás sem – amely, úgy látszik, az egész világot sújtja. A könyvtárak fenntartására fordított összegek – legalábbis reálértékben – egyre csökkennek, a költségek viszont (a papíralapú dokumentumok ára, energiaárak, bérek) rohamosan nőnek.

Világszerte válságba kerültek tehát a könyvtárak, s keresik a kiutat, a talponmaradás lehetőségeit.

Milyen megoldásokkal próbálkoznak, kísérleteznek a könyvtárvezetők, könyvtárfenntartók?

- Az első lehetőség: kiharcolni a fenntartó szervek további – a szükségleteket fedező – támogatását. Meg kell győzni a közvéleményt, a döntéshozókat, hogy a könyvtárakba pénzt befektetni a társadalom érdeke. Ez volt a célja annak a mozgalomnak, amelyet a Svéd Írók Szövetsége szervezett 1992-ben. Mentsétek meg a könyvtárakat – adták ki a jelszót, s hét hónap alatt több mint félmillió aláírást gyűjtöttek arra a memorandumra, amelyben a könyvtári törvény megalkotását követelték (Svédország az egyetlen skandináv ország, amelynek nincs könyvtári törvénye). A törvénynek biztosítania kell a könyvtárhasználat ingyenességét és ki kell mondania, hogy az anyagi eszközök biztosítását és a felelősséget az önkormányzatoknak kell vállalniuk.[3]

Ezt próbálták meg a magyar könyvtárosok is az 1995 őszén szervezett könyvtári hét programjaival.

S ezzel a céllal szervezett az angol könyvtáros egyesület október 18-án tüntetést a parlament előtt.[4]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- A másik lehetőség: támogatókat keresni a könyvtár számára. Meg kell találni azokat az alapítványokat, mecénásokat, szponzorokat, akik hajlandók segítséget nyújtani a könyvtárnak. Hogy mennyire nem szabad elhanyagolni ezt a lehetőséget, bizonyíték rá az ALA *Becoming a fundraiser* és az Aslib *Sponsorship* című kiadványa.[5,6]

Sok könyvtár úgy próbál anyagi helyzetén javítani, hogy különböző vállalkozásokba kezd. Kiárusítja például kiselejtezett könyveit, reklámszatyrokat, tasakokat hoz forgalomba (ezek egyúttal jól felhasználhatók a könyvtár népszerűsítésére), videókazettákat kölcsönöz, előadásokat, hangversenyeket, kiállításokat szervez vagy bérbe adja helyiségeit ilyen célra.

A pénzszerzés legtöbbet vitatott módja – mondhatnánk a könyvtárügy legégetőbb kérdése – a könyvtárhasználati díj, a térítéses szolgáltatások bevezetése. Sok országban törvény, másokban évszázados szokásjog biztosítja a könyvtárhasználat ingyenességét. Érthető hát, hogy immár két évtizede folyik a vita erről a kérdésről.

A térítések bevezetését ellenzők nyomós érveket hoznak fel álláspontjuk támogatására. Az információhoz való szabad hozzáférés – alapvető emberi jog – kerül veszélybe, ha megszüntetik a könyvtárak ingyenes használatát. Oda lesz az esélyegyenlőség. A használati díj a társadalom széles rétegeit zárja ki a könyvtárakból – a nyugdíjasokat, diákokat, gyermekeket, a szegényeket, az elesetteket. A szakadék a gazdagok és szegények között tovább mélyül, s most már nemcsak a pénz és a hatalom, hanem az információ birtoklása is megosztja a társadalmat (információgazdagok és információszegények). A Német Könyvtárosegyesületek Szövetsége például 1993-as nyilatkozatában határozottan állást foglalt a könyvtárhasználati díjak bevezetése ellen: *„A könyvtárhasználati, illetve a kölcsönzési díjak bevezetése akadályozza a könyvtárak művelődési és tudománypolitikai feladatainak megvalósítását."*[7]

Akik a térítés mellett foglalnak állást, azzal érvelnek, hogy az ingyenes szolgáltatások csak látszólag ingyenesek („az ingyen ebédet is megfizeti valaki"), az adókon, támogatásokon keresztül a könyvtárhasználó – vagy a közösség a felhasználó javára – megfizeti az információhoz, a tudáshoz való hozzájutás díját. Ez politikai döntés kérdése. S a jövőben is a politika dönti el, hogyan osztja el a használati díjat a közösség és az egyéb között. A jövőben – úgy tűnik – a felhasználónak kell egyre többet fizetnie.

A térítés bevezetése tulajdonképpen szemléletváltozást jelent. A gyűjtő, megőrző könyvtárnak – így követeli a korszellem! – át kell alakulnia szolgáltató könyvtárrá, a „közszolgálati", az adófizető polgárok pénzéből fenntartott könyvtárnak, amennyire lehet, önfenntartó, a piaci feltételeknek eleget tevő üzleti vállalkozássá kell alakulnia. A könyvtárvezetőknek pedig üzletemberekké kell átlényegülniük.

Fogyasztóközpontú társadalmunkban a könyvtárban is érvényesülnie kell az új minőség-felfogásnak: nem az a jó árucikk, amely megfelel bizonyos normáknak, gyártási előírásoknak, hanem az, amit a fogyasztó annak tart. Az olvasó igénye kell legyen a legfőbb törvény.[8]

A piacra kilépő könyvtár rögtön versenyhelyzetbe kerül. Versenyeznie kell a testvér- és rokonkönyvtárakkal s a különböző inforációszolgáltató, rendszerint magánvállalkozásokkal. Ez pedig arra kényszeríti – s ez is nyomós érv a térítés bevezetése mellett –, hogy fokozza a munkateljesítményt, növelje a hatékonyságot. Az utóbbi időben több módszert dolgoztak ki a könyvtári munka hatékonyságának viszonylag objektív, összehasonlítható mérésére.[9,10,11]

A könyvtárhasználók „megvámolása" azonban a legtöbb könyvtárban nem opció kérdése. Gazdasági-pénzügyi kényszer. S úgy igyekeznek megoldani, hogy mindenki jól járjon, helyesebben senki se járjon túlságosan rosszul. Világszerte a közkönyvtárak nagy részében – s más típusú könyvtárakban is – biztosítják az alapellátás, az alapszolgáltatások ingyenességét, s csak a különleges és az új, tudásintenzív szolgáltatásokért – könyvtárközi kölcsönzés, adatbázis-használat, CD-ROM használat stb. – számítanak fel térítési díjakat. Ezekért pedig az igénylők szívesen fizetnek. Az az elképzelés, hogy az utóbbiból fedezni lehet az előbbi költségeit, többnyire nem állja meg a helyét. Annál is kevésbé, mivel nagyon sok könyvtárban a szolgáltatások árát nem pontos költségszámítás alapján határozzák meg, hanem a piac lehetőségei szerint, s ezért maguk a térítéses szolgáltatások sem önfenntartók.[12,13]

A könyvtárak anyagi gondjain úgy is lehet természetesen segíteni, hogy a kiadásokat csökkentik. Nem a „hagyományos" módszerekkel, leépítéssel, a nyitvatartási idő lerövidítésével, a beszerzések redukálásával, a szolgáltatások kor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

látozásával. Ezek a módszerek ugyan minden könyvtár rendelkezésére állnak – s mértékkel kell is alkalmazni őket –, de csak ezekre az intézkedésekre támaszkodni, sportnyelven szólva a törülköző bedobását jelenti. Ígéretesebbek, jövőre tekintők azok a megoldások, amelyeket az utóbbi időben mind gyakrabban alkalmaznak könyvtárakban, intézményekben, vállalatoknál: bérmunka, lizing, haszonbérbeadás, magánosítás.[14]

Az egyik lehetőség, hogy egy munkafázist, tevékenységet, szolgáltatást arra szakosított vállalattal, intézménnyel végeztetnek el. Ilyen például a katalogizálás, a régi katalógusok konvertálása, a számítógépes rendszer kiépítése és üzemeltetése, a könyvtár és az állomány védelme, takarítás stb.

A másik lehetőség: szakképzett munkaerő bérbevétele munkaerő-bérbeadó, kölcsönző vállalatoktól. Egyre gyakoribb, főleg Amerikában, hogy a vállalatok egész információs rendszerüket – beleértve a könyvtárat is – bérbe adják alvállalkozóknak.[15]

Az sem szokatlan, hogy a vállalat információs részlegének dolgozói kilépnek, közös céget alakítanak, és így vállalják el a munka elvégzését.

Természetesen mindezek a megoldások csak akkor járnak megtakarítással, ha a piacon sok vállalkozó van, verseny alakul ki közöttük, s alacsonyan tartják az árakat.

A munkát kiadó cégnek, könyvtárnak sok előnye származhat az üzletből. Megtakaríthatja az állandó személyzet alkalmazásával kapcsolatos költségeket (adó, biztosítás stb.), csökkentheti az adminisztrációs munkát, ki lehet küszöbölni az alkalmazottak „holt idejét", mentesül a munkakonfliktusokkal kapcsolatos kellemetlenségektől.

Elsősorban a számítástechnika az a terület, amelyen érdemes ezt a megoldást választani (rendszerint ez együttjár a berendezések bérlésével), főleg akkor, amikor nem áll rendelkezésre szakképzett munkaerő, vagy amikor van ugyan munkaerő, de az alaptevékenységtől kellene elvonni. Minden ilyen esetben természetesen mérlegelni kell, mi az a „mag", amit az intézményen belül kell kifejleszteni, s az erőforrásokat hogyan kell felosztani a belső fejlesztés és a külső erők alkalmazása között.

Az utóbbi időben új foglalkozás, szakma jelent meg a munkaerőpiacon: az információs bróker, aki közvetít az információforrások és a felhasználó között. A brókerek és a könyvtárak viszonya kétarcú. A bróker igénybe veszi a könyvtár szolgáltatásait az információk megszerzéséhez (s pénzért adja, amit a könyvtártól esetleg ingyen kap, ezért haragusznak rá a könyvtárosok – a bróker erre azt mondja, hogy ő nem az információt, hanem a szakértelmét adja el), másrészt a könyvtárak is szerződtetnek brókereket, amikor saját erőikkel nem tudják megoldani információkeresési problémáikat. Sok vállalat fel is számolta könyvtárát – főleg a kis és közepes vállalatok –, és brókerekkel dolgoztatnak.[16]

Érdekes kombinációja a különböző formáknak – szerződés, együttműködés, bérmunka – a Chicagói Könyvtári Rendszer. Az ország legnagyobb közkönyvtárát – a chicagói iskolai könyvtárhálózatot, 225 szakkönyvtárat, 52 egyetemi könyvtárat – összefogó rendszer fennállásának öt éve alatt megoldotta a tagkönyvtárak központi számítógépes rendszerének kiépítését, a könyvtárak ellátásának, a könyvtárközi kölcsönzésnek a megszervezését, mindössze négy tagú munkatársi gárdával. Úgy volt ez lehetséges, hogy a feladatokat szerződéses alapon vagy bérmunkával végeztették el, részben a tagkönyvtárakkal, részben külső vállalkozókkal. Az eredmény: a tagok erőforrásainak jobb kihasználása, a hatékonyság növelése, a szolgáltatások minőségének javítása.[17]

És végül, a könyvtárat fenntartó közület – állam, megye, város, község, intézmény, vállalat – szempontjából a legjobbnak, legkényelmesebbnek tűnő megoldás, mely minden gondtól megszabadít: a könyvtárak magánosítása vagy haszonbérbe adása. (A privatizálás azt jelenti, hogy egy közintézmény valamely feladatát vagy tevékenységét átadja a magánszektornak, s megszabadul minden kötelezettségétől. Bérbeadás esetén a felelősséget továbbra is a közintézmény viseli. Ezek a fogalmak azonban nem ugyanazt jelentik minden országban és minden szerzőnél. Angliában például a privatizálással az önkormányzatok nem mentesülnek a könyvtárak működésével kapcsolatos felelősségtől.)

Hogy áll a helyzet a világ különböző tájain?

Angliában – ahol néhány könyvtárat sikerült magánkézbe adni – 1994-ben a Nemzeti Örökség Minisztériuma szakértői bizottságot küldött ki, hogy megvizsgálják, a már korábban beindított kísérleti tervek alapján a magánosítás lehetőségeit. Öt kísérleti tervet indítottak be öt megyében. A tervek a magánosítás különböző területeire, fokozataira vonatkoztak. Vizsgálták a könyvtár helyiségeinek bérbeadását, egyes szolgáltatások

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

koncesszióba adását, az egész könyvtár privatizálását. A végső következtetések levonásához hosszabb időre, évekre van szükség, de abban egyetértés van, hogy a jövő útja az önkormányzati szolgáltatások privatizálása felé halad, s a könyvtáraknak idejében kell lépniük, hogy a fejlődést befolyásolni tudják.[18]

Az északi országokban 1992-ben készült egy jelentés a könyvtár-privatizálás és bérbeadás helyzetéről.

Dániában eladdig nem foglalkoztak komolyan a kérdéssel, s magánvállalkozók sem jelentkeztek, akik érdekeltek lettek volna könyvtárak bérbe vételében. Hiszen ezen a területen a várható haszon minimális – ha nem zéró. Arra azonban vannak példák – a törvény ezt lehetővé teszi –, hogy két vagy több önkormányzat közösen működtessen, tartson fenn könyvtárat, s így gazdaságosabban, eredményesebben használja fel anyagi erőforrásait.

Finnországban is az önkormányzatok felelősek a könyvtárak működtetéséért, ám a szolgálatok elvégzésére alkalmazhatnak magáncégeket, ha ezáltal csökkenteni tudják költségeiket. Egyelőre nincs nagy érdeklődés a könyvtárak iránt a magánszektorban, mivel nincs kilátás haszonra. Magáncégek, szervezetek részvétele a könyvtárak munkájában mindössze néhány műveletre korlátozódik (pl. katalogizálás), az azonban Finnországban is gyakori, hogy kis települések összefognak, hogy hatékonyabbá tegyék az erőforrások felhasználását. Közösen építenek ki például számítógépes rendszert, közösen működtetnek mozgókönyvtárakat.

Norvégiában a törvény mindenki számára biztosítja a könyvtárhasználat jogát, s a politika fontosnak tartja, hogy minél több állampolgár éljen ezzel a jogával. E felfogással összeférhetetlen lenne a könyvtárhasználati díj bevezetése. A norvég kultúrpolitikusok szerint megengedhetetlen, hogy a piac kormányozza a könyvtárakat.

Svédországban nincs törvényes akadálya annak, hogy magánkézbe adják a könyvtárakat (nincs még könyvtári törvény), ám az önkormányzatok teljes felelősséget viselnek a magánkézbe adott szolgáltatásokért – a könyvtárakért is. A privatizálás helyett egyelőre a könyvtári rendszer átszervezésével próbálkoznak.[19]

Az Egyesült Államokban a könyvtárak privatizálása a nyolcvanas évek közepetáján kezdődött el. Tulajdonképpen nem is csak és nem elsősorban a könyvtáraké, hanem az információs szolgálatoké. Egyre több vállalat és szövetségi ügynökség számolja fel saját könyvtárát és információs szolgálatát, és szerződtet magáncégeket információs szükségeletei kielégítésére. 1988-ban a Nemzeti Technikai Információs Szolgálatot is „elárverezték". Ezzel párhuzamosan a közkönyvtárak privatizálása is megindult (bár a privatizálás ez esetben nem jelenti az egész könyvtár magánkézbe adását, csupán egyes szolgáltatásokét vagy tevékenységekét.

A privatizálásnak is csak akkor van értelme, ha igazi verseny van, ha a cégek verik le egymást abbeli igyekezetükben, hogy megnyerjenek egy-egy versenytárgyalást és hozzájussanak egy könyvtárhoz. Csak ekkor érvényesülnek a magánosítás előnyei: nagyobb hatékonyság, jobb minőség, olcsóbb információ, nagyobb rugalmasság.

Sokan kétségbe vonják a magánosítás előnyeit és hasznát. A magánvállalkozó hajlamos arra, hogy ma profitnövelés céljából emelje a szolgáltatások árát, s ezzel esetleg kizár állampolgárokat az adójukból létrehozott gyűjtemény használatából. Mivel a szerződés előbb-utóbb lejár, a bérlő nincs érdekelve abban, hogy hosszú távú stratégiai tervet dolgozzon ki, nagyobb beruházásokat eszközöljön. Előfordul, hogy a vállalkozó nem tartja be a szerződést (csődbe megy, alkalmazottai sztrájkba lépnek stb.). A korrupció is beleszólhat a dologba, ha jövedelmezőnek ígérkezik az üzlet. Ami pedig a hatékonyságot illeti, egyáltalán nem biztos, hogy a magánvállalkozó alkalmazottai jobban dolgoznak, mint az önkormányzat fizette könyvtárosok.[20, 21]

Világszerte válságba kerültek tehát a könyvtárak, s fenntartóik, vezetőik mindent megtesznek, hogy megmentsék, működőképes állapotban tartsák őket. Ennek legbiztosabb útja – úgy tűnik az új szemlélet szellemében – üzleti vállalkozássá alakítani minden rendű és rangú könyvtárat. Ám nem szabad elfelejtenünk, hogy a könyvtár nem csak információszolgáltató „üzem" és nem csak szórakoztatást szolgáló üzleti vállalkozás. A kultúra terjesztője, az oktatás műhelye is.

Hadd álljon itt befejezésül két idézet.

„Ha az élet kulturális aspektusait gazdasági és műszaki kifejezésekkel és kategóriákkal értelmezzük, az élet totális, sokoldalú, holisztikus perspektívái eltűnnek." [22]

„A recesszió jól megtanít gazdálkodni, de egy bizonyos határon túl a megtakarítás már nem a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jövőt szolgálja. A könyvtárak oktatási kulturális intézményekből könnyen csak a szórakoztatás intézményeivé válhatnak." [23]

Irodalom

1. SKALICZKI Judit: A közművelődési könyvtárak jövőjéről. In: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 5.(41.) vol. 1995. 4.no. 393-399.p.
2. First person: The future of libraries. In: Information World Review. 1994. 95.no. 28-29.p.
   Ism.: TMT. 42.vol. 1995. 4.no. 155-157.p. (Roboz Péter)
3. SPETZ, Jon Eimar: The National „Save the libraries" Campaign. In: Scandinavian Public Library Quarterly. 1993. 4.no. 12-14.p.
4. LA plans lobby of Parliament on cuts. In: Library Association Record. 1997. 10.no. 521.p.
5. Sponzorship in libraries. London, Aslib, 1992.
   Ism: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 5.(41.) vol. 1995. 1.no. 111-117.p. (Szabó Eszter)
6. STEEL, Victoria – ELDER, Stephen D.: Becoming a fundraiser. The principles and practice of library development. Chicago – London, ALA, 1992.
   Ism.: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 3.(39.) vol. 1993. 2.no. 274-276.p. (Fazokas Eszter)
7. SEEDELDT, Jürgen: Benutzungsgebühren in Öffentlichen Bibliotheken – ein Allheilmittel gegen leere Kassen? Ein Plädoyer für soziale Vernunft, Chancengleichheit und bildungpolitische Verantwortung. In: Bibl.Info. 3.vol. 1993. 11.no. 751-760.p.
   Ism.: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 4.(40.) vol. 1994. 2.no. 303.p. (Katsányi Sándor)
8. Quality issues in the library and information services. Proceedings of a conference organised by NORDINFO and the British Library Research and Development Department. Held at Hasselby Slot, Stockholm, Sweden 8-10 October 1993. NORDINFO publications 26.
9. JAMES, Stuart (ed.): Measuring library performance. In: Libr. Rev. 39.vol. 1990. 5.no. 7-57.p.
   Ism.: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 1.(37.) vol. 1991. 3.no. 524.p.
10. WOODHEAD, Keith: The Dorset Performance Study. In: Public Libr. J. 9.vol. 1994. 3.no. 65-69.p.
    Ism.: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 4.(40.) vol. 1994. 4.no. 621.p. (Kovács Emőke)
11. LINE, M.B.: Evaluation of library. Chapter I: Introduction. Report on the 1992 evaluation study of the Copenhagen Business School Library. Copenhagen Business School Library 1993. 15-18.p.
    Ism.: TMT. 42.vol. 1995. 5-6.no. 220-222.p. (Mikulás Gábor)
12. ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella: Könyvtárgazdaságtan.
    I. Finanszírozás, szolgáltatások, árak. In: TMT. 40.vol. 1993. 1.no. 3-6.p.
    II. Könyvtári rendszer, költségszámítás, árképzés. In: TMT. 40.vol. 1993. 3.no. 99-103.p.
13. WINKWORTH, Ian: Turnover is vanity: how to raise cash in libraries. In: Libr. Assoc. Rec. 95.vol. 1993. 5.no. 290-291.p.
    Ism.: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 3.(39.) vol. 1993. 4.no. 688-689.p. (Hegyközi Ilona)
14. WOODSWORTH, Anne – WILLIAMS, James F.II: Managing the economics of owning, leasing and contracting out information services. Aldershot, Hants, Ashgate publ. Ltd., 1993.
15. ALTINKEMER, K. – CHATURVEDI, A. – GULATI, R.: Information systems outsourcing: Issues and evidence. In: Int.J. of Inf. Management. 14.vol. 1994. 4.no. 252-268.p.
16. RUGGE, Sue – GLOSSBRENNER, Alfred: The information broker's handbook. New York, McGraw-Hill, cop. 1992.
    Ism.: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 5.(41.) 1993. 3.no. 462-467.p. (Tószegi Zsuzsanna)
17. CALABRESE, Alica – WOZNY, Jay: The CLS bottom line: it's more than money, it's service. In: The Bottom Line: Managing Library Finances. ... vol. 1995. 2.sz. 18-22.p.
18. Despatches from the front line: reports from the contracting out pilot projects. In: Public Library Journal. 9.vol. 1994. 4.no. 95-99.p.
19. LONNERBLAD, Bengt: Contracting out – an alternative for public libraries? In: Scandinavian Public Library Quarterly. 1993. 3.no. 8-10.p.
20. DECOSTER, Thomas A. – LOGSDON, Robert L.: Privatization: a new arrangement for library management. In: Public Library Quarterly. 2.vol. 1980. 2.no. 21-33.p.
21. LEVIN, Marc A.: Government for sale: The privation of federal information services. In: Special Libraries. Summer 1988. 207-214.p.
22. VESTHEIM, Geir: Meglovagolni a változás hullámait? Új kihívások előtt a közművelődési könyvtárak. In: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 3.(39.) vol. 1993. 1.no. 43-52.p.
23. VERHO, Seppo: Laman karvaita opetuksia. In: Kirjastolehti. (84.)20. vol. 1991. 9.no. 268-270.p.
    Ism.: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 2.(38.) vol. 1992. 2.no. 371-372.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

DMP

ZWIJNDRECHT

Vegyék igénybe a Direct Marketing Press b.v. (DMP)
szolgáltatásait a

KÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNYOK RETROSPEKTÍV KONVERTÁLÁSÁRA

Vállaljuk könyvtári és levéltári állományok szakszerű, automatizált feldolgozását katalóguscéduláról vagy eredeti dokumentumról. Az adatbevitel szkennerrel történik.
A feldolgozott állományt (a használó igényeinek megfelelően) lemezeken, ill. mágnesszalagon szállítjuk.
Cégünk jól képzett munkatársai a modern technikának köszönhetően hiba nélkül és gyorsan végzik az automatizált adatfeldolgozást.
Megrendelőink között található például a Holland Könyvtári Központ (NBLC), a groningeni Rijksuniversiteit, a müncheni Universitätsbibliothek, az Amszterdami Városi Könyvtár stb.
Szolgáltatásaink megbízhatóak, áraink alacsonyak!

Felvilágosítás, megrendelés:
DMP Direct Marketing Press b.v.
Afd. Data Entry/Bibliotheken
Postbus 1017
3330 CA Zwijndrecht
The Netherlands
Telefon: 00-3178104955

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvszemle

A közösségi információ

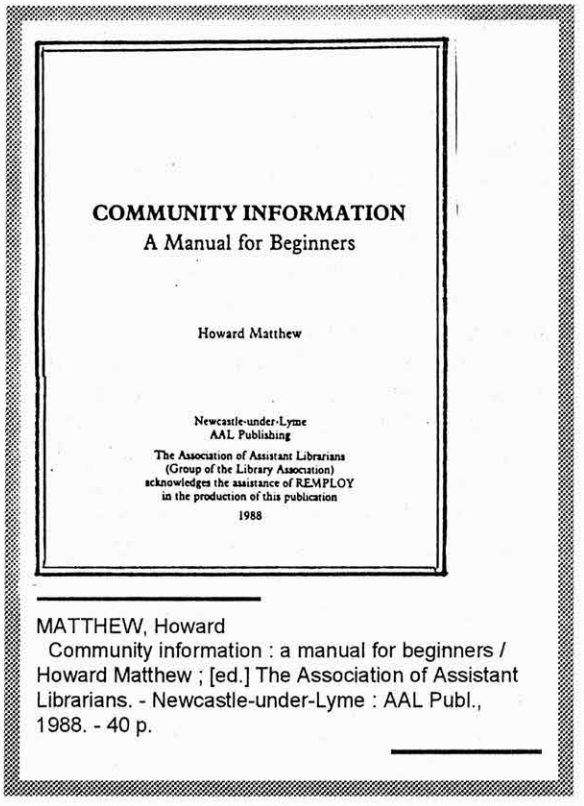
A *Howard Matthew* könyvében ismertetett könyvtári szolgálatnak a címzettjei, haszonélvezői elsősorban azok az embertársaink, akiket információs-társadalmi zsargonban információszegényeknek nevezünk. A községnek-közösségnek azok a tagjai, akik hátrányos társadalmi-gazdasági helyzetük, hiányos műveltségük folytán alig vagy egyáltalán nem jutnak hozzá a mindennapi gondjaik-bajaik megoldásához szükséges információkhoz. S ha netán hozzá is jutnak, nem tudnak velük mit kezdeni, nem értik meg, nem tudják felhasználni. Nem tudják, hova, s kihez kell fordulniuk panaszaikkal, kéréseikkel, járatlanok a közügyekben, nem ismerik jogaikat, nem tudnak bekapcsolódni a demokratikus közéletbe. A szolgálat, amely a könyvtárban segítségükre siet: a Közösségi Információs Szolgálat (Community Information Service).

A kommunális információ fogalma a hatvanas években nyert polgárjogot az Egyesült Államokban, amikor a könyvtárak is bekapcsolódtak a *Háború a szegénység ellen* programba, s a közművelődési könyvtárakban létrehozták a Közösségi Információs Szolgálatot. Az Egyesült Királyságban a hetvenes években kezdték megszervezni a könyvtári szolgáltatásnak ezt a sajátos formáját, felismervén, hogy az általános információszolgáltatás önmagában nem jelent segítséget a napi problémák megoldásában.

Miben különbözik a Közösségi Információs Szolgálat (KISZ) a közművelődési könyvtár általános információszolgáltatásától? Míg az utóbbi jelszava az lehetne: „Mindenről mindenkinek!", addig az előbbi kimondottan csak a helyi jellegű, „problémamegoldó" információkra összpontosítja a figyelmét, s „kliensei" elsősorban a segítségre szoruló egyének vagy csoportok. A másik különbség, hogy a KISZ nem áll meg az információszolgáltatásnál, hanem aktívan részt vesz a problémák megoldásában. A hangsúly az anyagi alapokról (könyvállomány, információs eszközök, rendszerek) az emberi tényezőkre tevődik át. Olyan könyvtárosok munkaköre ez, akik elkötelezték magukat a segítségnyújtás mellett, türelmesek, és empátiával közelednek az emberek felé.

Milyen információkért, milyen kérdésekben fordulnak, fordulhatnak a rászorulók a KISZ-hez? Néhány példa: mi a címe és telefonszáma vala-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MATTHEW, Howard
Community information : a manual for beginners / Howard Matthew ; [ed.] The Association of Assistant Librarians. - Newcastle-under-Lyme : AAL Publ., 1988. - 40 p.

mely jótékonysági intézménynek, milyen segélyre jogosult egy mozgássérült, milyen adókulcs szerint kell adóznia a gyermekét egyedül nevelő szülőnek, ki segíthet és hogyan egy nyugdíjas rossz lakáskörülményein, ha egy munkanélküli nem tudja kifizetni a gázszámláját, mit kell tennie, és így tovább.

A segítségnyújtásnak három formájáról lehet szó:

- információszolgáltatás, ami önmagában is több, mint *csak* információszolgáltatás, legtöbbször magában foglalja az információk értelmezését, magyarázatát;
- konkrét intézkedés, amely az egyszerű telefonbeszélgetéstől egészen a „kliens" törvényszéki képviseletéig terjedhet (természetesen ez utóbbi olyan határeset, amely a könyvtárosok gyakorlatában nemigen fordul elő);
- az ügyfél átirányítása a legilletékesebb szervezethez, hivatalhoz. Nyilván nem egyszerű „átpasszolásról" van szó, a kliens útját elő kell készíteni, meg kell keresni a személyt, akihez fordulhat, fel kell venni vele a kapcsolatot, meg kell beszélni a találkozás időpontját.

A KISZ jó működésének feltételei:

- a közösség alapos, pontos ismerete (a lakosság szociális-gazdasági megoszlása, életkori megoszlás, foglalkoztatás, egészségi állapot, hátrányos helyzetűek, gyermeiket egyedül nevelő szülők, etnikai kisebbségek stb.);
- az embereket leginkább foglalkoztató problémák, gondok feltérképezése;
- megfelelő kapcsolat kiépítése mindazokkal a szervezetekkel, intézményekkel, amelyekkel a KISZ-nek együtt kell működnie.

Természetesen sine qua non feltétel az osztály sajátos igényeinek megfelelő dokumentumállomány összegyűjtése (hasznos tudnivalókat tartalmazó könyvek, címtárak, telefonkönyvek, útmutatók, a helyi szervek kiadványai, szórólapok stb.) és a helyi szervek, szervezetek adatainak (címek, nevek, telefonszámok, fogadóórák stb.) összegyűjtése.

S mindezeket az adatokat, információkat állandóan napra kész állapotban kell tartani.

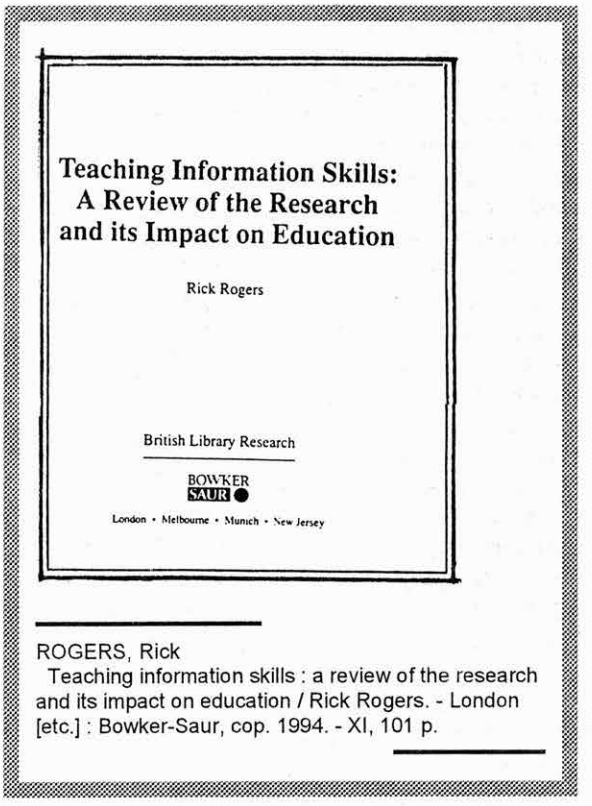
Megfelelő helyiségről – vagy legalább egy sarokról – kell gondoskodni, amely hangulatával bizalmat ébreszt az emberekben. Nagyon lényeges a munkatársak megfelelő felkészítése is.

Matthew könyve az angol könyvtárosok számára írott gyakorlati útmutató, amelynek konkrét információi nyilván csak Nagy-Britanniában érvényesek. Ennek ellenére általános módszertani útmutatásai a magyar könyvtárosok számára is hasznosak lehetnek – ha ilyen szolgáltatás bevezetésén gondolkodnak.

M. Fülöp Géza

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Már gyermekkorban meg kell kezdeni!

ROGERS, Rick
Teaching information skills : a review of the research and its impact on education / Rick Rogers. - London [etc.] : Bowker-Saur, cop. 1994. - XI, 101 p.

Az információs társadalomban – mint az köztudott, de a mi tájainkon még bizonyításra szorul! – az egyén érvényesülése, boldogulása attól függ, hogyan tud eligazdoni az információs dzsungelben. Tudnia kell, milyen információkra van szüksége, ezeket honnan és hogyan szerezheti be, s ha már beszerezte, mit kezdjen velük. Azaz információs készségekre, jártasságra van szüksége. Az iskola feladata, hogy – sok más készséghez, jártassághoz, ismerethez hasonlóan – az informálódás iránti igényt, az információkeresési és felhasználási ismereteket is kialakítsa.

A British Library Kutatási és Fejlesztési Osztálya (BLRDD) az akkori Iskolatanáccsal (School Council) együttműködve 1980-ban kutatócsoportot hozott létre azzal a céllal, hogy kutatásokat végezzen, s gyakorlati útmutatásokat dolgozzon ki tanárok számára az információs készségek és jártasságok kialakításához. A *Rick Rogers* szerkesztette kötet – a sorban inmmáron harmadik – a kutatások eredményeit foglalja össze.

Az első fejezetet a szerkesztő a fogalom tisztázásának szentelte. Mit értünk információs jártasságon? A fogalom nem azonos a könyvtárhasználati jártassággal – természetesen ezt is magában foglalja –, ám ebben az esetben sokkal szélesebb, átfogóbb a jelentése. Az információ felkutatásának, megszerzésének, kezelésének, felhasználásának ismeretét jelenti, függetlenül attól, hogy mindez a könyvtárban vagy a könyvtáron kívül játszódik le. *David Hopkins* a fogalom dichotom jellegéről beszél: egyik oldalon az információ felkutatása, azonosítása, megszerzése – ez a gyakoribb értelmezés, a másik oldalon az elemzés, a szintézis, a felhasználás – és ez a fontosabb. Az információs készségek ezek mellett magukban foglalják a tanulási készségeket is: az információk kognitív kezelésének készségét, a jegyzetkészítés, válogatás, értékelés, az információk átadása, tanulmányírás stb.

Ami ezeknek az ismereteknek az oktatását, a készségek kialakítását illeti, minden kutató egyetért abban, hogy ennek az oktatási folyamat szerves részeként kell beépülnie az iskola munkájába, minden tantárgy tantervében helyet kell kapnia s nem különálló tárgyként kell szerepelnie.

A másik kérdés, amely a kutatókat foglalkoztatta: milyen korban kell elkezdeni ezeknek a készségeknek a kialakítását. A válasz: már az általános iskolában. Természetesen a gyerekek életkorának megfelelő szinten. A gyermekeket meg kell tanítani arra, hogyan igazodjanak el egy könyvben (tartalomjegyzék, mutatók), hogyan használják a szótárakat, lexikonokat. Olyan feladatokat kell adni a tanulóknak, amelyek megoldásában szükségük legyen ezekre az ismeretekre. (Egyébként a feladatok minden korosztály számára nagyon fontosak.)

Könyvtárban vagy tanteremben? teszi fel a kérdést a szerkesztő a következő fejezet címében. Természetesen itt is, ott is. Ha az információs készségek kialakítását az oktatási folyamat szerves részének tekintjük – márpedig annak kell tekinteni –, akkor a munka egy részének az osztályban, az egyes tantárgyak keretében kell folynia. De az is nyilvánvaló, hogy a könyvtárra alapozva. Minden iskolában jól képzett, tekintélynek örvendő könyvtárosra van szükség, aki a tanári testület tagjaként a tanárokkal együtt dolgozza ki az oktatási stratégiát (ami egyébként rendkívül fontos).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tanárok képzésével foglalkozik a negyedik fejezet. A diákok csak ott veszik komolyan az információs tevékenységet, csak ott dolgoznak hatékonyan az információval, ahol a tanárok is. És természetesen ott, ahol jól felszerelt, jól működő könyvtár van. Ahol ezek a feltételek hiányoznak, a diákokban nem alakulhatnak ki azok a készségek, amelyekre az információs társadalomban feltétlen szükségük van. Nagyon fontos tehát a tanárok ilyen irányú képzése, s a működő tanárok továbbképzése. Sajnos, a vizsgálatok azt mutatják, hogy a tanárképző főiskolákon nem törődnek eléggé ezzel a kérdéssel.

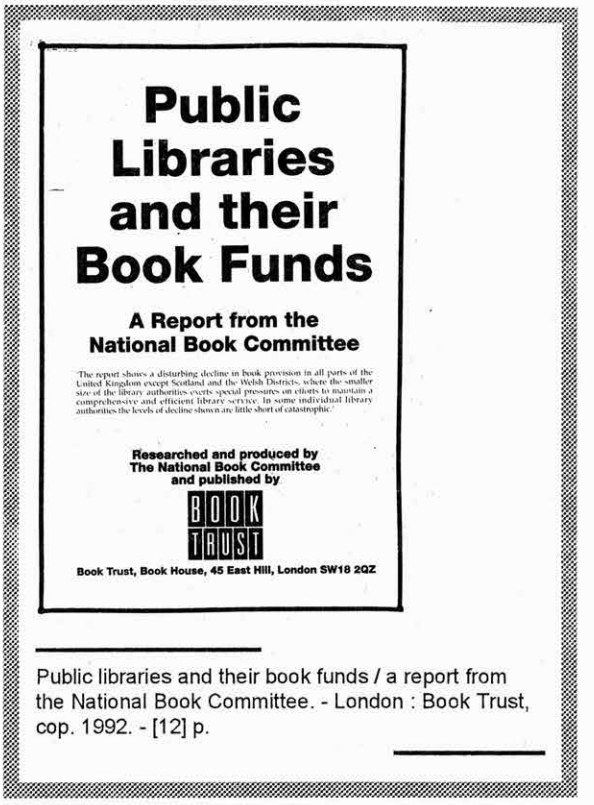
Más főiskolákon sincs minden rendben. A diákok nagy része nem tudja használni a könyvtárat, nem képesek önálló munkára.

A British Library mindig kezdeményezője és támogatója volt az információtechnika bevezetésének az iskolákban, mind az osztályteremben, mind a könyvtárban. A számítógépet ugyancsak szervesen be kell illeszteni az oktatási folyamatba. Ám az is természetes, hogy az információtechnika természetes otthona az iskolai könyvtár. Itt tanulhatják meg a tanulók az online és az on-disc (CD-ROM) információkeresés módszereit, technikáját. Az információtechnika kezelésének ismerete nem tévesztendő össze az információ kezelésének ismeretével, viszont kiegészíti azt.

A jövő feladataira való kitekintés hangsúlyozza az iskolai könyvtárak fejlesztésének fontosságát. Az információs ismeretek, készségek kialakítása, amiben a könyvtáraknak döntő szerepük van, rendkívül fontos. Az információs műveltség (literacy) a jövő emberének egyik legfontosabb erőforrása lesz.

Milyen jó lenne, ha ezt a könyvet minél több iskolai könyvtáros és tanár kézbe venné, és az is fontos lenne, hogy az oktatásügyben vezető szerepet játszó szakemberek is megismerjék.

M. Fülöp Géza

Public libraries and their book funds / a report from the National Book Committee. - London : Book Trust, cop. 1992. - [12] p.

Mekkora az egy lakosra jutó könyvbeszerzés összege az angol könyvtárakban?

A Nemzeti Könyv Bizottság *A közművelődési könyvtárak könyvbeszerzésre szánt pénzösszegei* címmel még 1989-ben közzétett egy jelentést, amely az 1978/79-től 1987/88-ig terjedő időszakot fogta át. Ez a mostani füzet – az előzőkhöz hasonló szerkezetben, de felfrissített információtartalommal – 1980/81-től 1990/91-ig vizsgálja a könyvbeszerzésre fordított költségeket az Egyesült Királyság közművelődési könyvtáraiban.

Az egy főre eső könyvbeszerzési érték mérésére három mutató szolgált:

1. a fogyasztói (kiskereskedelmi) árindex;
2. a kiadói egyesületek (kiadók) árindexe;
3. a könyvkereskedői árindex (a mostani jelentésben ez utóbbira hivatkoznak leggyakrabban, mivel az árak és a könyvre fordított összegek között ebben az indexben mutatható ki legszorosabb kapcsolat).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Összességében véve a könyvbeszerzésre fordított pénz aggasztó csökkenését mutatják az Egyesült Királyság megyéire lebontott statisztikai adatok. 1980/81 és 1985/86 között az egy főre eső könyvbeszerzés összege még 55,7%-kal nőtt, az ezt követő 5 évben (1985/86 és 1990/91 között) már csak 28,5%-os növekedésről beszélhetünk. (Az adatok mindig az ún. „üzleti évre" vonatkoznak, s az sem lehet közömbös, hogy a vizsgálat kezdő éve, 1980/81 alacsony költségvetésű évnek számított.)

A könyvtárak próbáltak ugyan nyomást gyakorolni fenntartóikra, mert csak így nyújthatnak átfogó és hatékony szolgáltatásokat, néhány önálló kiskönyvtárban mégis katasztrofális helyzet alakult ki.

A közművelődési könyvtári ellátás különösen 1992-ben került reflektorfénybe, mégpedig azért, mert a miniszterelnök létrehozott egy új minisztériumot, a Kulturális Örökség Minisztériumát (Department for National Heritage). A kormányban is képviselte egy miniszter a könyvtárügyet, ezáltal nagyobb lett a közművelődési könyvtárak presztízse, mint az elmúlt években. Az 1964-ben született közművelődési könyvtári és múzeumi törvény értelmében „átfogó és hatékony" szolgáltatást lehetett elvárni a közművelődési könyvtáraktól, ám azok erre nem igazán voltak képesek. Az angol könyvtárosegyesület február 27-ét jelölte meg mint a „Mentsük meg könyvtárainkat" akció napját: ezzel akarták felhívni a figyelmet a szegényes könyvellátásra és a gyér szolgáltatásokra. Tették ezt azért, mert 80 millióval kevesebb könyvet kölcsönöztek a közművelődési könyvtárakból. *Richard Hoggart* erről írta, hogy: „A szokatlanul gyors kulturális változás jelen korszakában a közművelődési könyvtárak egyrészt az egyik legfontosabb jelzői a változásnak, másrészt ők a változás legfeltűnőbb áldozatai is."

A fenti megállapítás igazságát támasztják alá az 1990/91-es üzleti évről közzétett adatok, miszerint az Egyesült Királyságra általánosan jellemző, hogy a népességszámhoz viszonyítva az egy főre eső könyvtári könyvre költött összeg valamivel a fogyasztási árindex fölött tartotta magát, ám ha ezt összevetjük a *The Bookseller* által publikált új könyvek áraival, itt már 16,5%-os csökkenést tapasztalhatunk az ellátásban, ami azt jelenti, hogy észrevehetően kevesebb új könyv kerül be a könyvtárakba, mint tíz évvel azelőtt. A nemzeti statisztikákból nem derül ki, milyen súlyos gondokkal kell szembenézniük a közművelődési könyvtáraknak, s ugyanúgy hallgattak arról is, hogy az ország bizonyos vidékein mennyire megnyirbálták a költségvetést.

Országszerte nagy egyenetlenségekkel tarkított képet mutat a közművelődési könyvtárakban könyvre fordított összegek elemzése. Egy londoni önkormányzat tízszer többet képes könyvre költeni (a népesség/főre eső pénzt alapul véve), mint mondjuk egy észak-írországi. Az sem ritka, hogy 50 vagy 60%-kal rövidítik meg a könyvvásárlásra fordítható összeget: még Skóciában is, ahol az országos átlagnál valamivel jobbnak számít az ellátás, Shetlands és Western Isles egyéni önkormányzatainál 50%-nál nagyobb a visszaesés. Egy-egy tartományon belül is számottevő eltéréseket mutattak ki: amíg Wales kerületei mind megnövelték könyvre szánt pénzalapjaikat, addig a nyolc walesi megyéből csupán öt élt ezzel a lehetőséggel, így alakulhatott ki széles szakadék Newport (3,09 font/fő) és az olyan megyék, mint Dyfed (1,51 font/fő), Powys (1,44 font/fő) és Clwyd (1,12 font/fő) között az egy főre eső pénzösszegek nagyságában.

Némi optimizmusra adhat okot, hogy a skóciai COSLA (Convention of Scottish Local Authorities) a közművelődési könyvtári szolgálatra vonatkozó normatíváit 1987-ben első alkalommal közreadta, majd – különösen 1990/91-től kezdődően – a könyvvásárlásra szánt anyagi alapokat is fejlesztette.

Hasonló, pozitív kezdeményezésre leginkább Észak-Írország szorulna rá, hiszen Belfastban 2,15 font jut egy főre, Western Board átlaga azonban csupán 55 penny, ami rászolgál az „elégtelen" minősítésre. Az elmúlt két évben általában is romlott az ellátás: Camden pl. 1991 szeptembere és 1992 áprilisa között egyáltalán nem tudott új könyvet vásárolni.

A jelentés trendjeit megerősíti a Loughborough-i Egyetem információs statisztikai osztályának felmérése is. Összehasonlítva az 1990/91 évi aktuális ráfordításokat az 1991/92 éviekkel és az 1991/92 évi becsült ráfordításokat az 1992/93-as adatokkal, megállapítható, hogy kevesebb, mint 6%-os a növekedés a könyvre költött pénz minden mutatóját alapul véve, ami valójában a könyvellátás visszaesését jelenti. Az olvasóközönség a jelenlegi gazdasági recesszió miatt kevesebbet vásárol közvetlenül a könyvesboltokban, noha mind több és több új kiadványra lenne igénye. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

közművelődési könyvtárak segíthetnének ezen a problémán, ám a mind magasabb árak miatt egyre kevesebb új könyvhöz jutnak.

Az *Iskolai és gyermekkönyvtári szolgálatok Angliában és Walesben 1990-1991 között* címmel közzétett felmérés szerint a közművelődési könyvtárakban mindössze 1.37 font volt a könyvre költött összeg gyermekenként. Ez nagyjából azt jelenti, hogy új gyarapodásként évente egy gyermekre csupán egy könyv egyharmada jut. Hat, a főváros vonzáskörzetében lévő településen, négy megyében és két belső londoni kerületben kevesebb, mint 1 angol fontot költöttek gyermekenként. Nem mindegyik, helyi oktatásért felelős hatóság tart fenn iskolai könyvtári szolgálatot (így pl. nincs iskolai könyvtár London Cityben, Hackney, Lewisham, South Glamorgan vagy Rochdale területén), körzetenként viszont jelentős eltérések mutatkoznak a könyvre fordított kiadásokban: az országos átlag 3,68 font egy-egy tanulóra, ehhez képest London belvárosában az átlag fölött, 4,08 angol fontot, a főváros vonzáskörzetében az átlag alatt, 2,39 angol fontot költöttek.

A Nemzeti Könyv Bizottság jelentése végül üzenetet intéz a miniszterhez, mivel az ő kötelessége, hogy felügyelje és támogassa a könyvtári szolgálatot, biztosítsa a széles körű és hatékony könyvellátást. Azért kellett ezt immár sokadszor hangoztatni, mert pl. Derbyshire megyében annyira komolyra fordult a helyzet, hogy egy független szakértői munkaközösség döntése szerint 750 000 angol fonttal kellene helyreállítani a könyvalapot egy hároméves periódusban, és ez az alap tartana fenn egy évi 2000 angol fonton levő szintet (ezer lakosra, 1990 októberi árakkal számolva). A miniszter felel azért, hogy ez meg is történjék. Az efféle beavatkozások – amint az a jelentésből kiderül – másutt is elkelnének. A Nemzeti Könyv Bizottság annyit máris elért, hogy legalább felhívta a döntéshozók figyelmét a jelenségekre.

Szabó Eszter

HORDOZHATÓ ONLINE KATALÓGUST is elő lehet már állítani, a *LibraryBrowser for Newton* szoftverrel. Ez a népszerű LibraryBrowser keresőprogram applikációja az Apple cég *Newton MessagePad*-jére. A katalógus valamely részét (a hír keletkezésekor csak 60 000 tételt, de ezt a kapacitást hamarosan többszörösére tudják növelni) le lehet tölteni a hordozható kézi számítógépre. Ennek a „digitális személyi asszisztens"-nek a segítségével a könyvtáros vagy a használó mindenféle vezeték, konnektor nélkül, a polcok között böngészve vagy az olvasótermi asztalnál ülve is kereshet tovább a katalógusban. Ha pl. egy könyvben érdekes hivatkozást talál, mindjárt megállapíthatja, megvan-e az illető munka a könyvtárban. A dokumentum pillanatnyi hozzáférhetőségét (nincs-e kikölcsönözve) még nem tudja közölni a szoftver. Ára mindössze 99 dollár.

(*Public Libr. Quarterly, 14.vol. 2/3.no. 1994.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Történet

96/001
WALKER, Thomas D.: The state of libraries in eighteenth-century Europe: Adalbert Blumenschein's „Beschreibung verschiedener Bibliotheken in Europa" = Libr.Quart. 65.vol. 1995. 3.no. 269-294.p. Bibliogr.

A könyvtárak helyzete a 18.századi Európában: A. Blumenschein korabeli, kéziratban maradt munkája

Könyvtártörténet -egyetemes; Minerva -nemzetközi

Adalbert Blumenschein (1720-1781), osztrák könyvtáros és pap, „Beschreibung verschiedener Bibliotheken in Europa" című munkájában közel 2500 18. századi európai könyvtárról írt ismertetést. A mű talán a legnagyobb szabású könyvtári felmérés, amelyet valaha is egyetlen ember végzett. A cikk röviden bemutatja Blumenschein munkáját, amelynek egyetlen kéziratát az osztrák nemzeti könyvtár őrzi, összehasonlítja azt a kor egyéb könyvtári munkáival, majd összefoglalja tartalmát, kitérve a leírások jellemzőire, a felvett könyvtárak helyére és típusaira, s az adatok forrásaira.

(Autoref.)

Lásd még 11-12, 47-48

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/002
BHATT, R.K. – BHATT, S.C.: Application of historical method of research in the study of library and information science: an overview = Ann.Libr. Sci.Doc. 41.vol. 1994. 4.no. 155-159.p. Bibliogr. 29 tétel.

A történeti módszer használata a könyvtár- és információtudományi kutatásban

Könyvtártudományi kutatás

A cikk a könyvtártörténet és a könyvtártudományi kutatás történeti módszerének szükségességét és fontosságát tárgyalja. Következtetésként megállapítja, hogy a történeti módszer alkalmazása rendkívül fontos, és sajnálatos, hogy a mai könyvtárügyi kutatás elhanyagolja a történeti vonatkozásokat. A történeti kutatás népszerűsítésének előmozdítása érdekében az lenne kívánatos, ha a kutató tudományos módszereket követne a kutatási folyamat során, beleértve egy hipotézis felállítását és vizsgálatát, valamint az eredményekből levont következtetések megfogalmazását. Ez nemcsak azt segítené elő, hogy ő maga megbízható eredményeket kapjon, hanem megnövelné a kutatási módszer tekintélyét is a könyvtártudományi kutatók körében.

(Autoref. alapján)

96/003
RUSSEL, Anne: Developing an effective questionnaire = Libr.Inf.Res.News. 19.vol. 1995. 63.no. 28-33.p. Bibliogr. 11 tétel.

Hogyan tervezzünk hatékony kérdőívet?

Felmérés; Hatékonyság; Könyvtártudományi kutatás

Nagy-Britanniában létezik egy oktatási forma az alacsony műveltségű felnőttek számára: az ABE (Adult Basic Education). Ezt a fajta oktatást speciális ABE központok nyújtják olyan felnőttek számára, akiknek írási-olvasási bizonytalansága, számtani ismereteinek elégtelensége komoly problémákat jelent a mindennapi élet gyakorlati teendői során, pl. nem tudnak egy csekket kitölteni vagy egy bonyolultabb szöveget elolvasni és megérteni. Sok ABE központ alakított ki kapcsolatokat közkönyvtárakkal az ABE-tanulók információellátására, közös tanfolyamok szervezésére stb., ezért ezek a hallgatók potenciális könyvtárhasználóknak tekinthetők. A jelen cikkben ismertetett tanulmány az ABE-tanulók könyvtárhasználati szokásait kívánta felmérni, ezért olyan speciális kérdőív kifejlesztésére volt szükség, amelyik messzemenően figyelembe veszi a résztvevőknek az átlagosnál alacsonyabb szintű ismereteit.

A tanulmány nem a felmérés eredményeinek ismertetésére, hanem az előzetes kísérletek nyomán kialakult kérdőív jellemzőinek a bemutatására koncentrál. A következő szempontokkal foglalkozik:

Előzetes teszt. Ahhoz, hogy használható válaszokat kapjunk, megfelelő kérdéseket kell feltenni. Ezért nélkülözhetetlen, hogy előzetesen tanulmányozzuk a célcsoport jellemzőit.

Nyelvezet – a többértelműség elkerülése. A legfontosabb szabály, hogy a kérdés ugyanazt jelentse a kérdezettnek, mint a kutatónak. Az előzetes tájékozódás során meg kell ismerni a célcsoport által használt terminológiát. Kerülni kell a pontatlan válaszokat megengedő kérdéseket, pl. „Segítőkész-e a személyzet?" vagy az olyanokat, amelyekre „semmitmondó" válaszok is adhatók, pl. a „Mi ösztönözte Önt a könyvtár használatára?" kérdésre „semmi"-vel is lehet válaszolni.

Formatervezés, külalak. Fontos követelmények: nagyalakú (16 pontos) betűk, színkódos oldalak a témacsoportok megkülönböztetésére, kipontozott sorok a szöveges válaszokhoz, a verzál betűk lehetőség szerinti kerülése (a kutatások szerint a kisbetűk könnyebben olvashatók), kézzel és nem számítógéppel rajzolt keretek, következetes szimmetrikus elrendezés.

Kölcsönös előnyök. Módot kell találni arra, hogy a felmérésben való részvétel valamilyen előnyt jelentsen a megkérdezettek számára is. A kereskedelmi felmérések esetében ajándékokat, sorsoláson való részvételt szoktak kilátásba helyezni, de ezt a fajta jutalmazást a közszolgálati szervezetek nem alkalmazhatják. Az ABE-hallgatók esetében az ösztönzést az jelentette, hogy a kérdőív kitöltése gyakorlatot jelentett egy, a város által adományozott bizonyítvány elnyeréséhez.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A fenti alapelvek használatával elkészített kérdőívvel a kutatók 70%-os részvételi arányt tudtak elérni, ami igen jónak mondható. A felmérés eredményeként megállapították, hogy az ABE-hallgatók

– rendszeres közkönyvtár-látogatók;

– csak könyveket kölcsönöznek, semmilyen audiovizuális anyag nem érdekli őket;

– az elégtelen eligazító jelzések miatt komoly nehézségeik vannak a tájékozódásban.

(Novák István)

Tudománymetria, bibliometria

96/004
KORWITZ, Ulrich: Welchen „Rang" hat ein Wissenschaftler? = Nachr.Dok. 46.Jg. 1995. 5.no. 267-272.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Milyen „rangja" van egy tudósnak?

Bibliometria; Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A kutatói tevékenység értékelését általában – és egyre nagyobb mértékben – az illető kutató publikációs tevékenysége alapján szokás elvégezni. Ebben a folyamatban a legfontosabb tényezőket a közlemények száma és a publikáló folyóiratok tekintélye jelenti. A hivatkozatelemzésre épülő értékelés azonban számos problémát vet fel – ezeket tekinti át a cikk.

(Autoref.)

96/005
MAHAPATRA, Gayatri: Highly cited authors, journals and books in Indian library and information science literature = Ann.Libr.Sci.Doc. 41.vol. 1994. 4.no. 127-134.p.

A legtöbb hivatkozattal rendelkező szerzők, folyóiratok és könyvek az indiai könyvtár- és információtudományban

Bibliometria; Hivatkozás; Könyvtártudományi szakirodalom

Az indiai könyvtár- és információtudományi szakirodalom hivatkozatelemzése kimutatta, hogy a a cikkek tekintetében az első helyen az indiai szerzők és folyóiratok szerepelnek, míg a legtöbb hivatkozott könyv amerikai. A mag-folyóiratok, -könyvek és -szerzők összehasonlító elemzése azt mutatta, hogy a 10 százalékot képviselő legmagasabban hivatkozott szerző, folyóirat és könyv fele indiai eredetű. Az összes hivatkozott folyóiratnak csak 30 százaléka indiai. A magfolyóiratok között az indiai Annals of Library Science and Documentation megőrizte a vezető helyét. Következtetésként a cikk megállapítja, hogy Bradford mag-folyóirat görbéje jobban megfelel a fejlődő tudományoknak (pl. a könyvtár- és információtudománynak), mint a folyóiratok szóródását kifejező matematikai képlete.

(Autoref.)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

96/006
SCHWAB, Uwe: Gesellschaftliche Auswirkungen des Information Highway = Nachr.Dok. 46.Jg. 1995. 5.no. 193-301.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az információs sztráda társadalmi hatásai

Adatvédelem; Információs társadalom; Számítógép-hálózat; Szerzői jog

Az információs sztrádával kapcsolatos okfejtésekből gyakran hiányzik a társadalmi szempont. Nevezetesen arról van szó, hogy az új technológiák elfogadása nemcsak a gazdasági és politikai feltételektől függ. A munkakörnyezet megváltozása, a „telemunka" lehetőségeinek növekedése és a virtuális vállalatok megjelenése olyan kérdéseket és problémákat vet fel, mint az elszigetelődés kockázata, a munkakeresés újfajta szükségletei és lehetőségei, új szakmai profilok kialakulása és számos, eddig ismeretlen társadalmi változás bekövetkezése. További problémákat jelenthetnek a szerzői jogi kérdések, a társadalmi szakadások és az információs korra vonatkozó világos politikai elképzelések hiánya. Ezért széleskörű tájékoztatási és felvilágosító kezdeményezésekre van szükség.

(Autoref.)

96/007

RADWANSKI, Aleksander: Sciany, biblioteki i nieporozumienia. (Komentarz do artykulu J. Wojciechowskiego...) = Bibliotekarz. 1995. 7-8.no. 34-36.p.

Falak, könyvtárak és félreértések. (Kommentár J. Wojciechowski cikkéhez – ismertetését lásd a 95/198. tételszámon)

Jövő könyvtára

J. Wojciechowski „Falak könyvtárak nélkül" címen cikket írt a Bibliotekarz 1995. évi 3. számába (9-11. p.). [A cikk referátuma a 95/198 tételszám alatt található, a Könyvtári Figyelő 1995/3. számában.] Ez az írás tele van Licklider elhíresült szlogenjének és a mögötte meghúzódó tartalmaknak a félreértésével.

Először is Licklider nem állítja, hogy a „fallal körülvett könyvtárak" egykettőre meg fognak szűnni. Ahogy a mozi nem tette fölöslegessé a könyvet, majd a televízió a mozit, a „falak nélküli könyvtár" sem teszi fölöslegessé hagyományos előzményét. Mindössze bizonyos funkciókat vesz át tőle, azokat, amelyeket a hagyományos könyvtár csak jobb híján és tökéletlenebbül látott el (gyorsaság, a feltárás mélysége stb.).

Az ismeretközlő és a művészeti kommunikáció és információ sem válik szét olyan mereven, mint azt J. Wojciechowski állítja. Valamely dokumentum meglétéről és tartalmáról adott tájékoztatás mindkét funkció esetén azonos. Az Internet tanúsítja, hogy az interaktív keresés a „komoly" és a „szórakoztató" tájékozódás, a formális és a nem formális kommunikáció, az ismeret és a művészet között eltörli a különbségeket. A könyvtárak – a fallal körülvettek – ugyan miért ne kapcsolódnának be ebbe az újmódi tájékozódási folyamatba? Ettől még az olvasás minden bizonnyal megőrzi mással nem helyettesíthető szerepét mind az ismeretközlésben, mind a művészeti kommunikációban.

A fentiekből következik: a képzésben mind nagyobb helyet kell kapnia a tájékoztatás módszertanának és gyakorlatának. Az USÁ-ban csak azok a könyvtárosképző intézmények szűntek meg, amelyek túlságosan ragaszkodtak a képzési hagyományokhoz. A régimódi könyvtárosképzettség iránt nincs már kereslet.

Az amerikai könyvtárosok (köztük Licklider is) szívesen és merészen álmodoznak – ellentétben a lengyel könyvtárosokkal, akik álmaik netovábbjaként a fából készült polcok fémpolcokra való kicserélését jelölik meg. Pedig a „falak által körülvett" könyvtár munkájának is meg kell változnia, ui. a multimédiákon, az Interneten és a számítógépes játékokon nevelkedett új nemzedéknek aligha van szüksége „csendes olvasótermekre és a könyvtári polcok közötti meditációra".

Még egy körülmény, amely Wojciechowski tollát negatív megítélésre ösztönözte: a lengyel könyvtárosok humortalanok. A könyvtár és a könyvtáros személye nem lehet viccek tárgya. Emiatt azután a könyvtári szakirodalom is fojtogatóan unalmas.

(Futala Tibor)

Nemzetközi könyvtárügy

96/008

D'Impact a Info 2000: les enjeux du marché de l'information en Europe. Entretien avec R.F. de Bruïne, Directeur de la DG XIII-E = Documentaliste. 32.vol. 1995. 3.no. 147-153.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Res. angol nyelven

Az „Impact"-tól az „Info 2000"-ig: az európai információs piac kockázatai. Interjú Frans de Bruïne-nel, a DG XIII-E program igazgatójával

Információpiac; Tájékoztatási politika

Frans de Bruïne az Európai Bizottság XIII-E jelű információpiaci igazgatóságának a vezetője. A *Documentaliste* interjújában ismerteti véleményét az európai információipar jelenlegi helyzetéről és jövőbeli fejlődéséről. Először az információpiacra és az információs technológiákra irányuló akciótervről szól, amelyet az 1995. végén befejeződő „Impact" program keretében dolgoztak ki, röviden összefoglalva a program eredményeit. Majd bemutatja az új, „Info 2000" nevű programot, amely 1996 elején indul. Ez a hordozók és a technológiák helyett magukra az információkra koncentrál; célja az információkra irányuló tájékoztatás, hozzáférés és használat előmozdítása és az "európai információ" jellemzőinek kifejlesztése, mind nyelvi, mind tartalmi szempontból.

(Autoref.)

96/009

KETONEN, Anneli: Eurooppatietoa. Signum esittelee Suomen Eurotietokeskukset = Signum. 28.vol. 1995. 4.no. 86-87.p.

Az Európai Unió információs központjai Finnországban

Az ismertetés forrása a fenti cikken kívül: Signum, 1995/5. 113-115.p.

Letéti könyvtár; Nemzeti tájékoztatási központ; Nemzetközi szervezet

Finnország 1993-ban kezdte meg az Európai Unióhoz való csatlakozási tárgyalásait, és 1995. január 1-től tagja az Uniónak. Az országban öt ún. letéti könyvtára működik a szervezetnek, amelyek megkapják az EU kötelespéldány-szolgáltatásának körébe tartozó dokumentumokat, és joguk van ingyenesen használni az Unió adatbázisait. Az öt könyvtár a következő: a Parlamenti Könyvtár, a Helsinki Egyetem Nemzetközi gazdasági jogi intézetének könyvtára, a turkui Európa Intézet, amelyet a város felsőoktatási intézményei közösen tartanak fenn; valamint a vaasai és a joensuu-i egyetem könyvtára. Hatodikként a hálózathoz tartozik még a Települések Szövetségének (Kuntaliitto) könyvtára is, ez azonban ún. European Reference Centre jogokkal rendelkezik, így ellátása szűkkörűbb (folyóiratok, referensz irodalom). Teljeskörű letéti könyvtári joggal a Parlamenti (1974-től) és a vaasai egyetemi könyvtár (1992-től) rendelkezik. 1972-85-ig a turkui egyetem könyvtárának – ahol akkor a mai Európa Intézet gyűjteményét tárolták – ugyancsak megvolt e jogköre, 1985-ben azonban a feltárás hiányosságai miatt visszaminősítették korlátozott jogkörű letéti könyvtárrá.

Az EU-dokumentumokat ma mindegyik könyvtárban különgyűjteményként kezelik. A fent említett dokumentumokon kívül hozzáférhetők az EU-információkat tartalmazó CD-ROM adatbázisok is (JUSTIS CELEX CD-ROM 1-2, OFFICIAL JOURNAL C, EC REFERENCES, EUROCAT, FINLEX 1-2). A Parlamenti Könyvtár fenntart egy olyan szövegarchívumot, amelyben az EGT (Európai Gazdasági Térség) és az EU csatlakozási szerződésekben említett direktívák, rendeletek és szabályozások szövegei találhatók meg finnül és svédül. (Ez olyan, a finn igazságügyi minisztériumban, illetve Svédországban lefordított anyag, amely nyomtatásban még nem jelent meg.)

A joensuu-i egyetem EU-gyűjteménye döntően az egyetemi kutatást és oktatást van hivatva szolgálni, a többi gyűjtemény viszont nyitott minden használó előtt. Főként a helyben használatra rendezkedtek be, a Parlamenti Könyvtárnak azonban nagyobb kölcsönözhető gyűjteményrésze van az európai integrációra vonatkozó irodalomból. Ugyane könyvtár 1994 őszétől külön szolgáltatási pontot állított fel a képviselők részére a parlament épületében, ahova – kizárólag az ő használatukra, az azonnali hozzáférés érdekében – az EU csatlakozási szerződéssel kapcsolatos anyagokat telepítette és telepíti folyamatosan. A könyvtárban – amelyet földalatti folyosó köt össze a parlament épületével – 1995 elejétől állítottak fel külön információs pontot a külső használók számára.

Mindegyik könyvtár jelentős figyelmet fordít mind a saját személyzetének, mind a használóknak a képzésére. A Parlamenti Könyvtárban kü-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lön felállított EU-team felel ezért. Ők vezetnek ilyen célú tanfolyamokat is szak- és közművelődési könyvtárosok számára.

(Sz. Nagy Lajos)

Nemzeti könyvtárügy

96/010
LUXOVÁ, Jana: Statistika 1994 = Čtenár. 47.roč. 1995. 6.no. 214-215.p.

Cseh Köztársaság: 1994. évi könyvtári statisztika

Statisztika [forma]

A Cseh Köztársaságban 1994-ben 6249 nyilvános könyvtár és 1687 fiókkönyvtár működött. Évről évre nő az egy könyvtáros által ellátandó lakosok, illetve olvasók száma (1994-ben 0,55%-kal). 2,2%-kal nőtt a kölcsönzések száma az 1993. évihez viszonyítva. Az olvasói érdeklődés elsősorban a tudományos és ismeretterjesztő irodalomra irányul, csökken a gyermekek érdeklődése a szépirodalom iránt.

Az információs szolgáltatások iránti növekvő kereslet késztette a közművelődési könyvtárakat információs adatbázisok kiépítésére (pl. regionális szintű gazdasági, jogi, kulturális adatbázisok).

0,4%-kal csökkent a könyvtári állomány nagysága – ennek oka, hogy emelkedtek a könyv- és folyóiratárak, a könyvtárak anyagi okokból kevesebb dokumentumot tudtak vásárolni, illetve tovább folyt az állományok megtisztítása az elavult művektől.

A könyvtári hálózatban tovább folyt az átalakulás: a könyvtárak a helyi önkormányzatok fenntartásába kerülnek. Ez sok helyen azzal jár, hogy csökken a könyvtár pénzügyi támogatásának mértéke, illetve a könyvtárosnak más feladatokat is el kell látnia. Azokban a régiókban, ahol nem működik ellátórendszer, rosszabbodott a helyi (községi) könyvtárak helyzete.

(Rácz Ágnes)

96/011
ZOTOVA, Kremena: Political power and periodicals = Ser.Libr. 26.vol. 1995. 2.no. 87-94.p. Bibliogr. 13 tétel.

Bulgária: politikai hatalom és időszaki kiadványok [1.rész]

Cenzúra; Időszaki kiadvány; Könyvtárügy története

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Bulgáriában az időszaki kiadványok kiadása 1844-ben kezdődött, a *Liuboslovie* megjelenésével. Ez időtől kezdve egészen a kommunista rendszer összeomlásáig a sajtó állandóan ki volt szolgáltatva a cenzúra és a politika hatalmának, először a török uralom, majd a kommunista hazai kormányok által. A két részből álló cikk első része az időszaki kiadványok helyzetét tárgyalja a kommunista „népi demokrácia" hatalomra jutása után. Ez a rendszer gyakorlatilag az összes régebbi folyóiratot megszüntette. A tanulmány második része a negyvenöt éves elnyomás után nemrégiben megszerzett sajtószabadság nyomán kialakult helyzetet fogja megvizsgálni.

(Autoref.)

96/012
KOLASA, Ingo: Sag mir wo die Bücher sind... Ein Beitrag zu „Beutekulturgütern und "Trophäenkommissionen" = Z.Bibliothekswes. Bibliogr. 42.Jg. 1995. 4.no. 339-364.p.

Mondd, hol vannak a könyvek... A második világháborúban hadizsákmányul esett német kulturális javak sorsáról

Háborús károk; Könyvlopás; Kulturális kapcsolatok; Régi és ritka könyvek

A „Jószomszédi kapcsolatról szóló szerződés", melyet az NSZK és a SZU 1990 novemberében kötött, kimondja, hogy „a műkincseket, melyek jogtalanul kerültek a területiumra, vissza

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kell adni a tulajdonosnak vagy jogutódjának." A szerződést a „Megállapodás a német-orosz kulturális együttműködésről" – melyet 1992 decemberében Jelcin is aláírt – megerősíti.

Azoknak a német kulturális javaknak, köztük könyvtári könyveknek a sorsa, melyeket 1945 és 1948 között szállított a Vörös Hadsereg hadizsákmányként a Szovjetunióba, sokáig tabutéma volt. 1992 decemberében orosz és német könyvtárosok kerekasztal-beszélgetésen vettek részt Moszkvában a könyvtári javak visszaadásának kérdéséről. J. Kuzmin őszinte tényfeltáró előadását ezen a kerekasztal beszélgetésen az orosz kollégák nem fogadták egyetértéssel. Shetomirszkaja asszony fogalmazta meg sok orosz könyvtáros közös érzelmét: az eltulajdonított német kulturális javak csak részleges kárpótlást jelentenek azokért a veszteségekért, melyet a német csapatok a háború alatt az orosz kultúra értékeinek elpusztításával okoztak. Ezt a véleményt nemcsak az orosz lakosság nacionalista érzelmű része osztja, hanem az államapparátus nagy része is. A jelenlegi helyzetben a könyvek sorsának tárgyilagos feltárása jelenthetne előrelépést.

A Németországba szállított könyvek történetéről az újabban hozzáférhető levéltári dokumentumok adnak a korábbinál teljesebb, de még mindig töredékes képet. Ezek szerint Sztálin közvetlenül a jaltai konferencia után elrendelte a „Trófea-komisszió" felállítását. Ennek elsődleges feladata a hadviseléssel kapcsolatos hivatalos dokumentumok összegyűjtése volt, de tevékenysége igen hamar kiterjedt más anyagok begyűjtésére is. A Trófea-komisszió speciális bizottságokat szervezett a kulturális javak kiválasztására, ilyen volt pl. a Tudományos Akadémia szakbizottsága. A bizottságokban (a németországi kiválasztásban csakúgy, mint a hazai szétosztásban) a legjelentősebb könyvtárak is képviselve voltak. Minden nagyobb könyvtár arra törekedett, hogy szakemberét bejuttassa valamely bizottságba, nehogy az intézmény az osztogatásnál megrövidüljön. A könyvtári szakbizottság egyik vezetője, M.I. Rudomino asszony már 1944-ben pontos jegyzéket készített „egyes német könyvtárakról, melyek állományának a Szovjetunióba való szállítása célszerű lenne, függetlenül Németország jóvátételi könyvmennyiségének számától." Rudomino asszony listáján ekkor még kizárólag nemzetiszocialista intézmények könyvtárai szerepeltek, (pl. a Nemzetiszocialista Párt Külpolitikai Intézetének könyvtára, az SA Birodalmi Képzőintézetének könyvtára stb.). Rudomino ekkor még abban a hitben volt, hogy ezek állományából is pótolni lehet a könyvtárakban a németek okozta háborús veszteségeket. A háttérben működő ideológiai cél Németország gazdasági és tudományos életének gyengítése volt. A gyakorlat azonban hamar túllépett ezeken az elképzeléseken: a középkori kéziratok és ősnyomtatványok tudatos összegyűjtése, hagyományos, régi könyvtárak (pl. a lipcsei Könyvmúzeum) állományrészeinek elszállítása már túlmutatott a „jóvátételen."

A Szovjetunióba szállítandó könyvek első, hozzávetőleges elosztása már Németországban megtörtént, a végleges szétosztás a moszkvai állami elosztóhelyen, a „gosfond"-ban ment végbe. Itt a könyvtári szakemberek megkísérelték, hogy a hadizsákmányként érkező könyveket tartalmuk és művelődéstörténeti értékük szerint a megfelelő könyvtárakba juttassák. Legalább is induláskor ez volt a törekvés, később ugyanis az érkező könyvek hatalmas tömege csak a teljesen mechanikus elosztást tette lehetővé. Más kérdés, hogy a kedvezményezett könyvtárak gyakran nem voltak képesek a kapott könyvek megfelelő raktározására és feldolgozására, még kevésbé használatára.

Az egyes könyvtárak részesedéséről Rudomino 1948-as jelentése tájékoztat. Ezek szerint a Lenin Könyvtár, a Leningrádi Nyilvános Könyvtár, a Külföldi Irodalom Könyvtára és az Állami Történelmi Könyvtár mintegy 2 500 000 kötetben részesültek, a Tudományos Akadémia Könyvtára egymillió kötetben, az egyes minisztériumok könyvtárai szintén egymillió kötetben, a Szovjet Hadsereg politikai intézményei 500 ezer kötetben. (Más jelentések számai ettől azonban eltérnek.)

A könyvek elosztásánál – Rudomino korabeli jelentése szerint – súlyos visszásságok történtek. Az idők során speciálisan válogatott tematikus gyűjtemények szétszóródtak, sokszor az összetartozó kötetek is elszakadtak egymástól. Rendkívüli könyvtörténeti értékek nem kerültek megfelelően védett helyre, számos könyv az antikváriumokból került újra elő. Rudomino ezért egy szakszerű központi elosztóhely létrehozását, illetve megerősítését javasolta. Gyanítható, hogy elképzeléséből semmi sem lett, ugyanis az 50-es évektől kezdve már igyekeztek az egész akcióra leplet borítani. Az 50-es évek végén váratlan kí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sérlet történt a probléma radikális felszámolására: a Központi Bizottságban felmerült az a javaslat, hogy a zsákmányolt kulturális javakat teljes egészében adják át az NDK-nak. A hatalmas problématömeggel azonban nem tudtak megbirkózni.

Az NDK részére történő visszaadással kapcsolatban a kulturális minisztérium felmérte a Németországból elhozott könyvállomány nagyságrendjét. Kimutatásukban többek között a következők szerepelnek:

– Szaltikov-Scsedrin Könyvtár: 290 ezer állományegység, köztük könyvek a 17. és 18. századból.

– Lenin Könyvtár: 760 ezer könyv, 5 500 kézirat. Könyvek a lipcsei Könyvmúzeumból (600 kötet, közte Gutenberg 42 soros Bibliája), Mommsen, Fichte, Chamisso kéziratai stb.

– Kievi Állami Konzervatórium: 5170 kotta a berlini Zenei Könyvtárból (köztük a legrégibb nyugat-európai zeneszerzők autográf művei).

Az idézett minisztériumi jelentés adatai megkérdőjelezhetők, mivel számos olyan intézmény, múzeum, könyvtár van, melynek a „trófeá"-ból való részesedéséről mindmáig nem rendelkezünk megbízható adattal.

(Katsányi Sándor)

96/013

GREENING, Joyce Martin: Ten years in the life of Russian libraries = Int.Inf.Libr.Rev. 27.vol. 1995. 2.no. 113-127.p. Bibliogr. 39 tétel.

Tíz év az orosz könyvtárak életében

Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Könyvtárpolitika; Könyvtárügy; Szakirodalmi szemle [forma]; Tájékoztatás szabadsága

Az irányítás és finanszírozás decentralizálását magával hozó peresztrojka különbözőképpen érintette Oroszország könyvtárait.

Az egyes iparágakhoz kapcsolódó műszaki-tudományos könyvtárak például egészen jól működnek. Ugyanakkor a szakszervezeti könyvtárak ezrei zártak be. Hasonló sorsra jutott a nagyszámú kis közkönyvtár jelentős része is.

Az orosz könyvtári folyóiratok tele vannak lelkes cikkekkel arról, hogyan szereznek az orosz könyvtárak pénzt működésükhöz, gyakran tárgyalják az ingyenes kontra fizető szolgáltatások kérdését brit és amerikai példák alapján. Sokak véleménye az, hogy a fizető szolgáltatások ellentmondanak a közkönyvtárak küldetésének, és a piaci szemlélet hosszú távon csak árthat a könyvtárügynek, például azzal, hogy csökkenti a könyvtárak közötti együttműködést.

A decentralizálás nagy kihívást jelentett a korábban össz-szövetségi funkciót betöltő könyvtáraknak. Ezek a 15 önálló állam nemzeti és tudományos könyvtáraivá vált intézményeknek újra kell fogalmazniuk gyűjteményi politikájukat és könyvtárközi kölcsönzési megegyezéseiket.

Az Oroszországban maradt korábbi össz-szövetségi könyvtárak egy része az orosz föderáció igazgatása, másik része regionális és helyi hatóságok irányítása alá került.

A decentralizálás költséges volt a nem-orosz könyvtáraknak, hiszen fizetniük kell a korábban ingyen kapott dokumentumokért és szolgáltatásokért. Ugyanezek a könyvtárak megpróbálják visszakövetelni nemzeti könyvállományuk orosz könyvtárakban őrzött részét.

A korábban is orosz (tehát nem össz-szövetségi) igazgatás alatt állt könyvtáraknak is komoly gazdasági nehézségekkel kell szembenézniük, de egzisztenciájukat nem kérdőjelezte meg senki. A Lenin Könyvtár vagy a Tudományos-Műszaki Információs Intézet (VINITI) az anyagi veszteségek mellett presztízsében is súlyosan károsodott.

Néhány könyvtártanszék az oktatásban már súlyt helyez a túlélési technikák, a menedzsment, a marketing oktatására.

Két szakmai érdekképviselet is létrejött: a Leningrádi Könyvtáregyesület 1989-ben, a Könyvtári Társaságok és Egyesületek Össz-Oroszországi Szövetsége 1990-ben. A helyi szinten ezek a szervezetek napi problémákkal is foglalkoznak, így a nyugállományú könyvtárosokat segítik nehéz anyagi helyzetükben. Nemzeti szinten egyre több befolyást kívánnak nyerni az intézmények döntéshozatali mechanizmusaiban és a jogi szabályozásban.

A szovjet könyvtárak felsőbbrendűségének mítosza szertefoszlott, és sok nyilvános vita folyik a korábban gyakorolt cenzúráról, az olvasó irányításáról, arról, hogy az utóbbi helytálló-e egyáltalán, akár pedagógiai célzattal is.

A nagy könyvkiadók a peresztrojka alatt is tovább működtek, de a kormányzati támogatás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megszűnése és a rohamosan emelkedő papírárak miatt a korábbi mennyiség mintegy 30%-át produkálták csak. A mellettük megjelent számtalan kis könyv-, folyóirat és lapkiadó a könyvtárosok számára követhetetlenné tette a piacot.

A tömegérdeklődést szolgáló könyvek számának megugrása együtt járt a tudományos és referensz-könyvek számának drasztikus csökkenésével. A korábbi központosított könyvterjesztés helyébe pedig a káosz lépett, ami a kötelespéldány-jogszabályok be nem tartását is magával hozta.

(Koltay Tibor)

96/014

Koncepciâ VINITI po informacionnomu obsluživaniu fundamental'noj nauki = Naučn.-Teh.Inf. 1.ser. 1995. 2.no. 2-6.p.

VINITI-koncepció az alaptudományok információellátására

Információáramlás; Kutatás információellátása; Szolgáltatások

Az Összorosz Tudományos-Műszaki Tájékoztatási Intézet (VINITI) vezető kollektívája kidolgozott koncepcióját 1995 januárjában fogadta el az Intézet Tudományos Tanácsa. Az Orosz Tudományos Akadémia egyik fő információs intézménye a hagyományos információs termékeinek előállítását ha ráfizetéssel is, de folytatni tudta. Ugyanakkor nyilvánvalóvá vált, hogy az igények változásával változtatni kell a nagy információs központok eddig követett – tömeges információellátást célzó – szolgáltatási gyakorlatán.

A másodlagos információkészítés során ma az állományba kerülő dokumentumoknak csak 50%-át dolgozzák fel. Ha a potenciális felhasználó igényeihez alkalmazkodva a beérkezett anyagokból a piaci és céginformációt, valamint a külföldi műszaki-gazdasági információt teljesebben tükröznék, a feldolgozottsági szint 90-95%-osra emelkedne.

Az információterjesztésben főleg a primer információk továbbításában a xerox és a mikrofilmlap mellett a fogadóképes cégek számára nagyobb szerepet kell kapniuk a floppy lemezeknek, CD-knek, faksz-modemeknek és az üvegszálas optikai kábeleknek.

A „Tudomány és Technika Eredményei" analitikus szemlekiadvány sorozatai csak a megrendelt példányban készülnek, a magas nyomdai költségek miatt. A forrástájékoztatási kiadványokat és az online lekérdezés lehetőségét is biztosítani kell. A komplex információellátás fejlesztéséhez, faktografikus és problémára-orientált adatbázisok létesítéséhez további számítógépes feldolgozást elősegítő programok szükségesek.

Az árpolitika tekintetében differenciálni kell a felhasználói kategóriák között. Általában szerződéses kapcsolaton alapulva szélesíteni kell a piacot. Stratégiaváltás szükséges a felhasználói együttműködésben, jobban kell orientálódni az egyéni megrendelőkre. Külön kategóriát képeznek az akadémiai intézmények és kutatóik. Utóbbiak a primer információforrásban érdekeltek, míg a szakemberek a különböző formában feldolgozott információt igénylik. A vezetők és döntéshozók számára komplex és összesített információkat kell biztosítani. A kis és középvállalatok, saját információs szolgálat hiányában, szintén sajátos információellátást igényelnének. A külföldi partnerviszonyban a referáló kiadványokon kívül más információs termékekkel is aktívan piacra kell lépni.

Az információs szolgáltatások széles skáláján minőségi javításokra van szükség a konkurenciaharcban. A feldolgozási időt a dokumentumok felénél 3 hónapra kell csökkenteni. A határidők betartása, a pontosság, a megfelelő információtartalom stb. mind a minőségi információközvetítés elvárható követelményei.

Az új szolgáltatási formákra és a kapcsolódó szolgáltatási kínálatra (szerkesztés, fordítás stb.) megfelelő reklámmal kell felhívni a figyelmet. A VINITI képviseletét ellátó hálózatot építenek ki Oroszország régióiban, a FÁK-ban és külföldön, az Orosz Tudományos Akadémia intézményi bázisán. Perspektivikusan a minőség állandó növelésével kell felkészülni az információs piac további változásaira.

(Bíró Júlia)

96/015

FREYTAG, Jürgen: Development trends in librarianship and schools of library and information science in the neue Bundesländer of the Federal Republic of Germany = Int.Forum Inf.Doc. 19.vol. 1994. 3/4.no. 3-16.p. Bibliogr. 111 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárügy és a könyvtárosképzés fejlődési irányai a Német Szövetségi Köztársaság új tartományaiban

Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Könyvtári rendszer -országos; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárpolitika; Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtárügy

A kelet-európai országok és a volt NDK könyvtárai hasonló helyzetből indultak a 90-es évek elején és hasonló hatásoknak voltak kitéve, az új német tartományok könyvtárai mégis eltérő fejlődési folyamaton mentek keresztül. A keletnémet könyvtárakat ugyanis a nyugatnémet modell teljeskörű, kritikátlan átvételére bírták rá, nem számoltak az e megoldásban rejlő veszélyekkel és az előre nem látható következményekkel. Az NDK-ban és az NSZK-ban ugyanis annak idején tudatosan eltérő könyvtárügyi szerkezetet hoztak létre.

A két állam hivatalos egyesülése előtt kezdte meg munkáját a szövetségi-tartományi munkacsoport, amely 1992-ig működött. Ennek feladata lett volna a keletnémet könyvtári rendszer fejlesztési tervének elkészítése. A munkacsoport arra a következtetésre jutott, hogy a német könyvtárügy legkorszerűbb normák szerinti modernizálása nem valósítható meg. Ekkor döntöttek a nyugatnémet rendszer teljeskörű átvétele mellett, mire a keletnémet szakemberek egy csoportja kivált a bizottságból.

1992 január 1-jével összevonták a kelet-berlini Deutsche Staatsbibliothek-ot és a nyugatberlini Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz-et. Ezzel megkezdődött a két, nemzetközileg elismert, egymástól korábban teljesen elszigetelt, egyébként csak a Fallal elválasztott könyvtár katalógusainak és állományainak több évtizedre tervezett egyesítése, amely egyedülálló a könyvtártörténetben. Mivel az egyesítés után nem lesz egyetlen német nemzeti könyvtár, a berlini könyvtár alapítványként működik majd, a szövetségi állam és a tartományok közös kezelésében. A tervek szerint a kelet-berlini részlegből tudományos könyvtár lesz, amely helyet ad az 1955/56 előtti állománynak, különböző különgyűjteményeknek. A nyugat-berlini részleg gyűjteményébe az 1956 utáni művek kerülnek, és ezt a részleget szakterületi információs központtá fejlesztik. Mindkét helyen teljeskörűen lehet majd használni a katalógusokat és a tájékoztatási szolgáltatásokat. Az átszervezések és az építkezések alatt a személyzetre sok megpróbáltatás vár. Emellett hitelesíttetniük kellett könyvtárosi végzettségüket, és 1993-ban csak a 80%-át kapták meg a hasonló beosztásban dolgozó nyugatnémet kollégáik fizetésének.

A lipcsei Deutsche Bücherei-t 1990. október 3-án a Frankfurt am Main-i Deutsche Bibliothekkel vonták össze az egyesítési szerződés részeként. A két könyvtár gyűjteménye azonos. Lipcse megmaradt az állományvédelem központjának, megtartotta a Könyv- és Írástörténeti Múzeumot. Ma már a párhuzamos munkák elkerülésére törekszenek, például csak egy nemzeti bibliográfiát szerkesztenek, a frankfurti központi adatbázis Lipcséből is online elérhető. Lipcsében hatályba lépett a nyugatnémet kötelespéldány-szolgáltatási jogszabály és változások történtek a gazdálkodás szabályaiban. A lipcsei részlegnek át kellett vennie a frankfurti vezetési stílust és részben az osztályozási rendszert is. Eközben mindkét részlegben nagyarányú volt a leépítés: a munkatársak száma 1990 és 1993 között 840-ről 640-re csökkent.

A Deutsches Bibliotheksinstitut (DBI), a nyugatnémet módszertani központ magába olvasztotta a hasonló keletnémet intézményeket (Methodisches Zentrum és Zentralinstitut für Bibliothekswesen). Ezek személyzetéből 44 munkatársat vettek át, a további 17 új álláshelyre 700-an pályáztak. 1992-ben a DBI költségvetését másfélszeresére emelték.

Az *egyetemi könyvtárak* pozitív változásokon mentek át. Könyvtárakat csak az intézményekkel együtt zártak be, és állományukat átadták újonnan létesült intézményeknek. Az állományokat, a technológiát és az épületeket felújították. A Deutsche Forschungsgemeinschaft hallgatónként 150 márkával támogatta a nyugati irodalom pótlólagos beszerzését.

A *tudományos és szakkönyvtárak* közül az új tartományokban ismét külön könyvtártípusként jelentek meg a tartományi könyvtárak, amelyeket a városi vagy megyei könyvtárak feladatkörének bővítésével hoztak létre. Szintén újonnan jöttek létre a regionális parlamentek könyvtárai. Sok jogtudományi szakkönyvtárat összevontak. Bővültek az egyházi könyvtárak. Egyes szakkönyvtárak országos feladatkört kaptak.

A *közkönyvtárak* élték át a legjelentősebb változásokat szervezetük, állományuk, személyze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tük és használóik tekintetében. Az egyesítés után a helyhatóságok fenntartásába kerültek. Ezt követően gazdasági nehézségek miatt a közkönyvtárak felét bezárták, esetleg az iskolai könyvtár fejlesztésével vagy bibliobusszal pótolták. 1991 és 1993 között a szövetségi kormány kiegészítő pénzösszegeket juttatott a közkönyvtáraknak, amelyeket többnyire a tartományi könyvtárak kaptak meg. Érdekesség, hogy a két országrészben máig is eltérés mutatkozik az olvasók érdeklődése (pl. a bestseller-listák) között.

A *szakszervezeti/munkahelyi könyvtáraknak* csak 5%-a élte túl az átalakulást. Ezek finanszírozását részben átvették a helyi önkormányzatok vagy speciális, a kormány által létrehozott munkahelyteremtő programok.

A *könyvtárosképzés* az NSZK-ban és az NDK-ban eléggé hasonló rendszerű volt ahhoz, hogy a három keletnémet képzési szintet megfeleltessék a nyugatnémet képzési szinteknek. A kelet-berlini Humboldt Egyetemen folyó egyetemi szintű képzést megtartották, jóllehet az NSZK-ban 1985 óta nem folyt ilyen. A posztgraduális és levelező kurzusok sorsát még nem döntötték el. A felsőfokú szakiskolákban végzettek képzettségét két év szakmai gyakorlat után ismerték el. A felsőfokú szakiskolákat bezárták, kurzusaikat esetenként más intézményekbe integrálták. Az egyetlen könyvtáros-asszisztensképző folytatja munkáját.

A *könyvkiadás és könyvterjesztés* terén zajlik a tervutasításosból a piaci gazdálkodásba való átmenet. A kiadókat visszavásárolták korábbi tulajdonosaik, megvették nagy médiacsoportok vagy saját vezetőik. Gazdagodott a kínálat. Az árak akár négyszeresre is emelkedtek.

A keletnémet könyvtári-informatikai lapok többsége utód nélkül megszűnt. Egyes lapok beolvadtak nyugatnémet lapokba.

Az NDK-ban az információs központokat szovjet mintára, a KGST-együttműködés részeként szervezték meg. Az országos tudományos-műszaki információs központot (ZIID) 1990-ben zárták be. 175 kivételével megszűnt a többi, közel 1500, többségében gyárakhoz és könyvtárakhoz csatolt információs központ is, dokumentációs szolgáltatásaikkal egyetemben. Az információs rendszer megszűnésének a sajtó jóval kevesebb figyelmet szentelt, mint a könyvtári rendszer problémáinak. Egyetlen területen várható csak fejlődés: a kis- és középvállalkozások információellátásában. Elképzelhető, hogy a kelet-európai információs hálózat teljes megszűnése negatív hatással lesz a gazdaságok fejlődésére és a nyugati hálózatokba való integrálódásra.

(Hegyközi Ilona)

96/016

FUNKE, Juliane: Und es bewegt sich doch! Der Berliner Bibliotheksentwicklungsplan – Grenzen und Chancen = Buch Bibl. 47.Jg. 1995. 7/8.no. 677-682.p.

És mégis halad! A berlini könyvtárfejlesztési terv korlátai és lehetőségei

Fejlesztési terv; Könyvtári hálózat; Regionális könyvtár; Városi könyvtár

A nyugat-berlini közkönyvtárak fejlesztésére utoljára 1988-ban készült átfogó tervezet. Az egyesítés után teljesen új helyzet állt elő:

– egy helyett két központi könyvtár lett: a Berlini Városi Könyvtár és az Amerikai Emlékkönyvtár;

– egy helyett két könyvtári hálózat és két irányító központ működött, eltérő munkamódszerekkel, koncepciókkal, felszereltséggel;

– a 272 könyvtári ellátóhellyel (1991) Berlin lett az NSZK legsűrűbben ellátott városa, ugyanakkor nem volt olyan szakmai koncepció, mely a törpe könyvtárakkal szemben megfogalmazta volna a könyvtári üzem szakmailag kívánatos nagyságrendjét.

A problémák első rendezési kísérlete 1992-ben a városi közgyűlés által jóváhagyott (és a könyvtárosok széles körének egyetértésével találkozó) munkaanyag volt, mely leírást adott az egyes könyvtártípusok funkciójáról, és meghatározta a fejlesztés fő feladatait:

– a Berlini Városi Könyvtárat és az Amerikai Emlékkönyvtárat közelíteni kell egymáshoz, hogy kialakuljon az új központi városi könyvtár (tartományi könyvtári funkciókkal;

– a Szenátusi Könyvtárban kell összpontosítani a berlini városi közigazgatás információellátását;

– A Berlini Központi Katalógust (BGK) egész Berlin aktuális központi tájékoztatási eszközévé kell fejleszteni, számítógépes adattárolással.

A tervezet a könyvtártípusok feladatmeghatározása mellett működési normákat is tartalma-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zott, többek között létszámnormákat is, melyek alapján személyzeti fejlesztés lett volna indokolt. 1993-ban azonban a kritikussá váló pénzügyi helyzet és a bevezetett takarékossági intézkedések miatt a kulturális szenátor elrendelte a tervezet átírását azzal a megszorítással, hogy a fennálló könyvtárosi létszámot semmi esetre sem szabad túllépni. Ez az intézkedés érthető csalódottságot okozott a berlini könyvtárosok körében.

Ilyen előzmények után adta ki a berlini szenátus 1995 márciusában „A berlini könyvtárügy rendezésének koncepciója" c. tervezetét, mely nem törvényerejű rendelet ugyan, de általános érvényű irányelvként várhatóan széles körű hatása lesz.

A tervezetről a könyvtárosok egyes köreinek az a véleménye, hogy a jelenlegi szűkös állapotot konzerválja. Mások szerint viszont a kétévenként hozzácsatolható módosítások ezt a problémát megoldhatják. Problémát jelenthet az is, hogy a tervezet a jelenlegi berlini igazgatási viszonyokra épül, nem tükrözi a várható közigazgatási centralizációt. A kerületi önállóság avagy centralizáció városigazgatási problémája azonban a jelen pillanatban még nyitott, a jövő nem tükröztethető a könyvtári tervekben. Egyes területek, pl. a kerületeket átfogó számítógépes könyvtári hálózat, a várható centralizáció irányába mutatnak.

(Katsányi Sándor)

96/017

HÄTSCHER, Petra: Das Öffentliche Bibliothekswesen Berlins von 1961 bis 1989. Ein Strukturvergleich am Beispiel der Bibliotheken der Bezirke Kreuzberg und Mitte = Bibliothek. 19.Jg. 1995. 2.no. 155-186.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Berlin közművelődési könyvtárügye 1961-től 1989-ig. Szervezeti összehasonlítás Kreuzberg (Nyugat-berlin) és Mitte (Kelet-Berlin) könyvtárai példáján

Állami irányítás; Könyvtári hálózat; Könyvtárpolitika; Városi könyvtár

A német újraegyesítés nagyszabású változásokat hozott a berlini könyvtárak számára. Egy metropoliszban két eltérő önkormányzat irányítási és könyvtári rendszerét kellett közös nevezőre hozni. A cikk összehasonlítja a nyugati Kreuzberg és a keleti Mitte könyvtárszervezeti jellemzőit, bemutatva mindkét rendszert, saját politikai köznyezetük fényében.

(Autoref.)

96/018

CUNHA, Murilo Bastos da: As tecnologias de informação e a integreção das bibliotecas brasileiras = Cienc.Inf. 23.vol. 1994. 2.no. 182-289.p. Bibliogr. 15 tétel.

Az információtechnológia és a brazil könyvtári integráció

Egyetemi könyvtár; Információtechnológia

Minden technológiai változás új helyzetet teremt, új problémákat, esetleg előre nem látható zavarokat okoz. Az információtechnológia fejleményei, az adatbankok és adatbázisok, a CD-ROM, a hipertext és a multimédia, a helyi hálózatok (LAN), az Internet és a brazil országos kutatási hálózat, valamint a virtuális könyvtár koncepciója a könyvtárak, mindenek előtt a számítástechnikai eszközökkel, hálózattal leginkább ellátott egyetemi könyvtárak körében éreztetik hatásukat, s ez a hatás a könyvtárak közötti egyre szorosabb együttműködést, a hálózatokon keresztüli integrálódást mozdítja elő.

(Autoref. alapján)

96/019

REZENDE, Yara – MARCHIORI, Patricia Zeni: Do acervo ao acesso: a perspectiva da biblioteca virtual em empresas = Cienc.Inform. 23.vol. 1994. 3.no. 349-352.p. Bibliogr. 12 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A gyűjteménytől a hozzáférésig: a virtuális könyvtár perspektívái a brazil vállalati szakkönyvtárakban

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat; Üzemi könyvtár

A kis szakkönyvtárak az ipar és a kereskedelem környezetében más kihívásokkal néznek szembe, mint a „kulturális környezet" könyvtárai. A vállalatnak, a cégnek voltaképpen nem könyvtárra, hanem tájékozottságra (információkra) van szüksége. Ez a tendencia, ami a gyűjteményépítéstől a hozzáférés biztosítása felé vezet, a 70-es évek végén indult el a fejlett országokban, s a 80-as évek elején ért el Brazíliába, ahol igazán akkor lenne hatékony, ha az országban lennének a kormányzat, a műszaki egyesületek és akár még az érintett vállalatok megállapodása alapján fenntartott központi jellegű műszaki könyvtárak.

(Autoref. alapján)

Lásd még 93

Központi szolgáltatások

96/020
SUHONEN, Irja-Leena: Serials in Finnish union catalogues = Ser.Libr. 26.vol. 1995. 2.no. 59-63.p.

Folytatódó kiadványok a finn központi katalógusokban

Gépi könyvtári hálózat; Időszaki kiadvány; Központi katalógus -online

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Finnországban a felsőoktatási könyvtárak automatizálásának elősegítésére létrehozták a LINNEA (Library Information Network for Academic Libraries) nevű integrált hálózatot. A hálózat, amelynek központja a Helsinki Egyetemi Könyvtárban van, nyilvános nemzeti bibliográfiai forrásként kíván szolgálni. A finnországi központi katalógus, a LINDA 1993-ban kezdte meg szolgáltatásait. Ez a katalógus húsz egyetemi könyvtár állományára, a Fennica nemzeti bibliográfiai adatbázisra és a Finuc-S-re, az időszaki kiadványok központi katalógusára épül. A LINDA adatbázis jelenleg kb. 2 millió monográfia, ill. időszaki kiadvány rekordjait tartalmazza. Az adatbázis gazdája a Helsinki Egyetemi Könyvtár, amely egyben Finnország nemzeti könyvtára is, számos országos feladatkörrel. Ezek egyike a finn kiadványok szabványos számozása. 1994-ben a skandináv országok ISSN értekezletét Finnországban tartották, a közös problémák megbeszélésére.

(Autoref.)

96/021
GIBSON, Catherine: How we spent 2.7 million dollars – with the help of centralized selection = Libr.J. 120.vol. 1995. 14.no. 128-130.p.

Központi állománygyarapítás: az Indianapolis-Marion County Public Library tapasztalatai

Hatékonyság; Központi állománygyarapítás; Megyei könyvtár

Hogyan költi el évi 2,7 millió dolláros beszerzési keretét az indianapolisi Marion County közkönyvtár saját maga és fiókkönyvtárai nagyobb megelégedésére? Sikerük titka a centralizált állománygyarapítás.

A módszer alkalmazását több ok is indokolta. Például a műszaki–tudományos könyvek magas ára, mely arra késztette a fiókkönyvtárak munkatársait, hogy lemondjanak a friss könyvek beszerzéséről. Vagy például, hogy a szakma elnőiesedése miatt a fiókkönyvtárakban nem fordítottak elég figyelmet a „férfias" irodalom (fegyverek, vadászat stb.) beszerzésére.

A következő ok az az elterjedt tévhit, miszerint bizonyos speciális témák irodalmát csak a központi könyvtárban érdemes gyűjteni, mert a fiókkönyvtárakban nincs rá igény. A fiókkönyvtár gyűjthet orvosi könyveket, de az alternatív gyógyászat szakirodalma már nem az ő reszortja. Egy másik jelenség, hogy a fiókkönyvtárakban a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárosok keze általában görcsbe rándul, ha egy könyvből több – vagy akár több tucat – példányt kellene megrendelni. A központi könyvtár akár 300-350 darabot is beszerez egy műből (igaz, a beszerzendő 14 000 cím közül csak 7-9 esetében), de a fiókkönyvtárakban nagyon nehezen szánják rá magukat erre. Pedig a környezet ismerete és a megelőző kölcsönzési adatok segítenek a döntésben: miből mennyi szükséges?

A fenti tapasztalatok alapján a központi könyvtárban létrehozták az állományfejlesztő könyvtárosi munkakört. A „CDL" feladata nem az, hogy íróasztala fölé görnyedve böngésszе a dezideratákat; munkakörének talán legfontosabb része, hogy évente minden fiókkönyvtárban eltölt 4 napot. Beszélget a könyvtárosokkal, elemzi a meglevő állományt, beáll az olvasószolgálati pult mögé – így képet kap a helyi sajátosságokról, igényekről. Ezenkívül együttműködik a központi könyvtár állománygyarapítójával, aki ismeri a könyvkiadás trendjeit (például, hogy mely területen szaporodtak meg a „hogyan csináld" jellegű könyvek – ezek iránt nyilván nagyobb lesz a kereslet a könyvtárakban is).

Persze a központi könyvtárban is követnek el hibákat, de ezekből igyekeznek tanulni. Például egyszer experimentális irodalmat próbáltak néhány fiókkönyvtárba bevezetni, de a könyvtáros visszajelzése szerint az ő olvasóik jobban szeretik, ha a regény rendes mondatokban, a megszokott központozással van írva. Így aztán tovább nem erőltették a dolgot.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 81

Jogi szabályozás

96/022

GRIHANOV, Û.A.: Bibliotečnye zakony – šag k informacionnomu obsestvu = Bibliotekoved. 1995. 1.no. 18-24.p.

Könyvtári törvények – egy lépés az információs társadalom felé

Információs társadalom; Jogszabály -könyvtárügyi

Az 1994. november 23-án elfogadott új orosz könyvtári törvény 1995. január 17-én lépett életbe. Mi a törvény jelentősége most, amikor Oroszország történetének egyik legnehezebb idejét éli át, és a könyvtárak sem érezhetik magukat biztonságban?

Az első és legfontosabb érdeme, hogy Oroszországban először született szaktörvény a könyvtárügyben – korábban cári, illetve pártrendeletek, -határozatok voltak. Ez az első olyan orosz dokumentum, amely következetesen védi az információhoz, a könyvtárakban őrzött szellemi és kulturális értékekhez való szabad hozzáférés jogát. A könyvtári ellátás elsősorban az állami és az önkormányzati könyvtárak, illetve az állami támogatást is élvező egyéb könyvtárak feladata. Az olvasó szükség esetén jogi védelemért fordulhat a bírósághoz. A könyvtár semmiféle cenzúrát nem vezethet be a dokumentumszolgáltatásban, törvényellenes az ideológiai és politikai szempontú korlátozás az állomány gyarapításában és feltárásában.

A könyvtári alapszolgáltatások (tájékoztatás az állományról a katalógusokon keresztül, adott dokumentum meglétéről, beiratkozás, segítségnyújtás az információkereséshez, olvasótermi használat és kölcsönzés) ingyenesek.

Az állami és önkormányzati könyvtárakban az olvasónak joga van orosz nyelven, illetve az Orosz Föderáció köztársaságaiban a köztársaság állami nyelvén igénybe venni a szolgáltatásokat, de a törvény lehetőséget ad a nemzeti kisebbségek anyanyelvének használatára is. Speciális szolgáltatások illetik meg a gyermek- és ifjúsági olvasókat, a testi fogyatékosokat és az időseket – összhangban az Unesco 1994-ben elfogadott manifesztumával.

A törvény rendelkezik a könyvtár jogairól a kárt okozó olvasókkal szemben: az olvasó kötelezettségeit egyértelműen meg kell fogalmazni a könyvtárhasználati szabályzatban, ennek megszegése a kizárást vonhatja maga után. A könyvtár maga dönthet, hogy késedelmi díjat vezet-e be, vagy korlátozza a kölcsönzést a kölcsönzési határidő be nem tartása miatt. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyv elvesztéséért szintén különböző formákban és mértékben kérhet kártérítést a könyvtár – mérlegelve a körülményeket és a könyv értékét.

A könyvtárnak és fenntartójának joga eldönteni, hogy milyen okmányt (személyi igazolványt, útlevelet, diákigazolványt, vezetői engedélyt stb.) kér az olvasótól a beiratkozáskor; a törvény csak a személyi azonosság igazolásának követelményét írja elő.

A dokumentumszolgáltatás ingyenessége nem azt jelenti, hogy az olvasó bármit kikölcsönözhet. A könyvtárhasználati szabályzatban kell megfogalmazni a dokumentumhoz való hozzáférés különböző formáit (olvasótermi használat, kölcsönzés stb.)

Különlegesen fontos fejezete a törvénynek az, amely az állam kötelességeit fogalmazza meg a könyvtárügy területén: az államnak meg kell teremtenie a feltételeket a könyvtárakban őrzött szellemi és kulturális értékekhez való hozzáféréshez, de a törvényben előírt esetek kivételével nem avatkozhat bele a könyvtárak működésébe.

A törvény garantálja a könyvtárak fenntartását és finanszírozását az állami, illetve önkormányzati költségvetésből. Először fogalmazta meg az orosz jogi szabályozásban a „nemzeti könyvtár" fogalmát: a nemzeti könyvtár a társadalom egyetemes információs szükségleteit elégíti ki, a könyvtári, bibliográfiai és információs tevékenységét az Orosz Föderáció minden népének érdekében folytatja. Föderális szinten két nemzeti könyvtárat jelöltek ki: az Orosz Állami Könyvtárt (Moszkva) és az Orosz Nemzeti Könyvtárt (Sanktpeterburg). Ezek gyűjtik a legteljesebben a hazai és a külföldi dokumentumokat, végzik a „russzika" feldolgozását, részt vesznek a nemzeti bibliográfiai számbavételben, könyvtártudományi, bibliográfiai és bibliológiai kutatóintézetként, illetve könyvtári módszertani központként működnek. Módszertani központként fő feladatuk az egységes, országos könyvtárpolitika kidolgozása.

A törvény lehetőséget ad a nemzeti könyvtári funkciók megosztására is a könyvtárak között, ezt azonban célszerű lesz újabb törvényben rendezni.

A törvény előírásainak érvényesülése érdekében a gazdasági előírások egy részét (pl. a vám- és adótörvényeket) módosítani kell.

A föderatív törvény mellett az egyes köztársaságok saját, részletesebb könyvtári törvényt is elfogadhatnak, amely azonban nem állhat ellentétben a kerettörvénnyel.

(Rácz Ágnes)

96/023

SORDYLOWA, Barbara: W sprawie ustawy o bibliotekach po raz kolejny i zapewnienie ostatni = Prz.Bibl. 63.rocz. 1995. 1.no. 39-44.p.

Res. angol nyelven.

Folytatólagos – s bizonyára nem végső – gondolatok a könyvtári törvény sorsáról

Jogszabály -könyvtárügyi

Egyes szakírók újabban 1989-re teszik az új lengyel könyvtári törvénnyel kapcsolatos munkák megkezdését. Ez tévedés, minthogy az 1968. évi törvény újjal való felcserélésének, illetve módosításának előkészületei 1980 nyarára mennek vissza. Ekkor a Lengyel Könyvtárosok Egyesülete törvényelőkészítő bizottságot hívott életre, s az ügy körül élénk viták zajlottak le. Az 1980-1982 közötti munkálatok azonban nem vezettek el elfogadható törvényszöveg létrejöttéig.

1985-ben az Országos Könyvtári Tanács e cikk szerzőjét bízta meg egy kodifikáló testület vezetésével. Ez a testület három javaslatot tett: a) az 1968. évi törvény módosítása az igazgatási–felügyeleti változások mértékéig; b) az 1968. évi törvény érdemi kérdésekig való módosítása; c) teljesen új törvény kimunkálása. A Tanács a b) javaslatot fogadta el. Ezzel azonban – 1985 végén – az OKT által felkért testület abba is hagyta az előkészületeket.

Az újabb nekirugaszkodás már valóban 1989-1990-ben vette a kezdetét. Kétféle előkészítésre került sor. Az egyik a Kulturális és Művészeti Minisztérium megbízásából, a másik társadalmi (könyvtáros egyleti) kezdeményezésre vágott neki a korántsem egyszerű feladatnak. A több változatban kimunkált tervezetek mindeddig nem jutottak el a törvényhozás szintjére. Ennek fő okai: a központi irányítást nem lehet az elképzeléseknek megfelelően kodifikáltatni, s a közös könyvtári–információs rendszerre vonatkozó elképzelések ugyancsak megfeneklettek.

Mivel számos és hosszadalmas vita után sem dőlt el, hogy az elvszerűbb könyvtáros egyesületi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vagy a pragmatikusabb minisztériumi tervezetet kell-e a további munkálatok alapjává tenni, maga a kulturális és művészeti miniszter hívott össze egy szakértő grémiumot, hogy dolgozzon ki egy minden igényt kielégítő és az államigazgatási lehetőségekkel összhangban álló újabb tervezetet. E tervezet hibája, hogy nem kezeli egyenlő súllyal a különféle könyvtárakat; beszűkíti a tudományos könyvtárak eddig ellátott információs feladatait, a nyilvános (közművelődési) könyvtárakét viszont – egyebek mellett – „könyvtári–bibliográfiai információs központok" gyanánt határozza meg. Egyébként ebben a miniszteriális tervezetben általában is keverednek az előremutató tendenciák (pl. a könyvtári személyzet kötelmeinek meghatározása, a kötelespéldány szolgáltatás kötelezettségének „törvényre emelése") a hagyományos megfogalmazásokkal, ami esetleg segítheti a törvény akadálytalanabb és gyorsabb elfogadását.

A szerző véleménye: az új törvénynek a különféle információszolgáltató intézményekről, a könyvtárakról, információs központokról és a dokumentációs műhelyekről egyaránt szólnia kell.

(Futala Tibor)

Könyvtárosi hivatás

96/024

SCHERDIN, Mary Jane – BEAUBEIN, Anne K.: Shattering our stereotype: librarians' new image = Libr.J. 120.vol. 1995. 12.no. 35-38.p.

Egy sztereotípia megdőlése: új könyvtároskép

Felmérés [forma]; Könyvtárkép

Egy új felmérés módosítja a könyvtárosokról a tömegtájékoztatásban kialakított sztereotípiákat. Az amerikai felsőoktatási és tudományos könyvtárak egyesületének 1600 könyvtárosra kiterjedő 1992. évi vizsgálata az MBTI (Myers-Briggs-féle tipizálás) 20 skálával gazdagított változatát, valamint az érdeklődés súlypontjainak 25 alapskálára, 211 foglalkozás szerinti skálára, továbbá 4 viselkedési skálára épülő tanulmányozását (Strong Interest Inventory) foglalta magában.

A személyiségtípus skáláján megkülönböztették az introvertált (I) – extrovertált; a racionális (S) -intuitív (N); a gondolkodó (T) – érző (F); valamint a megítélő (J) – észlelő (P) párosítást. Az eredmények azt mutatják, hogy a könyvtárosok körében túlsúlyban vannak az introvertáltak (63%), az intuitívek (60%), a gondolkodó típus (61%), valamint a munkájukban a rendszerességet, módszerességet előnyben részesítő megítélők (66%). A régebbi felméréssel összevetve csökkent az ISFJ-típus, azaz a halk szavúak, lelkiismeretesek, komolyak, valamint a szerény igényűek aránya – ezek egyben jó adminisztrátorok, nem kedvelik a konfrontációt, lojálisak, hagyományőrzők, hívei a stabil munkafolyamatoknak, s a változásokat csak akkor fogadják el, ha meg vannak győződve azok gyakorlati hasznáról. Ezek a személyiségjegyek különösen elterjedtek a könyvtártechnikusok körében.

Az általános népességhez képest a könyvtárosok introvertáltabbak (63% – az átlag 35%-hoz képest), intuitívebbek (59 : 32), gondolkodóbbak (a férfiaknál 69 : 61, a nőknél 58 : 32 a százalékok aránya), valamint megítélőbbek (66 : 55). Az egyéb foglalkozásúak közül a jogászok, biológusok, felsőoktatási vezetők, valamint a rendszerszervezők hasonlóak – azzal a kivétellel, hogy a könyvtárosok introvertáltabbak. Az átlagamerikaiak (akik körében az extrovertáltak vannak túlnyomó többségben) félénknek tartják a könyvtárosokat, akik nehezebben tudják magukat „adminisztrálni".

A könyvtári munkaterületek szerinti bontásban a feldolgozóknál az introvertált, racionális és megítélő típus van fölényben, a vezető beosztásúak kevésbé introvertáltak, de jobban gondolkodók, intuitívek és észlelők. Az introvertáltak rangsorában a feldolgozók (78%) és a számítógépesek (73%) vezetnek; az intuitíveknél a számítógépesek (67%) és a vezető beosztásúak (63%) vannak az élen; a gondolkodó típuson belül pedig a vezetők (67%) és a számítógépesek; a legtöbb érző típusú könyvtáros a gyermek-olvasószolgálatból került ki (56%). A megítélők rangsorát a feldolgozók vezetik (73%).

Az érdeklődés súlypontjainak vizsgálatából kiderül, hogy azok, akik öt évnél kevesebb ideje dolgoznak könyvtárban, sokkal érdeklődőbbnek, eredetibbnek és nonkomformistábbnak bizonyultak, mint a hosszabb ideje ott dolgozók. A könyvtárosok általában nagyon intellektuálisak voltak, a nem-könyvtáros népességből a bölcsészdok-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tori címmel rendelkezőkhöz álltak közel. Az intellektualizálódás trendjének fő okai: a számítógépek, ill. a könyvtártechnikusok fokozatosan kiszorítják a szakképzett könyvtárosok közül a mereven gyakorlati érdeklődésűeket. A számítógépekkel egyébként a megkérdezettek 94%-a szívesen dolgozik, 69%-uk pedig kifejezetten kedveli azokat. Az eredmények szerint a könyvtárosok általában jól érzik magukat a használók és a gépek közötti közvetítő szerepében.

A szerzők hangsúlyozzák, hogy a szakma túlélése az eltérő személyiségtípusok együttműködésétől is függ, továbbá remélik, hogy a könyvtárosokról alkotott új, korszerűbb kép nagyobb erkölcsi és anyagi megbecsülést hozhat.

(Mándy Gábor)

Oktatás és továbbképzés

96/025

OSTLER, Larry J. – DAHLIN, Therrin: Library education: setting or rising sun? = Am.Libr. 26.vol. 1995. 7.no. 683-684.p.

Süllyedőben vagy emelkedőben van-e a könyvtárosképzés az Egyesült Államokban?

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárügy története

Az Egyesült Államok szakmai köreiben közhelynek számít a könyvtári állapotok miatti aggodalom, különösen a könyvtáros iskolák bezárása, valamint a képzési programok csökkentése következtében. A helyzet megítéléséhez elkerülhetetlen az ide vezető út áttekintése.

A könyvtáros szakma létrehozásában kulcsszerepet tulajdonítanak Melvil Dewey-nak, aki megszervezte a könyvtárosok oktatását a gyakorlati problémák megoldásának elsajátítása érdekében, ugyanakkor nem foglalkozott a szakma elméleti alapvetésével. E szemlélet kialakulását elősegítette a kor társadalmi és gazdasági helyzete, a tömegtermelés igénye. A kor követelményeinek megváltozása sürgette a könyvtári szemlélet módosulását, ugyanis a könyvtárak a velük szemben támasztott igényeknek csak alapvető elméleti háttér birtokában tudnak megfelelni. Néhány könyvtáros felismerte a gyakorlat kizárólagosságából fakadó nehézségeket, és a helyzet újragondolását szorgalmazta. Sajnálatos módon a mai napig nem valósult meg maradéktalanul a könyvtárosság elméletének kidolgozása, nem áll rendelkezésre olyan szilárd érvrendszer, amellyel megakadályozható lenne a képzés visszaszorítása, a könyvtáros iskolák, szakok bezárása. Általánosságban elmondható, hogy a könyvtárosképzéssel szemben bizalomvesztés tapasztalható, ami maga után vonja a támogatások rohamos csökkenését.

Tanúi lehetünk a könyvtári munka átalakulásának – az információs korszak új feladatok elé állítja a könyvtárakat és a könyvtárosokat. A körülmények megváltozása hozzájárul az elméleti megközelítés fejlődéséhez, amelyet tükröznie kell(ene) a képzésnek is, a tanterveket folyamatosan korszerűsíteni kell(ene). Ez csak a könyvtárosok és a könyvtáros tanárok együttműködésével valósítható meg. Örvendetesen egyre több a kezdeményező, újító szándékú szakember a könyvtárosok között, akik felvállalják ezt a szerepet. A szerzők példaként említik a könyvtáros egyesületet és néhány egyetemet az Egyesült Államokban. A folyamatosan megújított képzési tantervek javítani fogják a minőséget, jobban képzett szakemberek kerülnek várhatóan a pályára, de emellett gondoskodni kell a könyvtárosok szakértelmének és szakmai tisztességének ellenőrzéséről is, valamint biztosítani kell az informatikus diplomát adó képzési formát.

A szerzők véleménye szerint, ha mindez megvalósul, akkor újra „felkel a nap" az amerikai könyvtárosképzésben.

(Pappné Farkas Klára)

96/026

MOTUL'SKIJ, R.S.: Vysše bibliotečnoe obrazovanie v Belorussii: sostoânie i perspektivy = Naučn. Teh.Bibl. 1995. 3.no. 62-69.p.

Felsőfokú könyvtárosképzés Fehéroroszországban: a mai helyzet és a perspektívák

Könyvtárosképzés -felsőfokú

A képzés problémájával foglalkozó szerző válságosnak látja a könyvtári-informatikus kép-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zés állapotát, amin csak gyökeres változtatásokkal lehetne segíteni. Az ország társadalmi-gazdasági nehézségei a szellemi munka – köztük a könyvtárosi munka – értékét is annyira lecsökkentette, hogy alig akadt jelentkező az elmúlt tanévekben, a jól képzett tanárok pedig elmennek anélkül, hogy helyükbe tehetséges fiatalok jönnének. Tudományos továbbképzésben is csak egy-két „fanatikus" vesz részt. Az elavult technikai eszközökkel felszerelt laboratóriumok nem segítik a korszerű CD-ROM és online módon végzett könyvtári munka elsajátítását. A tanári kollektíva önerőből nem képes mindezeken változtatni. De az oktatás módszertanán tudna mit javítani!

A közel két éve szerkezeti változásokon dolgozó szerző a szakmai igényeket szem előtt tartva vázolja a közeljövő szükségesnek ítélt teendőit:

– a felkészítésnek igazodnia kellene a létező könyvtártípusokhoz. A közkönyvtárakon kívül a nagyszámú iskolai, felsőoktatási, valamint tudományos és műszaki könyvtárakban is várják a jól képzett szakembereket.

– a dokumentum típusai szerinti specializációt kívánnak a régi könyvek, kézirattárak, szabványok, külföldi irodalom, mikrofilmek stb.

– a szakosodás egyik alapjának a könyvtári tevékenység típusát kell tekinteni. Szükség van feldolgozókra és adatbázis-építőkre, szolgáltató szakemberre, menedzseri és marketing munkát végzőkre.

A célirányos szakmai felkészítés megrendelői lennének azok az intézmények, szervezetek, amelyek tanévenként bejelentenék szakember-igényüket. Már a tanévkezdéstől mód nyílna az egyéni tanulmányi terv szerinti képzésre.

A felsőfokú könyvtárosi oktatás négy tantárgyi blokkot alkot: általános tudományos ismeretek, ún. felkészítő tantárgyak, általános szakmai anyag és szaktárgyak.

A tradicionális tudományokhoz, mint a filozófia, politológia, közgazdaságtan, esztétika, történelem, pedagógia, pszichológia jönnének még a könyvtártípustól függően további humán vagy természettudományi tárgyak. Utóbbiakra a könyvtári oktatás eddig túlsúlyos humán jellege miatt nagyobb igény várható. Felkészítő tárgyként szerepel a gépírás, a számítógépes gyakorlat, az idegen nyelv tanulás és az „agilis ember imidzsé"-t megteremtő viselkedési kultúra. Jelenleg érzékelhetően szükség van oktatásukra, de a szándékok szerint a jövőben ezek már felvételt elbíráló kritériumokká válhatnak.

A könyvtári alaptantárgyakra (könyvtárvezetés, bibliográfia, dokumentumismeret,informatika) épülnek a további általános szaktárgyak: „Könyvtári állomány", „Szöveges adatbázisok", „Analitikus-szintetikus dokumentumfeltárás", „Külső és belső bibliográfiai adatbázisok", „Olvasószolgálat", „Könyvtári menedzsment és marketing". A párhuzamosság kiküszöbölésével szaktárgyakat a választott specializáció tantárgyai egészítik ki. A tantárgyi változtatások együtt járnak egyes tanszékek munkájának sokszor vitatott átszervezésével, („Analitikus-szintetikus dokumentumfeltárás és bibliográfiai adatbázisok") és újak létesítésével („Könyvtári menedzsment és marketing").

(Bíró Júlia)

96/027

FOURIE, Denise: Libraries as learning sites: an intership program for library technicians = Assoc.El.Libr.Sup.Staff J. (elektronikus folyóirat). 1.vol. 1995. 3.no. 9-11.p.

A könyvtár mint oktatási hely: gyakorlati program a könyvtártechnikusok képzésében

Gyakorlati képzés; Könyvtárosképzés -középfokú, alapfokú

A Cuestea College nevű kaliforniai kétéves népfőiskola (community college) a könyvtártechnikus-képzés keretében 1994 őszén gyakorlókönyvtári programot indított. A hallgatók egy félévben 80 órát dolgoznak – fizetés és tandíj nélkül, ill. a félév végén 2 kreditpontot kapnak. A program előkészítése 7 hónapot vett igénybe, és abban részt vettek két megye könyvtárvezetői, a könyvtártechnikai tanácsadó bizottság, valamint a szakoktatásért felelős dékán. 13 könyvtári intézmény összesen 30 helyszínt ajánlott fel (állami egyetem, népfőiskolák, egy megyei könyvtárhálózat, egy jogi szakkönyvtár, középiskolai könyvtárak stb.). A 15 hallgatót érdeklődési körüket és személyiségüket figyelembe véve helyezték el, és jól jött, hogy több volt a helyszín, mint a hallgató, mert így menet közben is lehetett változtatni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A hallgatók értékelésére az általuk vezetett tevékenységnaplót (daily student log), az oktató telefonhívásait és helyszíni látogatásait (site visit), valamint egy formalizált értékelési nyomtatványt használtak fel. A visszajelzésekből adatbázist építettek, amelyet a program további finomításában (fine-tune) is fel kívánnak használni.

A gyakorlókönyvtári program előnyei a hallgatók szemszögéből: a számítástechnikai eszközökkel szerzett gyakorlati tapasztalatok, a más intézményekben meglevő források használhatósága, az „élő" könyvtári környezetben való tartózkodás, valamint a könyvtárosokkal kialakított személyes kapcsolatok. Ez utóbbi abból is látható, hogy számos hallgató azóta helyettesi munkát kapott ugyanazon a helyen, ahol a gyakorlatot töltötte.

A helyi könyvtári dolgozók számára szakmai kielégülést jelentett, hogy a hallgatókkal megoszthatták tapasztalataikat. A hallgatók erősen motivált és érdeklődő munkaerőnek bizonyultak, ennek következtében magasabb szintű munkákat tudtak ellátni, mint pl. a diák-segítők, és sok esetben tanulni is lehetett tőlük.

A jövőben jobban fel kívánnak készülni a hallgatók foglalkoztatására: az érdemi munkákra fognak koncentrálni (kölcsönzés, tájékoztató szolgálat, CD-ROM, online adatbázisok használata stb.), ennek érdekében részletes információcsomagot adnak az érintett gyakorlatvezetők kezébe. Tervezik az időbeosztás javítását is. A jövőben az Internet használatát is beiktatják majd a programba.

A kezdeményezés legfőbb tanulsága, hogy az ilyen programok közelebb hozzák egymáshoz az oktatókat, valamint a régió könyvtárait és tájékoztatási központjait.

(Mándy Gábor)

96/028

REID, Bruce – BROWN, Pauline: Asking practitioners = Libr.Assoc.Rec. 97.vol. 1995. 9.no. 488-489.p.

Felmérés gyakorló könyvtárosok között

Felmérés [forma]; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

A birminghami University of Central England „Információs és Könyvtári Tanulmányok" programjának két vezetője – megelégelve azokat a kritikákat, melyek szerint az oktatási intézmények tantervi ügyekben soha nem egyeztetnek a szakma képviselőivel – felmérést készített gyakorló könyvtárosok körében.

A megkérdezett gyakorló könyvtárosok igen pozitívan álltak a kérdőívhez, a válaszadási arány és a válaszok minősége is igen magas volt. Annak ellenére, hogy a felmérés nem volt teljes egészében reprezentatívnak mondható, a válaszok meglehetősen nagy homogenitást mutattak.

A felmérés alapján világossá vált, hogy a számítógépes ismeretek fontossága gyorsan nő olyan területeken, mint az elektronikus információs és dokumentációs szolgáltatások, elektronikus kiadványok készítése, digitális virtuális könyvtár, hálózati navigálás és információkeresés. Az innovatívabb munkaerő körében nagyobb az igény az integrált könyvtárak, a multimédia és a hálózatkezelés (networking) iránt. Növekszik az igény a befektetési tanácsadás, a források költségeinek felbecsülése, a költség–haszon-elemzés, a hálózatkezelés és dokumentumbeszerzési lehetőségek, valamint a szolgáltatók kiválasztásának gyakorlata iránt.

A jelenlegi birminghami képzés sokat fejlődött a közelmúltban: a (könyvtári) gyakorlat kilenc hónapos, lehetőség nyílik a specializációra. A fejlődés leginkább az információtechnológia terén volt jelentős: a korábban választható „speckollok" – például az elektronikus források használata haladó szinten, vagy a hálózatkezelés – beépültek a kurzus alapismeretei közé, de sok új területtel kapcsolatban is megnövekedett az érdeklődés, pl. a multimédia, az információtervezés (information design) vagy az üzleti információ iránt.

Az új programban a hallgatók a következő szakirányok illetve diplomák közül választhatnak: üzleti információs tanulmányok (BIS), információs és könyvtári tanulmányok (ILS), valamint az információ és média (IM). A programok három részből állnak: alapmodulok, szakirány szerinti speciális modulok, illetve választható modulok (egy másik szakirány speciális moduljai, önálló modulok, a fakultás más részein oktatott modulok).

A válaszadók közül sokan emelték ki az általános menedzsment-ismereteket, mások a menedzsment pénzügyi oldalának fontosságát hangsúlyozták. Fontosnak tartották, hogy a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtári gyakorlat megfelelően nagy teret kapjon a kurzusban, pl. az elméleti és gyakorlati blokkok váltakoztatásával. További fontos téma volt az új technológia iránti igény. Az egyik válaszadó kifejtette, hogy a friss diplomások gyakran ábrándítják ki: a számítógépes ismereteket firtató kérdésre azt válaszolják, hogy tudnak számítógépes katalógusokban keresni, használják az online és a CD-ROM-adatbázisokat, de csak olvasói szinten – ismereteik csak eddig terjednek.

A két cikkíró nagyon meg volt elégedve a válaszok mennyiségével és minőségével, így 1995 októberében(!) az új hallgatók már a frissített tanterv szerint tanulhatnak.

(Mikulás Gábor)

96/029

RYAN, Steve – LEUTH, Dean: Training with the Web: Internet training in an academic library environment = Aust. Libr.J. 44.vol. 1995. 1.no. 22-26.p. Bibliogr. 4 tétel.

World Wide Web képzés egy egyetemi könyvtárban

Használók képzése -felsőoktatásban; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata; Továbbképzés

A cikk a Sydney-i Egyetem oktatógárdájának képzésére az egyetemi könyvtár által nyújtott program első szakaszát írja le. A program nagyban épített az amerikai Carnegie Mellon Egyetem korábbi WWW-képzési tapasztalataira. Helyi, online használható, HTML-nyelven írt segédanyagokat készítettek, amelyek élő Internet-összeköttetéseket, ill. a korábbi összeköttetések „konzervjeit" is tartalmazták. A részvevőknek Mac- vagy DOS-formátumú mágneslemezeket adtak, rajta a fent említett segédanyagokkal, ill. valamilyen WWW böngészővel.

A program megtervezésére és kivitelezésére egy Internet-munkacsoportot állítottak fel, amely meghatározta az 1. szakasz célkitűzéseit: egy 1,5-2 órás bevezető, ill. általános jellegű Internet-áttekintés az oktatószemélyzet részére, gyakorlat biztosítása, a további információszerzés formáinak létrehozása, néhány új Internet-eszköz és információs forrás használatának bemutatása. Mindenekelőtt kialakítottak egy hálózati oktatási helyiséget, s azt 10 Macintosh Power PC 6100-as munkaállomással szerelték fel.

Minden óra a következő részekből tevődött össze: 15-20 perces bevezetés (az Internet lényege, rövid története stb.), 40 perces demonstráció (elektronikus posta, fájl-közvetítő protokollok, Archie, Gopher, WAIS, WWW), 40 perces gyakorlat (egy speciális „ottlap" használatával), végül egy 20 perces demonstráció, ill. beszélgetés a HTML-nyelvről és az elektronikus publikálásról. Mindegyik részvevő megkapta a további segítséget nyújtó könyvtárosok és szakreferensek jegyzékét, a demonstráció főbb területeit áttekintő segédanyagot, valamint lemezen a WWW böngészőt és egyéb anyagokat.

A program tervezés alatt álló további szakaszai között szerepel az Internet áttekintése a könyvtárosok számára, a posztgraduális hallgatók számára, illetve mindkettővel párhuzamosan az Internet tárgyköri használatának áttekintése (pl. az építészek, biológusok számára).

(Mándy Gábor)

96/030

JEDWABSKI, Barbara: Internet für Bibliotheksmitarbaiter. Erfahrungen aus der UB Dortmund = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 7.no. 1138-1145.p.

Internet a könyvtárosok számára. Dortmundi tapasztalatok

A német könyvtáros egyesület 1995. évi göttingeni konferenciáján elhangzott előadás

Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata; Továbbképzés

A dortmundi egyetemi könyvtár saját Novell-hálózattal, öt szerverrel és kb. 100 PC-vel rendelkezik. A hálózatot elsősorban a CD-ROM-ok közös használatára hozták létre. Emellett szövegszerkesztő, levelező programokat, gyarapítási és tájékoztatási célra a LARS rendszert és Internet-hozzáférést bocsátanak a használók rendelkezésére.

A könyvtárban 1994 áprilisa óta működik egy hat fős Internet munkacsoport (két szakreferens, egy online keresési szakember, egy továbbképzéssel foglalkozó könyvtáros, egy hálózati szak-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ember és egy programozó). A munkacsoport programja a következő volt: a) az Internet-hozzáférés biztosítása a használók számára, b) ugyanez a munkatársak számára, c) az Internet aktív alkalmazása (gopher, OPAC, vitafórumok), d) a hálózati források felhasználása a szakreferensek munkájában.

A könyvtár minden munkatársa számára Internet-kurzust tartottak, amelynek egy része (Mi az Internet, mit nyújt, hogyan?) mindenkinek szólt. Ezután az érdeklődők számára technikai és kezelési kérdésekről, majd a bibliográfiai keresés fortélyairól, a Mosaic, a gopher és a fájlátvitel használatáról speciális kurzusokat szerveztek. Hamarosan a WWW kérdései is napirendre kerülnek.

A könyvtár munkatársai körében e-postán felmérést végeztek az Internet használatáról. A 60 munkatárs 50%-a válaszolt. A továbbképzések legfontosabb hatása az volt, hogy felkeltették az igényt a bibliográfiai segédeszközökhöz (pl. a nagykönyvtárak online katalógusaihoz) való online hozzáférésre. A válaszolók fele böngészett már az Internet forrásai között a gopherek és a WWW segítségével. A telnet lehetőségeivel még csak kevéssé élnek. Aki viszont használja, az naponta és rutinszerűen. Az e-posta igen népszerű, a vitafórumok egyelőre kevéssé használatosak.

A munkatársak túlnyomó része úgy érzi, hogy az Interneten csak részben ismeri ki magát. A saját munkájukban való felhasználhatóságát firtató kérdésre a legtöbben azt válaszolták, hogy jól használható, érdekes, érdemes vele dolgozni, de tapasztalataik szerint a legtöbb ember a hálózatokkal való ismerkedést időt rabló és idegesítő tevékenységnek tartja.

Alkalmazási területként a következőket nevezték meg: címek keresése (gyarapítás, szakreferensek), bibliográfiai keresések (jelzetelés, bibliográfiák, szakreferensek, gyarapítás), információkeresés, e-posta.

Az Internet alkalmazásáról gondolkodva számos kérdés felvetődik, olyanok, mint: Az egyszerű könyvtáros hogyan szerezhet tudomást az Internet lehetőségeiről? Elavultak-e információszerzési módjaink? Elhiszi-e nekünk az olvasó ezután, hogy valamit nem tudunk meghozni a tengerentúlról? Fölöslegessé válnak-e hamarosan a könyvtárak, mert az olvasók maguk szerzik be a dokumentumokat?

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 15

Szabványok, normatívák

96/031

KOKABI, Mortaza: The internationalization of MARC. Part 1: the emergence and divergence of MARC = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 4.no. 21-35.p. Bibliogr. 29 tétel.

Hogyan vált a MARC nemzetközi szabvánnyá? 1.rész: a MARC megjelenése és változatai

Formátum -gépi

A cikk áttekinti a bibliográfiai adatok digitális kódolására létrehozott MARC formátumok kifejlődését, az 1968-as és a Library of Congress nevéhez fűződő kezdetektől egészen a mai időkig, különös tekintettel a 17 féle nemzeti formátumra. Megvizsgálja a MARC formátumok egymástól való eltérésének okait, valamint a nemzeti MARC formátumok kifejlesztésének korai és jelenlegi irányzatait.

(Autoref.)

96/032

KOKABI, Mortaza: The internationalization of MARC. Part 2: some MARC formats based on USMARC = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 6.no. 38-45.p. Bibliogr. 15 tétel.

Hogyan vált a MARC nemzetközi szabvánnyá? 2. rész: néhány, USMARC-ra alapuló MARC formátum

Formátum -gépi

A cikk áttekinti a USMARC-ból származtatott különféle MARC formátumok kifejlődését. Részletesen megvizsgálja a kanadai, a francia, a spanyol és az indonéziai formátumokat. Bemutatja fő eltéréseiket és sajátos, helyi követelményeiket.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/033
KOKABI, Mortaza: The internationalization of MARC. Part 3: some MARC formats based on UKMARC = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 6.no. 46-51.p. Bibliogr. 17 tétel.

Hogyan vált a MARC nemzetközi szabvánnyá? 3.rész: néhány, UKMARC-ra alapuló MARC formátum

Formátum -gépi

A cikk áttekinti a UKMARC-ból származtatott különféle MARC formátumok kifejlődését. Részletesen megvizsgálja az ausztrál, a thaiföldi, az olasz és a szingapuri formátumokat. Bemutatja fő eletéréseiket és sajátos, helyi követelményeiket.

(Autoref.)

96/034
BRADLEY, Phil: Towards a common user interface = Aslib Proc. 47.vol. 1995. 7/8.no. 179-194.p.

Az egységes használói interfész felé

Ember-gép kapcsolat; Gépi információkeresés; Szabvány; Számítógép-hálózat; Szoftver

Kívánatos lenne, hogy minden könyvtári szoftver (beleértve a CD-ROM-on és mágneslemezen, de az Interneten keresztül hozzáférhető programokat is) hasonló használói interfésszel rendelkezzen. Ez mind a használók, mind a használók képzésével foglalkozók dolgát megkönnyítené: a közös interfész kezelését csak egyszer kellene elsajátítani, s nem lenne szükség a munkaállomások mellett elhelyezett kézikönyvek és „puskák" dzsungelére. A közös használói interfésznek (CUI) hardver-vonzata is van, s ez esetleges nagyobb memóriaigény-gondokat is okozhat, de legalább ki lehetne küszöbölni a szoftver-problémákat a hibakeresés folyamatából.

Az előnyök mellett a közös használói interfésznek hátrányai is lehetnek: az egységesítés vagy a legkisebb közös nevező alapján valósulna meg (amikor is egyes fejlettebb programok különleges képességeit nem lehetne kihasználni), vagy minden lehetőségre számítva az egyszerűbb programok esetében is egy sor speciális menün kellene átvergődni. A szoftverfejlesztés jelenlegi versenyhelyzetében egy-egy új ötlet rövid időn belül általános követelménnyé válik; tisztázatlan, hogy egy közös használói interfész elfogadása mennyiben korlátozná ezt a szabadságot.

A kliens-szerver felépítés (C/S) a közös használói interfész alapvető összetevője. Ez lehetővé teszi, hogy egy rendszeren belül csak az adatok utazzanak, a mozgatásukhoz és használatukhoz szükséges programok a használó gépén futhat; ezáltal a sebesség nő, a költségek pedig csökkennek. A hálózati kommunikáció szabványosított protokolljai révén az egyetlen közös interfész helyett tárgykörök, ill. használói kategóriák szerint külön CUI is használható lenne.

Az egyik ilyen szabványos protokoll a Z39.50-es; ez lehetővé teszi egy sor információkereső felhasználás tervezését és terjesztését, s ezáltal közös parancsok használatát a legkülönbözőbb adatbázisokhoz, a kliens-szerver modell keretében. A kliens- és a szerver-oldal külön-külön is fejleszthető, csak a be- és a kimeneteket kell a protokollhoz hozzáigazítani. A Z39.50-es protokoll fejlesztésén számos szoftverfejlesztő dolgozik (pl. az IRIS, Nordic SR-Net, Project ION, DVB-OSI, Socker, Europagate, a British Library stb.). A SilverPlatter cég megegyezett az AmeriTech céggel a több adatbázisban párhuzamosan történő keresések lehetőségéről.

A közös használói interfész bevezetése jelentős változásokat fog hozni az információiparban: nőni fog az információszolgáltatók, a hardverfejlesztők és az informatikai szakemberek közötti együttműködés, a hardver-komponenseket olcsón és hatékonyan lehet majd kombinálni, a könnyebb használhatóság serkenteni fogja az újabb és újabb adatbázisok kialakítását, s az Interneten való keresés is sokkal nagyobb mérvű lesz, mint ma.

(Mándy Gábor)

96/035
DIAS, Eduardo José Wense: Padrões para pessoal nas bibliotecas univesitárias brasileiras = Cienc.Inf. 23.vol. 1994. 3.no. 335-339.p. Bibliogr. 24 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyetemi könyvtárak személyzeti normái

Egyetemi könyvtár; Norma; Személyzet

Az egyetemi könyvtári normatívák többnyire inkább a minőségi, mint a mennyiségi elemeket hangsúlyozzák. Ezt példázza a két nemzetközileg is ismert irányelv, az ALA, illetve az IFLA gondozásában. Brazíliában 1974-ben ültek össze először az egyetemi könyvtárak gondjainak megbeszélésére, s ebből állandósult az egyetemi könyvtárak országos szemináriuma (SNBU). Az 1991-es, hetedik SNBU fő témája az egyetemi könyvtárakra vonatkozó nemzeti terv kialakítása volt. Ha ez a munka egyetemi könyvtári normatívák megfogalmazásához vezet, ennek a személyzetre vonatkozó részében a minőségi és a mennyiségi megközelítés legjobb elemeinek a kombinációja szükséges.

(Autoref. alapján)

Lásd még 60

Egyesületek, konferenciák

96/036
Program. Cíle a hlavní činnosti SKIP = Čtenár. 47.roč. 1995. 7-8.no. 275-276.p.

[A Könyvtárosok és Információs Munkatársak Egyesületének második kongresszusa.] Program. Az Egyesület céljai és fő tevékenységei

Egyesület -könyvtári -nemzeti

A Cseh Könyvtárosok és Informatikusok Egyesülete a 21. század küszöbén integráló szerepet kíván betölteni a szakmai és a társadalmi szervezetek között, és ezzel elősegíteni az ún. információs társadalom kialakítását Csehországban. Hosszú távú programjában a következők fő feladatok szerepelnek:

1) Részvétel az országos információpolitika célkitűzéseinek megvalósításában, a könyvtárak és információs intézmények technikai elmaradottságának leküzdésében, a könyvtári állományok védelmének és megújításának programjában;

2) A központi jogszabályok és műszaki normák, szabványok kidolgozásának és bevezetésének elősegítése;

3) Együttműködés a rokon területeken működő cseh egyesületekkel és egyéb társadalmi szervekkel;

4) A szakmai szervezetek, intézmények és egyének képviselete a médiákban és más szakmák szaksajtójában;

5) A szakképzett könyvtárosok támogatása a könyvtárosi álláshelyek betöltésénél, a nemzetközi könyvtári szervekben a cseh könyvtárügyet képviselő szakemberek kiválasztásánál;

6) Aktív részvétel a nemzetközi könyvtári szervezetekben, kétoldalú együttműködés az egyes országok, elsősorban Szlovákia egyesületeivel;

7) Résztvevők kiküldése hazai és nemzetközi konferenciákra, illetve tanulmányutakra;

8) A tagok képviselete belföldön és külföldön a szerzői jogok érvényesítése érdekében;

9) Konferenciák, szemináriumok, viták és egyéb rendezvények szervezése;

10) Saját tevékenységének szervezése, elsősorban egyesületi lap kiadásával;

11) Ankétok, versenyek és egyéb akciók szervezése a legfontosabb szakmai kérdések megoldása érdekében.

Ebből a hosszú távú programból következnek az egyesület aktuális feladatai, pl. az egyesület nyilvánosságának biztosítása a szaksajtóban, a szakma képviselete a könyvtári jogszabályt kidolgozó bizottságban, együttműködési megállapodás aláírása a társszervezetekkel, az egyesület regionális szerveinek segítségével a könyvtári szolgáltatások népszerűsítése az adott régióban, szponzorok felkutatása az egyesület támogatására.

1995 májusában tartották az egyesület 2. közgyűlését, ahol elfogadták az 1. közgyűlés óta eltelt időszakról szóló beszámolót, a gazdálkodás elveit, az egyesület programját és új vezetőséget választottak.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 84

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

96/037
THORIN, Suzanne E.: The National Digital Library: digitization at the Library of Congress = Eur.Res.Libr.Coop. 5.vol. 1995. 2.no. 145-181.p.

Nemzeti Digitális Könyvtár: a Library of Congress digitalizálási programjai

Alakfelismerés; Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár

A cikk két előadás szövegét tartalmazza a Kongresszusi Könyvtár gyűjteményeinek elektronikus formában tervezett közzétételéről.

A Kongresszusi Könyvtár 1994. szeptember végére egy ötéves vállalkozást fejezett be az amerikai történelem emlékei elektronikus formában való hozzáférhetővé tételének kipuhatolására (American Memory Pilot Project); ennek keretében 210 ezer digitális dokumentumot hozott létre két tucat Americana-gyűjtemény anyagaiból, köztük nyomtatványokból, fotókból (pl. a Brady-féle polgárháborús fényképgyűjtemény), kéziratokból, hangfelvételekből, mozgófilmekből (pl. a bevándorlók életét tükröző századfordulós filmek). Ezeknek a dokumentumoknak a használhatóságát országosan 44 iskolában és könyvtárban tesztelik, többek között az információnak a használókhoz való eljuttatását illetően is. A végső cél kb. 5 millió dokumentum digitális formában való rendelkezésre bocsájtása, részben online módon, részben CD-ROM-on.

A Kongresszusi Könyvtár gyűjteményei közül hatnak az anyaga máris hozzáférhető az Interneten keresztül (a katalógusrekordokkal együtt összesen 40 millió tétel).

1993-ban koordinatív bizottságot állítottak fel a digitális könyvtár előkészítésére, amelynek feladata hosszútávú stratégiai ajánlások kidolgozása, a folyamatban levő, ill. várható vállalkozások és kísérletek koordinálása, a külső intézményekkel való hatékonyabb munkakapcsolatok szorgalmazása, az egyes feladatokhoz megfelelő szakemberek találása stb. A bizottság ún. „fehér könyv"-ben foglalta össze ajánlásait („Strategic Directions Towards a Digital Library").

A Kongresszusi Könyvtár fő célkitűzései a digitalizálási program keretében: a könyvtári gyűjtemények olyan egyedi részeinek digitalizálása, amelyek fontos szerepet játszanak a Kongresszus információs igényeinek kielégítésében és az amerikai történelem és kultúra tanulmányozásában; a copyright-kérdések megoldásának előmozdítása az elektronikus környezetben.

A tervezési folyamat során törekednek a használók csoportjainak meghatározására, a használói követelmények körvonalazására, a vállalkozás mérhető célkitűzéseinek, ütemezésének és lépcsőfokainak meghatározására, a siker szempontjából kritikus tényezők megragadására, terjesztési csatornák kiválasztására, a digitalizálás prioritásainak lefektetésére, a rendszer felépítésének megtervezésére, a dokumentumok használókhoz való eljuttatásában alkalmazható formák kiválasztására, képfelbontási szabványok megalkotására, a további értékeket hozzáadó magáncégek szerepének és követelményeinek meghatározására stb.

A könyvtár legújabb vállalkozása a THOMAS: a kongresszus munkájával kapcsolatos egylépcsős online rendszer (már több, mint 2 millió keresést végeztek rajta). Naponta több, mint hétezren böngészik a Kongresszusi Könyvtár fájljait az Interneten, az LC MARVEL nevű, könnyen használható menürendszeren keresztül.

A digitális nemzeti könyvtár céljára kb. 60 millió dollár felhasználását tervezik. Az anyagok digitális formában való archíválása a Kongresszusi Könyvtár dolga lenne, de az így létrejövő dokumentumok finomítása, újracsomagolása és eladása révén magáncégek jelentős profitra számíthatnak.

Az újonnan digitalizált dokumentumokon kívül a digitális nemzeti könyvtár olyan dokumentumoknak is a gyűjtőhelye lesz, amelyeket eleve digitális formában állítottak elő, de eredeti funkciójukban már nem használják azokat (kutatási adatok, aktualitásukat vesztett adatbázisok stb.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A vállalkozás két összetevője külön figyelmet is érdemel: az elektronikus copyright-kezelő rendszer, valamint az elektronikus CIP (ez utóbbi a főbb kiadóktól online úton kapott kéziratokat katalogizálja, és végső soron elvezethet a géppel olvasható könyvek elektronikus könyvtárához).

A cikk 24 képernyőképet mutat be digitalizált dokumentumokból.

(Mándy Gábor)

96/038

BUTCHER, Roger: The application of IT in the St Pancras building of the British Library = Alexandria. 7.vol. 1995. 2.no. 83-96.p.

Az információtechnológia alkalmazása a British Library új épületében

Gépi feldolgozás könyvtárban -általában; Információtechnológia; Nemzeti könyvtár; Olvasószolgálat

A British Library új épülete Londonban a St.Pancras vasútállomás közelében épül. Az épület 1997 végén fog megnyílni a nagyközönség számára 112 ezer négyzetméter alapterülettel, 1207 olvasói férőhellyel, 340 folyókilométernyi polckapacitással, amelynek jelentős része föld alatt kerül elhelyezésre.

Évi egymillió látogatóra, 200 ezer beiratkozott olvasóra számítanak. Az állomány 12 millió könyvet, 2 millió térképet, 1,5 millió kottát, 34 millió szabadalmi leírást és egyre több digitális dokumentumot jelent.

Az olvasók adatait rögzítő adatbázis lehetővé teszi, hogy az olvasók azonosítókártyájuk segítségével jogosultságuknak megfelelően automatikusan legyenek bebocsáthatók a különböző biztonsági szintű olvasótermekbe, kérhessenek dokumentumokat. A rendszer 1993 óta részben már működik a British Museum épületében. Az adatbázist INGRES adatbáziskezelőre építve DEC MicroVAX gépeken futtatják.

Az új épületben csak online katalógust fognak működtetni, cédulakatalógus nem lesz. Az OPAC-ok rendszere 7 millió kötetet tár fel és tartalmazza a BLDSC (a British Library Dokumentumellátó Központja) monográfia-katalógusát is.

A több keresési szempontot kínáló OPAC-ot úgy tervezték meg, hogy oktatás és segítség nélkül használható legyen. Lehetőség van a keresőkérdések finomítására. A találati listák betűrendesek, de választható más rendezettség is. A listákból egyéni listák állíthatók össze és menthetők el a keresés időtartamára.

Nyolcszázféle karaktert kezel a rendszer. Ha az olvasó nem latinbetűs címekben akar keresni, az érintésre működő képernyőn jelenik meg számára a karakterkészlet.

Az online katalógus fő része az adatszerver, amelyen BRS Searchben található az adatbázis egy DEC-System 5900 gépen, Ultrix operációs rendszer alatt. A terminálként szolgáló 486-os PC-k Windows 95-öt használnak. A felhasználói szoftver C alapú. Az adatszervert és a terminálokat a felhasználói szerverek kötik össze. Ezek Ultrix alatt futó DEC-System 5240-es gépek INGRES és C-alapú program kombinációjával.

Az online katalógus az új épületben való működésre készült, és már 1993-ban rendelkezésre állt. Az építkezés elhúzódása miatt a meglévő olvasótermekben is elkezdték használni és igen nagy népszerűségre tett szert. Elérhető a JANET-en is, de használatához speciális PC-szoftvert adtak, mert „buta" terminálokkal nem működik.

Tervezik, hogy a könyvek és zeneművek katalógusai mellé bekerülnek a kéziratok, újságok, térképek, a keleti gyűjtemény és a Nemzeti hangarchívum anyagai is. A karakterkészlet bővítését a UniCode alkalmazásával lehetne elérni, de ezt nem támogatja a Windows 95.

Az új épületben lesz elég hely a terminálóknak, amelyek száma az olvasói és egyéb munkaállomásokkal együtt el fogja érni a 450-et.

Ugyancsak a tervek között szerepel, hogy az olvasóknak nyomtatott bibliográfiai listák összeállításának lehetőségét kínálják az OPAC-ból és, hogy a help-üzeneteket több nyelven írják ki.

A könyvkérés folyamatát is gépesítik. A szabadpolcok mellett ugyanis van raktárban tartott anyag is. A rendszer ellenőrzi, hogy megfelelő biztonsági fokozatú olvasói térben kérjék a dokumentumot, megfelelő jogosultsággal, nem kérte-e más, igényel-e speciális asztalt stb. A nem elérhető dokumentumok helyett a rendszer helyettesítőt (pl.mikrofilmet) kínál.

Az érvényes kéréseket számítógépes térképpel hasonlítja össze a rendszer. A raktárakból vagy automatikusan, vagy emberi erővel kerül-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek a dokumentumok az olvasóhoz. Minden egyes kérésnek egyedi vonalkódos azonosítója van, amely lehetővé teszi, hogy útját kövessék. Az azonosítót legalább kétszer beolvassák: először, amikor az olvasó kézbe kapja, másodszor, amikor visszakerül a polcra.

Az azonosítás azért is fontos, mert a kérések 80%-át 30 percen belül akarják majd teljesíteni. Előre is lehet dokumentumokat kérni, távoli felhasználóknak is. Ez növeli a hatékonyságot, mivel az ilyen dokumentumokat még nyitás előtt előkeresik, így nem terhelik a napi dokumentumforgalmat.

Az adatbázisokból igen sok adatot lehet nyerni az állomány és a munkatársak hatékony elhelyezésére vonatkozóan.

Számítógépek figyelik az épület hőmérsékletét, nedvességtartalmát, a széndioxid mennyiségét, és működtetik is a légkondicionálást, a világítást és a tűzbiztonsági berendezéseket.

(Koltay Tibor)

96/039

ERSOVA, Tatana: Modernization of the Russian State Library: a long-term programme under the auspices of UNESCO = Alexandria. 7.vol. 1995. 2.no. 125-129.p.

Az Oroszországi Állami Könyvtár korszerűsítése; hosszútávú program az Unesco védnöksége alatt

Fejlesztési terv; Könyvtári tanács; Nemzeti könyvtár; Nemzetközi szervezet

A politikai helyzet gyors és drámai változásai az Orosz Állami Könyvtár, a világ második legnagyobb könyvtára számára is elkerülhetetlenné tették egy korszerűsítési program kidolgozását. Az Unesco aktív támogatásával szakértői jelentés készült a könyvtárról, majd egy nemzetközi szakértői bizottságot állítottak fel a korszerűsítési program irányítására. A program a könyvtár összes szempontjára kitért, az épülettől kezdve, a szervezeti felépítésen és az állományon keresztül a pénzügyi rendszerekig. Nagy hangsúlyt helyeztek a személyzet továbbképzésére és fejlesztésére. A több országtól, nemzetközi szervezettől és egyénektől kapott anyagi és egyéb támogatásnak köszönhetően a fejlődés megindult, de még igen sok a tennivaló.

(Autoref.)

96/040

TEREŠIN, V.I.: Sistema dokumentnyh fondov nacional'nyh bibliotek Rossii = Naučn.Teh.Bibl. 1995. 4.no. 3-11.p.

Az oroszországi nemzeti könyvtárak dokumentumállományának rendszere

Állományalakítás; Nemzeti könyvtár

Az oroszországi átalakulások a könyvtárügyben is éreztetik hatásukat, egyebek mellett azáltal, hogy az orosz könyvtári rendszerben is megjelent a nemzeti könyvtár mint olyan, sőt az összorosz nemzeti könyvtárakról beterjesztett törvényjavaslat jóváhagyásra vár.

A szerző – az egyik legtekintélyesebb könyvtári szakember – arról fejti ki véleményét, hogy még nincs teljességgel kidolgozva a „nemzeti könyvtár" fogalom tartalma.

E fogalom alatt általában a soknemzetiségű ország központi állami könyvtárát, és nem egy-egy nemzet legfőbb könyvtárát értik. A törvényjavaslat egyenesen úgy fogalmaz, hogy „a nemzeti könyvtár tevékenységét nem lehet nemzeti hatásoknak alárendelni". Milyen a nemzeti hatásoktól tiltott nemzeti könyvtár? – teszi fel a kérdést a szerző. Véleménye szerint a nemzeti könyvtáraknak Oroszországban is a szó szoros értelmében „nemzetinek", tehát egy-egy nációhoz tartozónak kell lenniük, éppen ezért hiányolja a törvényjavaslatból az autonóm köztársaságok nemzeti könyvtárainak említését.

A soknemzetiségű Oroszországban nem is nemzeti könyvtárakra, hanem a nemzeti könyvtárak olyan, egységes rendszerére van szükség, amelynek tagjai az összorosz nemzeti könyvtárak (az Orosz Állami Könyvtár – a volt Lenin Könyvtár – és az Orosz Nemzeti Könyvtár – a volt Saltykov-Sedrin Könyvtár, illetve a korlátozott nemzeti könyvtári funkciókkal felruházott központi szakkönyvtárak), valamint a köztársasági nemzeti könyvtárak. Az autonóm köztársaságokban nem kell a nemzeti könyvtári funkciót megosztani a könyvtárak között, hanem az ál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

talános tudományos könyvtárakat kell felruházni nemzeti könyvtári feladatkörrel.

Az autonóm köztársaságok nemzeti könyvtárában két állományrészt kell kialakítani. Az egynemzetiségű állomány a köztársaság nemzetalkotó népének nyelvén megjelent irodalmat, az erről a nyelvről, illetve erre a nyelvre fordított irodalmat, valamint az adott nemzetről szóló dokumentumokat tartalmazza, mégpedig teljes körű, lehetőleg eredetiben történő gyűjtésre törekedve. Csak így alkalmas a nemzeti könyvtár a nemzeti értékek megőrzésére. Az ehhez szükséges anyagi eszközöket a köztársaság vezető szerveinek a költségvetésből, szponzorok útján, a nemzetközi és a belföldi kiadványcsere anyagi támogatásával kell megteremtenie. Jelenleg nem minden köztársasági könyvtár kap ingyenes példányt a területén megjelent kiadványokból. A szerző javasolja, hogy a néhány köztársaságban létrehozott külön intézmény (a helyi sajtó archívuma) mellett a nemzeti könyvtáraknak mindenütt teljes körű kötelespéldány-szolgáltatásban részesüljenek.

Kik használhatják a nemzeti könyvtárak állományát? A patriotika körébe tartozó kiadványokat a nemzeti könyvtáraknak meg kell őrizniük. Az állomány védelme érdekében célszerű külön használati példányokat tartani az állományban, és azokat kiadni az olvasóknak.

Sokan vitatják, hogy az összorosz nemzeti könyvtárak – amelyek gyűjtik az Oroszország területén élő összes nép irodalmát – mellett szükség van az egyes nemzetek külön nemzeti könyvtáraira is. Ezek az állományok azonban nem teljesek, nagy távolságra vannak a köztársaságoktól, és a könyvtárközi kölcsönzés drága – tehát indokolt a köztársaságokban a nemzeti könyvtárak létrehozása, amelyeknek patriotika-megőrzési feladatai mellett a köztársaság könyvtárügyében koordinációs és fejlesztő szerepet is be kell tölteniük.

A köztársasági nemzeti könyvtárak állományának másik része egy általános tudományos könyvtár feladatainak ellátását teszi lehetővé, és teljes egészében forgalmazható az olvasók számára.

Külön figyelmet érdemel azoknak a kis népeknek az irodalma, amelyek nem alkotnak autonóm köztársaságot és nincs nemzeti könyvtáruk. Központilag kellene előírni minden köztársasági nemzeti könyvtár számára, hogy a területén élő összes nép irodalmát gyűjtse.

A köztársaság területén élő oroszok alkotásai, illetve orosz nyelvű dokumentumok részét képezik a köztársasági nemzeti könyvtár megőrzésre szánt állományrészének és az összorosz nemzeti könyvtárak által gyűjtött, ún. „russziká"-nak is.

A nemzeti könyvtárral az orosz könyvtártudomány eddig nem sokat foglalkozott, így a felvetett kérdések megvitatása szükségszerű.

A gyűjtést – a partnerintézmények együttműködésével – minden dokumentumtípusra ki kell terjeszteni. A moszkvai kulturális egyetemen új képzési szakot is indítottak, amelynek célja olyan „menedzserek" képzése, akik képesek köztársasági szinten összehangolni a könyvtárak és rokon intézmények állománygyarapítását a patriotika összegyűjtése és megőrzése érdekében.

(Rácz Ágnes)

96/041

BÜYÜKLIMANLI, Gönül: The Turkish National Library towards the future = Alexandria. 7.vol. 1995. 2.no. 77-82.p.

A Török Nemzeti Könyvtár útja a jövő felé

Nemzeti könyvtár

A Török Nemzeti Könyvtár (TNK) tervezését 1946-ban kezdték el, s a könyvtárat 1948-ban nyitották meg. Miután első épületét kinőtte, 1983-ban új épületbe költözött. Fő feladata a Törökországban kiadott, továbbá az országgal kapcsolatos művek gyűjtése, bibliográfiák készítése, egy országos információs hálózat létrehozása és az országos irányítás gyakorlása. Az állomány a nem hagyományos dokumentumokkal együtt 1 500 000 egység. A régi török írással nyomtatott könyvek kétharmada van a könyvtár birtokában. Az elmúlt évben 220 ezer használójuk volt. A könyvtár bibliográfiai intézete havonta kiadja a nemzeti bibliográfiát és a török időszaki kiadványok cikkeinek bibliográfiáját. Egyéb bibliográfiákat is készít, valamint a központi katalógusok építése is ezen intézmény feladata. A számítógépesítés 1987-ben kezdődött, s a számítógépes rendszert a könyvtári állomány egyharmadát tartalmazó online katalógussal, különféle hálózatokkal és CD-ROM-okkal 1993-ban adták át az olvasóknak. A jövő tervei: az idegennyelvű köny-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vek központi online katalógusának létrehozása, a kéziratok és a ritka könyvek digitalizálása, egy konzerváló laboratórium és egy automatizált könyvszállító rendszer üzembe helyezése. A fejlődés fő akadályai a kötelespéldány-törvény hiányossága, valamint a személyzet számának és képzettségének elégtelensége.

(Autoref.)

96/042
TREICHLER, Willi: Die Schweizerische Landesbibliothek erhalt ein neues Tiefmagazin = ABI-Tech. 15.Jg. 1995. 3.no. 225-236.p.

Res. angol nyelven

A svájci nemzeti könyvtár (Schweizerishce Landesbibliothek) új mélyraktárral bővül

Átépítés; Könyvtárépület -nemzeti; Nemzeti könyvtár; Raktár

A Svájci Nemzeti Könyvtár 1991 óta átalakulóban van. Azon kívül, hogy a VTLS (Virginia Tech Library System) könyvtári rendszer bevezetésével a különféle manuális munkafolyamatokat egyetlen gépi rendszerbe integrálták, a könyvtárat – 1931 óta először – szerkezetileg is átalakítják: hétszintes földalatti raktárat építenek, elméletileg 2,3 millió kötet befogadására. A cikk ismerteti a nagyszabású projekt hátterét, terveit, és a kivitelezés első fázisát: a földmunkák folyamatát és biztosítását. Kitér a munkálatok érdekességeire és a szomszédos régi épületet érintő hatásokra. A berendezést, valamint a műszaki és munkaszervezési vonatkozásokat a cikk második, befejező része fogja ismertetni, amelynek megjelenése az 1997 tavaszára tervezett költözés után várható.

(Autoref.)

Egyetemi könyvtárak

Lásd 35, 54-55, 59, 72, 86

Közművelődési könyvtárak

96/043
AZAROVA, E.: Začem nužen novyj manifest ÛNESCO o publičnyh bibliotekah? = Biblioteka. 1995. 7.no. Mell. 2-3.p.

Miért van szükség új Unesco-kiáltványra a nyilvános könyvtárakról?

Közművelődési könyvtár; Irányelvek -könyvtári

A Rudominról elnevezett Összorosz Állami Idegennyelvű Könyvtár bibliográfiai szakembere emlékezik a fél évszázaddal ezelőtt született UNESCO határozatra, amely elősegítette a közkönyvtárak tudományos képzési és kulturális szerepének elismerését. Az 1949-ben megjelent kiáltvány mindenkihez szólt, s a közművelődés élő erejének nevezte a közkönyvtárakat. Az IFLA javaslatára 1972-ben az új tendenciák megfogalmazásával a kiáltvány szövegét módosították. A közkönyvtár szerepe ebben a művelődés mellett a kulturális és az információs funkciókkal is gazdagodott. Sőt, figyelemmel voltak a gyermek és a testi fogyatékosok könyvtárhasználatának biztosítására.

Mindkét kiáltvány szövegében megmaradt azonban az állam törvényességi garanciája, finanszírozási kötelezettsége és az ingyenes szolgáltatások biztosítása. A jelen időszak gyorsütemű változásait követve az IFLA ismét napirendre tűzte a dokumentum vizsgálatát, korszerűsítését.

A készülő módosításokkal kapcsolatban a cikk szerzője jónéhány dilemmát fogalmazott meg: Kinek szóljon a kiáltvány? Benne maradjon-e az ingyenes szolgáltatás vagy a reális élethez igazodva a térítéses szolgáltatásokat deklarálják? Mire ösztönzi ez utóbbi a helyi hatóságokat? Maradjon-e a könyvtár fő funkciója a könyvhöz való hozzáférés, vagy inkább az alternatív információhordozóké?

Az új kiáltványt előkészítő munkacsoport 1993 augusztusában Portugáliában ülésezett. A színhely nem véletlen – egy UNESCO közkönyvtári program sikeresen teljesült itt. 1986-tól száz új közkönyvtár nyílt meg, és a régebbiek rekonstrukciója is megvalósult. Az új kiáltvány szövegét az IFLA 1994-ben jóváhagyásra javasolja az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

UNESCO Általános Információs Programja Tanácsának. 1995 első felében az elfogadott kiáltványt terjesztik és fordítják a világ minden nyelvére.

Az új változatban a következő témák szerepelnek:

1. Az információhoz való szabad hozzáférés
2. Állomány és cenzúra
3. Kultúra és közkönyvtár
4. Műveltség és közkönyvtár
5. Képzés és folyamatos továbbképzés
6. Új technológiák
7. Partnerség és koordináció
8. Az információ igénylői
9. A közkönyvtárak szerepe az információs hálózatban
10. Könyvtári törvénykezés
11. A közkönyvtárak finanszírozása

Azarova úgy véli, hogy a kiáltvány célja és mondanivalója – a korábban csak szaksajtóban történő megjelentetése révén – nem segítette elő annak megismerését a közkönyvtárosok és fenntartóik széles körében. Az új kiáltvány szervezett propagandájába javasolják a plakátok, szórólapok, videofilmek kibocsátását, a szaksajtó, tanácskozások és konferenciák, egyetemi előadások fórumainak stb. felhasználását, melyek hozzájárulhatnak a kiáltvány széles körű megismertetéséhez és lehetséges gyakorlati érvényesítéséhez.

(Bíró Júlia)

96/044

BORETTI, Elena: Ritorno al futuro. Le biblioteche pubbliche di fronte alla rivoluzione telematica = Boll.AIB. 35.vol. 1995. 1.no. 21-34.p. Bibliogr. 39 tétel.

Res. angol nyelven

Vissza a jövőbe. A közkönyvtárak és az informatika forradalma

Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

Az információ világa állandó és gyors változásban van: változnak a használói igények és új szolgáltatások szükségeltetnek, a közkönyvtáraknak is újra kell fogalmazniuk szerepüket, s a könyvtárosoknak fel kell készülniük a változásokra. Az IFLA közkönyvtári vezérfonala csak néhány megjegyzéssel utal a gépi információra, az UNESCO manifesztum korszerűsítése pedig most folyik. A szakirodalom tanúsága szerint az online szolgáltatások a közkönyvtárakban mindenütt azonos problémákat okoznak. A szervezeti változásoknak inkább csak az egyetemi könyvtárak vonatkozásában van szakirodalma, ami főként a birtoklásról a hozzáférés felé való hangsúlyeltolódással foglalkozik, s a kutatások inkább csak a felhasználói felület javításával foglalkoznak, a szolgáltatások globális újragondolása helyett. A virtuális valósággal foglalkozó kutatások szintén érintik a közkönyvtárakat, ám azok ma még a hálózati információk indexelésével és feltérképezésével foglalkoznak, nemcsak a közösség, hanem az üzleti élet szolgálatában is. A közkönyvtár egyik fő feladata, hogy összekötő kapocs legyen a „globális falu" és a helyi közösség között. A használók számára pedig – még mindig – egy fizikai hely is, ahol tanulni, dolgozni lehet. Remélhetőleg az új technológiák és az új médiák nem egyszerűen integrálódnak a régiekkel, hanem talán elvezetnek a könyvtár mint rendszer teljes újragondolására és átszervezésére. Mivel Olaszországban nincs egységes jogi szabályozás, országos hatáskörű testület a közkönyvtárak ügyében, s olyan alapokra, politikára sem számíthatnak, amelyek az információtechnológia terjedését támogatnák, a jövőre vonatkozó startégia megtervezése a könyvtárosokra marad.

(Mohor Jenő)

96/045

BEGER, Gabriele – PAWLOWSKY-FLODELL, Charlotta: Berlin thinks big! Amerika-Gedenkbibliothek und Stadtbibliothek fusionieren = Buch Bibl. 47.Jg. 1995. 7/8.no. 682-685.p.

Res. angol nyelven

Az Amerika-Gedenkbibliothek és a berlini városi könyvtár egyesítésének terve

Általános tudományos könyvtár; Fejlesztési terv; Regionális könyvtár; Városi könyvtár

A német újraegyesítés után Berlin két nagy közkönyvtára, az American Memorial Library és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a Berlini Városi Könyvtár, mivel mindkettő egy korábbi, egymástól lényegesen eltérő politikai környezetben fejlődött ki, lényeges eltérést mutatott a fő feladatok és szolgáltatások tekintetében. Jelenleg a két könyvtár hosszútávú egyesítését tervezik politikai szinten. Figyelembe véve, hogy Berlin egy hatalmas főváros és a kormányzat jövőbeli székhelye, az egyesített könyvtárnak különféle további feladatokat is el kell látnia. Állam könyvtári és közkönyvtári funkcióin kívül vállalnia kell egy sajtó- és információs központ feladatait, és a legújabb információs technológiákat bemutató állandó kiállításként is szolgálnia kell. Miután az egyesülés a következő tíz évben még nem várható, a középtávú tervezésben nagyfokú együttműködésre és munkamegosztásra kell törekedni.

(Autoref.)

Lásd még 17, 21, 73

Tudományos- és szakkönyvtárak

Lásd 54, 96

Iskolai könyvtárak

96/046
BRUDŁO, Elżbieta: Problem, którego bić nie powinno = Poradnik Bibl. 1995. 5.no. 1-4.p.

Egy probléma, amelynek nem kellene léteznie

Iskolai könyvtár

Évek óta vita folyik az iskolai és a nyilvános (közművelődési) könyvtárak összevonásának hasznos vagy káros voltáról. Az összevonások ellen tiltakozók nemcsak a könyvtárosok közül kerülnek ki, hanem a pedagógusok közül is. Sőt: a Lengyel Pedagógusok Egyesülete és az Oktatási Minisztérium is felemelte a szavát e bűnös folyamat leállítása érdekében. Eddig mindhiába, mivel továbbra is sorra jönnek létre a közös könyvtárak. (Mindig vannak olyan szerzők, akik pozitívan ítélik meg ezeket a történéseket. Vajon ki vagy mi áll mögöttük?)

1966-ban befejeződik az iskolák „önkormányzósítása". Így most van itt az utolsó alkalom, hogy az összevonást központilag valaki (de ki?) határozottan letiltsa. Be kellene végre látni és láttatni, hogy a hazai tapasztalatok és a külföldi minták egyaránt az önálló iskolai könyvtárak léte mellett érvelnek, mivel bebizonyosodott, hogy korszerű oktatás elképzelhetetlen korszerű könyv- és multimédiatár nélkül.

A könyv- és multimédiatár minden iskolában az a hely, ahová minden út elvezet, s rajta minden pedagógusnak és diáknak szükségképpen el kell jutnia azoknak a változatos – hagyományos és maximálisan újmódi – források megtalálása és használata érdekében, amelyek szükségesek a már tarthatatlan előadásos, egytankönyvű oktatás felváltásához.

A mai gyerekből csak akkor lesz olvasni–tájékozódni tudó felnőtt, ha az iskolában minőségileg fejlesztett könyv- és multimédiatár áll a rendelkezésére.

A határozott központi fellépéssel párhuzamosan szükség van – különösen a települési hierarchia alsó fokán – türelmes és alázatos felvilágosító munkára is az önkormányzatok körében.

(Futala Tibor)

96/047
GLOPPE, Elisabeth: Skolebiblioteket i grunnskolen i Norge i et historisk perspektiv = Norsk Tidsskrift Bibl.Forsk. 2.arg. 1995. 1.no. 38-52.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Iskolai könyvtárak Norvégiában – történeti áttekintés

Iskolai könyvtár; Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtártörténet -nemzeti

A cikk áttekintést ad a több, mint 150 éves norvég iskolai könyvtárügyről. Ez alatt az idő alatt törvények, nemzeti tantervek és személyes kötelezettségvállalások formájában megnyilvánuló politikai állásfoglalások adtak irányt az ügynek. Az 1850-től 1900-ig terjedő szakasz úttörő periódusként jellemezhető. Ekkor a szépirodalmat, illetve a szépirodalomnak az olvasási

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

készség kialakításában játszott szerepét tekintették elsődleges fontosságúnak. A század elejétől fogva jól ismertek a közoktatás olyan neves személyiségei, mint Nordal Rolfsen és Anna Sethne, akik az iskolai könyvtárügy fejlődésének elindítói voltak. Előbbi a szépirodalomnak a nemzeti büszkeségre és az erkölcsre gyakorolt hatását hangsúlyozta, utóbbi pedig azt emelte ki, hogy mennyire ösztönzi az olvasási kedvet és a diákok önálló tanulását.

Az első könyvtári törvényt 1935-ben fogadták el Norvégiában melyben az iskolai könyvtárak is szerepeltek. Kimondta, hogy kötelező minden települési iskolában könyvtárat felállítani. Az 1985-ben alkotott elemi és középfokú oktatási törvénynek része lett az iskolai könyvtárügy is, méghozzá új, széles körű koncepció alapján. Eme elgondolás szerint az iskolai könyvtáraknak nemcsak az a funkciójuk, hogy általánosságban a művelődést segítsék, hanem pedagógiai feladatuk is kiemelkedő. A 70-es évekig a könyvtárakat főként a szabadidős olvasás szolgálatában álló könyvkölcsönző helyeknek tekintették. Ma azt hangsúlyozzák, hogy fő szerepük, hogy tanulási központokként funkcionáljanak, melyek az oktatás integrált részét képezik.

1985-ig az állam támogatta az iskolai könyvtárak könyvbeszerzését. Ezután azonban a feladatot decentralizálták, és így ez ma már a helyi önkormányzatok feladata. A helyi tanácsok tanításhoz és tudáshoz való viszonyáról pedig sokat elárul az, hogy hogyan boldogulnak a gondjaikra bízott iskolai könyvtárak. Egyes oktatási intézményekben folynak ugyan iskolai könyvtárosképző tanfolyamok, de a legtöbb könyvtár mégis híján van a forrásoknak és a szakképzett személyzetnek.

(Fazokas Eszter)

Egyéb könyvtárak

96/048
FOSTER, Geoffrey: The subscription library in the twentieth century = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 6.no. 5-18.p. Bibliogr. 5 tétel.

A beiratkozási díj ellenében használható, ún. független könyvtárak helyzete a huszadik században

Kölcsönkönyvtár; Könyvtártörténet -nemzeti

A szerző azt vizsgálja, miért sikerült néhány ún. előfizetéses, azaz térítésért szolgáltató kölcsönkönyvtárnak fennmaradnia, jóllehet e könyvtártípusra az általános hanyatlás volt a jellemző a 19. századi Angliában. Vázolja a túlélő kölcsönkönyvtárak jelenlegi helyzetét, különös tekintettel a finanszírozás, a vezetés, a személyzet és az épületek kérdéseire. Tárgyalja az állományokat és ezek fenntartását, majd beszámol néhány, kölcsönkönyvtárakban fennmaradt archívumról. Foglalkozik a selejtezési politika, a katalogizálás, az állományvédelem kérdéseivel, továbbá a fennmaradt kölcsönkönyvtárak egyéb tevékenységeivel is.

(Autoref.)

96/049
KISELEV, Û.: Tak čto že s nami proishodit? = Biblioteka. 1995. 8.no. 4-7.p.

Mi is történik velünk?

Szakszervezeti könyvtár

A szakszervezeti hálózatba 1991-ig 18 ezer könyvtár tartozott. Mára kevesebb, mint egyharmaduk maradt meg. Kiselev, a Szakszervezeti Tudományos Könyvtár igazgatója ennek fő okát abban látja, hogy a szervezetek és a vállalatok vezetői katasztrofális értetlenséggel intézték el a tulajdonukba került könyvtárak sorsát. A tudás és az információ üzleti nyelven szólva drága áru, amit a legtöbb helyen költségracionalizálás címen az ablakon dobtak ki. A munkáskollektivák, szakszervezeti aktivisták információs bázis nélkül maradtak, miközben általános jelenség a könyvtárhasználók számának ugrásszerű növekedése, s az információhiány.

A szakszervezeti könyvtárakra jellemző, hogy kiestek a FÁK információs hálózatából, a különböző vámrendelkezésekkel és postai díjemelés-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sel gyakorlatilag megszűntek a könyvcserék. A szakszervezetek jogaiknak megnyirbálásával szociális intézményeik – köztük a könyvtárak – váltak védteleneké.

A szakszervezeti könyvtárak működését utoljára az 1987-es évi határozat szabályozta, ugyanakkor az eddig elfogadott könyvtári törvények említést sem tesznek a szakszervezeti könyvtárról. Ezáltal a privatizáció és az önkormányzati átadás során szabad kezet kaptak a döntéshozók a könyvtárak sorsát illetően.

Ezek a kérdések és problémák egy nemzetközi szemináriumon előadásaiban kaptak hangot, amelyet „A könyvtár szerepe a humán-információs közeg alakításában" címmel rendeztek meg. A tanácskozáson elhangzott javaslatokból és gondokból gyűjtött össze egy csokorra valót a cikk szerzője.

A Szakszervezeti Tudományos Könyvtárban ötödére csökkent az alkalmazottak száma, a könyvtárterületé is jelentősen, de a szakszervezeti tematikában egyedülállóan gazdag 73 év munkájával kialakított állományt sikerült megmenteni. Támogatójuk a Szakszervezetek Közös Konföderációja és a Független Orosz Szakszervezetek Szövetsége. Kéthetente szemlekiadványt jelentetnek meg a szakszervezeti mozgalom szakirodalmából annotált bibliográfiai melléklettel, bibliográfiai adatbázist építenek, fejlesztik könyvtári marketing szolgálatukat, és más aktuális rendezvényeket tartanak. A könyvtár keretében működik az Orosz Szakszervezetek Könyvtári Társasága, amely a könyvtárak konszolidálását tűzte ki célul. A beszámolókból kitűnt, hogy jónéhány helyen sikerült is ez utóbbi. Hol közös alapítvány és a helyi hatóságok megnyerésével, hol saját térítéses szolgáltatásaik bővítésével teremtik meg a feltételeket a munka folytatására. Moldáviában például a Független Szakszervezetek Föderációs Tanácsa 70%-ban finanszírozza a Köztársasági Szakszervezeti Könyvtárat.

A fórumon javasolták, hogy – a tulajdonostól függetlenül – hasonló munkafeltételeket kell teremteni a könyvtárakban. Úgyszintén indokolt, hogy a szakszervezeti könyvtárak is részesedjenek az időszaki kiadványok rendeléséhez szükséges kedvezményekben. Időszerűnek vélték a báziskönyvtárak módszertani munkájának felújítását, valamint – kiváltképp a könyvcsere érdekében – szervezettebb bekapcsolódást az államközösség könyvtári hálózatába. Felvetődött, hogy a hasonló gondok és tennivalók miatt rendszeressé kellene tenni a szakszervezeti könyvtárosok nemzetközi tanácskozását.

(Bíró Júlia)

Lásd még 19

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

96/050
ERSHOVA, Tatiana V. – KISLOVSKAYA, Galina A.: The new economic situation and its impact on the acquisition policy and methods in Russian libraries = Int.J.Inf.Libr.Res. 6.vol. 1994. 3.no. 113-126.p.

Az új gazdasági helyzet hatása az orosz könyvtárak gyarapítási politikájára és módszereire

Állománygyarapítás; Együttműködés -nemzetközi; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

A Szovjetunió összeomlása következtében az információs terület hirtelen szétesett, s ez azzal járt együtt, hogy szétesett az állami könyvkiadási, -terjesztési és dokumentum-szolgáltatási rendszer: a Goszkomizdat állami kiadáspolitikai hatóság, a Szojuzknyiga nagykereskedelmi vállalat, a Szojuzpecsaty sajtóterjesztő vállalat, a Mezsdunarodnaja Knyiga külkereskedelmi monopólium, a Knyiga-Pocstoj postai könyvküldő szolgálat bolthálózata és központi könyvgyűjtő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rendszere mind elveszítette domináns helyzetét, és a fennmaradásáért kellett küzdenie.

1991 után a 2000 korábbi állami könyvkiadó mellett további 5000 magán, szövetkezeti, ill. részvénytársasági intézmény jött létre; nagyon sok ezek közül vagy nem tudott a szövetségi kötelespéldány-törvényről, vagy semmibe vette azt. Az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsának az ingyenes, ill. ellenszolgáltatás fejében beadandó kötelespéldányokról kiadott dekrétuma lényegében pót-rendelet volt, s a parlament 1993-ban való szétzavarása még ennek a hatékonyságát is jelentősen csökkentette. A kötelespéldány-rendelet szövegét 1993-ban első olvasásban elfogadta a régi parlament, de most ismét be kell nyújtani azt. Az orosz nemzeti bibliográfiát közreadó könyvkamara 1992-93-ban a nemzeti könyvtermés kb. 12%-át nem regisztrálta. Más számítások szerint a hiány elérheti a publikált művek 50%-át is. A szovjet rendszer bukása az újonnan függetlenné vált országokban információs izolációhoz vezetett. Az egykor hatékonyan működő könyvtárközi kölcsönző rendszer teljesítménye pénzügyi problémák miatt romlott. A könyvek szinte megfizethetetlenek az átlagpolgár számára. A reformok épp kiindulópontjukat, az információ elérhetőségét és cseréjét ásták alá.

A kiadás tartalmi megoszlása is rossz képet mutat: alig adnak ki szakkönyveket, tankönyveket, referenszműveket, a piacot a tömegkultúra árasztja el.

A könyvtárak száma 1986 és 1993 között 5500 szolgáltató ponttal, állományuk pedig csaknem 110 millió kötettel csökkent, míg a látogatottságuk könyvtártípustól függően 10-75%-kal esett vissza. A könyvtári beszerzések csökkenésének fő okai: az alacsony és labilis pénzügyi támogatás, rossz együttműködés a hazai könyvpiacon, egy határozott kötelespéldány-törvény hiánya, a magas könyv- és könyvterjesztési árak, a legfrissebb, ill. a közeljövőben megjelenő könyvekről történő tájékoztatás hézagossága, a könyvszakmán belüli kapcsolatok romlása, ill. megszakadása, a hatékony automatizálás, ill. hálózatfejlesztés hiánya, a hazai és nemzetközi cserekapcsolatok szétesése, valamint a könyvtárosok elkényelmesedése a szovjet korszakban.

A könyvtárak néhol (Volgográdban, Szt. Pétervárott, Omszk stb.) aktív beszerzési politikával próbálkoznak, s szorosan együttműködnek a kiadókkal és terjesztőkkel. Az 1994. márciusi rjazanyi könyvellátási kerekasztal-beszélgetés során felvetődött egy helyi könyvtári adó bevezetése. Fontos a kötelespéldány-beszolgáltatás erősítése, a CIP-katalogizálás, a nemzeti könyvtájékoztató (Novüe Knyigi) felújítása, a könyvterjesztőknek a kulturális minisztérium alá rendelése, számítógépek és e-mail használata; felvetődött egy állami vállalat létrehozása az orosz könyvtárak állománygyarapításának támogatására.

A külföldi kiadványok beszerzését is nehezíti az anyagiak hiánya, a megbízhatatlan postai szolgáltatások, valamint a technológia alacsony szintje. Az Idegennyelvű Irodalom Könyvtára példáján jól lehet illusztrálni a megoldást: a könyvtár külföldi intézményekkel szerződéseket kötött a külföldi szakirodalom behozataláról. A francia külügyminisztériummal kötött szerződés alapján Francia Kulturális Központot létesítettek, és vezető francia kiadók könyveit 70%-os árengedménnyel hozták be; hasonló szerződések jöttek létre a British Council-lal, a BBC-vel, az USIA-val (ennek alapján hozták létre az Amerikai Központot, amely CD-ROM adatbázisokat is rendelkezésre bocsát vezető orosz hivatalnokok képzéséhez, ezenkívül online hozzáférhetőséget nyújt a Dialog-hoz, a PDQ-hoz és az Internethez); a Goethe Intézettel közös akciókat indítottak (pl. 5 ipari nagyvárosban német kulturális központot állítottak fel).

A könyvajándékozásnak is nagy szerepe van: a brit Signals Trust Internationaltól több, mint másfél millió kötetet kapott az Idegennyelvű Irodalom Könyvtára; Németországból 2,6 millió márka értékű könyvadomány érkezett; a Sabre Alapítványtól és a Soros Alapítványtól is sok könyvet szereztek be; az American Psychological Association a folyóirat-előfizetésben segített, csakúgy, mint a francia Voltaire program.

A gyűjtőköri együttműködés terén hat moszkvai nagykönyvtár 1993. decemberi megbeszélését kell megemlíteni, amelynek folyományaként elhatározták, hogy összeegyeztetik az 1995. évi külföldi folyóirat-előfizetéseket.

Fejlemények az új technika bevezetésében: számos orosz könyvtár csatlakozott a LibNET nevű hazai könyvtári és tájékoztatási hálózathoz, a könyvkamara CD-ROM-on ad ki bibliográfiát, s a Relcom hálózattal való együttműködés nyomán 5-20 percen belül lehet hozzájutni a kért elektronikus információkhoz.

(Mándy Gábor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/051
LADIZESKI, Kathleen – HOGG, Ron: Some changes in the work of acquiring Slavonic scientific serial publications – a review of experiences at the British Library Document Supply Centre (BLDSC) between 1990-1995 = Int.J.Inf.Libr. Res. 6.vol. 1994. 3.no. 147-158.p. Bibliogr. 4 tétel.

Változások a szláv tudományos folyóiratok beszerzésében – a BLDSC tapasztalatai 1990 és 1995 között

Állománygyarapítás; Időszaki kiadvány -természettudományi és műszaki

Több, mint két év telt el azóta, hogy a kommunista rendszerek összeomlottak a volt Szovjetunióban és a kelet-európai országokban, de még mindig sok változással kell szembenéznie azoknak, akik időszaki kiadványokat kívánnak beszerezni ezekből az országokból. Azon túl, hogy sok folyóirat megszűnt, a megmaradók is nehezen tudják tartani a kiadás folyamatosságát. De még a megfelelő előállítás esetében is számítani lehet arra, hogy a beszerzés módszerei változnak.

(Autoref.)

96/052
MARKLE STANLEY, Nancy: The case for acquiring electronic journals in libraries = Collect.Manage. 19.vol. 1995. 3/4.no. 29-34.p. Bibliogr. 5 tétel.

Miért fontos az elektronikus folyóiratok beszerzése ill. a hozzáférés megteremtése a könyvtárakban?

Elektronikus folyóirat; Gazdaságosság -könyvtárban

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az elektronikus folyóiratok potenciális lehetőséget jelentenek a szerzeményezési költségek csökkentésére. Tárolásuk sokkal olcsóbb, mint a papíralapú folyóiratoké.

A számítógépes memória egyre olcsóbb lesz, míg a könyvtárépületek fenntartása egyre drágul. Az elektronikus tárolással fákat menthetünk meg, hiszen nem kell papír a folyóiratokhoz.

Az elektronikus folyóiratok gyors információtovábbítást jelentenek, ami azt is eredményezheti, hogy sok kutató produktívabb lehet alkotó élete során. Az elektronikus folyóiratokkal testreszabott információ továbbítható a felhasználók munkaállomásaira.

A könyvtárosoknak fel kell venniük a lépést, és követniük kell a változásokat. Szakértőkké kell válniuk a számítógépes információfeldolgozás területén. Ismerniük kell a hagyományos és az elektronikus publikálás mechanizmusait, és aktív részeseinek kell lenniük a digitalizált információkkal kapcsolatos problémák megoldásának.

(Koltay Tibor)

96/053
MILLER, William – PELLEN, Rita: Cutting a million dollars' worth of journals = Bottom Line. 8.vol. 1995. 3.no. 4-9.p.

Hogyan takarítsunk meg egymillió dollárt a folyóirat-előfizetéseken?

Egyetemi könyvtár; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Gyarapítási keret; Hozzáférhetőség

A 60-as évek közepétől a 80-as évek végéig a floridai állami egyetemek költségvetése még lépést tudott tartani a könyv- és folyóiratárak növekedésével. Az újonnan indult tantárgyakhoz szükséges állományt könyvtáraik mindig be tudták szerezni, a gyarapítási keretet nem kellett valamilyen képlet szerint felosztani. 1989 szeptemberétől viszont jelentős visszaesés következett be. A Florida Atlantic University könyvtárában folyóiratbeszerzésre például 1990-ben 1,6 millió dollárt irányoztak elő, de kiderült, hogy ez meghaladja az 1990/91-es tanév teljes gyarapítási költségvetését. Kilenc hónap állt a könyvtár rendelkezésére, hogy határozott lépéseket tegyen. A folyóirat-előfizetések vizsgálata mellett döntöttek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A csökkentésnél elsősorban a legnagyobb megtakarítással kecsegtető területekre (természettudományi és műszaki folyóiratok) koncentráltak. (Ha a sokat használt általános címeket mondták volna le, az a könyvtárközi kölcsönzésre hárított volna túl nagy megterhelést, és a kifizetendő térítési díjak meghaladták volna a megtakarítást.) Visszamondták az oktatáshoz nem szorosan kapcsolódó hírlapok, az 1000 dollárnál drágább folyóiratok és egyes, az intézményi és külföldi előfizetőket diszkriminációs eljárással kezelő kiadók folyóiratainak előfizetését. Automatikusan törölték azokat a címeket, amelyek az utóbbi években 40-100%-kal drágultak (ezt a kiadóknak is tudomására hozták). Néhány folyóiratnál csak a formátumon változtattak (például a nyomtatott változat helyett mikrofilmen vásárolták), s már ez is megtakarítást eredményezett. (Két évvel később e döntést felülvizsgálták, és szükség esetén visszatértek a nyomtatott változathoz). Az ADONIS szolgáltatásra (orvostudományi és biológiai folyóiratok CD-ROM-on) is előfizettek, ezzel 30 folyóirat előfizetését válthatták ki, s a megtakarítás mintegy 20 ezer dollárt tett ki.

A döntésekbe bevonták az egyetem oktatóit is. Az egyes tanszékek 1-től 5-ig rangsorolták a folyóiratokat (1=előfizetése elengedhetetlen, 5=törölhető). A 4-es és 5-ös besorolást kapott összes folyóiratot lemondták és sokat a 3-asok közül. A 90/91-es előfizetést 1800 tétellel, összesen 700 ezer dollárral sikerült csökkenteni. A következő két évben még 2500 címet mondtak le, az összes megtakarítás elérte az egymillió dollárt!

Tömeges, modellértékű csökkentést sikerült végrehajtaniuk, sikerült a költségvetést egyensúlyba hozniuk. Ugyanakkor rendkívül megnőtt a könyvtárközi kölcsönzési részleg megterhelése, és az intézkedések még a hallgatók kutatómunkáját is akadályozták. Közben új doktori programok indultak és a beiratkozottak száma 10%-kal nőtt. Felmerült a kérdés: hogyan lehet ezt a növekedést állandó vagy csökkenő költségvetéssel finanszírozni? Az egyik lehetőség a könyvtári konzorciumokban való részvétel (Center for Research Libraries, South-east Florida Library Information Network – mindkettő 24 órás dokumentumszolgáltatást nyújt a számítógép-hálózaton és faxon), a másik kölcsönös kedvezmények nyújtása a könyvtárközi kölcsönzés terén. Emellett ki lehet alakítani a hozzáférési lehetőség és a tényleges birtoklás megfelelő arányát, be lehet vezetni – ahogy azt Floridában is tették –, hogy térítésért bármit beszereznek. A kereskedelmi dokumentumszolgáltatók igénybe vételéhez külön keretet biztosítottak az egyes karoknak.

A könyvtár arra számít, hogy a későbbiekben Florida állam finanszírozni tudja majd a folyóiratok elektronikus úton való beszerzését. Erre előreláthatólag még soká nem kerülhet sor, egyrészt a számítógépes hálózat fejletlensége, másrészt a források hiánya miatt.

A felsőoktatási könyvtárak tisztában vannak azzal, hogy senki sem tud lépést tartani a kiadványok özönével. A legjobb megoldás a floridai könyvtárosok szerint, ha a folyóiratoknak azt az 1%-át mondjuk le, amely a kiadások 25%-át felemészti.

(Hegyközi Ilona)

96/054

HASSLÖW, Rolf – SVERRUNG, Annika: Deselection of serials: the Chalmers University of Technology Library method = Collect.Manage. 19.vol. 1995. 3/4.no. 151-170.p. Bibliogr.

A lemondandó folyóiratok kiválasztása egy svéd egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Előszerzeményezés; Folyóirat-előfizetés; Gyarapítási keret

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

1992 őszén a svéd kormány elhatározta, hogy valutáját szabadon engedi „lebegni" a többi valutához képest. Ez a lépés komoly gondokat okozott az egyetemi könyvtáraknak, mivel ők az irodalom legnagyobb részét importálják. A Chalmers Műszaki Egyetem könyvtára például időszaki kiadványainak 96%-át külföldről szerzi be. Ebben az új helyzetben 25-30%-al kevesebb pénz áll rendelkezésre állománygyarapításra, ezért lemondási célú válogatási programot indítottak, amelynek során több módszert is megvizsgáltak. Ezek alapján a könyvtár egy új módszert fejlesztett ki a lemondásra kerülő folyóiratok kiválogatására. A cikk e módszeren kívül,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

amelyben a folyóiratokat a mérnök- és építészképző iskolák tantárgyaihoz arányították, két másik módszert is bemutat: az ICR-t (Institutional Cost Ratio) és a CPU-t (Cost Per Use), amelyeket az USA-ban, illetve Kanadában dolgoztak ki.

(Autoref. alapján)

Lásd még 21, 74

Különgyűjtemények

96/055

BOLIN, Robert L.: A model CD-ROM library: the University of Idaho experience = LIbr.Hi Tech. 13.vol. 1995. 3.no. 94-100.p.

CD-ROM könyvtár az Idaho Egyetemen

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Szoftver

Az Idaho-i Egyetemi Könyvtár szövetségi tárolókönyvtár (federal depository library), azonkívül megkap minden amerikai geológiai dokumentumot. Ilyen minőségben összesen több, mint 600 CD-ROM címük van. Ennek az anyagnak a hasznosítását úgy oldják meg, hogy a tájékoztató pult közelében létrehozták a CD-ROM munkaállomásokat, az egyes címeket pedig a könyvtár online katalógusa (IDA) tárja fel, a kapcsolódó segédletekkel együtt (a kiadványtípusra és az állományrészre a raktári jelzet prefixuma utal, pl. CD-ROM Docs.). Az általános jellegű CD-ROM munkaállomásokon strukturált menü-rendszerrel lehet eljutni a kívánt tételhez, s az annak használatához szükséges szoftver betöltődik. A matematikai társprocesszor használatát igénylő, ill. nagyobb memóriaigényű tételeket (ilyenek pl. a térképészeti anyagok) külön munkaállomásokra telepítették. A CD-ROM tételeket egyszerre csak egy személy használhatja, azok nincsenek a hálózatra telepítve, de a tervek között szerepel a CD-ROM tételek távolról való elérése is (remote access).

A cikk képernyőképekkel illusztrálja mondanivalóját, s egy külön részében a szoftverfejlesztők számára fogalmazza meg a könyvtárosok kéréseit (pl. a telepítő program ne változtassa meg az AUTOEXEC.BAT és a CONFIG.SYS fájlt, meg lehessen választani az alkönyvtárat, ahova a fájlok kerülnek, ha már nincs szükség a működtető programra, azt nyom nélkül el lehessen távolítani (uninstall), a használóknak és a telepítőnek külön dokumentáció készüljön stb.)

(Mándy Gábor)

96/056

NELSON, Christine – RUTSTEIN, Joel S.: Posters as a library resource: the international poster collection at Colorado State University = Collect.Manage. 20.vol. 1995. 1/2.no. 115-138.p. Bibliogr. 14 tétel.

Poszterek a könyvtári állományban: a Colorado State University nemzetközi poszter-gyűjteménye

Dokumentumleírás; Egyetemi könyvtár; Különgyűjtemény -képzőművészeti; Plakát

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTERHaworth Press, Inc.10 Alice StreetBinghamton, N.Y. 13904]

A posztereket vagy plakátokat a könyvtárak általában nem szeretik gyűjteni, mert nem lehet őket a könyvekhez és folyóiratokhoz hasonlóan feldolgozni, katalogizálni és raktározni, s – ellentétben a hagyományos nyomtatott szöveggel – információértéküket is alábecsülik. Egy, az amerikai könyvtárak körében végzett felmérés szerint egyedül a Kongresszusi Könyvtár tekinti fontosnak a poszterek gyarapítását. A Colorado Állami Egyetemen kétévente nemzetközi poszterkiállítást rendeznek, s 1991 óta a kiállított plakátokat átadják az egyetemi könyvtárnak. A könyvtár kidolgozta a plakátok bibliográfiai leírásának módját, magukat a plakátokat pedig digitalizálta és kompakt lemezre vitte. Mivel használatukhoz most már minden eszköz rendelkezésre áll (katalógus, tárolás és digitalizálási technológia), a plakátok a könyvtár fontos információforrásává váltak, mert sok tudományág oktatását segítik, és képet adnak a világ kultúrájáról.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/057
KIRCHGÄSSNER, Adalbert: VD 17 – Verzeichnis der deutschen Drucke des 17. Jahrhunderts. Anmerkungen zum DFG-Projekt = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 7.no. 1110-1116.p.

17. századi német nyomtatványok jegyzéke. Észrevételek a DFG „VD 17" nevű programjához

Adatbázis; Közös katalogizálás; Régi és ritka könyvek

A Német Kutatási Társulás (DFG) kezdeményezésére projekt indult „A 17. századi német nyomtatványok jegyzéke" (VD17) elnevezéssel. A végrehajtásra három könyvtár kapott megbízást: a berlini Állami Könyvtár, a müncheni Bajor Állami Könyvtár és a wolfen-bütteli Herzog-August Könyvtár. Jelenleg a munka tervezése és az eszközök tesztelése folyik. A terv szerint a 17. századi nyomtatványoknak egyrészt a bibliográfiai leírása, másrészt néhány, szkennerrel rögzített oldala bekerülne a számítógépes adatbankba, és a használók részére hálózati úton közvetlenül elérhető lenne.

A projekt számára saját adatbankot építenek ki az OMNIS/Myriad rendszerrel, ez tartalmazza mind a bibliográfiai leírásokat, mint a könyvoldalakat. Az adatbank nem képez az adatok között hierarchikus kapcsolatrendszert, csak lineáris adatsorokat. A három résztvevő könyvtárban a címleírásokat az erre a célra létrehozott Allegro adatbankba viszik, és ugyancsak a saját Allegro adatbankukba viszik be a szkennerrel rögzített oldalakat is. A kettő együtt kerül át az OMNIS-ba.

A tervbe később bekapcsolódó könyvtárak saját 17. századi állományukról a bibliográfiai leírást – ha lehetőségük van rá – géppel olvasható formában juttatják el a három projekt-könyvtár valamelyikébe, az oldalak képét pedig filmen adják át. Az átvevő könyvtár a bibliográfiai leírást átteszi az Allegro adatbankba, a képeket szkennerezi, és mindkettőt együttesen eljuttatja a VD17 OMNIS adatbankjába.

A terv nem számol a 17. századi nyomtatványok teljes körű feltárásával, csak a három projekt-könyvtár esetében lesz a feltárás teljes. A többi könyvtár anyaga csak a lehetőségek szerint kerül be a jegyzékbe. Mintegy 120-130 ezer mű felvételére számítanak. A jegyzék az Interneten keresztül online elérhető lesz, de ezzel párhuzamosan CD-ROM formában is rendelkezésre fog állni.

A jövendő használók részére 1995. májusában Augsburgban tájékoztatást adtak a készülő munkálatokról. A használók részéről több nem teljesíthető, vagy csak részben teljesíthető igény is megfogalmazódott:

– a jegyzékbe kerüljön be minél több könyvtár anyaga, lehetőleg a kisebb könyvtáraké is;

– az adatok utólag legyenek több másolt könyvoldallal kiegészíthetők;

– a VD17 adatai kapcsolódjanak össze a könyvtárak állományát regionálisan feltáró adatbankhálózati rendszerrel, hogy a kétszeres keresés elkerülhető legyen;

– a címadatok legyenek kiegészíthetők sajátos állományfeltáró adatokkal is;

Az igények egy része a tervezett technológia módosításával teljesíthető lenne. Többféle (technikai-szervezeti) megoldás vezethetne el a VD17 adatbankjának és a már működő regionális könyvtári adatbank-hálózatok összekapcsolására. Az adatbankba bevitt lemásolt oldalak számának növelése helyett racionálisabb megoldás: az egyetemi könyvtárak (melyeket a SUBITO-program keretében elláttak szkennerrel) a könyvtárközi kéréseket a kért oldalak szkennerezésével közvetlenül elégítsék ki. Ezekkel a kiegészítésekkel a 17. századi német nyomtatványok a tudományos kutatók számára bárhol könnyen elérhetővé válnak.

(Katsányi Sándor)

Raktározás

Lásd 42

Feldolgozó munka

96/058
GORMAN, Michael: The corruption of cataloging = Libr.J. 120.vol. 1995. 15.no. 32-34.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A katalogizálás lezüllesztése

Dokumentumleírás; Hatékonyság; Munkaszervezés; Számítógép-hálózat

„Borzasztó dolgok történnek a katalógusok és a katalogizálás terén" – fakad ki a szerző mindjárt a cikke elején. Az alapvető szolgáltatások és a könyvtárak jövőjének veszélyeztetését látja abban a mind jobban eluralkodó tevékenységben, amit korlátolt vezetők „modernizálás" és „átszervezés" címen végeznek a könyvtári szolgáltatások egyik legfontosabb tartóoszlopának a ledöntésére.

Kétségtelen, hogy a könyvtári szolgáltatásokra jutó költségvetési keretek lefaragása miatt bizonyos korlátozásokra szükség van. Fájdalmas lehet folyóiratok lemondása, vagy a nyitvatartási idő csökkentése. A feldolgozó munkát is lehet csökkenteni, de be kellene látni, hogy ez csak rövid távon jelent megoldást, s nem veszi figyelembe, hogy egy pillanatnyi fellélegzésért a jövőben hatalmas árat kell majd fizetni.

Az amerikai könyvtárvezetési gyakorlatban kétféle módszer is használatos a katalogizálás lefaragására: a szakképzett személyzet csökkentése és a feldolgozó munka szerződéses kiadása kereskedelmi vállalatoknak. Az első megoldás arra épít, hogy a könyvtári hálózatokon történő osztott katalogizálás jóvoltából könyvtártechnikusokkal vagy egyéb, szakképzetlen munkaerővel is el lehet végeztetni a bibliográfiai leírást, hiszen a rekordokat csak át kell venni az OCLC, az RLIN, a WLN vagy egyéb szolgáltatók központi katalógusaiból. Ez a megoldás két okból is elfogadhatatlan: egy nem szakképzett könyvtáros, bármilyen kiváló munkaerő, nem vállalhat teljes felelősséget egy könyvtár adatbázisának minőségéért, másrészt arra is gondolni kell, hogy az OCLC és az egyéb, együttműködésre épülő hálózatok csak akkor tudnak másoknak szolgáltatni, ha az egyes könyvtárak nemcsak átvesznek, hanem – saját, eredeti katalogizálás útján – hozzá is járulnak a központi adatbázis gyarapításához.

A külső vállalatok szerződéses megbízása nem új dolog: a retrospektív konverzió kapcsán már eléggé elterjedt. De látnunk kell, hogy az így létrejövő adatbázisok tele vannak hibákkal és következetlenségekkel. Ha egy könyvtár csak külső szolgáltatásra épít, akkor – akárcsak a szakképzett személyzet leépítése esetében – nem tud hozzájárulni az országos szintű katalogizálási erőfeszítésekhez. Továbbá egy külső, kereskedelmi szolgáltatás nyilván nem tudja figyelembe venni az egyes helyi, speciális követelményeket a katalogizálás szintje iránt.

A kizárólag anyagiakban gondolkozó vezetés csak azt látja, hogy a katalogizáló osztályok tele vannak magas fizetésű, megszállott könyvtárosokkal, akik valójában nem járulnak hozzá a könyvtár értékéhez; a leépített osztályok munkájának gyenge minőségéért viszont az illető szakrészleget hibáztatják.

A katalogizálásban eluralkodó negatív jelenségeket bizonyára sok józan vezető látja, és meg is próbál ellenállni az említett divatos irányzatoknak. A negatívumok megfékezése azonban nem elég – a katalogizálás jövőjének megalapozása érdekében pozitív lépésekre is szükség van, elsősorban a következőkre:

1) *A bibliográfiai számbavétel fontosságának elismerése és támogatása*. A referensz-könyvtárosok csak akkor tudnak hatékonyan szolgáltatni, ha megfelelő bibliográfiai ismeretekkel is rendelkeznek, amelyeket leginkább a katalogizálókkal való együttműködés (továbbképzés) során tudnának megszerezni. Az alapképzéssel is bajok vannak: tűrhetetlen, hogy némely könyvtáros iskolákban minimális vagy semmilyen katalogizálási tanulmányok mellett is meg lehet szerezni a magiszteri képesítést.

2) *A világméretű osztott katalogizálás (UBC) megvalósítása*. Az országos és nemzetközi hálózatoknak köszönhetően közelebb kerültünk az UBC-hez, mint valaha. Ehhez azonban szigorúan szabványos leírásokra és kétirányú együttműködésre van szükség: el kell fogadni annak felelősségét, hogy a könyvtárak adnak is és át is vesznek rekordokat.

3) *Az elektronikus erőforrások katalogizálása.* Az Internet ma leginkább egy olyan vandalizált könyvtárhoz hasonlít, amelyben többszázezer könyvnek megsemmisítették a katalógusát, eltávolították az indexeit, a maradékot összetépték és szétszórták, s a létrejött rendezetlen információtömegben való véletlenszerű információkeresést „szörfözésnek" nevezték el. A káosz legyőzésére szolgáló jelenlegi erőfeszítések (World Wide Web, Mosaic stb.) nem elegendők. Nekünk, könyvtárosoknak, különösen a katalogizálóknak kell ebben a zűrzavarban rendet teremteni. „Ha nem mi, akkor ki? Ha nem most, mikor?"

(Novák István)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/059
BLACK, Leah – HYSLOP, Colleen: Telecommuniting for original cataloging at the Michigan State University Libraries = Coll.Res.Libr. 56.vol. 1995. 4.no. 319-323.p. Bibliogr.

Elsődleges katalogizálás otthonról, távközléssel, a Michigan State University könyvtáraiban

Dokumentumleírás; Egyetemi könyvtár; Távközlés

Az otthonokból, telekommunikáció útján végzett munka, a „telecommuting" az elmúlt években már elterjedt az üzleti világban. Célja a hosszú, fárasztó közlekedés és a munkahely figyelemelvonó körülményeinek az elkerülése. A katalogizáló munkahelyek munkakörülményei is sokszor kedvezőtlenek az elterelő zajok miatt. Az új technológiák ma már lehetővé teszik a könyvtáron kívüli munkahelyekről való katalogizálást, ezért a vezetésnek érdemes megfontolni e munkamódszer bevezetését. Az amerikai országos mezőgazdasági könyvtár indexelőinek részvételével végzett sikeres program alapján kifejlesztettek és teszteltek egy, az eredeti katalogizálást végző egyetemi könyvtárosok „telemunkájára" irányuló programot – ennek tapasztalatairól számol be a cikk.

(Autoref.)

96/060
JACOBOWITZ, Neil A.: A comparison of AACR2R and French cataloging rules = Cat.Classif.Q. 20.vol. 1995. 1.no. 47-59.p. Bibliogr. 37 tétel.

Az AACR2R és a francia katalogizálási szabályzat összehasonlítása

Dokumentumleírási szabályzat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A külföldi MARC rekordok növekvő kínálatának és használatának fényében a cikk megvizsgálja a francia katalogizálási szabályzatokat, és összehasonlítja őket az AACR2R-el (Anglo-American Cataloguing Rules, 2nd ed. 1988 rev). Először ismerteti a francia szabályzatok történeti hátterét, majd részletekbe menően összeveti a megfelelő előírásokat. Minden összehasonlított területen jelentős eltérések mutatkoztak, amelyek közül a legjelentősebbek a következők: a besorolási adatok kiválasztása, címek egységesítése, egyszerűsített leírás.

(Autoref.)

96/061
GÖDERT, Winfried: Import der Schlagwortnormdatei und Darstellung von Schlagwortbeziehungen in bibliographischen Datenbanken = Bibliothek. 19.Jg. 1995. 2.no. 207-216.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Az egységesített tárgyi besorolás adatok importja és helyi alkalmazása. Tárgyszókapcsolatok a bibliográfiai adatbázisokban

Adatbázis; Besorolási adatok jegyzéke; Gépi információkeresés; Letöltés; Tárgyi feltárás

A „Schlagwortnormdatei (SWD)", azaz a egységesített tárgyi besorolási adatok jegyzéke az RSWK (Regeln für den Schlagwortkatalog) szabályai szerint készült. A Deutsche Bibliothek géppel olvasható formában szolgáltatja, de visszakereső szoftver nélkül. A cikk első része ismerteti, hogy ezt az adatállományt hogyan lehet importálni és helyi adatbázisként telepíteni az „BISMAS" és az „Allegro" nevű bibliográfiai szoftverek segítségével. A második rész azt tárgyalja, hogyan lehet az adatbázist helyi terminológiai ellenőrzésre használni más intézményekkel való együttműködés keretében. A harmadik rész bemutatja, mi a módja a „lásd" és a „lásd még" utalók bevonásának a német nemzeti bibliográfia CD-ROM változatának, valamint a „CDMARC Bibliographic" és a „CDMARC Subjects" adatbázisoknak a keresőrendszerébe.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/062
GUEDES, Vania Lisboa da Silveira: Estudio de um critério para indexacao automática derivativa de textos científicos a tecnológicos = Cienc.Inf. 23.vol. 1994. 3.no. 318-326.p. Bibliogr. 16 tétel.

Tudományos és műszaki szövegek automatikus indexelésének kritériumai

Gépi indexelés

Szavak előfordulási gyakoriságán alapuló automatikus indexelés lehetőségét vizsgálták 11 talajmechanikai cikken. Mivel a vizsgálat a Zipf-törvényekkel össze nem egyeztethető eredményeket hozott, egy új törvény bevezetését javasolja, amelyet a Zipf-féle r.f. variációs amplitúdójának nevez.

(Autoref. alapján)

Lásd még 31-33, 64-65

Katalógusok

96/063
HELSTIEN, Brian A.: Libraries: once and future = El.Libr. 13.vol. 1995. 3.no. 203-207.p.

Könyvtárak – egykor és a jövőben

Cédulakatalógus; Hatékonyság; Online katalógus

A *The New Yorker*-ben nemrégiben megjelent cikkében Nicholson Baker a cédulakatalógusok felszámolását túlbuzgó könyvtárosok „rövidlátó és unintelligens" baklövésének minősíti, amivel az alexandriai könyvtárat felégető tűz pusztításához hasonló nagyságrendű kárt okoztak. Baker azonban a cédulakatalógus védelmében felsorakoztatott érvei mellett nem ismeri el, sőt, meg sem említi az online katalógusok használat és előnyeit. A jelen cikk válasz Baker cikkére, amelyben a szerző négy olyan kérdésre koncentrál, amelyekkel az előbbi cikk egyáltalán nem foglalkozik: a besorolási adatok egységesítése, állományvédelem, hozzáférhetőség és gyarapítási költségek.

(Autoref. alapján)

96/064
KNIESNER, Dan – WILLMAN, Carrie: The analytical reference in serials cataloging: a new access point in online catalogs = Ser.Libr. 26.vol. 1995. 2.no. 113-123.p.

Analitikus hivatkozás az időszaki kiadványok katalogizálásában: új hozzáférési pont az online katalógusban

Dokumentumleírás; Hivatkozás; Online katalógus; Sorozat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A szerzők egy új bibliográfiai szerkezet bevezetését javasolják az online katalógusokban való használatra. Ez a szerkezet egy olyan MARC rekord, amely csaknem kizárólag olyan indexelt besorolási adatokat tartalmaz, amelyek mindegyike egy időszaki kiadványra mutat. Ezek az analitikus utalók remélhetőleg megnövelik az időszaki kiadványok katalogizálásának hatékonyságát, mivel szerző és cím szerinti hozzáférést nyújtanak olyan sorozatok egyedi köteteihez, amelyeket időszaki kiadványként katalogizáltak.

(Autoref.)

96/065
WEINRYB, Herb: Accessing European serials cataloging records through the Internet = Ser.Libr. 26.vol. 1995. 2.no. 65-74.P.

Hozzáférés európai időszaki kiadványok katalógus-rekordjaihoz az Internet útján

Időszaki kiadvány; Online katalógus; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikk az Interneten keresztül, holland és svéd online katalógusokból kikeresett időszaki kiadványok és testületi szerzői authority rekordok leírásait vizsgálja. A hollandiai Koninklijke Bibliotheek és a Rijksuniversiteit Groningen, valamint a svéd Lunds egyetem OPAC-jaira megkülönböztetett figyelmet fordít. Tárgyalja a visszakeresett rekordok leíró részeinek formai és tartalmi jellemzőit, valamint az információk hasznosságát. Következtetésként megállapítja, hogy az európai időszaki kiadványok katalógusrekordjainak hasznossága egyre nyilvánvalóbbá válik.
(Autoref.)

Lásd még 20

Információkeresés

96/066
TIERNEY, Patrick: Online services, 1995-2000 = Aust.Libr.J. 44.vol. 1995. 1.no. 3-12.p.

Az online szolgáltatások várható fejlődése 1995 és 2000 között

Online információkeresés; Prognózis; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

Az ötvenes évek sci-fi irodalma a 20. század végéről szólt. Mára kiderült, miben tévedtek a sci-fi szerzők. Abban nem, hogy a technológia jelentős hatást gyakorol majd a társadalomra, de a részletekben szinte kivétel nélkül tévedtek. Ennek okai a következők: 1. nehéz a változások ütemét megjósolni (lásd a számítógépek kapacitásának és miniatürizálásának fejleményeit), 2. a technológiák, noha kivihetők lennének, túl költségesnek bizonyulhatnak (lásd a képes telefont), 3. a társadalom konzervativizmusa lelassíthatja a technológiák elfogadását, 4. valamely technológiai fejlemény jelentősen felgyorsíthatja a változások ütemét.

A szerző – a Dialog Information Services Inc. cég elnöke – úgy véli, hogy az információs szupersztráda fejlődése lassúbb lesz, mint ahogy azt jósolják. Fejlődését gátolja majd a biztonsági és a számlázási-adminisztratív kérdések megoldatlansága. Számítások szerint a hálózati infrastruktúra fejlesztéséhez minden felhasználónak havi 30-40 dollárral kellene hozzájárulnia. Felmérések szerint viszont erre csak a felhasználók 6%-a lenne hajlandó. A video- és az otthoni vásárlási szolgáltatás iránt sem olyan nagy az érdeklődés, mint amilyenre számítottak. A legtöbb országban a hálózat kormányzati támogatására sem lehet építeni.

Az Internet esetében nem kerül sor a kereskedelmi információértékesítés terén előre jelzett nagyarányú fejlődésre. Bár az USA lakosságának 55%-a rendelkezik PC-vel, csak negyedrészüknek van online kapcsolódási lehetősége. Az ezzel nem rendelkezők 93%-a nem is tervezi az online kapcsolódást. Az okok: vagy a gazdasági körülmények nem kényszerítenek eléggé az online szolgáltatások tömeges használatára, vagy a vártnál több társadalmi és kulturális gátló tényező merült fel. Elképzelhető, hogy az Internet kereskedelmi célú alkalmazása a várakozások szerinti tempóban valósul majd meg az USA-n és Nyugat-Európán kívül, valamint a felsőoktatásban.

Az Internet navigációs eszközeinek sikere a hagyományos online szolgáltatások gyorsabb átalakulását is kikényszeríti majd. Az ezredfordulóig mindenképpen fennmaradnak, de jobb használói interfészeket fognak alkalmazni, s ezek jobban tudnak majd egymáshoz kapcsolódni, és általánossá válik a kliens-szerver technológia alkalmazása. Az árszínvonal kissé visszaesik majd, és a térítés alapja az output és az előfizetéses rendszer lesz, mivel a kapcsolati idő értelmezhetetlen a kliens-szerver környezetben. A megmaradó online szolgáltatók multimédia dokumentumokat bocsátanak majd a felhasználók rendelkezésére. Jelentős előrehaladás várható a passzív információszolgáltatás (például a szelektív információterjesztés) területén.

A Dialog cég nyitott a változásokra, az ezredfordulóig szóló terve felkészült a következő háromféle „forgatókönyv" mindegyikére:

1. Az információs szupersztráda a vártnál lassabban fejlődik; az Internet csak bizonyos területeken (például a felsőoktatásban és a fejlődő országokban) arat hatalmas sikert; kereskedelmi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

használata a vártnál lassabban terjed el; az online szolgáltatások a fentiekben ismertettek szerint változnak.

2. Mindennek az ellenkezője történik, ahogy azt Bill Gates (Microsoft) megjósolta.

3. Az 1. és 2. pontban ismertetetteknek egyfajta „keveréke" valósul meg.

(Hegyközi Ilona)

96/067

FEINBERG, David G.: Full text online and abstracts on CDROM: NEXIS, DIALOG and ABI/INFORM = Online CDROM Rev. 19.vol. 1995. 3.no. 143-148.p.

Teljes szöveg: online; annotációk: CD-ROM-on – a NEXIS, a DIALOG és az ABI/INFORM keresőrendszerek összehasonlítása

CD-ROM; Információkeresési rendszer értékelése; Online információkeresés

A *Business Week* c. folyóirat teljes szövege mind a NEXIS, mind a DIALOG online szolgáltatórendszereken hozzáférhető, az ABI/INFORM CD-ROM kiadása pedig annotációkat tartalmaz. A három rendszer összehasonlítása meglehetősen tarka képet mutat. Két szűk téma tekintetében a DIALOG nyújtotta a legtöbb találatot, de a keresés kiterjesztésekor a NEXIS bizonyult jobbnak. Az ABI/INFORM az előbbieknél kevesebb, de elegendő mennyiségű találatot adott. Tekintetbe véve a költséges teljes szövegű rendszerek közötti választás nehézségeit, a CD-ROM változat megfelelő alternatívát jelenthet a kutatóknak.

(Autoref.)

96/068

OLIVER, Ron: Interactive information systems: information access and retrieval = El.Libr. 13.vol. 1995. 3.no. 187-193.p. Bibliogr.

Interaktív információs rendszerek: hozzáférés és keresés

Gépi információkeresés; Használói szokások; Használók képzése

Az elektronikus interaktív információkeresési rendszerek (IIR) lényegesen eltérnek a hagyományos megfelelőiktől. Sok olyan új és egyedi jellemzővel rendelkeznek, amelyekkel a kezdő keresőnek nem könnyű megbirkóznia. A cikk egy olyan kutatásról számol be, amelyik a tapasztalatlan használók információkeresési szokásait vizsgálva megállapította, hogy ez a használói csoport csak igen korlátozottan tudja a rendszerek lehetőségeit kihasználni. A hagyományos rendszerekben való jártasságaik és ismereteik ellenére sok nehézséggel találkoznak a keresés során. A cikk a kezdő keresők tipikus problémáit tárgyalja, hangoztatva, hogy az iskolákban tanítani kellene az elektronikus forrásokból való információkeresés kérdéseit. Kitér a IIR kérdéskörének tematikai csoportosítására is.

(Autoref. alapján)

Témafigyelés

96/069

HERALA, M.Krishnananda – RAVI, A.Sreenivasa – RAJASHEKAR, T.B.: Automated SDI service using CDROM databases = Online CDROM Rev. 19.vol. 1995. 3.no. 137-140.p.

CD-ROM adatbázisokra épülő automatizált SDI szolgáltatás

CD-ROM; Figyelőszolgálat; Szoftver

A CD-ROM-on lévő bibliográfiai adatbázisokat, bár ritkábban aktualizálják őket, mint online megfelelőiket, érdemes házon belüli szelektív információterjesztésre (SDI) is használni, mert ez olcsóbb, mint az online szolgáltatás. Egy olyan fejlődő országban, mint India, ahol a legtöbb információs központ nem engedheti meg magának, hogy CD-ROM hálózatokat építsen ki a közvetlen használók számára, a CD-ROM alapú

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

SDI szolgáltatás hatékony alternatívát jelent. Az SDI még hálózati környezetben is hasznos lehet, amennyiben a közvetlen használónak nincs kedve és ideje a különféle CD-ROM-ok keresőnyelvét megtanulni. A legtöbb népszerű CD-ROM szoftver azonban nem támogatja a szelektív információterjesztés automatikus végrehajtását, ezért a keresőknek manuálisan kell elmenteniük a keresőkérdéseket, illetve letölteni a kapott eredményeket, ami meglehetősen munka- és időigényes feladat. A jelen cikk bemutatja, hogy hogyan lehet az SDI szolgáltatást automatizálni a Stackey és a Batutil nevű szoftver-eszközök segítségével.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, referensz

96/070

ROWLEY, J.E.: Customer compatibility management, or revisiting the silence rule = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 4.no. 7-12.p.

A vezetés feladatai a könyvtárhasználók viselkedésével kapcsolatban, avagy a „csendet kérünk" szabály felülvizsgálata

Használói szokások; Olvasószolgálat; Vezetés

A különféle ügyfélszolgálatok vezetői egyre inkább felismerik, hogy az egyes használók elégedettségét nem kis mértékben befolyásolja a többi használóval folytatott közvetlen vagy közvetett kommunikáció jellege, más szóval a használók egymás közötti „kompatibilitása". Természetes, hogy egy másik ügyféltől kapott kedves szó vagy mosoly pozitív, illetve némelyek durva viselkedése negatív irányban befolyásolja a használóknak a szolgáltatásról alkotott véleményét. Emiatt fejlődött ki a marketing területén a kompatibilitás-management tudománya, vagyis a vezetés tervszerű tevékenysége a használók közötti megfelelő atmoszféra megteremtésére. Miután a könyvtár is egyfajta ügyfélszolgálat, ahol a legkülönbözőbb tulajdonságú emberek kerülnek össze egymással, nyilvánvaló, hogy a könyvtárvezetés sem hanyagolhatja el a használók „menedzselését". Pranter és Martin nyomán a jelen cikk – színházi hasonlatokat alkalmazva – 10 olyan vezetési szerepkört mutat be, amelyek a könyvtárban is „eljátszhatók" a használók közötti optimális légkör kialakítása céljából.

Vadász. Feladata, hogy speciális használói csoportokat „vegyen célba" a könyvtár számára, illetve megkülönböztesse őket egymástól az eltérő tulajdonságok miatti kompatibilitás-management feladatainak meghatározására.

Díszlettervező. Ő alakítja ki a „színpad" berendezését. Könyvtári környezetben pl. a székeket nemcsak sorokban, hanem csoportokban is el lehet rendezni a csoportok egymás közötti, illetve a csoporton belüli kommunikáció elősegítésére. Az elkülönülés lehetőségére is módot kell adni, pl. spanyolfalként szolgáló dekorációk segítségével.

Jogalkotó. Szabályok és előírások útján teremti meg a megfelelő szolgáltatási környezetet, pl. megtiltja a másokat zavaró viselkedést.

Házasság-közvetítő. A konfliktusok elkerülése érdekében igyekszik felderíteni és összehozni az egymáshoz illő használókat.

Tanár. Feladata elsősorban az oktatás, pl. a használók tájékoztatása a szolgáltatásokról, képzésük az online katalógus stb. használatára. Az ő felelőssége a használók viselkedésének feliratokkal, jelekkel, felhívásokal való szabályozása is.

Mikulás. Szerepe a kívánatos, konfliktusmentes viselkedés felismerése és megjutalmazása. Lehet informális, pl. megköszöni egy használónak, hogy segített egy másiknak, de valóságos jutalmakat is kioszthat a „legjobb használó" címet elnyerő olvasóknak.

Rendőr. Ha a „tanár" és a „Mikulás" jól alakítja a szerepét, akkor a a rendőrnek már nem sok feladata marad. Mégis, ha szükséges, neki kell a rendbontót rendreutasítani, vagy – végső esetben – felszólítani a könyvtár elhagyására.

Mókamester. Olyan személy, aki a csoport szórakoztatásáról, jókedvéről gondoskodik. Könyvtári környezetben az olvasók egymáshoz való közeledésének, kapcsolatfelvételének előmozdítására kell gondolni.

Detektív. Információkat szerez a használói kompatibilitásról, „kinyomozza", melyek a másokat bosszantó tulajdonságok. Tényfeltáró szerepe van a többi szerep segítésére, pl. tájékoztatja a vadászt az egymással kompatibilis használói csoportokról, felhívja a tanár vagy a Mikulás figyelmét, hogy kikre érdemes odafigyelni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Igazgató. Ő irányítja az egész programot: lektorálja a forgatókönyvet, kiosztja a szerepeket, rendezi a színészeket és a lehető legjobb alakításra ösztönzi őket.

(Novák István)

96/071

ROCKMAN, Ilene F.: Coping with library incidents = Coll.Res.Libr.News. 56.vol. 1995. 7.no. 456-457.p.

Rendzavaró esetek a könyvtárban – mi a teendő?

Rendbontás

A munkahelyeken történő erőszakos cselekmények száma növekvőben van manapság. Ezek az események ugyan általában előre nem láthatók, mégis lehetőség szerint fel kell készülnünk rájuk. Jó módszer erre a szimulációs technika – ezt alkalmazták például a California Polytechnic State University Kennedy Könyvtárában. Az összejövetel címe ez volt: Hogyan bírkózzunk meg a kínos helyzetekkel a könyvtárban?

A rövid bevezető után a dolgozókat hat csoportra osztották, és mindegyik csoporttal elolvastattak egy feltételezett esetet a következők közül:

– Délután az olvasóteremben egy férfi odasettenkedik egy asztalon fekvő hátizsákhoz, kivesz belőle valamint, és sietősen továbbáll.

– Vasárnap délután egy fiatal lány lép hozzád, meglehetősen zaklatott állapotban, és elmondja, hogy egy gyanús egyén követi. Le is írja, hogy néz ki a pasas, és rájössz, hogy épp az előbb láttad az illetőt.

– Ahogy az asztalok között járkálsz, meglátod, hogy egy lány éppen pengével preparál egy képeslapot. Ő is észrevesz téged, és kihívóan rád bámul.

– Éppen vissza akarsz osztani egy könyvet hétfőn reggel, mikor megpillantasz a földön egy ájult embert. Nem tudod magához téríteni.

– Egy lány jön oda hozzád felzaklatva, és arról panaszkodik, hogy egy kabátnyitogatós férfi molesztálta őt.

– Egy boldogtalannak látszó férfiú váratlanul sértő és durva szavakkal támad rád az olvasószolgálatos pultnál.

A tréning résztvevői öt percet kaptak, hogy kitalálják, mit tennének az adott helyzetben. Ezután a könyvtárvezetés egyik tagjával és az egyetemi rendőrség képviselőivel megvitatták a lehetséges megoldásokat. A módszer kifejezetten előnyös volt, mert félelem nélküli, nyugodt légkörben, egyenrangú félként beszélhettek ezekről a kínos szituációkról. A könyvtárosok és a technikai személyzet jelezték, hogy szerintük sokkal eredményesebb volt ez a tanfolyam, mintha előadásokat hallgattak volna meg a kérdésről. Ezenkívül megnyugtató számukra, hogy kiderült: ezek az események ugyan általában előre nem láthatók, mégis fel lehet rájuk készülni, ki lehet dolgozni a megfelelő eszközöket és stratégiákat.

A cikknek egyetlen sajnálatos hiányossága van: az esetek megoldási javaslatai nem szerepelnek benne.

(Fazokas Eszter)

96/072

EVANS, John Edward: Cost analysis of public services in academic libraries = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 5.vol. 1995. 3.no. 27-70.p. Bibliogr.

Az egyetemi könyvtárak olvasószolgálati tevékenységeinek költségelemzése

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Költségelemzés; Olvasószolgálat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikkben ismertetett kutatás amerikai egyetemi könyvtárak olvasószolgálatának működési költségeit vizsgálta, hogy megállapítva a használt költségelosztási formulákat, alapot teremtsen a szolgáltatási költségek tisztább megértésére. 1986-87-ben 101 egyetemi könyvtár bevonásával végeztek felmérést, amelyben 120 költségvetési és teljesítményértékre vonatkozóan tettek fel kérdéseket. A válaszolási arány 38%-os volt. A kutatás a következőket vizsgálta: 1) a könyvtár költségvetése és ennek elosztása a fizetések, az erőforrások és a működési költsé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gek szerint; 2) az olvasószolgálat költségvetési részesedése; 3) a közvetlen használói szolgáltatások aránya; 4) az olvasószolgálati osztályok (referensz, kölcsönzés, adatbázis-szolgáltatások stb.) működési költségei; 5) az olvasószolgálat teljesítménymutatói; 6) egy-egy szolgáltatási műveletre jutó költségek; 7) az automatizálás működési költségei; 8) a vezetők hozzáállása a költségelemzési vizsgálatokhoz; 9) milyen problémákat jelent a kért adatok szolgáltatása.

(Autoref. alapján)

Kölcsönzés

96/073

HERMKES, Rolf: Software-Angebote in Öffentlichen Bibliotheken = Bibl.Info. 5.Jg. 1995. 8.no. 519-532.p.

Szoftver-kínálat a közművelődési könyvtárakban

Feldolgozó munka; Kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Szoftver

A wetzlari városi könyvtár közepes nagyságú szoftver-állománnyal rendelkezik. Az új dokumentumtípus kölcsönzésének bevezetése óta (1991) három év alatt 50%-kal emelkedett a kölcsönzött dokumentumok mennyisége. (Az emelkedés összefügg a CD- és a videokínálat növelésével is.) A szoftverállomány az induló 140 lemezről (1991) 3311 lemezre emelkedett (1994).

A könyvtárat használók körében egyértelműen az MS-DOS alapú programok a legnépszerűbbek. A DOS és az IBM kompatibilis PC együttese gyengébb minőségű ugyan, mint az Atari vagy a TOS, de összehasonlíthatatlanul olcsóbb, és rendkívül gazdag programválasztékot nyújt.

A helybenhasználattal szemben Wetzlarban a kölcsönzést választották. A választás összefügg az állomány jellegével: a kereskedelmi szoftverek általában csak helyben használhatók, más kategóriák (mint a Wetzlarban választott public domain és sharevare programok) bizonyos feltételek mellett kölcsönözhetők is. A kereskedelmi programok ismert cégek (pl. Microsoft, Novell) termékei (pl. Word, Excel, Lotus). Magas áruk és a felhasználás jogi nehézségei miatt kölcsönzési állomány céljára nem alkalmasak. (Egyedül a padernborni városi könyvtár kölcsönöz jelenleg ilyen programokat, az alkotók ill. kiadók hozzájárulásával.) A *shareware* programok használata egy meghatározott időkeretben kötetlen és ingyenes, az időhatár túllépése esetén a használónak regisztrációs díjat kell fizetnie az alkotó vagy a licenc tulajdonosa számára. (A kölcsönzőt erre a kötelezettségre a könyvtárnak írásban figyelmeztetni kell.) A *public domain* programok esetében az alkotó minden további jogáról lemond, a megvett (kölcsönvett) program szabadon másolható vagy módosítható. A *freeware* programok vevői (kölcsönzői) a public domain változattal azonos jogokkal rendelkeznek, kivéve a program módosításának engedélyét. Összegezve: a szoftver programok (a kereskedelmi szoftverek kivételével) a könyvtárakban jogilag általában szabadon kölcsönözhetők.

Ismert probléma a kölcsönzött lemezek vírusfertőzése. A védekezés egyik módja: a kikölcsönzött lemezek rendszeres ellenőrzése megfelelő programokkal. Ezt a megoldást időigényessége miatt csak szúrópróbaként szokták alkalmazni. Hatásosabb (bár nem abszolút) védekezés az át nem írható lemezek (CD-ROM) alkalmazása. (A CD-ROM-on terjesztett programok ára alig különbözik a programok többi fajtájától, s a jövőben valószínűleg a többinél kedvezőbb áron lesznek beszerezhetők.) Sajátos megoldást dolgozott ki a probléma megoldására a freiburgi könyvtári ellátóközpont, illetve az általa foglalkoztatott cég: a kölcsönadott programlemez közvetlenül nem használható (tehát nem is fertőzhető meg), hanem egy dekódoló program segítségével átvihető a használó merevlemezére. A dekódoló programot a kölcsönzőknek az első alkalommal meg kell venniük, csak azzal együtt tudják a kölcsönvett programokat használni.

A könyvtári állománygyarapítás segédeszközei a kereskedői katalógusok, melyek nyomtatott füzet vagy lemez formájában állnak rendelkezésre. Közülük alapvetőnek tekinthető a Solution cég programkatalógusa, mely 8000 program leírását tartalmazza (160 témakörben csoportosítva, 7000 tárgyszóval, havonta megjelenő pótjegyzékkel.) A könyvtárellátó (ekz) szintén terve-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zi a programkínálat annotált katalógusának kiadását.

A beszerzés egyik lehetséges forrása a freiburgi könyvtári ellátóközpont. Előnye, hogy a programokat a vírusfertőzéstől védett formában (csak dekódolva használhatóan) és könyvtári használatra készen, katalóguscédulával együtt adja. (A katalógustételek lemezen is kérhetők.) Témakörök: gazdaság, adatbankok, grafika, hobbi, adatátvitel, oktatóprogramok, multimédia, játékok, szövegszerkesztés.

(Katsányi Sándor)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

96/074
WESSELS, R.H.A.: Optimizing the size of journal collections in libraries = Interlend.Doc. Supply. 23.vol. 1995. 3.no. 18-21.p.

A könyvtári folyóirat-gyűjtemények méretének optimalizálása

Állomány használata; Állománygyarapítás; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Modellálás

Az egyre emelkedő folyóiratárak ugyancsak megnehezítik a tudományos és műszaki könyvtárak önellátását, és így egyre inkább függenek a „táv-dokumentumellátás"-tól, a könyvtárközi dokumentumszolgáltatástól.

Az elmúlt évtizedben Hollandiában négy könyvtár – a Library of The Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, a Library of the Agricultural University of Wageningen, a Library of the Delft University of Technology és a Royal Library – létrehozta a Jupiter konzorciumot, mely nem más, mint a folyóirat-ellátással kapcsolatos együttműködés szervezete. Működése eredményes, segítségével a könyvtárak erősen leszorították a kevéssé használt folyóiratok beszerzését, a felesleges többszörös beszerzést, és ezzel jelentős költséget takarítottak meg.

1993-ban a Jupiter könyvtárai 600 000 folyóiratcikk-másolat kérést kaptak (a hollandiai kérések 70%-át), melynek több, mint 90%-a 40 000 folyóirat közül került ki. A folyóiratmegrendelés leépítése és a „Jupiter cikk-sztráda" használata nem fokozódhat a végtelenségig, hasznos megismerni egy olyan folyóirat-beszerzési modellt, mely az optimális méretű és összetételű folyóiratállomány kialakítását tűzi ki célul.

A modell azon az ismert tézisen alapul, hogy a cikkek iránti igények 80%-át az előfizetett folyóiratok 20%-ából ki lehet elégíteni, ez pedig az összes előfizetési költségek 35%-át teszi ki. Az optimális állománynagyság megtervezéséhez négy paramétert szükséges ismerni:

– az évente igényelt cikkek száma;
– az átlagosan teljesített dokumentum-kérések összes költsége;
– az igények szerint szükséges folyóiratok száma;
– az átlagos előfizetési ár.

Az adatok alapján felrajzolt grafikonból jól kivehető, hogy például egy kisebb egyetemi könyvtár hogyan alakíthatja célszerűen beszerzési politikáját, feltéve a következőket: évente kb. 300 000 kérésre számíthat, a kívülről megkért dokumentumok átlag 20 dollárba kerülnek, 210 dollár az évi átlagos folyóirat-előfizetési ár, 13 000 féle dokumentumra lenne szükség az összes igény kielégítéséhez. A modell szerint ezzel szemben ennek 35%-ára kell csak éves megrendelést feladni, a többi igényt eseti könyvtárközi kéréssel kell teljesíteni – így lesz a leggazdaságosabb a beszerzés.

A megrendelendő folyóiratcímek száma a könyvtárközi kérések költségének függvényében változik. Ha egy könyvtárközi kérés átlag 10 dollárba kerül, akkor az optimális állomány 2600 cím – ez esetben az olvasói igények 80%-át tudják kielégíteni, és egy dokumentum átlagos ára 6,50 lesz. Ha 30 dollárba kerül a külső kérés, akkor 5200 címet kell rendelni. Ez az igények 95%-át fedezi, és egy dokumentum átlag 8 dollárba kerül.

A számításokat befolyásolja a könyvtárközi szolgáltatás minősége és a kérések sürgőssége is. A modellel kiszámítható a megtakarítás, amit a könyvtárközi dokumentumszolgáltatás optimális kihasználása eredményezhet.

(Fazokas Eszter)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/075

COMPIER, Henk – CAMPBELL, Robert: ADONIS gathers momentum and faces some new problems = Interlend.Doc.Supply. 23.vol. 1995. 3.no. 22-25.p.

Az ADONIS fellendülése és válasza az új problémákra

CD-ROM; Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció; Költségelemzés

Az ADONIS program 14 éve szolgáltat szerzői jogi védelem alá eső cikkekről másolatokat a korszerű technológia segítségével. A kiadók e tevékenységet ellenőrizhetik, és a másolatokért használati vagy szerzői jogi díjban részesülnek. A hetenkénti szolgáltatásnak ma 135 előfizetője van. Egy-egy CD-ROM lemez 68 kiadó 648 folyóiratából tízezer oldalnyi cikkanyagot tartalmaz digitalizált fakszimile formában (a másolatnál valamivel jobb minőségben), szerzői és címindexszel kiegészítve. Az egyes kiadók maguk állapítják meg a cikkenkénti térítési díjat.

Az ADONIS programban eredetileg 12 hüvelykes optikai lemezeket használtak, viszonylag kevés, nagyteljesítményű munkaállomást alkalmaztak; a résztvevő hat kiadó konzorciumba szerveződött. A program mindaddig nem volt gazdaságosan kivihető, amíg a CD-ROM és az olcsó személyi számítógépek meg nem jelentek. A szolgáltatás 1990-re vált teljessé. Ekkor a kiadók által előállított folyóirat-számokat az amszterdami ADONIS-irodában indexelték az Excerpta Medica számára, aztán Berlinben szkennelték, majd a digitalizált képeket tömörítették, végül Dél-Walesben előállították az optikai lemezeket.

1992-ben a frankfurti könyvvásáron az érintett kiadók megvitatták árpolitikájukat és kifejezték aggodalmukat az előfizetések visszaesése miatt. 1993-ban már egy kiterjedt piackutatás eredményeit beszélték meg.

1994 közepére az előállítás egyetlen brit cég kezébe került. Ez igen költséghatékony megoldásnak bizonyult. A megtakarításból és a több előfizetésből adódó pluszbevételből az ADONIS program fedezni tudta az előállítási költségeket, nem kellett azt a kiadókra terhelnie. A résztvevő folyóiratok köre ekkor 450-ről 600 fölé nőtt. 1993-ban a használat 20-%-kal emelkedett negyedévente, 1994-ben pedig még többel, részben amiatt is, hogy a British Library Dokumentumszolgáltató Központja is az ADONIS használata mellett döntött.

1991-től az ADONIS kereskedelmi szolgáltatásként működik. A piac kikényszerítette, hogy az ADONIS 1995 elejére megoldja a távnyomtatást is (azaz a cikkek szolgáltatását a végfelhasználó lézerprinterén a nagykiterjedésű hálózatokhoz kapcsolt helyi hálózatokon). A használók ma már a digitalizált dokumentumszolgáltatást meghaladó formában igénylik a cikkeket (böngészési lehetőség, értéknövelő szolgáltatások, pl. SDI profilok, szabadszöveges keresés stb.). Az ADONIS ezért egy még fejlettebb, előfizetésre alapuló elektronikus szolgáltatási forma megvalósítására törekszik. Ez ma már technikailag lehetséges, de meg kell oldani bizonyos problémákat, mint például az online rendelkezésre bocsátott dokumentumok szerzői jogvédelmét, az információhoz való hozzáférés figyelemmel kísérését, továbbá meg kell vizsgálni, milyen információ alkalmas erre a fajta szolgáltatásra, milyen fájlformátumokban juttassák el az előfizetőkhöz a dokumentumokat.

A legfontosabb természetesen a gazdaságosság kérdése, tehát az árképzés. A 80-as években még azt tervezték, hogy a használat mértéke szerinti térítést kérnek. Az 1993-as piackutatás azonban kiderítette, hogy egyes használók jobban kedvelnék az éves licenszeket vagy előfizetéseket. Ez ugyanis lehetővé tenné, hogy az előfizető könyvtár az összes kutató számára elérhetővé tegye a dokumentumokat minden további költség nélkül.

Az ADONIS programnak az a gondja az elektronikus előfizetésekkel, hogy továbbra sem tudja befolyásolni az egyes kiadók egyéni árpolitikáját. Az előfizetők esetleg egy kompromisszumot kérhetnének: például a nyomtatott változat áránál olcsóbb előfizetési lehetőséget az elektronikus folyóiratokra, amely mellett aztán a mostaninál olcsóbb cikkmásolat-használati díj felszámítását kérnék.

Bár felmerült, hogy néhány előfizető kétszer is megfizeti a szerzői jogdíjat, egyrészt az országos elszámoló szervezetnek, másrészt az ADONIS szolgáltatásnak, mégis az ADONIS mellett döntöttek, mert annak kényelme ellensúlyozza a magasabb költségeket.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/076
PETRY-EBERLE, Anne: Document-Ordering – 100 online? Fernleihe bei der Daimler-Benz AG = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 9.no. 1450-1463.p. Bibliogr. 11 tétel.

Dokumentumszolgáltatás teljesen online módon? Könyvtárközi kölcsönzés a Daimler-Benz cég szakkönyvtárában

A német könyvtáros egyesület 1995. évi göttingeni konferenciáján elhangzott előadás

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel; Szakkönyvtár -műszaki

A Daimler Benz cég szakkönyvtára 20 munkatársat foglalkoztat, 8000 olvasót látnak el a cég különböző részlegeiből.

Mivel magáncégről van szó, a könyvtárnak 1989-ig nem volt bejelentési kötelezettsége a központi katalógusoknak, és nem vehetett részt közvetlenül a könyvtárközi kölcsönzésben sem, csak a központi szakkönyvtárak közvetítésével, illetve a helyi együttműködésbe kapcsolódhatott be.

1989-ben aztán számítógépes munkahely létesült az online bibliográfiai kereséshez és megrendeléshez. Szolgáltatásuk gyorsasága szerint rangsorolták a különböző, releváns gyűjtőkörű könyvtárakat. 1990-re már a dokumentumok felét online rendelték meg.

1991-től minden, helyben kielégíthetetlen kérést automatikusan átadtak a könyvtárközi kölcsönzési részlegnek (ezek száma évente 10 ezer volt). 1992-ben viszont a nagy forgalom hatására úgy határoztak, hogy a kérőlapon rákérdeznek, szükséges-e a dokumentum beszerzése más könyvtárból, és milyen határidőig. (Közismert ugyanis, hogy a könyvtárközi kölcsönzésben kért dokumentumok 40%-áért nem jönnek el.) A diplomázók, gyakornokok és az oktatás más résztvevői számára más, jól elérhető könyvtárakban biztosították az önkiszolgálást, ezzel is tehermentesítve a könyvtárközi kölcsönzési részleget (1995-ben ez 7000 kérést jelentett).

1995-ben már a kérések 90%-át online intézik el. A kérések 80%-a irányul cikkekre, 20%-a monográfiákra. A cikkek 95%-át, a monográfiák 2/3-át rendelik ma már online. Az online rendelés azért vonzó, mert a bibliográfiai keresés és a megrendelés összekapcsolható, nem kell megrendelőt írni, a postázás sem vesz el időt. Az átlagos átfutási idő 60%-kal csökkent (14 napról 5 napra).

A Daimler Benz cég szakkönyvtára a kérések 90%-át négy adatbázis/dokumentumszolgáltató valamelyikéhez továbbítja: a Zeitschriftendatenbankhoz, az ETHICS-hez, a Verbundkatalog 94-hez vagy a TIBMAIL-hez.

A továbbiakban egyrészt az egyetemes állománnyal rendelkező adatbázisok használatára, másrészt az elektronikus dokumentumszolgáltatás tesztelésére törekszik a könyvtár. Kipróbálják pl. a BLDSC folyóirat-katalógusát (BSER) és BLAISE szolgáltatását, valamint a JASON és Blackwell UNCOVER szolgáltatását.

A költségek között jelentős tételt képviselnek a kezdeti beruházások: PC, nyomtató, modem, DATEX-P csatlakozás, a személyzet képzése. Az adatátviteli és kapcsolati költségeket pontosan mérni tudják. A könyvtár költségei címenként 1 DM-től 36 DM-ig terjednek, ez kb. 30 DM-mel több a közvetlen rendelés költségeinél. Évi 0,03 ember/év személyi ráfordítást jelent az online dokumentumrendelés. Megtakarítást eredményez viszont az, hogy az online rendelés átlagosan 5 percet vesz igénybe, szemben a hagyományos, de online úton bibliografizált kereséssel, amely 8 percet. Az összes, személyzettel kapcsolatos megtakarítás kb. 0,02 ember/évet tesz ki. Ez a megtakarítás ellensúlyozza a ráfordításokat, az online rendelés tehát költségsemleges.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 94

Dokumentációs eljárások és termékeik

96/077
FIELDS, Alison: The national bibliography in New Zealand. Part 1: development and description = N.Z.Libr. 48.vol. 1995. 3.no. 46-51.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A nemzeti bibliográfia Új-Zélandon. 1.rész. a kiadványok létrejötte és tartalmi jellemzői

Nemzeti bibliográfia; Nemzeti bibliográfia története

A sorozat első cikke az új-zélandi nemzeti bibliográfiai kiadványok kifejlődését veszi szemügyre, ismertetve tartalmukat és általános jellemzőiket. A következő bibliográfiákat ismerteti: „New Zealand National Bibliography to the year 1960", "Copyright publications", „Current National Bibliography", „New Zealand National Bibliography". Röviden kitér még néhány korábbi bibliográfiára, az 1968 óta a nemzeti bibliográfia rekordjait tartalmazó NZBN adatbázisra és a nemzeti bibliográfiai tevékenység lehetséges jövőjére.

(Autoref.)

96/078

SADOWSKA, Jadwiga: Bibliografia dzisiaj. Rola Instytutu Bibliograficznego jako narodowej centrali bibliograficznej = Bibliotekarz. 1995. 9.no. 3-7.p.

Bibliográfia napjainkban. A lengyel Bibliográfiai Intézet mint nemzeti bibliográfiai központ szerepe

Bibliográfia; Nemzeti bibliográfia

1995 júniusában tartották meg a lengyel bibliográfusok IV. országos konferenciáját. Az elsőre 1956-ban került sor, s az volt a feladata, hogy meghatározza a bibliográfiai munka tennivalóit az ország új körülményei között. 1966-ban rendezték a második országos konferenciát, amely a szervezeti kérdések problémáit próbálta megoldani. Így a bibliográfia és a dokumentációs munka további intézményesítésében, az 1901-1939 közötti nemzeti bibliográfiai kumuláció kiadásának szükségességében, a kötelespéldányok kérdésében, a nemzeti bibliográfiai feldolgozás kiszélesítésében és meggyorsításában foglalt állást. Az 1978. évi konferencián lényegében az 1966-ban kitűzött feladatok „köszöntek vissza". Ez a követelménycsokor a számítógépesítés szükségességének hangoztatásával egészült ki.

A szóban forgó negyedik országos konferencia a hagyomány és a korszerűség között található bibliográfiaügy aktuális kérdéseit boncolgatta. Ez az átmeneti állapot, hangsúlyozták többek, önmagában nem válság, de határozottan törekedni kell a kibontakozás felé.

A konferencia hagyományként, pontosabban megőrzendő hagyományként kezelte a bibliográfia tartós és közös elemeit, a dokumentumok feltétel nélküli azonosíthatóságát biztosító leírásokat, mégpedig függetlenül attól, hogy valamely leírás melyik könyvtárban, melyik országban és milyen hordozóra véve keletkezett. Ezzel a hagyománnyal nemzetközi szervezetek (IFLA, UNESCO, ISO) foglalkoznak a mind maradéktalanabb egységesítést támogatva.

A korszerűség kérdései a bibliográfia készítési és hozzáférési útjait–módjait vetik fel, mindenekelőtt a számítógépesítést és a számítógépes adatátviteli hálózatokat. E vonatkozásban a mérnökök, informatikusok és tervezők viszik a főszerepet, de azért a bibliográfusoknak is van mondanivalója e téren.

A konferencia megvizsgálta az egyes intézmények feladatait a bibliográfiák előállításában, illetve foglalkozott az egyes bibliográfiai műfajok kérdéseivel.

Legtöbbször a nemzeti könyvtár Bibliográfiai Intézete került terítékre (lassúság, elmaradások a retrospektív bibliográfiában, a cédulaszolgáltatások egyenetlenségei, a korszerű technikával való felszerelés lassú előrehaladása stb.). Az intézet jövőbeli feladatkörének legfontosabb komponense lesz, hogy a többi könyvtár által átvehető leírásokat produkáljon (reális időben), és ezeket a leírásokat változatos (hagyományos és a legkorszerűbb) technológiák közbejöttével bocsássa rendelkezésre.

A kilátások – általában a bibliográfiai munka és konkrétan a Bibliográfiai Intézet működése szempontjából – korántsem kedvezőek rövid távon (létszámcsökkentés, amelynél kellemetlenebb körülmény, hogy nincs megfelelő utánpótlás, s így az intézet nem kis részben nyugdíjasokkal kénytelen dolgozni).

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/079
SOINI, Antti: Artikkelitiedot ajan tasalle – ARTO starttasi vauhdilla = Signum. 28.vol. 1995. 2.no. 26-28.p.

Cikkinformációk a kor szintjén: indul az ARTO

Adatbázis; Időszaki kiadványok bibliográfiája

ARTO néven a hazai lap- és folyóiratcikkek közös számítógépes adatbázisa kezdte meg működését 1995 elején Finnországban. A tudományos és szakkönyvtárak számítógépes egysége és több, mint 30 könyvtár együttműködésének eredményeként mintegy 800 időszaki kiadvány összes cikke indexelve van az adatbázisban. Az együttműködő könyvtárak között felsőoktatási, kutatóintézeti és egyéb szak-, valamint közművelődési könyvtárak egyaránt megtalálhatók. A különböző tudományterületek szakfolyóiratain kívül általános profilú, ismeretterjesztő és hobbi-lapok, valamint helyi időszaki kiadványok tartoznak a feltárás körébe. A közeljövőben várhatóan 1000-re emelkedik a feldolgozott folyóiratok száma. Az adatbázis használata díjfizetés ellenében lehetséges, miután nem a költségvetésből finanszírozott. Az együttműködő könyvtárak viszont a bevitt adatok ellenében ingyenes használatra kapnak jogot.

Mint ismeretes, a 15 éve működő KATI adatbázis, amely a nyomtatott szakbibliográfiák melléktermékeként jött létre, ugyancsak tartalmaz folyóiratcikk-adatokat. A mennyiségi különbségen kívül az ARTO előnyei – készítői szerint – a következők:

– egy időszaki kiadványt csak egyszer kell kézbevenni, ugyanis egy könyvtár dolgozza fel az egészet, mert a feldolgozás nem a cikk, hanem a lap szakterülete szerint történik;

– a feltárás gyorsabb: a lap megjelenése után egy hónappal az adatok hozzáférhetők;

– a program környezete a felsőoktatási könyvtár használói előtt jól ismert;

– könnyű az átjutás az adatbázisból a LINDA elnevezésű lelőhely-katalógusba;

– minden folyóiratot a szakterületen vagy a területen illetékes könyvtár dolgoz fel.

A feldolgozott cikkek adatai bekerülnek a KATI adatbázisba is. Ez átfedést csak az 1995. év anyagában okozhat. Ugyanakkor alternatívát kínál azoknak, akik megfelelőbbnek tartják az ott használható MINTTU keresőprogramot.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 87, 90-91

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

96/080
COSTERS, Look – KOOPMAN, Sjoerd: PICA and developments in library networking in the Netherlands = Alexandria. 7.vol. 1995. 2.no. 97-106.p.

A PICA és a gépi könyvtári hálózat újabb fejleményei Hollandiában

Gépi könyvtári hálózat; Könyvtárellátó; Könyvtári rendszer -országos; Szolgáltatások

Hollandia könyvtárai és különösen a tudományos könyvtárak az automatizálás viszonylag magas fokán állnak.

Az 1969-ben a Királyi Könyvtár és több egyetemi könyvtár kezdeményezésére alapított PICA 1986 óta magánalapítványként működik. Központi szolgáltatásait egy 40 Gbyte tárkapacitású Tandem számítógéppel, a holland kutatási hálózat, a SURFnet segítségével biztosítja. Az osztott katalogizálásban részt vevő több, mint 200 könyvtár a katalogizálandó címek 85%-át megtalálja a kínált bibliográfiai forrásokban. A rendszer 1979 óta működik, 13,5 millió rekordot tartalmaz és éves növekedése közel 1 millió rekord.

Az adatbázis egyúttal egy központi katalógus alapjául is szolgál. 1982 óta működik a könyvtár-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

közi kölcsönzési rendszer, amelyet több, mint 400 könyvtár használ. 1994-ben közel 480 ezer kérést bonyolítottak le a rendszerben.

A PICA a könyvtáraknak helyi könyvtári rendszereket is szállít. Az LBS rendszert DEC VAX hardverre fejlesztették ki, de folyamatban van a UNIX-ra való átállás.

A RAPDOC projekt jelenleg a PICA egyik legfontosabb új tevékenységi területe. 1994 elejétől egy online tartalomjegyzék-adatbázis született, amelyet a Swets és Zeitlinger céggel közösen hoztak létre 1992-től. Eredetileg a holland könyvtárközi kölcsönzésben legkeresettebb 7000 folyóiratot tartalmazta az adatbázis, de most 14 ezerre bővítik, ismétcsak a holland könyvtárak igényei szerint. A cikkeket a felhasználók online rendelhetik. 1995 második felében cikkeket szkennelnek be és továbbítják őket a SURFneten. Ezen a téren a PICA az RLG-vel (Research Libraries Group, Amerikai Egyesült Államok) működik együtt az ARIEL dokumentumtovábbítási munkaállomás továbbfejlesztésében. A Tilburgi Egyetemmel pedig egy ún. dokumentumszállító szerver kifejlesztésén dolgoznak. A szerver a SURFneten érkezett elektronikus dokumentumokat fogja továbbítani a felhasználók helyi hálózataira.

A PICA részt vesz az Európai Unió EDIL (könyvtárak közötti elektronikus dokumentumcsere) projektjében is.

A PICA központi szolgáltatásai egyetlen, az LBS rendszerből ismert menükkel működő interfésszel kereshetők. Az új helyi könyvtári rendszer, az LBS3 kliens-szerver alapú és támogatja a Z39.50 szabványt és az OSI Könyvtárközi Kölcsönzési protokollját. A jövőben a közvetlen használók a hálózat teljes kínálatát úgy használhatják majd, mintha az összes funkció a saját számítógépes rendszerükhöz tartozna – ez jelenti a PICA Nyitott Könyvtári Hálózat (OBN) további integrációját.

Az RLG mellett együttműködik a CARL-lal és az OCLC-vel is.

(Koltay Tibor)

96/081

PÉZERIL, Maggy: Sibil, du projet pilote au schéma directeur: bilan et perspectives du réseau Sibil France, 1984-1994 = Bull.Bibl.Fr. 40.vol. 1995. 4.no. 33-39.p.

Res. angol és német nyelven

A Sibil France hálózat története: tíz év (1984-1994) mérlege

Egyetemi könyvtár; Gépi könyvtári hálózat; Közös katalogizálás

Működésének tíz éve alatt a Sibil France hálózat bebizonyította az egyetemi könyvtárak közös katalogizálására épülő bibliográfiai tájékoztatás számítógépes megoldásának szükségességét és fontosságát. A kezdeti kísérleteket Montpellierben végezték 1982-83-ban. A rendszer, amelyet a lausannei tartományi és egyetemi könyvtárban fejlesztettek ki és a montpellieri országos és egyetemi számítástechnikai központ számítógépein helyeztek üzembe, több, mint húsz egyetemi, illetve tudományos könyvtárat kapcsol össze. Az 1986-ban 13 900 lelőhelyet tartalmazó adatbázis 1996-ben már egymillió lelőhelyet regisztrált. A nála nagyobb és fontosabb bibliográfiai szolgáltatókkal való versenyben (OCLC, Bibliothèque national) sikerült a saját dinamikus, kiváló minőségű szolgáltatásai iránti keresletet megőriznie. A Rébus hálózattal (Réseau des bibliothèques utilisant Sibil) való sikeres együttműködés után most a szervezet megszüntetését fontogatja, miután 1998-ban beolvad a jövőbeli egyetemi könyvtári rendszerbe.

(Autoref.)

96/082

CARGILL, Jennifer: A target of opportunity: creation of the LOUIS network = Libr.Hi Tech. 13.vol. 1995. 1/2.no. 87-107.p.

A lousianai egyetemek online információs rendszere, a LOUIS hálózat

Egyetemi könyvtár; Gépi könyvtári hálózat

A Louisiana Online University Information System (LOUIS) az állam három felsőoktatási intézményének együttműködése nyomán jött létre. A cikkben a fő részvevők ismertetik a projekt fejleményeit, az 1990-es alapötlettől kezdve egészen 1993-ig, amikor már egy hatékonyan működő tagállami szintű online rendszerről lehetett

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

beszélni. A louisianai könyvtárak mindenekelőtt jobb szolgáltatásokat remélnek, ill. az állományok hatékonyabb kihasználását várják el a szóban lévő egyetemek közös erőfeszítésétől. A cikk ismerteti a projekt tapsztalatait, nyíltan tárgyalva a pénzügyi vonatkozásokat. Louisiana állam 1993-ban elnyert egy 2,48 millió dolláros szövetségi pályázatot, amely lehetővé tette a tagállami infrastruktúra kiépítésének a befejezését. A LOUIS tervezése és megvalósítása példaként szolgálhat olyan tagállamoknak, amelyek tagállami szintű könyvtári hálózat kiépítését tervezik.

(Autoref.)

96/083

HECK, Jeff – BAKER, Gayle: The Scholar's Workstation project at the University of Tennessee = Libr.Hi Tech. 13.vol. 1995. 3.no. 55-66.p. Bibliogr. 4 tétel.

A „Scholar's Workstation" program a Tennessee Egyetemen

Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A Knoxville-i Tennessee Egyetem, „Scholar's Workstation" (a kutató számítógépes munkaállomása) nevű projektje a legmodernebb információtechnológiát használja fel a hallgatók aktuális, távolról is elérhető információellátására. A program négy, környezetvédelmi tanulmányi helyszínt szolgál ki. Mindegyik helyszínt ellátták egy-egy IBM-kompatibilis személyi számítógéppel, amelyek az elektronikus információforrások és a hálózati navigációs programok elérése céljából az egyetemi számítógép-hálózathoz csatlakoznak. A rendszer használatához szükséges kutatási és technikai segítségnyújtásról és képzésről a könyvtártudományi tanszék posztgraduális hallgatói gondoskodnak. A projekt a jövő szolgáltatási modelljének is tekinthető, ahol a munkaállomások egy elektronikus tanszéki könyvtárként szolgálva közvetlen hozzáférést nyújtanak a szükséges információkhoz.

(Autoref.)

96/084

HEIMBÜRGER, Anneli: Towards network publishing: highlights from the Third International World Wide Web Conference = Nordinfo NYTT. 18.vol. 1995. 1-2.no. 20-27.p.

A hálózati publikálás felé: A Harmadik Nemzetközi World Wide Web Konferencia (Genf, 1994. október) főbb témái

Elektronikus publikáció; Konferencia -nemzetközi; Szabvány; Számítógép-hálózat

Az 1994. májusi genfi és az 1994. októberi chicagói konferencia után 1995. április 14-én, a németországi Darmstadtban, a helyi műegyetemen tartották meg a 3. nemzetközi konferenciát a „világhálóról", azaz az Interneten létrehozott, hipermédia-jellegű információ-rendszerről. A cikk röviden ismerteti a WWW-t, annak összetevőit és használatát, majd a konferencián elhangzott előadások alapján beszámol néhány újdonságról (a Spider nevű HTML-editorról, az Arena browserről, a Lycos és a WebAnts nevű kereső szoftverekről, a Web Index programról, a HyperSpace és MiniWeb nevű vizuális navigátorokról stb.). A szerző megadja, milyen Internet-címről lehet megkapni a tárgyalt programokat, ill. bővebbet megtudni róluk. A következő konferenciát 1995 decemberében Bostonban tervezik megtartani.

(Mándy Gábor)

96/085

McMURDO, George: Mailing to the machine = J.Inf.Sci. 21.vol. 1995. 3.no. 217-227.p. Bibliogr. 18 tétel.

Levél a számítógépnek: hálózati szolgáltatások használata elektronikus levelezéssel

Elektronikus posta; Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Sokak gondolatában az elektronikus levelezés nem más, mint az emberek közötti kommunikáció eszköze, legyen az személyes levelezés vagy vitafórumokon való részvétel. Pedig az elektronikus levél számos Internet-szolgáltatás-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sal is összekapcsolhat bennünket, aminek során a kommunikáció nem emberek, hanem gépek között folyik. Ilyen eszközök, illetve szolgáltatások például a következők: keresés Bitnet vitafórumok archívumaiban; anonymous ftp fájlok keresése az „archie" keresőrendszerrel; fájl-átvétel anonymous ftp helyekről; böngészés gopher menükben; „veronica" index-keresés gopher címekben; World Wide Web információk keresése; keresés WAIS (wide-area information server) forrásokból; Usenet levelezőcsoportok anyagának olvasása ill. információk hozzáadása ezekhez; különféle útmutató-szolgáltatások használata, pl. „whois", „finger", amelyekkel ismeretlen személyek adatai és e-posta címei kereshetők ki.

(Autoref.)

Lásd még 6, 29-30, 34, 65-66, 103, 109

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

96/086
LEHMANN, Stephen: Library journals and academic librarianship in Germany: a sketch = Coll.Res.Libr. 56.vol. 1995. 4.no. 301-312.p. Bibliogr.

Könyvtári folyóiratok és felsőoktatási könyvtári munka Németországban

Egyetemi könyvtár; Folyóirat -könyvtári

A cikk német könyvtári folyóiratok szerkesztőivel és könyvtárosokkal készített beszélgetések alapján a könyvtári folyóiratkiadás fényében vizsgálja a német egyetemi könyvtárügy helyzetét. A német könyvtári folyóiratok több szempontból is különböznek amerikai megfelelőiktől – ez a szakma eltérő szerkezetének és kultúrájának tulajdonítható. Egy jellemző példa: a németek hangsúlyozzák a „Bibliothekspolitik", azaz a belső könyvtárpolitika kérdéseinek fontosságát. A szerző végül javaslatokat tesz közzé arra nézve, hogyan lehetne a német szakfolyóiratokat hozzáférhetőbbé tenni az amerikai könyvtárosok számára.

(Autoref.)

96/087
BLATT OHIRA, Maria L.: Biblioinfo. Bases de dados sobre automação em bibliotecas (Informática documentária): 1986-1994 = Cienc. Inf. 23.vol. 1994. 3.no. 369-371.p. Bibliogr. 9 tétel.

Biblioinfo: adatbázis a könyvtárgépesítés 1986-1994 közötti szakirodalmából

Könyvtártudományi adatbázis

A Santa Catarinai Állami Egyetem könyvtári tanszékén a brazil folyóiratok 390, könyvtárgépesitési tárgyú cikkéből építettek MicroISIS alapú adatbázist. Az adatbázis az anyag sokoldalú feltárásán, visszakereshetővé, nyomtathatóvá tételén kívül a könyvtárosképzés didaktikai segédletéül is szolgál.

(Autoref. alapján)

Lásd még 5

Közgazdasági tájékoztatás

96/088
ŠKANDERA, Boris: Nabídka firemních informací ČR = i'95. 37.roč. 1995. 3.no. 58-62.p. + mell.

Res. angol nyelven

Üzleti információk kínálata a Cseh Köztársaságban

Felmérés [forma]; Tájékoztatás -közgazdasági

A cikk az „Üzleti információs szolgáltatások a Cseh Köztársaságban" című programról tájékoztat, amely 1994 végén készült el a cseh gazdasági minisztérium megbízása nyomán. Ismerteti a kutatás folyamatát és a fő eredményeket. A feldolgozás eredményeként egy 450 tételből álló adatbázis jött létre, amelynek egyes rekordjai vállalati információkat tartalmaznak, együtt a kapcsolódó termékekkel és szolgáltatásokkal. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerző kitér a kérdőív adatcsoportjaira: az input és output formátuma; földrajzi jellemzők; adatmennyiség, ill. az adatbázis nagysága; osztályozási rendszer; az adatgyűjtés és a feldolgozás módja; árak. Következtetésként bemutatja a kapott eredményeket és a terület várható jövőbeli fejleményeit.

(Autoref.)

Kulturális és művészeti tájékoztatás

96/089
PINHEIRO, L.V.R. – VIRUEZ, G.V. – DIAS, M.: Sistema da Informação em Arte e Atividades Culturais (Iara): aspectos políticos, institucionais, técnicos e tecnológicos = Cienc.Inf. 23.vol. 1994. 3.no. 327-344.p. Bibliogr. 25 tétel.

A kulturális és művészeti információs rendszer (Iara) politikai, intézményi és információtechnológiai vonatkozásai

Tájékoztatási rendszer -közművelődési

Jó húsz éves fejlődés nyomán Brazíliában az információs központok, hálózatok és rendszerek helyi (intézményi), területi, országos és regionális (nemzetközi) formái egyaránt kialakultak a műszaki és a tudományos (természettudományi) élet legtöbb területén. A kultúra és a művészetek intézményrendszerében azonban csak éppen megkezdődő együttműködésről, egyes intézmények automatizálási törekvéseiről beszélhettünk eddig. Ezek közül (néhány egyetemi könyvtári rendszer mellett) legjelentősebb a Brazil Kulturális és Művészeti Intézetből 1994-ben alakult Fundacao Nacional de Arte (Nemzeti Művészeti Alapitvány – Funarte) által létrehozott adatbázisok működése. Főként ezek alapján született meg az Iara, a művészetek és kulturális tevékenységek információs rendszerének terve. A rendszer fő célja, hogy a szakterületet érintő faktográfiai, statisztikai és bibliográfiai-dokumentációs adatbázisokat hozzon létre, hogy az információk gyűjtésének, feldolgozásának, visszakeresésének és szolgáltatásának szabályait és módszereit kidolgozza, s végül, hogy létrehozzon egy információs adatbázissal integrált virtuális multimédia könyvtárat (kép- és hang-adatbázisokkal). Mindehhez szükséges a felhasználói kör, az információforrások és a gyűjtési stratégia meghatározása, az adatgyűjtés és végül az információk feldolgozása, szolgáltatása. Meg kell határozni a rekordok formátumát, a megfelelő szoftver- és hardver-elemeket, az alkalmazandó szabványokat, a szükséges tárgyszójegyzéket vagy tezauruszt.

(Mohor Jenő)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

Lásd 70-71

Tervezés

Lásd 16

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

96/090
SWINDELLS, Norman: Managing the quality of information products = Man.Inf. 2.vol. 1995. 9.no. 35-37.p. Bibliogr. 7 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hogyan biztosítható az információs termékek minősége?

Hatékonyság; Információ; Munkaszervezés; Szolgáltatások

A minőséget mint a felhasználó által támasztott egyeztetett követelmények teljesítését határozhatjuk meg. Egyik fő attribútuma a felhasználó elvárása, hogy a termék feleljen meg a követelményeinek. A másik fő jellemzőt azok a hibák jelentik, amelyek lehetetlenné teszik, hogy a termék betöltse rendeltetését, vagy másképpen okoznak elégedetlenséget.

Az iparban már megtanulták, hogy a felhasználó elégedettségének elérése érdekében két fronton kell tenni valamit. Kívülről, megpróbálva befolyásolni a felhasználó elvárásait. Belülről, menedzselni az emberi és gépi teljesítmény egyenetlenségét annak érdekében, hogy minimálisra lehessen csökkenteni a hibás termékek számát.

A felhasználói elvárások kezelésének eszköze a termék specifikációja, amely biztosítja, hogy ne használják olyan célra, amelyre nem hivatott, így ebből hibák se keletkezzenek. A specifikációk gyakran szabványosítva vannak. A szabványoknak való megfelelést tanúsító címkék, azonosító jelek a megfelelés vizsgálata után kerülnek a termékre.

Ha a termék nem felel meg a specifikációnak, akkor eladható ugyan, de csak kedvezményesen. Az egyes hibák súlyossága között különbséget kell tennünk. A minőségi jellemzők viszonylagos fontossága az egyes vásárló egyéni követelményeit tükrözi, így az ezek alapján történő rangsorolás nem reális.

A termékek 100%-ának vizsgálata sem szűrhet ki minden hibát, hiszen a vizsgálat is hibázhat. Inkább statisztikai folyamatellenőrzéssel élhetünk, amelyhez megállapítjuk a hibák elfogadható szintjét, mintákat veszünk és azokat megvizsgáljuk, majd döntünk a minta által reprezentált sokaság elfogadhatóságáról.

Az információs iparban felhalmozódott tapasztalat a specifikációk megalkotása és az ellenőrző vizsgálatok terén korlátozott. Az információs termékek minősége a termék tartalmától és az információt továbbító rendszertől is függ, és ezek nem feltétlenül egy és ugyanazon szolgáltató felelősségi körébe tartoznak.

Az információtartalom és a rendszerfunkciók specifikálásának sikeres példája az Európai Bizottság „Materials Data Base Demonstrator Programme" nevű kísérlete, amely 1984 és 1989 között két minőségi alapkategóriát határozott meg: a „megfelel–nem felel meg" rendszerben osztályozható jellemzőkét és az ennél bonyolultabb értékelést igénylőkét. A megfelelést mindkét kategóriában kisebb szakértői csoport vizsgálta az így megállapított tesztek alapján.

(Koltay Tibor)

96/091

MEDAWAR, Katia: Database quality: a literature review of the past and a plan for the future = Program. 29.vol. 1995. 3.no. 257-272.p. Bibliogr. 60 tétel.

Az adatbázisok minősége: irodalomkutatás és a jövő tervei

Adatbázis; Hatékonyság; Szolgáltatások

Újabban egyre jobban előtérbe kerülnek az adatbázisok minőségének kérdései. Az online és a CD-ROM adatbázisok számának növekedése folytán a használók egyre több olyan hibával találkoznak, amelyek hátrányosan befolyásolják a keresések minőségét. A cikk a könyvtárak tájékoztatási szolgálatában felmerülő adatbázisminőségi problémákra hívja fel a figyelmet a szakirodalom alapján. Főleg azt vizsgálja, hogy a gyenge minőség milyen hatással van a használókra, és milyen erőfeszítések történnek a minőség javítására. Nagy-Britanniában létrehoztak egy központot (Centre for Information Quality Management, CIQM), amelyik az információk minőségével foglalkozik. A British Library által finanszírozott CIQM projekt az adatbázisok minőségének problémáit, ill. ezeknek a használókra gyakorolt hatását vizsgálja. Sok szerző sürgeti hasonló szervezetek felállítását és egy, az adatbázis-előállítás során figyelembe veendő nemzetközi szabvány kidolgozását.

(Autoref.)

Lásd még 92

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Pénzügyi és gazdasági kérdések

96/092
MARTIN, Murray S.: Outsourcing = Bottom Line. 8.vol. 1995. 3.no. 28-30.p.

A könyvtárak és a privatizáció

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Szolgáltatások átvétele; Tájékoztatási vállalkozás; Vállalkozás -könyvtárban

Az „outsourcing" azt jelenti, hogy a gazdaságos szolgáltatás érdekében bizonyos feladatok elvégzéséhez a közületi erőforrások helyett külső, kereskedelmi erőforrásokat használunk fel, vagyis az illető tevékenységet, munkaszervezetet stb. privatizáljuk. Új-Zélandon például a vasút, a posta és a telefonhálózat magánosítása után újabban a fegyintézetek is kereskedelmi, privát vezetés alá kerültek.

A könyvtáraktól sem idegen ez az alapelv, pl. kevés könyvtár vásárol közvetlenül – inkább kereskedelmi közvetítőket használnak. A közművelődési könyvtárak előszeretettel veszik igénybe bizonyos cégek ún. előfeldolgozási szolgáltatásait, amelyek lehetnek pl. műanyag könyvborítók, kölcsönzési űrlapok, kész katalóguscédulák vagy géppel olvasható rekordok. Ide tartozik a magánvállalatok által kifejlesztett könyvtári rendszerek szerződéses megállapodások keretében szabályozott használata, vagy az Internethez és a központi katalógusokhoz való hozzáférés előfizetése. Tény, hogy a magánvállalatokkal való együttműködés a használók javát is szolgálja.

Egyéb területek:

Fotomásolat-szolgáltatás. Külső cégek olcsóbb és jobb szolgáltatásokat tudnak nyújtani, mialatt a könyvtárnak nem kell a gépeket karbantartani, lecserélni, és saját személyzetének idejét felhasználni.

Dokumentumszállítás. A könyvtári költségvetési keretek csökkenése nyomán sok könyvtár áttért az előzetes gyarapításról a szükség szerinti gyarapításra, vagyis a dokumentumokat – szükség esetén – magánforrásokból szerzik be. Ez nem olcsó, de lehetővé teszi, hogy a könyvtár a kereskedelemben nem beszerezhető anyagokra koncentráljon.

Referensz. Az olvasószolgálati tájékoztatás privatizálható talán a legkevésbé, mert igen munkaigényes, mennyisége és tartalma erősen változó. Mindazonáltal a külső bibliográfia adatbázisok használata esetében, amelyek nyomán akár az eredeti dokumentumok is beszerezhetők (pl. UnCover), a referensz is kereskedelmi szolgáltatásra alapszik, bár a legkényelmesebb hozzáférési pont a könyvtár marad.

Külső szakértők. Alkalmazásuk szinte elkerülhetetlen. Melyik könyvtár tud például saját személyzetéből szakembert biztosítani egy könyvtárépület megtervezésére, egy számítógépes rendszer kiválasztására, vagy az állomány értékelésére?

A privatizálás legtisztább esete az, mikor egy intézmény, ilyen például az amerikai oktatási minisztérium, *teljes mértékben* külső könyvtári szolgáltatásokra épül.

Meg kell említeni a könyvtárak egymás közötti szövetkezeteit, konzorciumait, amelyek nem tartoznak ugyan tisztán a magánszektorhoz, inkább hibrideknek tekinthetők. Segítségükkel jobb szolgáltatások nyújthatók, alacsonyabb árakon.

Összefoglalásként az mondható el, hogy az amerikai könyvtárak hamar felismerték a magánszolgáltatások előnyeit, igénybevételükkel kiszélesítették az információs szolgáltatások használatát, megfelelő modellként szolgálva az elektronikus korszak közszolgálati intézményei számára.

(Novák István)

96/093
KATZ, Elizabeth: Adapting to the new economic world: the changing face of the Canada Institute for Scientific and Technical Information = Alexandria. 7.vol. 1995. 2.no. 115-123.p.

Alkalmazkodás a gazdaság új világához: a Kanadai Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézet új arca

Ésszerűsítés; Marketing; Nemzeti tájékoztatási központ; Térítéses szolgáltatások

A CISTI (Canada Institute for Scientific and Technical Information) több, mint hetven éve áll a kanadai kutatási-fejlesztési közösség szolgálatában. Most, több, mint ötvenéves gyors és vi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rágzó fejlődés után működésének legnagyobb kihívásával kell szembenéznie: meg kell találnia az egyensúlyt a közszolgálat és a kereskedelmi életképesség között. Az intézményt az új technológiák és a gazdasági korlátok kényszerítik az új piacok és termékek irányába. Az 1992-93-ban kidolgozott stratégiai terv körvonalazza a következő öt-tíz év feladatait, amelyek célja a nagyobb mértékű gazdaságosság megvalósítása. A jelenlegi kanadai K+F piac már nem tudja az intézményt eltartani: a növekedés csak új piacok és termékek útján valósítható meg. A terv nemcsak a szolgáltatásokban irányoz elő változtatásokat, hanem a szemléletben és a szervezeti kultúrában is.

(Autoref.)

96/094
VÁZQUEZ VALERO, M.: Suministro de documentos: costes y precios = Rev.Esp.Doc. Cient. 18.vol. 1995. 1.no. 33-41.p. Bibliogr. 9 tétel.

Res. angol nyelven

A dokumentumellátás költségei és díjai Spanyolországban

Dokumentumszolgáltatás; Költségelemzés; Térítéses szolgáltatás

A dokumentumellátás – akár másolatszolgáltatás, akár könvtárközi kölcsönzés formájában – közvetlen és közvetett költségekkel jár, amelyeket finanszírozni kell. Mintegy 500 spanyol könyvtár vonatkozó adatainak áttekintése azt mutatja, hogy feltétlen szükség van a könyvtárak közötti koordinációra a kérések, a díjak és a fizetési módok egységesítése érdekében.

(Autoref. alapján)

Lásd még 53-54, 72

Gépesítési kérdések

96/095
ROWLEY, Jennifer: Is your computer system secure? = Man.Inf. 2.vol. 1995. 7/8.no. 38-39.p.

Biztonságos-e az ön számítógépes rendszere?

Adatvédelem; Számítógép; Vezetés

A cikk témája a számítógépes rendszerek biztonsági kérdéseinek vázlatos elméleti számbavétele, kitérve a biztonságpolitika három fő területére: a kockázati tényezők (pl. tűz, árvíz, áramkimaradás, nem működő telefonvonalak, eltűnt hardver-elemek és az adatállományok integritásának sérülése) számbavételére; az ellenintézkedések megtételére (a kockázati elemek elkerülése, ill. csökkentése, a károk áthárítása a biztosítóra, a számítógéphez való hozzáférés korlátozása, jelszóhasználat stb.); valamint a szükséghelyzetekre való felkészülésre (pl. kidolgozni a működőképesség helyreállításának stratégiáját, idejében felismerni és kijavítani a rendszerhibákat).

(Mándy Gábor)

Személyzet

96/096
RUNGE, Ute: Zur Stellensituation in wissenschaftlichen Bibliotheken. Auswertung der Stellenanzeigen für den gehobenen Dienst in ausgewählten Fachzeitschriften von 1985-1990 = Bibliothek. 19.Jg. 1995. 2.no. 217-229.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Álláshelyzet a tudományos könyvtárakban. Néhány kiválasztott szakfolyóiratban 1985 és 1990 között megjelent álláshirdetés értékelése

Felmérés [forma]; Könyvtáros -felsőfokú; Munkabér, alkalmazás; Tudományos és szakkönyvtárak

A munkaerőhelyzet felmérése céljából a cikk az 1985 és 1990 között három szakfolyóiratban és egy országos hetilapban megjelent álláshirdetéseket vizsgálja. A meghirdetett poziciók jellemzőinek elemzése a vizsgált időszakban növekvő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megüresedésekre és regionális eltérésekre mutatott. A legtöbb hirdetés teljes munkaidős alkalmazottakat keresett, és megfelelő vagy átlagon felüli térítést kínált. Egyre többen keresnek egyetemi vagy tudományos könyvtárosi képesítéssel rendelkező könyvtárosokat. Az állások a könyvtárak hagyományos területeire vonatkoznak, különféle munkaköröket kínálva a gyarapítás, a katalogizálás, az olvasószolgálat és a vezetés területén.

(Autoref.)

Lásd még 35

Marketing, közönségkapcsolatok

96/097
AMARAL, Sueli Angelica do: Marketing de informação eletrônica = Cienc.Inf. 23.vol. 1994. 2.no. 226-232.p. Bibliogr. 16 tétel.

Az elektronikus információ marketingje

Elektronikus publikáció; Információpiac; Marketing

Az elektronika segítségével hozzáférhető információknak (s az eszközül szolgáló adatbázisoknak) sajátos jellemzői vannak. Ezek a sajátosságok határozzák meg piacuk jellemzőit, és a piacukon végzendő tevékenység, a marketing stratégiáját is. Különösen fontos része a marketingnek a felhasználóképzés, részint az ilyen fajta információ valódi értékének és használatának, részint a források bővülésének és az új technológiai fejlemények nyújtotta lehetőségeknek a megismertetése érdekében.

(Autoref. alapján)

96/098
KVŹTEK, Martin: Public relations, reklama a sponzoring v knihovnách = Čtenár. 47.roč. 1995. 7-8.no. 244-247.p.

Közönségkapcsolatok, reklám és szponzorálás a könyvtárakban

Könyvtárpropaganda; Public relations; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A Public relations mindenekelőtt stratégiai információ, amellyel a környezetben akarják tudatosítani az adott intézmény, pl. könyvtár létét. Ennek érdekében komplex képet adnak róla, kampányokat szerveznek a bemutatására, lobbiznak érte. Magába foglalja a szponzorok felkutatását és a velük való kapcsolattartást is.

A szponzorok motivációi az ajándékozásra:

a) a vállalat bizonyítani akarja erkölcsi és társadalmi felelősségérzetét;

b) hosszú távú érdekeit szolgáló szociális beruházást támogat (pl. ösztöndíj adása egyetemi hallgatóknak a későbbi foglalkoztatásuk érdekében);

c) saját közvetlen érdekeit érvényesíti (pl. a sport támogatásával nevének propagálása).

A szponzor általában annak adja a támogatását, akit a régióban, városban, a közvetlen környezetben jól ismernek. A könyvtárnak azért kell jó PR-munkát kifejtenie, hogy ismertté váljék. Általában csak helyi cég támogatására számíthat, különösen akkor, ha a cég számára is hasznosak a szolgáltatásai. A szponzor érdeklődését általában a sok látogatót vonzó rendezvények, akciók keltik fel. A könyvtárnak társrendezőként olyan kulturális akciókban is célszerű részt vennie, amelyek egyébként nem tartoznak a tevékenységi körébe.

A szponzorok kisebb jelentőségű akcióban általában nem tűrik a konkurenciát, de a nagyobb hatású, nagy nyilvánosságot kapó eseményeken megszokott a kollektív szponzorálás. A legjobban fejlődő cégek a nagy szervezeteket szponzorálják szívesebben, ezért a könyvtárak nemigen számíthatnak azonnal pl. nagy bankok támogatására. Előbb kisebb szponzorokat kell keresniük, s csak ha már sikeresek, forduljanak nagy pénzintézetekhez.

A szponzorokat kereső könyvtárosnak tisztában kell lennie az adótörvényekkel, hogy a kedvezmények felsorolásával meg tudja győzni a lehetséges támogatót.

Hogyan lehet viszonozni a szponzorok adományait? Az egyik legjobb módszer a sajtó nyilvánossága: pl. a könyvtár gondosan előkészített

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sajtókonferenciát rendezhet, amelyen a szponzort is bemutatja, köszönetet mondhat a helyi sajtóban a támogatásért, vagy a szponzor nevét tartalmazó táblát helyezhet el a könyvtár falán.

(Rácz Ágnes)

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

96/099

MOSLEY, Pixey Anne: Engineers and librarians: how do they interact? = Sci.Tech.Libr. 15.vol. 1995. 1.no. 51-61.p. Bibliogr. 6 tétel.

Hogyan jönnek ki egymással a mérnökök és a könyvtárosok?

Felmérés [forma]; Kommunikáció -használókkal; Kutató -mint olvasó; Szakkönyvtár -műszaki

A Louisianai Állami Egyetem Könyvtártudományi Tanszékének 1993 októberében végzett tanulmánya a szakkönyvtárosok és a mérnök felhasználók közötti kommunikációnak a kapcsolatteremtés képességére vonatkozó szempontjait vizsgálta. A fenti célból kifejlesztett kérdőívet 140, elsősorban mérnököket kiszolgáló műszaki könyvtár szakkönyvtárosainak küldték ki. A kérdőívek alapján a könyvtárosok szemszögéből értékelték a kommunikációs szokásokat és problémákat. A felmérés szerint a kommunikációs nehézségeken kívül az egyik fő akadály az, hogy sok használó nem tud a könyvtár szolgáltatásairól. A kérdőívek kommentárjai szerint azonban ezek a problémák a könyvtárosok aktívabb hozzáállásával megoldhatók.

(Autoref.)

Olvasáskutatás

96/100

KÜBLER, Hans-Dieter: Leseforschung – für bibliothekarische Belange quergelesen. Eine vergleichende Sichtung und kritische Interpretation = Bibliothek. 19.Jg. 1995. 2.no. 187-296.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven

Olvasáskutatás – könyvtárosi szemmel nézve. Összehasonlító elemzés és kritikai értelmezés

Olvasási szokások; Olvasáskutatás

Manapság sokan panaszkodnak az olvasás megállíthatatlan hanyatlására – különösen a gyermekekről és a fiatalokról feltételezik, hogy egyre kevésbé hajlandók olvasni. A felmérések azonban mást bizonyítanak: általánosságban az olvasás volumene az elmúlt években nem változott, viszont erősödő minőségi eltérések és problémák mutathatók ki. A cikk a könyvtárosok szemszögéből összefoglalja a legfontosabb felmérések tényeit, részletesen megvizsgálja a fő változókat (képzettség, nem, kor) és ezek hatását az olvasási szokásokra és érdeklődésre, majd számba veszi azokat az intézményeket, amelyek motiválhatják, elősegíthetik a könyvek és az olvasás szeretetét. Ide tartoznak a könyvtárak is. Bebizonyítja, hogy a tömegmommunikációs médiák uralta társadalmakban a jelenségek egyszempontú, elszigetelt vizsgálata nem megfelelő, s túlzásokhoz vezet. A tanulmány végül könyvtárpolitikai irányelveket és stratégiákat javasol az irodalommal való ellátásra, figyelembe véve az új technológiák kihívásait.

(Autoref.)

96/101

OGUNROMBI, S.A. – ADIO, Gboyega: Factors affecting the reading habits of secondary school students = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 4.no. 50-57.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Milyen tényezők befolyásolják a nigériai középiskolások olvasási szokásait?

Középiskolás; Olvasásvizsgálat

Nigériában az olvasás ma nem nevezhető életformának. Eszköznek tekintik, amelynek segítségével letesznek egy vizsgát, bizonyítványt és ennek köszönhetően jobb állást szerezhetnek. Tanárok, könyvtárosok feladata az olvasás megszerettetése az iskolában annak érdekében, hogy a felnövekvő nemzedékek számára természetes elfoglaltság legyen az olvasás.

1992-ben Nigéria két vidékén végeztek felmérést az olvasási szokásokról. Tíz iskola hatszáz diákjának juttattak el kérdőívet. A vizsgálatba bevont iskolák rendelkeztek kisebb–nagyobb könyvgyűjteménnyel. A tanulmány célja volt azon tényezők feltérképezése, amelyek befolyásolják az olvasási szokásokat, könyvek és egyéb olvasnivalók hozzáférhetőségének felmérése, valamint a jobb olvasási szokások kialakítását célzó módszerek kidolgozása.

A kérdőívek adatai szerint társadalmi és gazdasági tényezők gátolják a könyv szeretetének kialakulását. Nigériában ma is nagyon jelentős a gyermekmunka. A megkérdezettek 61%-a nyilatkozott úgy, hogy szüleik dolgoztatják őket, amikor otthon vannak. Az otthonok jelentős része túlzsúfolt, zajos és gyengén világított. Könyv csak kevés lakásban található. A gyenge olvasási készségért, amely az olvasási szokások kialakulását nagyon megnehezíti, a nigériai oktatási rendszer a felelős. A tanítás unalmas, kevés a nyelvtanár, hiányoznak azok az eszközök és források, amelyek a hatékony olvasástanításhoz nélkülözhetetlenek. A megkérdezett iskolák többségében nincs működő könyvtár illetve képzett könyvtáros. A meglévő könyvtárakat pedig inkább a középiskola magasabb osztályaiba járó diákok használhatják. A nigériai középiskolások jelentős része (79%) majdnem kizárólag a tankönyvekre hagyatkozik.

A jelenlegi helyzet javítása érdekében a tanulmány felhívja a szülők figyelmét a gyerekek olvasási szokásainak kialakításához szükséges feltételek biztosítására. Továbbá leszögezi, hogy a helyi önkormányzatok és a kormány kötelesek könyvtárakat létesíteni városon és falun a diákok előmenetelének támogatása érdekében.

(Pappné Farkas Klára)

96/102

SZOCKI, Józef: Kultura czytelnicza robotników = Poradnik Bibl. 1995. 7-8.no. 16-18.p.

A munkások olvasási kultúrája

Munkásolvasó; Olvasási szokások

1993-ban felmérést tartottak a czechowicei–dziedzici ipari üzemek olvasó munkásai, nevezetesen bányászai, hergerdei, olajipari és elektrotechnikai dolgozói körében olvasáskultúrájuk jellemzése végett. (A forrásdokumentum nem közli, hogy az olvasó munkások hány százalékát teszik ki az összesnek, sem azt, hogy populációjukon belül mekkora volt a felmért reprezentáció. A felmért egyének – tűnik ki „per tangentem" a cikkből – általában általános iskolai végzettséggel rendelkeztek.)

A felmérés fontosabb eredményei a következők:

Az olvasó munkások körében is a TV- és a video-nézés volt a legkedveltebb szabadidőfelhasználás (72%). Az egyéb kedvtelések között a második helyen szerepel a könyvolvasás (a megkérdezettek 42%-a említette), majd az újság- és folyóiratolvasás (34%), valamint a rádióhallgatás (27%) következik.

Az olvasás gyakoriságát illetően azt lehetett megtudni, hogy 2% hetente, 12% kéthetente, 27% havonta, 35% félévenként, 24% pedig még ritkábban olvas el egy-egy könyvet.

A fentiekből következik: noha az olvasás nem versenyezhet a szabadidőfelhasználás modern formáival, manapság is előkelő helyen szerepel a munkások kulturális szokásai között. Az olvasás leggyakoribb célja a szórakozás, a kellemes időtöltés. Ezt a megkérdezettek 44%-a szögezte le. Ezért nem csodálható, hogy a mintasokaságban 90% mindenekelőtt szépirodalmat olvas. Ennek ellenére meglehetősen sok felmért (a férfiak 28%-a, a nők 18%-a) jelezte, hogy az olvasást tájékozódásra és új ismeretek szerzésére is felhasználja.

Újságot és folyóiratot (főként regionálisat) ugyancsak sokan szoktak kézbe venni (61% rendszeresen, 36% esetenként, csupán 3% az, aki nem szokott periodikát olvasni).

Az olvasmányok útján való példaképkeresés sem volt ismeretlen a felmért munkások körében (17%-uk vallott felőle). A férfiak elsősorban erős,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bátor, gazdag példaképeket kerestek, a nők pedig olyan hősnőket, akiket imádnak, akikért rajonganak, illetve akik átmentek a viszonzatlan szerelem keservein. Erős pozíciói vannak a kompenzatív olvasásnak.

A szépirodalom lehetséges típusai (népszerű, elemi iskolában megismert klasszikusok, középiskolában megismert klasszikusok, elitirodalom) közül a népszerű művek iránt mutatkozik a legnagyobb érdeklődés. A férfiak körében MacLean és Ludlum, a nők körében pedig Rodziewiczówna és Courthis-Mahler egy-egy műve a legnépszerűbb. Ezzel párhuzamosan azonban a fent említett típusok mindegyikéből olvasnak esetenként műveket.

A felmért munkásság által legszívesebben olvasott szerzők toplistája az alábbi: Rodziewiczówna, Sienkiewicz, MacLean, Forsyth, Ludlum, Fleszarowa-Muskat, Kraszewski, May, Tinsley, Follet, Szklarski, Wankowicz, Chmielewska, Christie, Dumas, Goring, Masterton, Bunsch, Fiedler, Lem, Mniskówna, Verne.

(Futala Tibor)

Használók képzése

96/103
CREMER, Monika: Internet für Bibliotheksbenutzer. Erfahrungen aus dem Göttinger Projekt = Bibliothekdienst. 29.Jg. 1995. 7.no. 1125-1138.p.

Internet a használók számára. Göttingeni tapasztalatok

A német könyvtáros egyesület 1995. évi göttingeni konferenciáján elhangzott előadás

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Németországban kb. 800 WWW-szerver működik, legtöbbjük felsőoktatási intézményben, cégeknél és kereskedelmi szolgáltatóknál. A könyvtárakban még ritkán van a használóknak hozzáférésük az Internethez.

A göttingeni Állami és Egyetemi Könyvtár kezdettől fogva arra törekedett, hogy a szakrefe-

rensek mellett az olvasók is használhassák az Internetet. 1994 nyarán kezdte meg munkáját egy Internet-munkacsoport. Előbb ennek tagjai, majd a tájékoztató szolgálat és az olvasóterem munkatársai részt vettek egy bevezető hálózati tanfolyamon. Az olvasók számára hetente egyszer szerveztek bevezető előadást, és információs brosúrát készítettek.

Ezzel párhuzamosan, a WEBDOC projekt keretében folytak a WWW-alapú tájékoztatási rendszer és a WWW nyitólap kialakításának munkálatai.

1995 áprilisában alakult meg a szakreferensek Internet-csoportja, amely elsősorban a könyvtár kiemelt fontosságú gyűjtőköri területein igyekszik az Internetről dokumentumokat beszerezni, feldolgozni és szolgáltatni.

A WEBDOC a PICA rendszer projektje, amelyben holland és német könyvtárak vesznek részt a Kluwer és az Academic Press kiadókkal együttműködve. Egy leideni központi szerveren közösen építik az online hozzáférhető dokumentumok katalógusát (WebCat). Magukat a dokumentumokat más szervereken is tárolják. A katalógus a PICA online dokumentumok számára kidolgozott speciális formátumában épül. A kiadók a cikkeket SGML-fejeléssel látják el, amely a bibliográfiai adatok mellett tárgyi feltárást és indexelt referátumokat is tartalmaz.

A WEBDOC adatbázisát a résztvevő könyvtárak olvasói használhatják. Szabadon kereshetnek benne, de a dokumentumrendeléshez könyvtárközi kölcsönzési számlát kell nyitniuk. Az elszámolás módját most dolgozzák ki.

1995 márciusától egy munkacsoport azzal foglalkozott, hogy hogyan lehet az elektronikus dokumentumokat a könyvtár munkamenetébe és szolgáltatási kínálatába beépíteni. Az első ilyen kísérletek matematikai preprintekkel és elektronikus folyóiratokkal történtek. Jelenleg az ún. média-olvasóteremben négy PC áll a beiratkozott olvasók rendelkezésére.

A könyvtár azt tervezi, hogy minden munkatárs bevezető képzésben részesül az Internet és a Netscape használatáról. Ezután szakterületenként rendezvényeket szerveznek majd az Internet kínálatáról.

A SafeGuard szoftver segítségével az olvasók közvetlenül a Netscape felületre jutnak. A hozzáférési jogosultság kérdésében a könyvtár liberalizmusra törekszik. Egyelőre a hálózat használata díjtalan, nem adnak ki jelszavakat és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

speciális azonosítókat. Ha nagy lesz az érdeklődés, a használati időt egy órára fogják korlátozni.

Az első tapasztalatok szerint az Internet használatba adása olyan beruházás, amelyre még a szűkös anyagi körülmények között is érdemes áldozni.

(Hegyközi Ilona)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Adatok, információk rögzítése, digitalizálás

96/104

SARGENT, G. – MORRIS, A.: Practical implications of the introduction of flexible learning techniques to an IT-based course = Educ.Inf. 13.vol. 1995. 2.no. 91-102.p. Bibliogr. 6 tétel.

Egy információtechnológiára alapuló egyetemi tantárgy rugalmas oktatási módszerének gyakorlati vonatkozásai

Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Oktatási módszer

A cikkben ismertetett projekt célja egy információtechnológiára épülő tantárgy (Adatbázis alapismeretek) tanításánál alkalmazott rugalmas oktatási technika értékelése. A hallgatók két csoportját hagyományos módszerrel oktatták, amely előadásokból, megbeszélésekből és gyakorlati foglalkozásokból állt. Egy másik két csoportnak, amelyik rugalmas oktatásban részesült, egy speciálisan előkészített tanulási útmutató csomagot osztottak ki, amelyik ismertetéseket, feladatokat, egy floppy lemezt és önkiszolgáló teszteket tartalmazott. A tanfolyam végén mindkét csoportot azonos módszerekkel értékelték (záróvizsga, kiértékelő kérdőív stb.), s megállapították, hogy a rugalmas oktatásban résztvevők lényegében ugyanolyan erdményeket értek el, mint a hagyományosan tanított csoport. A használt technikáknak az elfogadásában sem találtak lényeges különbséget a két csoport között. A cikk, kitérve az erőforrások megteremtésére is, bemutatja a szóban lévő kötetlen tanfolyam bevezetésének követelményeit, s tárgyalja az elért rugalmasság mértékét.

(Autoref.)

96/105

DHAKA, R.P.S. – ARORA, Kamlesh – NISHI P.: Optical character recognition: a boon or bane = Ann.Libr.Sci.Doc. 41.vol. 1994. 4.no. 121-126.p.

Optikai karakterfelismerés: áldás vagy átok?

Alakfelismerés; Hatékonyság; Szoftver

Az optikai karakterfelismerés (Optical Character Recognition, OCR) mint a papír alapú információk elektronikus hordozókra történő konverziójának eszköze újabban ismét előtérbe került. A cikk különféle OCR szoftverekkel eltérő körülmények között végzett adatbeolvasási kísérletek eredményeit adja közre. Következtetésként megállapítja, hogy az OCR még nem képes kiváltani az adatok kézi begépelését, s ezért Indiában a fő adatbáziselőállítók továbbra is az utóbbi módszert használják. John Rose, az Uneso szakembere hasonló vizsgálatokat végezve hasonló következtetésre jutott, s megállapította, hogy ugyanaz az OCR szoftver különféle szövegekkel különféle eredményeket ad. Az indiai kísérlet során a legjobb eredményeket a német kiadványokkal érték el, a nyomdai előállítás kiemelkedően jó minőségnek köszönhetően.

(Autoref. alapján)

Lásd még 37

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 52, 55, 69, 75, 97, 107-111

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 38

Számítógép-szoftver

Lásd 73

Elektronikus könyvtár

96/106
GRAHAM, Peter S.: Requirements for the digital library = Coll.Res.Libr. 56.vol. 1995. 4.no. 331-339.p. Bibliogr.

Az elektronikus tudományos könyvtár berendezkedése tartós szolgáltatásokra

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Kutatás információellátása; Megőrzés

Egyre több könyvtár foglalkozik elektronikus információk kezelésével, de eddig egyetlen tudományos könyvtár sem kötelezte el magát ezeknek az információknak a szolgáltatására olyan hosszú távon, mint ezt a hagyományos információhordozókkal tette. Amíg ezek a hosszútávú elkötelezettségek megszületnek, a jelen megoldásai csak ideiglenesek lesznek, így addig, amíg a hálózati erőforrásoknak nincsen állandó helye, katalogizálásuk is csak ideiglenes lehet, igaz, átmeneti elektronikus anyagok katalogizálására mindig is szükség lesz.

A felhasználói igények maradnak, amelyek eddig is voltak: a használók megbízhatóan fellelhető, könnyen hozzáférhető információkat igényelnek. Az elektronikus környezetben a hozzáférés eszközeinek szükségessége nyilvánvalóbbá válik.

Néhányan (nem könyvtárosok) azon a véleményen vannak, hogy a könyvtáraknak nem kell beszerezniük elektronikus dokumentumokat, mivel azok amúgy is megtalálhatók valahol a hálózaton. Ezek elfelejtik, hogy valakinek felelősséget kell vállalnia az információért, ami mindig is a könyvtárak felelőssége volt.

Biztosítani kell a biztonsági tárolás és az információk szükség szerinti visszatöltésének (Backup/Restore) mechanizmusait, méghozzá minél kevesebb emberi ráfordítással. Nem kell minden adatnak azonnal hozzáférhetőnek lennie, egyes anyagok lassabb, s így olcsóbb hordozókon is tárolhatók.

Kérdés, hogy a tárolóhelyeken az információ magában vagy metainformáció kíséretében legyen meg. Ezzel kapcsolatban említhetők az SGML headingjei, a hipertext kapcsolatok.

A hosszú távú megőrzésnek az információhordozók és szoftverek frissítését is magába kell foglalnia. A fizikai struktúrán túl meg kell őrizni a művek intellektuális integritását is. Meg kell határozni, hány helyen kell tárolni az elektronikus információkat, hogy megőrzésük és a hozzáférhetőség biztosítva legyen, de a duplikáció mértéke se legyen túl magas. Meghatározó lesz ebben a kérdésben a nemzeti és regionális érdekek érvényesülése, a hálózatok sávszélessége, gyorsaság és ezek költségvonzata is.

Foglalkozni kell dokumentumok részeinek visszakeresésével és elérésével, egyes dokumentumfajták elavulásának, hatályon kívül helyezésének jelzésével is.

A hagyományos dokumentumok indexelésére, referálására, katalogizálására létrejött eljárások működni fognak az elektronikus információ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

esetében is, de hozzá kell igazítani őket az elektronikus környezethez.

A digitális tudományos könyvtárnak több távoli felhasználó számára és általában az egész Interneten elérhetőnek kell lennie. Egyszerre kell benne védeni olyan – egymással gyakran ellentmondásban is álló – elveket, mint a felhasználók személyének titkossága, a szerzői jog, a jóhiszemű használat és a díjak szedése.

A könyvtárak egy része külön szervezetek feladatává teszi az elektronikus információk kezelését, míg mások integrálják ezeket a hagyományos dokumentumokkal. Ami igazán újdonság, hogy az irántuk való szervezeti elkötelezettség állandóvá válik. A könyvtárak hármas tagozódása (olvasószolgálat, feldolgozás, állománygyarapítás) megmarad, de a köztük levő határok még rugalmasabbakká válnak.

Pénzügyi elkötelezettségre is szükség van. Az elektronikus információt a hagyományosabb dokumentumoknál folyamatosabban kell finanszírozni, nem bírja ki ugyanis a hosszabb szüneteket, legfeljebb rövid áramkimaradásokat tud túlélni.

A hosszútávú finanszírozásnak át kell lépnie a könyvtárakban jellemző éves költségvetések keretein.

(Koltay Tibor)

96/107

CATENAZZI, Naida – SOMMARUGA, Lorenzo: An electronic library based on hyper-books: the hyper-lib project = Online CDROM Rev. 19.vol. 1995. 3.no. 127-134.p. Bibliogr.

Hiperkönyvekre épülő elektronikus könyvtár: a hyper-lib projekt

Lásd még a fenti szerzők cikkét a J.of Documentation 1995. 3.számában a 244-270. oldalakon

Elektronikus könyv; Elektronikus könyvtár; Hiperszöveg; Kísérlet

Az elektronikus könyvtár az információtárolás és -közreadás új stratégiája, ahol a dokumentumok teljes szövege online módon elérhető és számítógépes munkaállomásokon megtekinthető. Létrehozására kétféle lehetőség van: 1) már létező elektronikus dokumentumokat kereshető és nyilvánosan hozzáférhető állománnyá szervezünk, 2) egy már létező hagyományos könyvtár anyagát géppel olvasható formára konvertáljuk.

Az elektronikus könyvtár hatékony működése érdekében elkerülhetetlen a következő feladatok megoldása:

– hatalmas mennyiségű tárolókapacitás, nagyteljesítményű személyi számítógépek és nagysebességű hálózatok biztosítása;

– szabványok használata a dokumentumcsere megoldása és az információkeresés egységesítése érdekében (pl. SGML, Z3950, MARC);

– az olvasószolgálati funkciók kifejlesztése (megjelenítés, keresés, kölcsönzés stb.).

Ez utóbbi feladattal kapcsolatban a cikk részletesen foglalkozik az elektronikus dokumentumok megjelenítésének kérdésével. Négyféle stratégia, illetve használói interfész alkalmazása terjedt el.

1) *Szöveg-alapú interfész.* Ez a legegyszerűbb és a dokumentumokat leggyorsabban megjelenítő megoldás. Hártánya a ASCII szöveg esztétikai szempontú elégtelensége és a grafikus információk hiánya. Példa rá a Gutenberg projekt.

2) *Kép-alapú interfész.* Az információk legtöbbje – a nyomtatott dokumentumok letapogatása nyomán – kép formátumú, csak a tartalomjegyzékek, annotációk stb. tartalmaznak ASCII szöveget. E megoldás fő előnye a nyomtatott kiadványokban megszokott kinézet megőrzése, hátránya az óriási tárolókapacitás szükségessége és a letapogatott információk kereshetőségének a hiánya. Példák: Elinor (De Montfort Egyetem), Mercury (Carnegie Mellon Egyetem), RightPages (csak számítástechnikai folyóiratok).

3) *Hipertext-alapú interfész.* A dokumentumok a hipertext-elv alapján hívhatók elő, leágazási pontok használatával. Fő előnye a nem-szekvenciális keresés rugalmassága, hátránya az eltévedés veszélye. Példa rá a World-Wide Web rendszer és a WALT projekt.

4) *Könyv-alapú interfész.* Az elektronikus dokumentumokat a nyomtatott könyvhöz hasonló formában közvetíti. Ez tűnik az ideális megoldásnak, mert a használók már hozzászoktak a hagyományos könyv használatához. Kiküszöbölhető a dokumentumok fizikai formájához kapcsolódó információveszteség, mert a képernyőn a könyvek vastagsága, színe is látható. Jellemző

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

példák a Hyper-book és a Hyper-lib, amelyeket a cikk részletesen is bemutat.

A *Hyper-book* projekt a brit Strathclyde Egyetem és a spanyol CEC JRC-Ispra közös programja. Egyik érdekes sajátossága, hogy a „hyper-book builder" számítógépi programmal az SGML dokumentumokat automatikusan hiperkönyvekké, azaz a nyomtatott könyvet szimuláló dokumentumokká lehet alakítani. A hiperkönyv a következő műveleteket teszi lehetővé:

– böngészés (hierarchikusan, lineárisan és hipertext-leágazásokkal);

– keresés (a hagyományos könyvben megszokott index- és tartalomjegyzék-keresésen kívül szabadszöveges is lehet);

– személyesítés (jegyzet-készítés, könyvjelzők elhelyezése);

– nyomtatás (az elégtelen képfelbontás miatt még mindig fárasztó a képernyőről való folyamatos olvasás).

A Hyper-lib – a hiperkönyv alapelve szerint – a fizikai könyvtárat kísérli meg elektronikus, háromdimenziós környezetben utánozni, szobákkal, polcokkal, és referensz-szolgálattal. A hagyományos könyvtárhoz szokott olvasó itt teljesen otthon érezheti magát. A könyvtár előcsarnokába belépve három ajtó áll előtte: a könyvtáros szobája (itt vagy egy élő könyvtárossal lehet beszélgetni, pl. telekonferencia útján, vagy egy, a szakkönyvtárost helyettesítő szakértő rendszerhez lehet fordulni), a katalógusszoba (betűrendes és hierarchikus tárgyi katalógusok egyaránt használhatók) és az olvasóterem, ahol a kikeresett dokumentumok teljes szövege hozzáférhető.

(Novák István)

Lásd még 7, 37

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

96/108

BOLES, Dietrich: Elektronisches Publizieren: Autorensysteme und Arbeitsumgebungen für Autoren = Nachr.Dok. 46.Jg. 1995. 5.no. 273-282.p. Bibliogr. 42 tétel.

Res. angol nyelven

Elektronikus publikálás: szerzői rendszerek és munkakörnyezet a szerzők számára

Multimédia; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

Az információk elektronikus publikálásának számos előnye van a hagyományos publikálással szemben. A publikálási folyamat időben és gazdasági szempontból ésszerűbbé válik, ezenkívül a szöveges és grafikus információk mellett más típusú információk, valamint különböző interaktív megoldások is használhatók. A publikálási folyamat résztvevőit mindez arra kényszeríti, hogy megváltoztassák munkamódszereiket. A szerzőknek például át kell állniuk mind koncepcionális (az információk előkészítése és prezentálása terén), mind műszaki szempontból (az új médiák kezeléséhez speciális szoftvereszközök szükségesek, meg kell oldani pl. a szinkronizálás és adattömörítés kérdéseit).

Maga a publikálási folyamat hagyományosan három fázisból áll: előállításból (a szerző előkészíti és dokumentum formájában rendelkezésre bocsátja az információkat); terjesztésből (a dokumentumok eljutnak az olvasóhoz, e fázis résztvevői a kiadók, lektorok, online szolgáltatók); és befogadásból. Az elektronikus publiká-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lást kétféle csoportba szokták sorolni, aszerint, hogy a számítógépes eszközöket mely fázisban veszik igénybe:

– online publikálásnak nevezik, amikor mindhárom fázisban,

– offline publikálásnak, amikor a terjesztés nem elektronikus úton (pl. diszketten vagy CD-ROM-on) is folyhat.

Az elektronikus dokumentumokban a szövegen és a grafikán kívül más típusú információk is helyet kapnak. Különböző interaktív megoldások beépítésével az elektronikus dokumentumok megjelennek az információs hálózatokban is, továbbá adatbázisokat és ismeretbázisokat is tartalmazhatnak. Ezért használják gyakran az elektronikus dokumentumok szinonimájaként az interaktív mulitimédia megnevezést is. (A hipertext/hipermédia rendszerek az interaktív multimédia alkalmazások egy részterületét képviselik.) Az interaktív multimédia dokumentumok létrehozásának fázisai: 1. a külső megjelenés meghatározása (pl. egy grafika helye a képernyőn), 2. strukturálás (az információegységek – objektumok – kapcsolatainak meghatározása), 3. tesztelés, 4. összekapcsolás, 5. kódgenerálás (szöveges programnyelvre), 6. végül a kódok lefordítása futtatható programmá (ez az elektronikus dokumentum).

Az elemi információegységek előállításához a következő eszközök használatosak: szöveg- és grafikaszerkesztők, animációs eszközök, audio- és videofeldolgozási szerkesztők, adatbáziskezelők. Az ezeket tartalmazó „integrált" eszközöket szerzői rendszereknek nevezik; számos ilyen jelent meg az utóbbi években a piacon. A grafikus-interaktív segédeszközök alkalmazása, más néven a vizuális programozási technika segítségével a szerzők egyáltalán nem kerülnek szembe műszaki problémákkal, teljesen az információk előkészítésének és az interfész kialakításának szentelhetik idejüket.

Az offline publikálásra használt szerzői rendszereknek három típusa ismeretes:

1. *Keret-alapú rendszerek (pl. HyperCard, ToolBook).* Ezekkel az elemi információegységek egy képernyőnyi felületen (ez a keret) kerülnek elrendezésre, közvetlen utasítások vagy menük alkalmazásával. A bemutatás sorrendje navigálással befolyásolható. Legjobban a statikus hipermédia dokumentumokhoz használhatók.

2. *Idősorrend-alapú rendszerek (pl. Macro-Mind Director, Action).* Az elemi információegységek egy időtengelyen helyezkednek el, amely rögzíti a bemutatás időbeli lefolyását. Navigálásnál az időben történik ugrás. Az információegységek elrendezésének módszere azonos az előző megoldással. Dinamikus interaktív multimédia show-khoz jól alkalmazhatók.

3. *Folyamatábra alapú rendszerek (pl. Authorware Professional).* Ezek hierarchikus struktúrára épülnek. A funkcionálisan összefüggő információegységek egy komplex információs objektumban összefoghatók és külső diagramban ábrázolhatók (ott ikonként jelennek meg). Különösen interaktív oktatóprogramok létrehozására alkalmasak. A másik két rendszerrel ellentétben e megoldásnál lehetőség van a nem időbeli kapcsolatok ábrázolására és a határozatlan időre létrehozott információs objektumok kezelésére.

Az online publikálásra használt szerzői rendszerek esetében az elektronikus dokumentumokat számítógéppel hozzák létre és a számítógépes hálózaton juttatják el a használónak (pl. e-postán), ill. bocsátják lehívható formában rendelkezésére (ftp, WWW útján).

Online publikálásra legtöbben a World Wide Webet használják, amely osztott hipertext/hipermédia rendszer. A WWW-vel akkor dolgozhat egy szerző, ha bizonyos szoftvereszközökkel, ún. WWW-kliensekkel, más néven böngészőkkel (pl. Mosaic, Netscape) rendelkezik. Ahhoz, hogy dokumentuma megjelenhessen egy WWW-szerveren, HTML formátumban kell lennie. Ezt háromféleképpen tudja a szerző előállítani: 1. ASCII formátumú szöveghez kézzel hozzáfűzi a HTML hívójeleit, 2. asztali kiadványszerkesztővel írja a szöveget és HTML-konverterrel átalakítja, 3. közvetlenül HTML-szerkesztőt használ (ezeket WWW szerzői rendszereknek is szokták nevezni; a kereskedelemben és a hálózatokon nyilvános szoftverként beszerezhetők).

Ideális esetben egy HTML szerkesztő programnak a következőket kellene „tudnia" (jelenleg még nincs ilyen rendszer forgalomban):

– HTML-hívójeleket szövegekhez rendelni,

– hipertext-kapcsolatokat létrehozni.

– ASCII vagy nyomtatásikép-formátumban szerkeszteni,

– képeket, audio- és videofelvételeket beépíteni,

– a hipergráf struktúráját ábrázolni és szerkeszteni,

– a HTML szintaxisát ellenőrizni,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– egy szöveget egyszerre több szerző rendelkezésére bocsátani,

– a hiperlink-címeket automatikusan ellenőrizni és javítani.

(Hegyközi Ilona)

96/109

ZIJLSTRA, Jaco: The University Licensing Program (TULIP): Electronic journals in materials science = Microcomp.Inf.Manage. 12.vol. 1995. 1/2.no. 99-111.p.

TULIP: együttműködési projekt anyagismeret-tudományi folyóiratok hálózati terjesztésére

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus folyóirat; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

A TULIP (The University Licensing Program) az Elsevier Science kiadónak 9 amerikai egyetemmel folytatott kísérlete, amely 1993 januárjától 1995 végéig tartott. Lényege, hogy a kiadó 43 folyóiratának tartalmát (szöveget és képet egyaránt) elektronikus adathordozón eljuttatták az egyetemekre, ahol azt a helyi igényeknek megfelelően hasznosították.

A program főbb célkitűzései: tisztázni a cikkek számítógépes hálózaton történő terjesztésének lehetőségeit (az egyetemen belüli használattól az Internet révén történő hozzáférésig), összehasonlítani a cikkek továbbításának formáit, a visszakeresési lehetőségeket, prototípusok alkalmazása útján alternatív előfizetési, árazási, forgalmazási módozatokat kipróbálni, és megérteni összefüggésüket az egyetemen belüli struktúrákkal, továbbá tanulmányozni, hogy hogyan reagálnak az olvasók az egyes továbbítási módokra.

Az anyagtudományokra azért esett a választás, mert a fizika és a műszaki tudományok mindegyik részvevő egyetemnek az erősségei, ezen a területen a számítástechnikai kultúra tekintetében vegyes a használók összetétele, magas az ugyanazon kiadó publikációira történő hivatkozások aránya, s emellett az Elsevier a terület számos magfolyóiratának a kiadója.

A kísérlet keretében a folyóiratok oldalairól digitalizálóval (scanner) TIFF-formátumú, 300-600 dpi felbontású grafikus fájlokat készítettek, s a cikkek kulcsfontosságú részeiből strukturált ASCII-szöveget állítottak elő (ez tartalmazta a bibliográfiai leírást és a referátumot is), emellett a keresések céljára a teljes szövegről optikai karakterolvasóval (OCR) ASCII-fájl is készült. A szerkesztési technika változásával ezek a folyóiratok SGML, PostScript, ill. PDF formátumban is hozzáférhetőek lesznek. A digitalizált oldalak kb. 1 MB terjedelműek (tömörítve 70-80 K), a „nyers" ASCII-változat 4 K/old., a cikk bibliográfiai adatai pedig 1,5 K méretűek. Egy-egy tipikus adatcsomag 500 cikkből, ill. 3500 oldalból áll, és 280 MB terjedelmű.

A kísérletben részt vevő egyetemek 28-43 folyóiratra fizettek elő (az elektronikus változatot ingyen, az előfizetett nyomtatott folyóirattal együtt kapták meg, de külön nem), viszont mind a kilencen megkapták a bibliográfiai adatokat. Az új fájlokat kötegelt üzemmódban, ftp útján az Interneten keresztül juttatták el a könyvtárakba. A cikkek szövegéhez nem adtak keresőprogramot, az egyetemek maguk gondoskodtak a használatról (néhol pl. feltették a hálózati szerverre, néhol a keresések eredményét automatikusan ki lehetett nyomtatni, több helyen Mosaic interfészt fejlesztettek ki hozzá).

Az elektronikus dokumentumok használatát kérdőívekkel, interjúkkal vizsgálták, több helyen a használat statisztikai paramétereit rögzítő alkalmazásokat is beépítettek a számítógépes rendszerbe. A kísérlet összegző jelentésének elkészítését 1996 tavaszára tervezték. A cikk közli a további információk elektronikus lelőhelyét, valamint a szolgáltatott 43 folyóirat jegyzékét.

(Mándy Gábor)

96/110

LEAVER, Ricky: The future of electronic publishing for book publishers within Britain = Aslib Proc. 47.vol. 1995. 7/8.no. 163-174.p. Bibliogr.

Az elektronikus könyvkiadás jövője Nagy-Britanniában

CD-ROM; Elektronikus publikáció; Felmérés [forma]; Könyvkiadás

Negyvenöt kiadó vett részt abban a kérdőíves felmérésben, amelyet interjú követett. En-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek eredményeit és a téma szakirodalmát összesítve megállapítható, hogy kiadói ipar egyre kevésbé jövedelmező. A korábban 1500 feletti monográfia-eladási példányszámok átlag 500-ra csökkentek, míg a kiadással kapcsolatos költségek jelentős része nem csökkenthető. A nyereségért folyó verseny nő, egyre több kötet jelenik meg változatlan kereslet mellett.

Az elektronikus publikálás ezzel szemben több esélyt kínál. CD-k kiadása jóval olcsóbb, mint a nyomtatott könyveké, ráadásul a papírfogyasztás csökkenésével az erdők károsítása is kisebb lesz.

A nyomtatott könyv ugyanakkor továbbra is népszerű és sok előnye van, ráadásul a fogyasztók is konzervatívak. Ha a kiadók szembe akarnak szállni ezzel a jelenséggel, akkor könnyen olvasható, hordozható hardverre van szükség. A billentyűzet és az egér mellett szükség volna interaktívabb és intuitívabb interfészre volna szükség. Ilyen célra megfelelnének a már létező, de továbbfejlesztendő beszédfelismerési rendszerek.

A PC és a TV alternatívájából a kiadók a PC-t választották, de a két hardver mostanában igen sokat közeledik egymáshoz, több gyártó is dolgozik a PC és a TV integrációján.

A szoftvernek „bombabiztosnak" és a könyvolvasáshoz hasonlóan könnyűnek és intuitívnak kell lennie.

A keresést Boole-operátorokkal, statisztikai módszerekkel, hipertext-kapcsolatokkal kell segíteni. Az egér és a billentyűzet működésének igen gyorsan kell megjelennie a képernyőn. Ehhez már léteznek szoftverek.

Utánozni kell a böngészés, a szöveg-átfutás műveleteit, amihez többek között növelni kell a képernyőn látható szöveg mennyiségét. Lehetővé kell tenni a felhasználónak, hogy maga is hozhasson létre dokumentumokat.

A költséges fejlesztés ellenére az elektronikus könyveknek olcsónak kell lenniük.

Az offline publikáláshoz a CD-ROM-ok tárolókapacitását növelni kell, főként a videók jobb befogadása végett. Az MPEG sűrítési szabvány és a nagy-sűrűségű CD-ROM ígéri mindezt. Egyre jobb a CD-ROM-ok műveleti sebessége is.

Az írható CD-k jó eszközt nyújthatnak a gyakrabban aktualizált kiadványok készítésére. Gond viszont a szabványosítás viszonylagos rendezetlensége.

Az egyéni felhasználók inkább megvásárolni fogják a CD-ket, míg testületek számára a használatnak megfelelő fizetési mechanizmusokra volna szükség.

A terjesztésben fontos szerepet játszhatnak az elektronikai cikkeket, lemezeket árusító üzletek, újságosok, szupermarketek. A raktárkészletek felhalmozása helyett ezekben a mesterlemezről a vásárló kívánsága szerint lehetne előállítani a szükséges CD-ROM-okat.

A CD-ROM kedvelt hordozó, mivel a vásárló tulajdonába kerül, és kiadása nem különbözik lényegesen a hagyományos könyvkiadástól.

A CD-ROM alternatívájaként szóba jöhet a PCMCIA-kártya, amely hitelkártya nagyságú és hordozható számítógépek adattárolójaként használják.

Az online publikálás legvalószínűbb médiuma az Internet. Az információ közvetlenül küldhető a fogyasztónak, ami szükségtelenné teszi offline terjesztőhálózat és raktárak fenntartását, továbbá csökkenti a szállítási költségeket.

Lehetséges az egyszerű előfizetés, továbbá a használatnak, sőt a minőségnek megfelelő fizetési mechanizmusok is szóba jöhetnek.

Egyes szolgáltatók inkább a kevésbé kaotikus és nagyobb sávszélességű kábeltévé csatornákat preferálhatják.

Az elektronikus publikálás fejlődését elősegíthetik az üvegszál kábelek, az ISDN hálózatok és a műholdas adatsugárzás szerepének növekedése.

A könnyű másolhatóság és újracsomagolhatóság miatt a kiadóknak védeniük kell termékeiket: vagy rejtjelezéssel vagy a felhasználási feltételek jól látható helyen való deklarálásával. A nemcsak nyomtatott szövegekre épülő termékek esetén a szerzői jog megállapítása sem egyszerű.

Az elektronikus publikálás nagy beruházásokat igényel, speciálisan felkészült szakemberekre van szükség, ezért sok kiadó szívesen köt szövetséget más profilú cégekkel, főként szoftverházakkal.

Tömegpiacot jelentenek a lexikonok, enciklopédiák, olcsó árat és nagy eladási számokat a helyesírás-ellenőrzők, térképek. Vannak kis szakmai piacok is, mint pl. CD-ROM-ok katalógusainak készítése. A multimédia termékek nagy vevője lehet az oktatás. A szórakoztatás és a gyermekek számára készült termékek is ígéretesek. Az üzleti információ valós idejű (pl. valuta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

árfolyamok) és tartósabb (pl. céginformációk) típusa is piacot jelent.

Az elektronikus publikálás előtt álló egyik akadály a személyi számítógépek alacsony fokú elterjedtsége a háztartásokban. A hardver túl drága és nincsenek vonzó alkalmazások. A kiadók ugyanakkor nem sietnek ilyen alkalmazásokat kifejleszteni, amíg a piac nincs feltöltve hardverrel.

Sok kiadó nem tudja, nem lesz-e a CD-ROM csupán átmeneti technológia. A hardver ma sem teljesen kompatíbilis. A PC-k és Macintoshok közötti különbséget például nem tüntette el a PowerPC.

A hagyományos könyvkiadók mellett a szoftverházak, a multimédia gyártók, a hardver gyártók, a TV-társaságok, a lemez és filmgyártók is szeretnék megvetni lábukat ezen a piacon.

(Koltay Tibor)

96/111

QUINN, Frank: A role for libraries in electronic publication = EJournal (elektronikus folyóirat). 4.vol. 1994. 2.no. 2-7.p.

A könyvtárak szerepe az elektronikus publikálásban

Elektronikus publikáció

A kereskedelmi szolgáltatók által kínált elektronikus publikációk nem eléggé vonzóak, mert korlátozzák a hozzáférést, a hagyományos könyvtári funkciók egy részét (pl. archiválás) a könyvtárakból a kiadókhoz viszik át és nem látszik, hogy a jövőben olcsóbbak lennének.

A másik oldalon, a hálózaton gombamódra szaporodó preprint-adatbázisok és házilagos elektronikus folyóiratok ingyenesek, de a stabilitás, a minőség kontrollja, a láthatóság és az elfogadottság hiányzik belőlük.

Meg is várhatnánk, hogyan alakul majd a jövő, ahogy a papíralapú folyóiratok kifejlődése is megtörtént, de a lassú fejlődéssel szemben most van könyvtári válság. Ráadásul előfordulhat, hogy az alternatív elektronikus publikációk a kiadói rendszer összeomlásához vezethetnek, mielőtt még valami megfelelő léphet a helyébe. A lassú evolúció ezen kívül nem elég hatékony, és egy sor tévutat hozna magával.

A jelenlegi publikációs rendszert az egyszerűség, hitelesség és tehetetlenség jellemzi. A tudósok viszonylag magas színvonalú írásokat nyújtanak be, hogy azok egy aránylag szigorú véleményezési és szerkesztési folyamaton essenek át. Ezt a fegyelmet elfogadják, mert úgy látják, mások is ezt teszik, mindnyájunk hasznára.

Egy kezeletlen átmenetben mindez elveszne, pedig a hitelességet és elfogadottságot át kellene mentenünk, és fenn kellene tartanunk a publikációk színvonalát.

Az alapötlet mindennek a megvalósítására: minden tudományos könyvtárnak ki kellene adnia tudományos elektronikus folyóiratokat. „Publikálás" alatt bírálói véleményezésen és szerkesztésen átesett cikkek hálózaton szabadon elérhető fájljainak állandó fenntartását kell értenünk. A publikálás magába foglalná a szerkesztési-szerkesztőségi mechanizmusok működtetését, de nem feltétlenül a szerkesztést, formázást stb.

Az elektronikus folyóiratok formáját – az elektronikus hordozót nem számítva – meg kellene tartani, a kísérletezést más műfajokra kellene korlátozni.

A könyvtáraknak azért kellene ebben kulcsszerepet kapniuk, mert a szerkesztőknek felelőseknek kell lenniük valamilyen szervezetnél, a kiadók viszont nem fogják megtenni az ehhez szükséges lépéseket, ráadásul a folyóiratokat amúgy is a könyvtárak előfizetései tartják fenn, és ezek összege nem fog nőni, de az sem várható, hogy ezeket a pénzeket máshová csoportosítsák át.

A kulcskérdés a minőség. Ennek egyik fontos tényezője a szerkesztő hírneve. Hogy intézményi reputációja is legyen a folyóiratoknak, a minőség ellenőrzésében gyakorlatlan és az előfizetések változásából eredő visszacsatolást is nélkülöző könyvtárakat ismert szakértőkből álló „szerkesztőbizottságoknak" kellene támogatniuk. Mivel ezek nem vesznek részt közvetlenül a szerkesztésben, könnyebben verbuválhatók ide nagynevű szakemberek, mint a szerkesztői munkára.

Tanszékek is támogathatják egy-egy folyóirat kiadását, de itt vigyázni kell, hogy ne az adott tanszék „kirakata" váljék belőle. Szakmai társaságok pedig akkreditációs testületeket hozhatnak létre a folyóiratok minőségének ellenőrzésére.

Mindebben az egyetlen újdonság a szerkesztő megváltozott szervezeti hovatartozása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hangsúlyozni kell, hogy a színvonal a pontosságot, a megbízhatóságot és a kifejtés jó minőségét jelenti. A fontosság és érdekesség mellékes, mivel unalmas, de korrekt és jól megírt cikkek nem sértik az irodalom integritását, és egyesek számára hasznosak is lehetnek. Ezenkívül az elektronikus folyóiratoknak is meg kellene őrizniük a folyóiratválaszték fontosság és szakosodottság szerinti sokféleségét.

A könyvtárakban kiadásra kerülő elektronikus folyóiratoknál nincsen nyomtatási, postázási költség, elmaradnak az előfizetések nyilvántartásával kapcsolatos költségek és a kiadói profit sincsen jelen mint árnövelő tényező.

A „gépelési" költségeket a szerzőkre lehetne hárítani, és az előírt szabványos fájl-struktúra be nem tartásáért díjat számolhatnánk fel nekik.

A szerkesztők és lektorok jelentős része már ma is ingyen dolgozik.

Ugyanakkor új költségek is jelentkezhetnek. Így a szerkesztőbizottsági tagok útiköltségeit téríteni kellene.

Józan becslés szerint mindez a mai költségek 20%-át jelentené csupán.

Maradhatnának a jelenlegi kiadók is, ha komolyan megfontolnák, hogy elektronikus folyóiratokat a jelenlegi előfizetési ár mintegy 25%-áért és minimális korlátozással kínáljanak. Ellenkező esetben a kereskedelmi kiadói tevékenység összeomlásának folyamata nem állna meg, és bizonyos területeken bizonyosan tíz, néhány esetben öt éven belül bekövetkezne.

A könyvtári folyóiratkiadás költségeit a kiadó intézménynek kellene viselnie. A költségek áthárítása a felhasználókra ugyanazt az elutasítást eredményezné, ami ma a kereskedelmi elektronikus publikációkkal történik. Más tanszékekre és részlegekre sem háríthatók át ezek a költségek.

A szükséges pénz tehát nincs meg. Ugyanakkor a tudományos könyvtárak számára nem újdonság e költségek megléte, és nem is idegen küldetésüktől. Az előfizetési díjaknál a folyóirat-kiadás drágább lenne egy-egy könyvtár számára, de a könyvtárak összessége 80%-os megtakarítást érhetne el.

A szerzői jog a kiadók profitját védi. A könyvtárak által kiadott folyóiratokban a szerzői jog a plágiumtól védené a szerzőket, és egyúttal meggátolná őket a hozzáférés korlátozásában.

Az új rendszerre való felkészülés érdekében a könyvtárosoknak meg kellene tanulniuk, hogyan bánjanak az elektronikus folyóiratokkal, tudatniuk kell, hogy készek elektronikus folyóiratok kiadására a fenti elvek szerint, le kell mondaniuk előfizetéseket, hogy forrást teremtsenek a kiadáshoz, és minderről meg kell győzniük kollégáikat, a szakmát is.

A kereskedelmi kiadók kínálják ingyen marginális vagy nem kifizetődő folyóirataikat, és térjenek át a monográfiák kiadására, hiszen a könyvtárak eddig éppen könyvgyarapításukat áldozták fel a folyóirat-előfizetések érdekében.

Az intézmények vezetői serkentsék a könyvtárakat a részvételre. Az egyetemi kiadók adják át folyóirataikat a könyvtáraknak, és támogassák egyes előfizetések lemondását és nyújtsanak kiegészítő forrásokat az elektronikus folyóiratok kiadására.

A szerkesztők serkentsék kiadójukat az önkéntes részvételre. Vizsgálják meg annak lehetőségét, hogy ezentúl egy könyvtár számára dolgozzanak.

A kutatók komolyan fontolják meg, hogy munkáikat könyvtárak által kiadott elektronikus folyóiratokban jelentessék meg, de számoljanak a már fentebb kifejtett problémák meglétével.

(Koltay Tibor)

Lásd még 50, 84

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ismertetett cikkek forrásai:

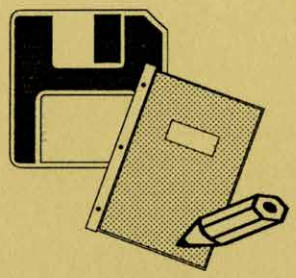
ABI-Tech. - ABI-Technik (DE)
Alexandria - Alexandria (GB)
Am.Libr. - American Libraries (US)
Ann.Libr.Sci.Doc. - Annals of Library Science and Documentation (IN)
Aslib Proc. - Aslib Proceedings (GB)
Assoc.El.Libr.Sup.Staff J. (elektronikus folyóirat) - Associates. The Electronic Library Support Staff Journal (US)
Aust.Libr.J. - Australian Library Journal (AU)
Bibl.Info - Bibliotheks-Info (DE)
Biblioteka - Biblioteka (RU)
Bibliotekarz - Bibliotekarz (PL)
Bibliotekoved. - Bibliotekovedenie (RU)
Bibliothek - Bibliothek (DE)
Bibliotheksdienst - Bibliotheksdienst (DE)
Boll.AIB. - Bolletino Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Bottom Line - The Bottom Line (GB)
Buch Bibl. - Buch und Bibliothek (DE)
Bull.Bibl.Fr. - Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Cat.Classif.Q. - Cataloging and Classification Querterly (US)
Cienc.Inf. - Ciencia da informação (BR)
Coll.Res.Libr. - College and Research Libraries (US)
Coll.Res.Libr.News - College and Research Libraries News (US)
Collect.Manage. - Collection Management (US)
Čtenár - Čtenár (CS)
Documentaliste - Documentaliste (FR)
Educ.Inf. - Education for Information (I)
EJournal (elektronikus folyóirat) - EJournal (US)
El.Libr. - Electronic Libraries (I)
Eur.Res.Libr.Coop. - European Research Libraries Cooperation (I)
i'95 - i'95 (CZ)
Int.Forum Inf.Doc. - International Forum on Information and Documentation (I)
Int.Inf.Libr.Rev. - International Information and Library Review (I)
Int.J.Inf.Libr.Res. - International Journal of Information and Library Research (I)
Interlend.Doc.Supply. - Interlending and Document Supply (GB)
J.Inf.Sci. - Journal of Information Science (GB)
J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply - Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery and Information Supply (GB)
Libr.Assoc.Rec. - Library Association Record (GB)
Libr.Hi Tech - Library Hi Tech (US)
Libr.Inf.Res.News - Library and Information Research News (GB)
Libr.J. - Library Journal (US)
Libr.Quart. - The Library Quarterly (US)
Libr.Rev. - Library Review (GB)
Man.Inf. - Managing Information (GB)
Microcomp.Inf.Manage. - Microcomputers for Information Management (US)
N.Z.Libr. - New Zealand Libraries (NZ)
Nachr.Dok. - Nachrichten für Dokumentation (DE)
Naučn.-Teh.Inf. - Naucnaâ-Tehničeskaâ Informaciâ (RU)
Naučn.Teh.Bibl. - Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
Nordinfo NYTT - Nordinfo NYTT (Sx)
Norsk Tidsskrift Bibl.Forsk. - Norsk Tidsskrift for Bibliotek Forskning (NO)
Online CDROM Rev. - Online and CDROM Review (GB)
Poradnik Bibl. - Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program - Program (GB)
Prz.Bibl. - Przeglad Biblioteczny (PL)
Rev.Esp.Doc.Cient. - Reviste Espanola de Documentación Científica (ES)
Sci.Tech.Libr. - Science and Technology Libraries (US)
Ser.Libr. - The Serials Librarian (US)
Signum - Signum (FI)
Z.Bibliothekswes.Bibliogr. - Zentralblatt für Bibliothekswesen und Bibliographies (DE)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kérések a Könyvtári Figyelő szerzőihez, közreműködőihez

- Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügy legfontosabb eseményeivel, kutatási eredményeivel, valamint szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó gyakorlati és elméleti megközelítésű írásokat vár közlésre.
- Ha önnek már van készen kézirata, vagy tervezi, hogy írna valamely Önnek fontos, s lapunk profiljába illeszkedő témáról, vegye fel szerkesztőségünkkel a kapcsolatot. Szívesen fogadjuk az általános érdeklődésre, megfontolásra számot tartó írásokat a következő műfajokban: tanulmányok, tömörítések, szemlék, referátumok, könyvismertetések, hírek, beszámolók.
- A terjedelmet és a határidőt a szerkesztőségünk a szerzőkkel közösen határozza meg.
- További kéréseink: a tanulmányokat – ha lehet – tagolják alcímekkel, a hivatkozásokat számozzák meg és az írás után Irodalom cím alatt sorolják fel. A tanulmányokhoz szíveskedjenek mellékelni egy 10 mondatos tartalmi összefoglalást is az idegen nyelvű rezümékhez.
- Mivel lehetőségeink korlátozottak, ezért ábrákat, illusztrációkat csak feltétlenül szükséges esetben tudunk közölni és kizárólag jó minőségű, tónusos, másolásra alkalmas minőségű illusztrációt, ábrát tudunk elfogadni.
- Ha A/4-es papíron küldi a kéziratot, egyetlen kérésünk, hogy jól olvasható, áttekinthető legyen az irás és ne legyen sűrűn gépelve.
- IBM PC-n futtatható szövegszerkesztővel készült kéziratot is elfogadunk. Ebben az esetben kérjük, hogy vagy 3,5, vagy 5,25-ös floppy lemezt küldjenek, s mellékeljék a cikk nyomtatott változatát is. A lemezt visszaküldjük.
- A beérkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. Kérjük, ne feledjék a kéziratra ráírni a nevüket, a munkahelyi és a lakáscímüket, valamint a telefonszámukat.

Köszönettel

a lap szerkesztői

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ára: 400,-Ft + postaköltség

Hirdessen a Könyvtári Figyelőben!

Közlés megállapodás szerint.

Érdeklődni lehet a szerkesztőség címén és telefonján.

A következő szám tartalmából:

Könyvtárosok a változások viharában

A hazai irodalomolvasás alakulása

A könyvtár szociális funkciói; Vakok könyvtári ellátása; Játékkönyvtárak

A könyvtári kiadványokról...

From the contents:

The collection of the Somogyi-library, Szeged

Proposal for the transformation of the Hungarian library system and the rationalising of costs

Reflections on the „Proposal..."

„Library to let!". Review

Aus dem Inhalt:

Die Sammlung von Somogyi-Bibliothek von Szeged

Vorschlag zur Umgestaltung des ungarischen Bibliothekssystems und zur Rationalisierung der Kostenwirtschaft

Anmerkungen zum „Vorschlag..." von József Zsidai

„Bibliothek zu vermieten!" Literaturbericht

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben